

mh

maticahrvatska

Ogranak Matice hrvatske u Grudama

MATICA HRVATSKA GRUDE
S U S R E T I
2024.

Broj 18.

Nakladnik

OGRANAK MATICE HRVATSKE GRUDE
Republike Hrvatske bb
88 340 Grude
www.maticahrvatska-grude.org

Glavni urednik

Mario Bušić

Uredništvo

Andrijana Mlinarević-Cvetković
Dominika Andrijanić
fra Ante Marić
Gordana Iličić
Ivan Šimić
Jozo Marić
Ljubo Grizelj
Mario Bušić
Mladen Leko
Natalija Palac
Petar Majić
Srećko Mikulić
Srećko Tomas
Stjepan Glavaš
(† Tihomir Glavaš)
(† Vinko Čuljak)
Zvonimir Glavaš
Željko Andrijanić

Lektorica

Marijana Čuljak

Grafička urednica

Andrijana Mlinarević-Cvetković
Edita Grubišić

ISSN 2303-5072

18

MATICA HRVATSKA GRUDE

SUSRETI

Grude, 2024.

SADRŽAJ

Umjesto uvodnika – ZDENKA BILOBRK.....	9
KNJIŽEVNOST.....	13
Izabrane pjesme – MARIJA BOŠNJAK	15
Kratke priče – MARIO BUŠIĆ	16
Hramovi znanja – s. BERNARDINA CRNOGORAC	28
Izabrane pjesme – GABRIJELA ČULJAK	30
Izabrane pjesme – MARKO ČULJAK	40
Izabrane pjesme – MARIO GRIZELJ	46
Kuća stara stara pojata – MAJA MATKOVIĆ	52
Tragični doživljaj svijeta Antuna Branka Šimića – JOSIP MLAKIĆ	53
Izabrane pjesme – PEJO ŠIMIĆ	58
Palo jato – FRA IVAN VASILJ	68
Izabrane pjesme – MIRJANA VLAŠIĆ MIMA	70
Izabrane pjesme – IVANA ZLOPAŠA	73
POVIJEST	79
Povijest plemena Miloš/ević (Andrijanić, Ević, Pešorda i Zucić) u Grudama i Hercegovini – VLADO BOGUT	81
Rod Ćorluka, starinom Ma(j)ić – VLADO BOGUT.....	92
Naši pokušaji- glasilo Literarne družine „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci – VLADO MAJSTOROVIĆ.....	106
Pismena sjećanja (2002.) fra Berislava Mikulića (1913. – 2002.) – FRA ANTE MARIĆ	115
Pogled na Šimićeve susrete nakon šezdeset godina – SREĆKO TOMAS	123
RELIGIJA	151
Tko se boji vjeronauka?! – MIRELA PRIMORAC	153
Predstavljanje djela: Fra Josip Vlašić: Razmatranje o otajstvima krunice – PAULA TOMIĆ	155

Probudi se, ti koji spavaš... – PAULA TOMIĆ.....	159
Još nešto o <i>Grudskoj molitvi</i> – DAMIR ZORIĆ	164
UČENIČKI POKUŠAJI.....	173
Što je sreća – IVANO AKMADŽIĆ.....	177
Proljeće – PETRA BARIŠIĆ.....	178
Proljeće – KLARA BRKANOVIĆ.....	179
Rođena sam – DARIJA ELJUGA	180
Majka – MARIJA GLAVAŠ.....	181
Komadić hercegovačkog srca – NICOLE GLAVAŠ	182
Od kolijevke do groba – MARTINA GRIZELJ	183
Draga mama – MATEO KORDIĆ	184
Uskrs u mojoj obitelji – BORISLAVA LEVENTIĆ.....	185
Božićne jasllice – ANNA LUKENDA.....	186
Prstohvat života – ANICA MAJIĆ	187
Okićeni bor – EMANUELA MAJIĆ	188
Draga majko – DAVID MIJATOVIĆ.....	189
Proljeće – LOVRO MIJATOVIĆ	190
Uspomen – LUKA MIJATOVIĆ.....	191
Božićne jasllice – DOLORES PANDŽIĆ	192
Ti i ja – MARIJA PRLIĆ.....	193
Pjesniku o selu – ANDRIJA ROSO.....	195
Zemlja dida mog – SARA SOSA.....	196
Zemlja dida mog – MIHAELA TOMAS	198
Jesen – MARIJA VRANJEŠ.....	200
Uskrs u obitelji – DAVID VRDOLJAK	201
Zašto ne čitamo knjige – MARIJA ALPEZA	202
Izabrane pjesme – MIHAELA BARIĆ	203
Kad te nema, govorim svijeći – SARA BRZICA	210
Prolazi vrijeme – IVANA ČORIĆ	211
Od djetinjstva do zrelosti – ANA LEKO.....	212
Izabrana djela – RUŽA LEKO	213
Izabrane pjesme – ANA MAJIĆ	215
Još mi nedostaješ – TEA MARIJANOVIĆ	219
Izabrane pjesme – TEA MIKULIĆ	220
Pismo s posvetom – LANA MITAR	222
Ljubav i poštovanje – PETRA PEJIĆ.....	224
ZANIMLJIVOSTI.....	227
Fra Robertov odgovor – FRA ROBERT JOLIĆ	229
Ledinački zapisi – Ledinačka Draga – MARIO KNEZOVIĆ.....	236

Dani Hercegovaca u Slavoniji, Srijemu i Baranji 2024. – SREĆKO TOMAS	240
15. godišnjica smrti fra Andrije Vjenceslava Vlašića (1932. – 2009.) – MLADEN VUKOVIĆ I FRA ANDRIJA VLAŠIĆ	251
Spomenici iseljeniku i gastarbajteru – MLADEN VUKOVIĆ	258
ZNANOST	271
Kratak prikaz znanosti o govorništvu u antičkoj Grčkoj i Rimu – ZVONIMIR GLAVAŠ.....	273
Likovni razvoj djece predškolskog i ranog školskog uzrasta – ANDRIJANA MLINAREVIĆ-CVETKOVIĆ	283
Self-help literatura – NIKOLA ŠIMIĆ TONIN	298
Načelo hereditarnosti u djelima Vjenceslava Novaka – NIKOLA ŠIMIĆ TONIN I ŽAKLINA KUTIJA	317
SPORT	333
Monografija Hrvatskog rukometnog kluba „Grude“ – SREĆKO MIKULIĆ	335
KRONIKA	341
Kronika Matice hrvatske Ogranak Grude (2023. – 2024.) – MARIO BUŠIĆ	343

UMJESTO UVODNIKA

Teški zrijali grozdi, bujale vitice rodne,
svetoga Stjepana crkva, svečano značila podne.
Mamile dozrele smokve pucajuć redom po pola
i sveti Ilija gromko, upreže svoja kola.

Obađe svetoga Antu, svrati se svetome Juri,
grunu Imotskim poljem, i k Staroj crkvi se sjuri.
Radoznalo vrapčje jato iz krošnje čempresa viri,
i s misom za spasenje duša i plahi žvrgolj se smiri.

U vječitom skladu kamene ljepote, čežnjiv miris davno prohujalih ljeta...
Komadićak Neba u dahu starine, tamjan smirno zrači kraj kamenog cvijeta.
Stamenim sjajem otajstveno sine nijemi svjedok vjere, ljudi i sudbina.
Blagoslovljen po Duhu Svetom, Va Ime Otca I Sina.

Stvarnost se priklanja snima i Šamatorjem s maslinicom primiče žena.
Spletena kosa kruna ljepote, vezena haljina slika sanena.
Matica groždem i divljim smiljem divila obale svoje,
grančici masline uskraj zdenca, smaragdne oči davale boje.

Mironosnim plamom svećenička ljubav na sliku odvlači drugu.
Skrivenom suzom na samome rubu, slikar je tešku utkao tugu.
Prizor na zidu putanja bola, povijest Hrvata istina gola.
Djelić nedokučivog Nebeskog plana, zemljice Humska, suzo slana.

Uredno poredane kućice i jedna na koju pada zadnja sunčana traka.
Kojoj se stiže ranjav do kosti, dočim izbasaš iz mraka.
Tvoja crkva, vaš dobri Pratar, mater, brajo i sa njima tvoj odraz.
I ona. Bila je kada si odlazio, uz tebe nježno priljubivši obraz.

Bruno je ostao isti, sa svojim ranjivim smješkom, sanjarski zagledan u visine.
Kenduša i Peija s onim vidovitim okom, motre kroz oči voljene žene.
Osuti zvjezdanim prahom vitezovi Rafael i Cvitan, stalne prate mjene.
Jednako živi fra Melhior i fa Križan, dio istog su Puta I Istine.

Užareni ponos i ljubav iz pogleda, poznaše Nebesa,
i zanos njihovih stopa mahom prizivat će - žvrgolj iz čempresa.
Tu, na svome pragu, u vječitom skladu,
vraćaju nam vjeru i daju nam nadu.

Zdenka Bilobrk

KNJIŽEVNOST

MARIJA BOŠNJAK	
Izabrane pjesme.....	15
MARIO BUŠIĆ	
Kratke priče	16
S. BERNARDINA CRNOGORAC	
Hramovi znanja	28
GABRIJELA ČULJAK	
Izabrane pjesme	30
MARKO ČULJAK	
Izabrane pjesme	40
MARIO GRIZELJ	
Izabrane pjesme	46
MAJA MATKOVIĆ	
Kuća stara stara pojata	52
JOSIP MLAKIĆ	
Tragični doživljaj svijeta Antuna Branka Šimića	53
PEJO ŠIMIĆ	
Izabrane pjesme	58
FRA IVAN VASILJ	
Palo jato	68
MIRJANA VLAŠIĆ MIMA	
Izabrane pjesme	70
IVANA ZLOPAŠA	
Izabrane pjesme	73

IZABRANE PJESME

PJESNIK UVIJEK PIŠE O SVOJOJ BOLI

Pjesnik uvijek piše o svojoj boli.
O svojoj ranjivosti.
Pjesnik uvijek vrišti pjesmom i jeca riječju.
Pjesnik ne skida svoju haljinu tuge i uvijek
Ali baš uvijek pjesnik piše o sebi.

ŽIVIM

Udahnem i izdahnem.
Za sve one koji to više ne mogu.
Ali htjeli bi.
Ali gledam, dišem, osluškujem i živim hrabro u tonu svih boraca koji su bili.
A više ih nema.
Ustajem, ponekad i padam, ali se dižem i hodam za sve one koji svoje noge više ne osjete.
Trčim i hvatam zrak i dalje šaljem sve riječi ohrabrenja za sve one čijih više nema. A tu su. U nama. I žive.

Marija Bošnjak

KRATKE PRIČE MARIJA BUŠIĆA

FRA DIDAKOV MARANGUN

(Uz obljetnicu smrti fra Didaka Buntića -
priča o Stjepanu Sosi Marangunu iz Gorice)

Teški su to bili dani za Hercegovinu. Na izmaku Prvog svjetskog rata harala je velika glad. Puno se ljudi nije vratilo s bojišta. Mnoge su obitelji bile u velikoj žalosti. Nemilosrdno bijaše doba!

Ipak svijetlo ime toga vremena u Hercegovini bijaše fra Didak Buntić. Osim što je bio veliki prosvjetitelj hrvatskog naroda u hercegovačkim župama, on je 1917. godine od gladi i sigurne smrti spasio više od 17.000 hercegovačke djece. Te 1917. godine bila je velika suša, tako da od početka travnja do početka listopada u ovom kraju nije palo ni kapi kiše i zavladao je velika glad koja je usmrtila mnoge ljude, a posebno se okomila na djecu. Fra Didak je u Slavoniji i Srijemu osigurao prihvat i smještaj za svu tu djecu. Među njima je bilo i mnogo gladne muslimanske djece.

Djeci se teško bilo rastaviti od roditeljskih zagrljaja, od svog hercegovačkog zavičaja, od djedova i baka koji su ih neizmerno voljeli. Mnoge su suze prolivene, mnoge su majke i očevi bili ucviljeni, ali postojala je nada da će se djeca jednog dana, kad prođe glad, vratiti svojim kućama, u okrilje svojih obiteljskih domova i ognjišta.

S obzirom na svoju mladu dob, većina djece je prihvatila svoje nove očeve i majke, a neki se opet nisu pomirili s tom činjenicom da odlaze od kuće. To je ostavilo zasnagda velik i neizbrisiv trag u njihovim životima. Ožiljak koji su nosili do konca svog života.

Fra Didak je ostao upamćen kao veliki spasitelj siročadi. Neka mu je velika slava i hvala od nas ljudi, a Svevišnji Bog ga je sigurno nagradio vječnim posjedovanjem svoga božanskog kraljevstva.

Novi roditelji nisu djeci osigurali samo hranu i spavanje, sigurnost od nemilog preranog umiranja, nego su mnoge podučavali, slali ih u škole i na zanate. Tako su djeca izrasla u velike i cijenjene osobe.

Iz naše župe fra Didak je odveo nekoliko mladića. Spasio ih. Mladići su u novoj slavonskoj ravnici naučili živjeti i raditi. Završili školu. Postali dobri ljudi.

Stjepan Sosa rodom je iz Gorice. Majka ga je u svojoj neimaštini poslala s fra Didakom. Odrastao je i izučio zanat za maranguna¹. Mnogo je godina proveo u Slavoniji i nije dolazio svojoj kući. Kad je izrastao u već velika i kršna momka i kad je do kraja izučio svoj zanat, odlučio se vratiti u svoje rodno mjesto, svojim roditeljima.

Iz djetinjstva su mu u sjećanju ostali gorički putovi, kuće pred kojima se molilo, magarad na kojima su se izvlačila drva iz brda i iz polja, a koja su na svojim leđima nosila burila užetima pritegnuta na samare. Sjećao se goričkih izvora Pišaka i Kordića česme gdje se kao dječčaci polijevao vodom igrajući se nestašno s drugim svojim vršnjacima. Ti su stari izvori sve Goričane pojili vodom. I ljudi i blago su na Pišcima tažili svoju žeđ. Kad bi se s punim burilom došlo kući, izlilo bi se vodu i odmah bi se išlo natrag na Piške po drugu turu. Žene su se prtile burilima noseći ih privezane na svojim leđima, a i magarad su ih nosila kad bi bila slobodna od drugih seoskih posala. Sve je to Stjepan nosio u svojoj glavi, a posebno u svom srcu. Radovao se i nadao da će sve to ponovo vidjeti nakon toliko dugo godina izbjivanja iz svog rodnoga mjesta. Vozio se vlakom do Mostara i stalno mislio što će se dogoditi kad u Gorici sretne ljude, hoće li ikoga prepoznati. Hoće li njega itko prepoznati? Lica, koja je poznavao, sad su mu već u izmaglici. Ni oca ni majku nije dugo vidio. Majčini obrisi lica i tijela ostali su mu u glavi onako u djetinjim bojama. Bojao se u nutrini svoje duše, ali se ipak veselio tim susretima. Makadamskom cestom je iz Mostara, što pješice, što na zaprežnim kolima, koja su putom prolazila, stigao do Gorice. Zaputio se prema Pišcima. Znao je da će na Pišcima, na tom goričkom zdencu i izvoru života sresti ljude koje je poznavao ili koji će njega prepoznati. Došao je napovir Pišaka, ali na Pišcima u to doba nije bilo nikoga. Bilo je to rano ljetno popodne. Božji zvizdan je pripekao i nitko nije mrdao po tom jakom suncu, a naši su ljudi, izmoreni ranim ustajanjem i dugotrajnim radom na njivama, nakon ručka, pogotovo u vruće i sparno ljetno vrijeme, znali ubiti oko barem dok ta vruća žestina mrvicu ne popusti. Tako je bilo i toga dana kad je Stjepan Sosa došao iz Slavonije u svoju rodnu Goricu. Pošao je prema Jurnovcu, širokoj seoskoj ulici koja je vodila u sve goričke zaseoke. To je bila

¹ Riječ marangun dolazi od latinske riječi marangonus, -i, m, ili talijanske riječi marangone, a znači stolar.

najprometnija cesta u selu. Njome su prolazili svi, i muško i žensko, i sve blago kojega je tada bilo puno u svakoj kući. Tom su cestom prolazili i mnogi trgovci koji bi od Ljubuškoga išli u gornje krajeve, u Posušje, Rakitno i Duvno vozeći svoje proizvode i gore ih prodavali ili mijenjali za neke druge. Išli su Zavalom. Na dnu Jurnovca pogledao je uz cestu. Vidio je jednu ženu srednjih godina kako silazi niz ulicu. Išao je i on ususret njoj. Sreli su se negdje na sredini.

-Valjen Isus i Marija! - izustio je prvi Stjepan, a žena je uzvratila:

-Vazda Isus i Marija!

Upitao ju je Stjepan za zdravlje, jer su ga tako naučili u školi, a u sjećanju mu je bilo kako su ga i otac i majka tako učili da se lijepo javi svakome, da pozdravi i upita za zdravlje. Sjećao se toga svega Stjepan dok je gazio po vrućem makadamu.

-Ja sam Stjepan, ja vas ne znam. - Žena je kazala svoje ime i upitala ga:

-Nudera, čiji si ti i kako se prezivaš?

-Ja sam Stjepan Sosa, dolazim iz Slavonije. Gore su me poslali roditelji s fra Didakom da me spasi od gladi i evo sam se vratio kući u Goricu.

Žena je ostala kao ukopana. Nije mogla ni riječi izgovoriti, samo je širom otvorenih očiju, bez treptaja i ikakve pometnje, gledala u ovog naočitog mladića. Trajalo je to nekoliko sekunda, a onda je proradila majčinska duša. Pala je na koljena, a iz očiju su joj potekle duge krupne suze. Nije mogla u tom trenutku izustiti ni jednu riječ, osim jecaja i plača. Mladiću ništa nije bilo jasno. Kad je žena došla malo sebi, podigla se i zagrlila Stjepana.

-Ti si moj sin, moj Stipe, duša materina.

Tada je Stjepan pao na koljena i počeo plakati, obgrlivši majku objema rukama. Niz oči su im samo tekle suze. Prelazile su u one radosne jer se vratio Stjepan u svoju Goricu, svojoj majci, svome domu.

Stjepan nije prepoznao svoju majku, a ni majka nije prepoznala svoga sina. Potresna je to slika usuda mnogih majki i djece ovog podnebesja.

Stjepan je živio u Gorici, svojim marangunskim znanjem napravio je mnoge otvore na kućama i crkvama, mnoge ormare, stolove i stolice, koji i danas pokazuju kakav je zapravo vrstan i dobar bio ovaj majstor i čovjek. Pjevao je u crkvi, na sprovodima.

Otkad se vratio u Goricu, dobio je nadimak Marangun. I danas ljudi pripovijedaju o ovom radišnom, dobrom i plemenitom čovjeku. Stjepan Sosa Marangun nosi s pravom svoj nadimak, a mi bismo samo dodali: fra Didakov Marangun.

Ovo je istinita priča koju sam napisao prema kazivanju Marangunove obitelji, osobito njegova sina Ivice Sose - Kikina!

NIJE ON, NEGO ONA

Puk ovog podneblja voli ljetne svece, posebno zato što na ljetne svetkovine po selima zažive narodna veselja, derneći. Svako mjesto, uz slavljenje svoga sveca zaštitnika, ima i svoje posebnosti. U nekim se mjestima tako organiziraju razne prodaje i seoske tržnice. Negdje se natječu pjevajući gangu, negdje pak u šetnji momci zamiraju cure. Ispred gostionica se u večernjim satima igra šijavica i ore se ganga i dalmatinska pisma duboko u noć.

Velika je svetkovina, koja uza se ima i znamenit dernek, na Zadvarju gdje se slavi sveti Bartol apostol. Pada 24. kolovoza, a na uočnicu je živo, kao i na samu svetkovinu, ali samo do sv. mise i ručka. Poslije ručka više nema derneka. Trgovci odlaze, a i domaćini se odmaraju od višednevne i intenzivne dvodnevne velike fešte. Zadvarjanska uočnica sv. Bartulu je nadaleko poznata. Tu možeš kupiti sve , „od vezitke do lokomotive“, kako veli naš puk. Pravi je to starinski dernek i pijaca. Može se kupiti ovaca, krava, magaradi, koza, konja, kokošiju i druge živine. Nađe se tu i drvenarije, stolova i stolaca, bačava, odjeće, obuće, galantarije razne, sve do najosnovnijih kućnih potrepština. Nema čega nema! I tu ljudi dolaze. Pečeni janjci i kozlići su na svakom koraku, taj se miris pamti. Bijakova ih othranila pa su s raznja najsladi. Ganga se ori, šijavica „cipa“, glasni razgovori i galama na sve strane. Najteže je tu večer vozačima koji se s mora probijaju prema unutrašnjosti jer im kroz dernek u Zadvarju treba voziti najmanje pola sata.

Nije rijedak slučaj da ljudi iz našega zavičaju idu u Zadvarje. Neki na pečenje, drugi na šijavicu, neki opet na razgledavanje živine i galantarije, a doista rijetki idu na svetu misu.

Jedne kolovoške uzavrele večeri uoči blagdana svetoga Bartola skupina mladića se uputila na dernek u Zadvarje. Prije toga sjedili su u gostionici i razgovarali uz piće, dok jednom od njih ne pade na pamet da je sutradan sveti Bartol i da je te večeri u Zadvarju velika fešta.

- Ajmo u Zadvarje! – složno rekoše.

Platiše piće, sjedoše u auto i na dernek! Bila je to iznenadna odluka, ali kad je dernek u pitanju, nema tu nećkanja ni otezanja. Putem se razvila priča tko će voziti auto jer su već svi bili veseliji nego inače, a i još će biti veselja, ako Bog da, jer idu na dernek. Odlučili su da će se vozač suzdržavati malo više nego ostali, a kad se budu vraćali, vozit će poprijekim putovima, tamo gdje je najmanja vjerojatnost da ih policija zaustavi i kontrolira.

Već se dobro smračilo kad stigoše u Zadvarje. Teško je pronaći slobodan stol pred gostionicama da bi se moglo sjesti, jesti i piti. Sve puno k'o šipak zrna. Ipak im se sreća nasmiješila. Iza jednog stola ustaju ljudi i odlaze, a ovi brže-bolje sjedoše i gromoglasno odahnuše:

- Hvala Bogu da su ovi ustali i otišli!

Nisu oni svi ni posjedali, konobarica je već za vratom, čisti stol i pita šta će tko piti. Nema u birtiji sjediti besposlen i prazna stola. Najprije su naručili malo pečenja za prigristi kako bi piće lakše kliznulo niz grlo. I tako su se oni tu dobro namirili. Kad su se zasladili, ustadoše malo u šetnju kroz dernek. Bilo je među njima i momaka, a na ovom derneku se zamiraju cure. Šetajući tamo-amo, vrijeme učas proleti, dernek se polako gasi, već su tri sata iza ponoći, valja poći kući. Popili su još po jedno piće i krenuli natrag. Bili su u veliku raspoloženju, ponajviše od dojmova s derneka, pa ih ni tako kasni sati nisu nimalo uspavali. Jednomu se baš jezik razvezao pa je pričao kako je tu u Zadvarju jedan od najlipših derneka, uspoređivao ga je s onim u Slivnu i Krstaticama te sa Stipandanom u Gorici. No ipak, Zadvarje je Zadvarje, nema bolje fešte u ovom podnebesju. Svi su se s tim složili i kazali da će tu opet dogodine, ako Bog da, doći.

Premda su se dobro razveselili, ipak im je stalno u glavi: *da je još jedno piće usput popiti, valjalo bi!* Na putu kući trebali su proći kroz Zagvozd, a Zagvozd je lijepo malo seoce u zaleđu Bijakove, podno bijakovskih vrhova Svetog Ilije i Svetog Jure. Spominje ga veliki pisac Ivan Raos u svojim Prosjacima i sinovima. Tih se dana u tom zabiokovskom mjestu upravo počeo odvijati neobičan događaj za ovaj kraj. Bio je neobičan za domaćine, a i za one sa strane. Poznati ljudi iz Zagvozda, na čelu s glumcem Vedranom Mlikotom, u ovo malo ubavo selo doveli su jednu od najznačajnijih kulturnih manifestacija ovoga kraja i nazvali je „Glumci u Zagvozdu“. U to su mjesto tih dana pohrlili mnogi sa svih strana. Cijela Imota hodočasti na ovu kulturnu okrpju. I doista se ima što i pogledati. Tu su vrsne kazališne predstave, kako one ozbiljne tako i komične, a uza sve to i narodno veselje. Ima folklor, druženja, pivanja, igranja i svega u čemu ljudi ovog podnebesja vole uživati. Zagvozd više nije ono zanemareno i zapušteno mjesto, kako se kaže, Bogu iza leđa, nego pravo središte života. Turisti su tu brojni. Osim toga, tu se planira graditi autocesta i tunel kroz Bijakovu, koji će ovom mjestu i cijelom zaleđu udahnuti novi život.

Prolazeći kroz Zagvozd, mladići ugledaše pred jednom kućom stolove. Ljudi sjede, sve je osvjetljeno. Vozač predloži da svrate popiti piće pa da lakše nastave dalje. Svi se jednoglasno i uglas složiše da je to dobar prijedlog. Parkirali su auto u blizini, izašli i krenuli prema toj kući. Stolovi su bili zauzeti jer su neki sjedili i uz piće razgovarali. Mladići su ušli u kuću i čim su prešli prag, dočekao ih je neobičan prizor kojemu se ni u snu nisu nadali. Na sredini kuće stajao je lijes s pokojnikom. Zgledaše se međusobno, progutaše pljuvačku i krenuše do lijesa. Prekrižili su se, kako je to u nas običaj, i pomolili se kratko. Oko lijesa uza zid sjedila je najbliža rodbina pokojnika. Pomolivši se, davali su sućut svakom pružanjem ruke i zazivanjem:

- Primi moju sućut!

Rodbina je odgovarala:

- Hvala!

Malo od nespavanja, a puno više od pića jedan od mladića, dajući sućut, reče:

- Bio je dobar čovik, pokoj mu duši!

Na te riječi ga dotična uciviljena gospoja pogleda i reče:

- Nije on, nego ona! Ona je umrla, naša Luca!

I žena briznu u plač dok je to govorila.

Drugi zamalo da nisu prasnuli u smijeh, no ipak su se suzdržali. Izašli su vani. Jedan stol je bio slobodan pa su sjeli za nj. Mnogi su ih gledali onako „priko oka“ jer ih nisu poznavali. No ipak, jedan čovjek je došao ponuditi im piće kako je bio i običaj. Popili su piće za pokoj Lucine duše, ustali, pozdravili se i otišli.

U autu su se smijali svemu što se zbilo. Nisu mogli vjerovati u ono što im se dogodilo.

- Dobro smo se snašli u ovomu svemu - kazuju međusobno.

- Da smo se odmah vratili, opazili bi nas i ne bi bilo pristojno. Ovako smo lipo ušli, obavili sve kako treba po starinski, popili piće i otišli. Samo da on ne reče pokoj mu duši.

Bili su to dernek i cijela večer za pamćenje.

Vozili su stranputicama do kuće da izbjegnu policijske patrole i sretno su u ranim jutarnjim satima stigli kući. Nakon nekoliko dana u Imotskom je pukla priča kako su neki u Zagvozdu zalutali u kuću gdje je bio mrtvac, a zapravo su tražili birtiju da što god popiju.

MAŠILI SE ZA SMOKVU

U ona starija vremena vladalo je siromaštvo i oskudica u hercegovačkom zavičaju. Osim nešto malo voća od kojega su se isticali bajami, orasi, grožđe, trešnje, murve i smokve, slabo je bilo ičega drugoga. Mnoge su oranice bile po polju i u brdskim predjelima. Zapravo je rijetkost bila pronaći njivu na kojoj se nije radilo, sadilo i ubiralo plodove. Međutim, plodovi su bili oskudni. Posebice zato što je ljeti najčešće bila velika suša, a vode je doticalo tek za piće i pranje. Nije rijetkost da su ovaj kraj pogađale različite vremenske nepogode. Krupa, mraz, suša, plavljenje polja...

Jedne je godine došao kasni mraz. Sve je već bilo procvjetalo. One rane sorte voćaka već su počele listati, a plodovi su se bojažljivo ukazivali. Upravo tada banu jednog travanjskog jutra žestok mraz. Odnio je sa sobom sve što se odnijeti može. Procvjetalim biljkama otkinuo je cvjetove, a onim prolitalim i plodonosnim opalio listove i plodove.

Nitko se nije nadao urodu te godine. Starijoj je muškadiji najteže palo to što neće biti zrna grožđa, a onda ni kapi vina. Ženskadija je žalila jer se neće moći pozobati nijedno zrno grožđa, a ni trešanja neće biti. Bajami su bili vrlo rano procvjetali, u siječnju, pa ih je ovaj led dokrajčio. A dobro naš puk kaže: „Bajami koji najprije procvitaju, najslabije rode“.

Tu i tamo ostade pokoja murva. Jedino su se smokve, i to one jesenke, mahom očuvale. One nisu bile još u svom cvatu. Zapravo je plod smokve ujedno i njezin cvijet koji se od svoje sitnoće razvija u velik i sočan plod. Smokva je u ovom kraju bila cijenjeno voće. I bilo ih je dosta, kod svake kuće po jedno stablo, a onda bi se i uz krajeve oranica sadile. Ljudi bi tako, okopavajući vinograd, duhan ili krumpire, kad dođu na kraj njive, posegnuli za plodom smokve koja bi ih malo okrijepila. Posebno su bile cijenjene one koje su prve prispijevale - petrovače. One su krupne i zamamne, a ljudi bi ih od silne želje pojeli. Ni životinjama nisu bile mrske pa su upravo te rane salijetali mnogi kukci ne bi li se i oni malo potkožili. Ove bi petrovače rađale dvaput godišnje, za Petrovdan i ujesen. Bilo je i drugih stabala smokava, jako cijenjenih i dobrih kao što su primorke. One bi počele oko Stipandana, početkom kolovoza, i trajale bi sve do prvih mrazova. Cijenjene su dakako bile i smokve crnice. Crnih je smokava bilo nekoliko vrsta, ljudi su ih u našem zavičaju najčešće dijelili na krupne i sitne. Obadvije vrste su bile jako ukusne. Naš bi narod smokve primorke sušio pa ih tako sačuvao za Božić i zimu.

Uz plodove smokve u nas se veže i jedan običaj. U ovom je kraju vladao sprovedni ritual da se poslije ukopa mrtvacu stariji ljudi skupe ispod grobljanskoga zida, a obitelj pokojnika sve časti pićem, osobito vinom. Onda bi mnogi u oskudici mesa i druge slanije hrane, iza koje se moglo popiti čašu vina, uzimali smokvu i umakali je u sol i na taj bi se način malo založilo, istovremeno i zasladilo i zasolilo, prije odlaska na sprovod. Nakon sprovoda bi kušali vino. Lakše bi otišlo niz grlo. U starije doba sprovod ne bi bio održan ako bi se doznalo da nakon sprovednih obreda nema vina za piće. Eto, i tu su smokve odigrale značajnu ulogu u životu našeg čovjeka.

Sušena se smokva nizala na konac u takozvane grotulje. Izgledale bi kao lančić i mnogi su se tim slasnim grotuljama, lančićima od suhih smokava, kitili, osobito za Božić. Od smokava su se u novije doba pravili kolači, pekmez, likeri i drugi ljekoviti pripravci. Časna sestra Ljubica Kovač bi za liječenje želuca i crijevnih bolesti suhe smokve nasjeckala na sitne komadiće i stavila u teglu pa sve to zalila pravim domaćim maslinovim uljem. To bi se uzimalo

ujutro natašte po jednu jušnu žlicu i uvelike bi se olakšao rad želuca i crijeva. Smokve su doista ljekovite.

U ozračju neimaštine svatko je čuvao svoju smokvu kao i sve drugo voće i povrće. Djeca, kad bi prolazila ispod smokve, trešnje, murve... ne bi smjela ni pogledati u to voće jer su znala da ih iza svakog zidića i kamene prizide motre mnoge oči. U tom gledanju posebno se isticala jedna starija žena po imenu Ana. Ona bi držala gotovo cjelodnevnu stražu gledajući u svoju veliku smokvu koja se nalazila pokraj puta. Tim su putem prolazili svi, i žene i muškarci, i konjske zaprege i magarad, i sve što se moglo kretati. Posebnu bi pažnju Ana posvetila djeci koja su se gladna vraćala iz škole. Kad bi podnevno sunce tuklo u Anine oči, ona bi ih dlanom zakrila od sunčeve svjetlosti da joj što ne promakne dok gleda u smokvu i prolaznike ispod nje. Dok bi tako gledala, oči bi joj stale te ne bi ni treptala. To je bio uvježban i istančan pogled koji je vidio i one oveće mrave koji su se uz smokvu penjali, a kamoli naočite dječake, posebice srednjoškolce, koji su se vraćali iz škole. Bilo je djece koju Ana nije voljela pa bi izmislila da su joj baš ti ubrali smokvu. Tako su jednog dana Jerko, Ante i Marin prolazili ispod smokve idući iz škole. Oborili su glave k zemlji da ih zrele i sočne smokve ne uvedu, ne daj Bože, u napast. Bili su gladni k'o vukovi i protrčali su ispod te smokve. Međutim, Ana bi izmislila da su se upravo ti školarci mašili za njezinu smokvu i kazala bi tu nevolju njihovoj materi.

- Mace, eno su se oni tvoji mašili za smokvu.

Kad bi djeca stigla kući, mati bi ih na pravdi Boga išibala. Badava se bilo pravdati jer onaj koji se počne pravdati i više se pravda, najviše prutom dobije po guzici. A prutice su bile tankovijaste. Kad bi te njome ošinulo, takva bi se prutica, tanka i savitljiva k'o guma, savijala oko nogu i pravila gotovo cijeli krug i tu bi ostavila crvenu masnicu koja je izgledala kao lančić oko nogu. Kako je to zadavalo bol, o tome ne treba govoriti. Tome u to vrijeme nije bilo zamjerke. Bilo je to zapravo normalno ophođenje roditelja prema svojoj djeci kad bi djeca nešto skrivila. To je samo jedan slučaj, a takvih je slučajeva bilo u svakoj kući u selu u ono doba oskudice.

ZALJUBLJENI MATE

„Diko moja, priko brda priđi,
poljubi me pa jopet otidi!”

Nije rijetko bilo da su naši ljudi iz Gorice potezali pješice u gornje krajeve, u Osoje, Batin, Posušje, pa i u duvanjski kraj da bi pronašli srodnu dušu.

Zaprosili bi je i na kraju oženili. Zato u Gorici ima Penavuša, Kovačuša, Osojki, Knezovuša, Širuša, Duvanjski i dr. Svaka je žena sa sobom ponijela barem nadimak svog djevojačkog prezimena. Danas je drukčije, većina žena uzima, uz muževo, i svoje prezime.

No, nije svaka prosidba ista. Kako ljudi imaju različite karaktere, tako se to očituje i na ljubavnom polju, posebno kad je u pitanju zaljubljenost i iskaz ljubavi prema voljenoj osobi.

Nije prije bilo mobitela, telefona, ni radija ni televizora, niti drugih uređaja preko kojih se mogao ostvariti nekakav odnos s drugom osobom, osim vlastitim pohodima i živim susretom. Nije bilo dakako ni automobila. Oni bogatiji u selu imali su konja, a siromašniji su bili zadovoljni s dobrim magarcem.

Mate iz Gorice se zaljubio u djevojku koju je sreo sasvim slučajno. Djevojka se zvala Mila, rodom je bila iz Batina. Mila je bila pastirica (čobanica) i čuvala je ovce na divnim proplancima sa sjeverne strane brda Nečajna. Na to malo neobrađive površine, gdje je rasla trava, čuvale su se ovce, krave, koze. Pastiri bi bili budni, okretni i vješti u svom poslu jer su morali jako paziti da blago ne ode u tuđi posjed i pobrsti povrće ili voće mukotrпно obrađivano i stečeno. Ako bi se to dogodilo, bilo bi vrlo neugodno i nelagodno za vlasnike stada. Znalo se svašta događati. Bolje je o tome ništa ne kazivati. Mila je bila dobra pastirica, čuvala je svoje stado k'o oči u glavi. Jedne nedjelje popodne susrela je Matu nasred livade. Mate je išao pješke sa svojom družinom i sa zadatkom da pronade sebi djevojku. Njegova generacija već se bila poženila. Bila je sramota da se čovjek ne oženi, a služio je vojsku i sposoban je raditi sve poslove kako bi prehranio svoju obitelj. Bio je zdrav, čio i radišan čovjek.

Čim je ugledao Milu kod ovaca, zapela mu je za oko. Prišao joj je i započeo razgovor:

- Valjen Isus i Marija!

Mila je odgovorila:

- Vazda Isus i Marija!

Nastavio bi Mate:

- Ja sam Mate iz Gorice.

Odgovorila bi Mila:

- Ja sam Mila iz Batina.

Mate je bio zbunjen i stidljiv. Nije znao upitati ono najvažnije i toga puta završilo je samo na kratkom upoznavanju.

Sljedeći put Mate je sam pošao s nakanom da pronade Milu. Znao je da je redovito kod ovaca i da ih pase na nekom od lijepih malih batinskih proplanaka. Pronašao ju je i tada je smogao malo više hrabrosti i pitao je bi li ona htjela s njim zasnovati obitelj. Pričao joj je Mate kako je u Gorici lijepo,

kako ima dosta zemlje. Ima dva magareta, kokoši, dvije krave i jednu svinju. Ima dobar vinograd od oko 2.000 loza. I grobnicu je lijepu izgradio. Mili se sve to sviđjelo, a i sam je Mate bio ljepuškast, vedar čovjek, a nadasve pošten i dobar. Dogovorili su se na kraju da će biti u kontaktu i da će se bolje upoznati.

Tako su njih dvoje s vremenom stupili u ozbiljnu vezu. Mate se zaljubio do ušiju. Jednom je ustao vrlo rano u kasno ljeto, nabrao nekoliko grozdova grožđa u svom rodnom vinogradu i ponio Mili. Nažalost, nije ju zatekao tamo gdje je ona inače bivala u to vrijeme i gdje se i on sam nadao da će je susresti. Ipak, nije bo razočaran. Ostavio joj je grožđe na jednom kamenu u hladovini i vratio se natrag u Goricu, naravno, pješke. Dva do ti sata hoda bila je udaljenost od Gorice do Batina. Dao je Mate dobar primjer prave ljubavi. Na kraju su se on i Mila uzeli. Rodili su i odgojili petero djece. A danas?

DOBRO SAM OSTAO ŽIV! ili LEBDI LI JOŠ GOSPA U MEĐUGORJU?

Svi naši stariji morali su služiti vojsku u bivšoj državi Jugoslaviji. Vojska se zvala JNA (Jugoslavenska narodna armija). Bila je najmanje narodna, a nije ni jugoslavenska jer su u njoj pretežno Srbi zapovijedali. Mali broj ljudi iz drugih naroda bili su čak i visoko pozicionirani oficiri, ali nisu imali velikih ovlasti.

Ljudima iz nekih naroda služenje vojske je bio ponos i dika, hvalili su se, pjevali i veselili kad bi išli u vojsku. U tu JNA! Znamo ponajbolje kakva je ta JNA bila kad su napadnute Slovenija, Hrvatska pa Bosna i Hercegovina. JNA se svrstala samo na jednu stranu, na onu srpsku. Najčešće se zloglasne tzv. JNA sjetimo po zločinu i razaranju Vukovara, ali i drugih dijelova domovine Hrvatske.

Služenje u toj i takvoj vojsci za Hrvate je bilo vrlo teško. Neki su doduše pravili feštu pred odlazak u JNA, ali je to više bio izraz mladenačke usplahirenosti, nego ljubav prema onomu gdje ideš i što ćeš tamo raditi. Propaganda je bila toliko jaka da su i neke naše stare žene u selu, kad bi se sastale, govorele:

„Bome, tko ne služi vojsku, nije ni za ženidbe.“

Smatrali su te ljude nesposobnima pa su mladići hrlili u vojsku. Neki pak slabijeg stasa i boležljivi, kao i oni s malo kilograma, nisu bili primljeni zbog zdravstvenih razloga.

Jedan je naš čovjek po imenu Ante služio vojsku daleko na jugoistoku te silovne državne tvorevine Jugoslavije, na granici između Makedonije i Albanije. S imenom Ante nije ni mogao daleko dogurati, osim u rod pješadije ili ,kako su je redovito zvali, „pešadije“, a njega zapade ona kažnjenička, najteža

i najgora. Takvi su samo držali stražu. Dan-noć ista pjesma. Lezi malo pa za malo vremena opet ustani i na stražu. Da se barem moglo zaspati, bilo bi lijepo, ali i san se izgubi u takvoj okolini. Ante je najčešće po noći stražario. Nije to bila bilokakva straža, nego straža na državnoj granici, tzv. mrtva straža! Mrtva je straža takva da, kad bi netko zašuškao, slobodno ga se moglo i ubiti, a da nikome nećeš za to odgovarati. Mnoge je oficire spasio upravo Ante, nije u njih pucao, dok su se kriomice ranom zorom, napola ili posve pijani, vraćali iz obližnjeg sela iz gostionice ili su u selu bili u kakvu bludu i razvratnosti.

Međutim, iako čineći dobro i u takvim uvjetima i na takvom mjestu, Antu nisu mazili oficiri te zloglasne JNA! Dvije godine prije odlaska na služenje vojske u tzv. JNA, Ante je išao pješke u Međugorje pomoliti se Gospi. To je bilo kad se Gospa tek ukazala u Međugorju, početkom 80-ih godina prošlog stoljeća. Kad je otišao u vojsku, iz općine su sve karakteristike o tom mladiću poslali oficirima da znaju što je radio, čime se bavio, je li išao u crkvu i da se prema njemu odnose sukladno tome. Nije bilo problem samo ime Ante, već i odlazak u Međugorje. Kapetan je često pitao Antu: „Lebdi li Gospa još u Međugorju?“, a on bi mu odgovorio: „Lebdi, družo kapetane!“ i kapetanu je sve bilo jasno. Odmah ga je proglasio (klero)fašistom i vjerskim fanatikom.

Na jednoj vojnoj vježbi, nakon dugog pješačenja, cijela je četa popadala umorna i izmučena po livadi. Ante je, brišući znoj s čela, legao i otpuhivao ne bi li umor mrvicu od sebe otjerao kad je kapetan zavikao:

„Ante i Ivan, 400 metara trčeci – bojni otrovi, polazi, sad!!!“

To je značilo pod punom ratnom spremom, s maskama na licu trčati 400 metara u jednom pravcu i natrag. Trčali su mladići sveukupno 800 metara najmanje, tako umorni i iscrpljeni. Kad su se vratili, skinuli su maske, ali su obojica bila crna lica. Netko im je bio probušio maske iz kojih su onda, dok su trčali, punim plućima udisali ugljen iz filtera.

Ante je pričao da je dva mjeseca poslije kašljao kao i sam Ivan. No, nisu im dali otići liječniku. Razgovarali su on i Ivan o tome puno puta. Jednom mu je Ivan rekao da je kapetan i njega pitao isto pitanje:

„Ivane, bre, lebdi li Gospa još u Međugorju?“

Ivan mu je odgovorio isto kao i Ante:

„Lebdi, družo kapetane!“

Znali su da im je maske probušio netko kome je kapetan naredio. Je li to bilo zbog hodočašća u Međugorje ili zbog njihovih imena ili zbog karakteristika koje su za njima došle iz općine, nije sad toliko bitno. Bitno je da su se živi i zdravi vratili svojim obiteljima.

Oba su uskoro na to zaboravila jer su tada bili mladi i izdržljivi. Tek na kraju vojnog roka jedan vodnik je priznao Anti, suznih očiju, da mu je on to uradio

prema zapovijedi kapetana. Zatražio je oprostjenje od Ante. Naravno, Ante se nije dvoumio i oprostio mu je. Znao je Ante kako su ga otac i majka učili da treba opraštati uvijek i u svim prilikama i neprilikama.

Danas, kad Ante ovo pripovijeda, uvijek kaže:

„Hvala Ti, Bože, dobro sam ostao živ!“

Mario Bušić

HRAMOVİ ZNANJA

Na pješćanim prstima ponosnih brda
stojimo.
Po sivom kamenju jedrimo,
gledamo izgubljene brazde koje dišu u suhoći.
Praskozorje nas pozdravlja s brdskih vrhunaca.
U osvitu noć blijeda, zadihana,
brže-bolje smota svoje sive pramenove
i nestade bez traga.

Na obzorju hramovi znanja zasjaše,
brode kroz vrijeme...
Crkva, škole, sveučilišta,
hramovi u kojima znanje mladim umovima prenosite
uzavrelom bistrinom riječi, koja oku svjetlost daruje,
užiže krijes, raspiruje plamen u jezgri sloga.
Mladi naraštaji na krilima vjere, truda i znanja,
nose nade u svome htijenju,
korakom čvrstim, umom bistrim,
evanđeoskom Istinom vođeni
rukiju se s novim koracima, poletom u novom vremenu.
Osluškuju govor duše,
zahvaljuju pjesmom utopljeni u vrijeme ...

O, hramovi znanja!
Nad bistrinom riječi na vašemu pragu odgovornost bdije.
Na čvrstim temeljima vjere i znanosti stojite,
k'o cedrovi ponosni.

Za umor ne znate.
Bdijete nad čovječanstvom krilatom budnošću,
s veseljem pratite uzašašća mnogih umova,
ovjenčanih vašim trudom u protoku znanja.
Ako izgubimo korak na životnom putu
i sakrijemo se u sebe, pronađite nas u našem bijegu,
Ivane, Marija, Josipe, Ive! Stani, stani!
Sporazumi se sa sobom dok ti prazna i hladna jeka
zadnju kap razuma ne utrne.
Prepusti se Istini da te ponovno oblikuje.

Što je Istina? ISUS KRIST JE ISTINA!

Ja sam Put, Istina i Život. (Iv. 14. 6.)

Na životnom putu, uz roditelje, vi hramski učitelji, profesori,
maloj i velikoj djeci ste i otac i mati.
Trudite se znanje im dati da budu pomoć svojoj domovini
i našem hrvatskom narodu. HVALA VAM!

s. Bernardina Crnogorac

PJESME GABRIJELE ČULJAK

U TIŠINI SJENE

U tišini sjene, gdje svjetlost šapće,
koraci snova plešu uz rub noći,
kroz labirinte misli, ptice se rađaju,
nosim tihe tajne u grudima skrivene.

O, kako vrijeme šumi, poput rijeke,
između prstiju proljeće izmiče,
zvijezde plešu na rubu sna,
a srce odjekuje, kao odjek starih jeka.

Na obali riječi, onde gdje nestajem,
vjetar širi krila, nosi mirise,
sve što nisam rekla, ostavlja trag,
u svakoj kapljici rose, u svakoj sjeni.

Oh, pjesma stihova, što u tišini raste,
gdje miris lavande poljupcem me mami,
da zaboravim svijet, da pronađem mir,
u tkanju snova, gdje snovi ne umiru.

U tišini sjene, pletem svoje misli,
neobična melodija, bez početka i kraja,
svaka nota iskrica, svaki ton je vjetar,
u ovoj lirici, gdje srce postaje more.

Zato tiho zovem, sve neizgovoreno,
u ritmu tišine, kroz tajne provale,
neka me pronađe, u mirisu svjetlosti,
u svakom trenutku, gdje srce osjeća.

MAJKA

Majko moja, blaga poput rose,
Tvoje ruke nježne, poput vjetra nose,
Svaki tvoj osmijeh moj je cijeli svijet,
U tvom srcu nalazi se vječni cvijet.

Tvoje riječi miluju, kad padne mrak,
U tvom pogledu uvijek nalazim znak,
Tvoj zagrljaj smiruje svaku moju tugu,
S tobom je život lakši, ja ne poželjeh majku drugu.

Ti si moj oslonac kad svijet se ruši,
Svaka tvoja suza i mene polako duši,
U tebi je ljubav, beskrajna i jaka,
Bez tebe ne bih imala krila od oblaka.

Sjećam se trenutaka kad si bila tiha,
I tvoj pogled nježan, poput jutarnjeg stiha,
U svakom danu tvoje ime odzvanja,
Ti si razlog mog životnog svitanja.

Majko, volim te, više nego riječi znaju,
Tvoj život je svjetlo što vodi me u raj,
U svakom koraku, ti si moja sila,
Tvoja ljubav vječna, najdraža si vila.

MOJ BOG

U tišini noći, kad zvijezde sjaje,
U srcu mom tiho Tebe zovem,
Tvoj svijetli put vodi me do raja,
Bez Tvoje ruke, lako se izgubim.

Svjetlost Tvoja kroz tamu mi sja,
U svakoj suzi Tvoj odraz vidim,
Ti si snaga kad snage više nema,
U molitvi Tvoj glas blago čujem.

Kad me boli i kad srce pati,
Tvoja ljubav u meni progovara,
Sve grijeha nosi, a tugu vrati,
S Tobom svaka bol u mir se pretvara.

Vjetar nosi Tvoje ime daleko,
U njemu čujem Tvoju riječ nježnu,
U svakom dahu osjetim Te lako,
Oslonac si meni, vjeru mi budiš.

Bože, Ti si vječna radost, svjetlost,
U Tebi pronalazim spas i nadu,
Svaki korak uz Tebe je vrlost,
Tvoje ruke na mom srcu pletu ljubav mladu.

HERCEGOVINO, SRCE KAMENITO

U srcu stiješnjenom, gdje kamen šapće,
Hercegovino, zemljo zagonetna,
uzvišene planine plešu u magli,
i rijeke što nose tajne starih dana.

Kamenjar se smije, s maslinama pleše,
vjetrovi pričaju o ljubavi i ratu,
u mirisima smokava, sunca i soli,
skriveni tragovi prošlih koraka.

Kraj modrih rijeka, gdje zora se rađa,
bura u očima, srce kuca snažno,
u kućama kamenim, uz svjetlost svijetla,
pjevuju ptice, stara pjesma što leprša.

Sirova ljepota, divlja i suha,
u dolinama šumom, gdje čempresa žude,
izvor vječnosti, dubok i tihi,
Hercegovino, u srcu čuvam tebe.

U vjetru što nosi mirise prošlosti,
zaustavljam vrijeme, gledam u horizont,
na raskršću puteva, gdje snovi se sude,
ljubavi i boli, sve u jednoj čaši.

O, zemljo čarobna, s tvojim žarom,
u noćima punim zvijezda, tišine mračne,
u srcu nosim tvoju pjesmu,
Hercegovino, vječna, kamenita, divna.

ZEMLJI MOJOJ ŠTO LJUBI I BOLI

O, Hercegovino, zemljo čarobna,
s tobom sam odrasla, u tvom zagrljaju,
tvoji brdoviti vrhovi, svjetlucavi u sutonu,
ali srce me boli, jer nemaš snage za mlade.

Rijeke tečeš, a u njima odsjaji snova,
masline plešu s vjetrom, mirisni plodovi,
ali gdje su prilike, gdje su sanjane staze?
Zatvorena vrata, a u meni vatra gori.

Oči ti se smiješe, ali srcu je teško,
u tvojim dolinama čujem tihi vapaj,
mladost odlazi, u nepoznato se gubi,
tvojom ljepotom veća je tuga, veća je bol.

Svakom stazom kročim, svaki kamen znam,
ali gdje su putevi što vode u sutra?
Tvoje ruke šapću, o ljubavi bez granica,
ali ja sam ljuta, jer mladost ne čeka.

U gradu bez svjetlosti, u noći bez sna,
uzdah mi zadrhti, dok tražim odgovor,
zašto je tvoje blato, duboko i teško,
a snovi nam bježe, poput ptica u letu?

O, Hercegovino, čuvarice povijesti,
s tobom nosim ljubav, ali i gorčinu,
u svakom poljupcu zemlje, u svakom zbogom,
tvoja ljepota me veže, ali me i boli.

Zato, daj nam prilike, daj nam svoje blago,
da u tvojim dolinama mladi stvaraju svijet,
da ne gubimo snove, da ne ostanemo tužni,
u tvojoj ljepoti, da pronađemo sreću.

HVALOSPJEV LJUBAVI

Ljubavi, ti si svjetlost koja sja,
u srcima našim, blistavi plamen,
neizmjerne kao ocean, duboka kao nebo,
u tvom zagrljaju, nalazim mir,
kada dani tame prijete, ti si moj oslonac.

Kao cvijet u proljeće, ti se rađaš,
u vrtu mojih snova, gdje svaka nada cvjeta,
tvoje oči, zvijezde što me vode,
u svemu što jesam, ti si moj temelj.

Ljubavi, tvoja riječ je melodija,
blaga poput vjetra, što šuška kroz krošnje,
ti si osmijeh koji raskida sjene,
s tobom, svaki trenutak je vječnost.

Ne postoji strah, jer ljubav je hrabra,
sve prepreke padaju pred tvojim dodirima,
u tvojoj blizini, svijet je savršen,
svaka suza, svaka radost, u tebi se spaja.

Kao rijeka koja teče, tako ljubav teče,
neumorna, nepokolebljiva, kroz svaku oluju,
u mirnim danima, ona cvjeta,
a u vremenima iskušenja, ona jača.

O, ljubavi, ti si pjesma srca,
vječna, snažna, u tvom zagrljaju,
neka nas prate, tvoj mir i tvoja snaga,
u svakom dahu, u svakom snu,
zauvijek zajedno, u ljubavi, u blagoslovu

U LJUTNJI SVIJETA

Svijete okrutni, tiha zloćo,
u tebi umiru snovi i nade,
tvoji su dani obavijeni tamom,
ljudska srca slamaš, bez milosti, bez straha.

Gdje je pravda, gdje su oni koji brane?
Ulica se puni plačem, suzama, gorčinama,
dok se zlo smije, a nevini trpe,
tvoje su ruke prljave, krvave do lakata.

Gledam, Bože, gdje si u ovoj boli?
Tvoje ime se izgovara u tjeskobi,
ali gdje su Tvoja čuda, gdje Tvoja snaga?
U moru nepravde, gdje se gubi nada.

Ljuti me svijet, ta licemjerna igra,
svatko nosi masku, skrivajući svoju sramotu,
na svakom koraku, krikovi i jecaji,
dok se zlo širi, poput vatre u noći.

Ali znaj, zlo se ne može vječno skrivati,
u tami će doći dan, dan pravde,
kada će svaka suza, svaka bol,
doći pred Tebe, Bože, u Tvoju svjetlost.

Zato ću vikati, ljutnja će gorjeti,
neka se čuje moj gnjev, neka se zna,
da tvoje vrijeme dolazi, Bože pravde,
da svaka okrutnost, svaka bol,
u Tvojim rukama pronađe svoj kraj.

U ovom svijetu zlom, nek se čuje glas,
sve što je skriveno, nek bude otkriveno,
s Tobom, Bože, nadam se i vjerujem,
da će zlo nestati, a ljubav se ponovo roditi..

PJESMA O ZALJUBLJENOSTI

Zaljubljenost, šaptač tajni,
u srcu se budi,
s mirisom cvijeta,
u zraku plešu ptice,
u svjetlosti sunca,
osjećam te,
u svakom koraku,
u ritmu smijeha.

Tvoje oči, dvije zvijezde,
u noći blistaju,
na obali snova,
gdje valovi plešu,
s tobom, svaki trenutak
postaje čarolija,
svi strahovi nestaju,
u tvom zagrljaju.

Osjećam leptire,
u trbuhu vrckaju,
svaka riječ što izgovoriš,
mali čarobni stih,
svi su dani bezbrižni,
s tobom, svaki san
postaje stvarnost,
na ovoj magičnoj stazi.

Ponekad se smijem,
dok gledam u tvoje lice,
sve boje svijeta,
u tvojim očima sjaje,
s tobom, svaki trenutak
postaje vječnost,
u tom čarobnom trenutku,
s tobom, ja sam slobodan.

Zaljubljenost, tiha pjesma,
u srcu svira,
u ritmu sreće,
kada si tu,
s tobom, zauvijek,
u ovom veselom stihu,
u svakom uzdahu,
naš ljubavni ples se nastavlja.

MOJ ŽIVOT, MOJA PJESMA

U jutarnjem svitanju, gdje dan se rađa,
prve zrake sunca miluju mi lice,
svaka kap rose, svaka nijansa plava,
u meni budi snove, mirne kao rijeke.

Putem što vijuga, koraci su nesigurni,
ali srce mi kuca, u ritmu nade,
kroz oluje i kiše, kroz smijeh i suze,
moj život je pjesma, ponekad tiha, ponekad bučna.

U prolaznim trenucima, u susretima dragim,
u pogledu prijatelja, u zagrljaju bliskom,
otkrivam ljepotu u malim stvarima,
svaka riječ, svaki osmijeh, boje moje palete.

Na raskršću snova, gdje se snovi isprepliću,
neka se vodi srce, neka slijedi glas,
u očima svjetlost, u duši miris lavande,
molitva za ljubav, za sreću bez kraja.

Ali život nije samo ples, točno tako,
u tamnim satima, gdje sumnje prijete,
učim jačinu, učim otpornost,
sve borbe su u meni, dio ove igre.

Kroz godine prolazim, s osmijehom i tugom,
svaka stranica pisana, svaka riječ od srca,
moj život je priča, puna obratnih putova,
ali s tobom, dragi prijatelju, sve je lakše.

U zoru novog dana, kad se sunce uzdigne,
moje srce se otvara, kao cvijet pod nebom,
jer svaki trenutak, svaki dah,
moj život je pjesma, koju s ljubavlju pjevam

U SJENAMA VJEČNOSTI

U zrcalu svjetlosti, tvoj osmijeh sja,
u tami moga srca, gdje tuga sniva,
koraci mi škripe, staze su teške,
a ti si sada slobodan, u raju bez sjene.

Dok ja brojim dane, ti plešeš s anđelima,
u ritmu zvijezda, s mirisima cvijeća,
sve što je bilo, u mom srcu ostaje,
ali tebe nema, ti si daleko, sretno.

Tvoj glas odjekuje, poput jeke u šumi,
dok ja tražim tragove, što si ih ostavio,
u svemu što volim, u svemu što boli,
sada si u miru, a ja u vrtlogu.

Sjećam se dana kada si se smijao,
svijet je bio boja, a sada je siva,
ti si sada gore, s Bogom u svjetlu,
dok ja plovim morem, u tami svojih snova.

Oh, kako te volim, dok gubim put,
u tišini noći, srce mi proklinje,
ali u toj tmuni osjetim tvoju prisutnost,
u svakom dahu, u svakoj suzi, blistaš.

Ti si sada bolji, s nebesa nas čuvaš,
tvoje svjetlo sja u mraku mog srca,
s tobom je život pjesma bez kraja,
dok ja čekam dan kad ćemo se sreći.

U ovoj tišini, gdje gubitak zove,
znam da si slobodan, da si sada kod Njega,
i dok se svijet vrti, ja ću pjevati,
o tebi, o ljubavi, o nebeskoj vječnosti..

Gabrijela Čuljak

IZABRANE PJESME

HERCEGOVINA

Zašto novi ljudi imaju snove nove
Pa ih u javi zove
Slijepi putnik iz uma koji poznaje granice
I stanice zna opisati kao fizičko biće
Ali ne zna kakvu dušu ta tuđina skriva
Zloglasna kad smrkava i sviće
Onda ja svojim putnicima poželim sreću
Bog da ih prati
Nadugo, naširoko, prostranstvima, horizontima
Dok ih kući ne vrati

Zašto tuđinsko sunce kožu grije, a meni duša umrije
I ja bih život dostojan lika i djela
Za svakoga čovjeka po zaslugi
Tašta i ponizna, skromna ili ohola, hrabra i smjela
Ne želim život satkan od snova
Pa ipak sanjam
Obojan izvana poput otrovna vrganja
A vremena je sve manje
No, kažu ljudi da su ipak budni
Budni i svjesni, a sveti Ilija kao da ih goni
Svoje oblake i munje svijetom
Da hodaju uzdignuta čela i hvalospjeve pišu
O toplini srca i tvojih grudi
I pjevaju, plaču i uzdišu
O ognjištu i stolu za koje sjeda
Uzništvo slomljena duha

Ni pogleda prema polju gdje je ispucala zemlja suha
Koja mami ručice poput dirigentskih palica
Da u ime kruha našeg svakidašnjeg
U prošlosti zaboravljenoj zazivaše
Kukuruza i mlijeka da je dovijeka
S glavom koja pada slijedeći pogled iznad Biokova
Gdje je dno njive jedina zemlja snova
U redu kao u pruženoj ruci između dva sela
Putom gaze kola upregnuta na Sokola

Utom se pojavi svijest koja će nas u svijet odvest
Nestalo ljudi kada nesta sultana i careva
I kad se uzdignula slobodna misao
Da barem vikne iz svega glasa
Gladni smo! Kruha, života, slobode, spasa
Ali nikada nisu gladna usta i žgoljava djeca
Važnija od nedjelje i sveca
Kojih u tuđini nedostaje
Danas, kada nam sunce najmilije spomenom zagrije
Ljude što te izgradiše
Čija imena na spomen-pločama pišu

I prije će Saturn razvjenčati samoga sebe nego što itko razumije
Kako si opstala
Uz škrgut zubi poganih sinova
Što se ispriječiše da ne budeš veća
No, možda je baš u tome sreća
Tebe malenu blagovati
A svakome dosta
Hercegovino
Neka zna iščitati tvoje radosti
Svaki koji na tebi osta
Koji će posljednjim dahom ili u ponoć tužnu
Barem za dušu svoju
Izreži molitvu za zagrljaj pradjedova
I još jednu Bogu dati
Da mi ljude tvoje iz tuđine vrati
Hercegovino, mati

U DIVLJOJ, U DUBOKOJ

Život je izvor, potocić nježni
Što se povremeno pretvara u rijeku
Ako ga nahrane druge pritoke
Pa i on sam hrani veću
I plovi
Zato, plovi!
Plovi i nosi sa sobom sve
Pritoke mirne, mirisne i bajne

I kanalizacije
Ustajale stajačice
Pune komaraca
Smrada i vonja
Zar si mislio tek tako umrijet
Da te prije toga ništa ne gonja

Eh, da je se prije smrti očistiti
I podariti odsjaj čovjeku koji stoji na obali
Moje rijeke
Odsjaj od sunca kojemu je ispružio lice
I da je podariti tom suncu paru
Koja se pretvara u oblake i kapljice
Da se nježno spuste na ispružene ruke
U proljeće
U ljeto, u jesen
Kad je najpotrebnije uslijed muke

Vodo! Život si i nikad te dosta
Živote. Voda si
Ispod mosta

Vodo, dokad ćeš biti živa
Nitko ne zna
A pjesnik stoji na mostu i uživa
U blaženu stanju
Prolaznosti
I neznanju

DRAGA

Iznad malog sela su brda
Između dva brda mala
Draga
Voljena od ljudi
Ima najljepši homonim
I posjeti nakon kiše oblak svoju dragu
Kao uspomena iz djetinjstva nekog starca
Ili putnik stanicu pred polazak
Šapne joj nešto oblak
Iščezne
Ja znam da je bio tu
Vidim mu trag
Odbijao se u igri
Od Gradine do Gomile
Od Gomile do Gradine
Strmoglavio se želeći pokriti polje
Ali nestade
Na polasku je ostavio suze na krovu Kebićeve kuće
I poruku: „Pjesniče, tiše,
do nove kiše“

NEBO TUĐINE

Sve boje iz djetinjstva nosi ovo nebo tuđine
Kad sjetom pogledam prema gore
Sve vidim
Sve slike nestajuće
I ne vidim ništa

Nije prokleta sudbina što nas tjera
Nisu krivi ljudi što nas nema
Ja sam kriv
Što sam tuđe nebo oslikao bojama svog života
I da ovo tuđe nebo umre
Ne bih ga žalio ni trenu
Niti je ovo moje nebo
Niti je ovo moje sunce
A pod njim nije moja
Ni moja sjena

HVALA SRCU TVOME

O, moj Bože
Tebi zgriješih
Kada zgriješih sebi i drugome
Opet Tebi zgriješih
Mišlju
Zar da ostanem bez pameti svoje
Da ne prepoznam glas srca koje vrišti
Oprosti
I rukom svojom zgriješih
Zar da je odsiječem
Pa da ne mogu obje sklopiti u molitvu
I jezikom svojim zgriješih
Zar da ga iščupam
Pa da ne mogu reći više oprosti
I da kažem hvala
Srcu Tvome
Koje toliko oprostiti može
O, moj Bože

Marko Čuljak

IZABRANE PJESME

Mario Grizelj rođen je 20.9.1991. godine u Sovićima. Osnovnu školu pohađao je u Gorici i Sovićima, a opću gimnaziju završio je u Grudama. Magistrirao je Ekologiju na FPMOZ-u u Mostaru. Poezijom se počinje baviti još u osnovnoj školi. Pjesme su mu objavljivane u školskom listu *Svetigora*, a svoj pjesnički talent dokazao je osvojivši prvo mjesto na natječaju za mlade pjesnike *Ujevići 2012.* u Krivodolu te je nakon toga osvojio i brojne nagrade na tradicionalnoj manifestaciji *Šimićevi susreti*. Teme njegovih pjesama najčešće su religiozne i ljubavne jer, kako i sam kaže: *Vjera je ono u čemu i s čim živiš, a bez ljubavi život ne bi ni vrijedio*. Redovito sudjeluje na Književnim večerima u organizaciji Knjižnica Županije zapadnohercegovačke. Član je Matice hrvatske, Ogranak Grude.

BOJE DUŠE

Ljudska duša mnogo boja ima,
ali su očima slijepe, tek dušom se vide.
Tu su tople i hladne, tmurne i vedre,
što se dobru vesele, a zla stide.

U radosti je duša bijela i čista,
prožeta nadom što se poput trave zeleni.
Sve daje za druge, ne zadržavajući sebi:
nek' je više drugima nego meni.

U ljubavi je duša crvena kao krv,
prožeta plamenom vatrene boje.
Gori kao oganj, izgara do kraja,
plamti: „Sve moje je tvoje!“

U tuzi i žalosti tamne su boje,
najčešće siva, ali i ljubičastu poznaje duša.
Odišu križem i pokorom, boli u srcu;
molitva i utjeha riječ je što se sluša.

Još puno boja poznaje duša,
puno poput zvijezda na nebu visoku.
Srce će uvijek prepoznati pravu
jer najvažnije stvari su nevidljive oku.

ISPRUŽENI DLAN

Gospod nam stvori ruke i noge
da služimo drugima, ali i sebi.
U nečem smo sretni, u nečemu nismo,
ali ispruženi dlan mijenjali ne bi.

Tih pet prstiju na otvorenoj šaci
toliku moć i snagu imaju.
Vade iz mora, dižu iz pepela;
ništa ne zadržavaju, a sve daju.

Kroz ispružene prste lako curi pijesak
jer ispruženi dlan ne zadržava već daje.
Sve što iz srca poklonimo drugom
ne propada u prošlost već za vječnost traje.

Ispruženi dlan znak je ljubavi i žrtve,
poručuje: „Tu sam, samo ruku pruži.
Želim te podići, neću te pustiti.“
Zato ispruženog dlana Bogu služi.

LJUBAV PO KRISTU

Neke ljubavi nisu od svijeta
i ne poznaju tijelo jer dolaze od Boga.
Rođene su odozgo, a ne odozdo;
žive za sestru i brata svoga.

Spremne su na žrtvu u čistoći srca,
ne vodi ih tijelo nego iskrena duša.
Ne poznaju dodir ni poljupce tijela,
za hranu im srce Riječ Božju sluša.

Takva je ljubav brata i sestre,
tko bližnjemu služi na Božjem je putu.
Vodi ga srce, a ne mozak
i hodi po pravcu, ne završava u kutu.

Što se rodi iz neba, a ne iz zemlje,
ne prolazi nikad, već vječno traje.
Zakonima zemaljskim podložna nije
ljubav što se za brata i sestru daje.

OSJET JESENI

Dok se priroda u novo oblači ruho,
mijenjajući zeleno u smeđe i žuto;
s jutarnjom maglom dolazi jesen,
a ljeto odlazi starim putom.

Ostaju mirisi ljeta i okus vrućine
i sjećanje na sunce koje sad se skriva.
Iza sivih oblaka i tmurnoga neba
jesen šapuće: „Tu sam, živa.“

Grize nas hladnoća jutarnje rose
pripremajući za nas duge kapute.
Da je još jednom vratit 40,
pa makar opekline bile ljute.

Ali želje su tek želje, a sat godine je točan.
Vjetar najavljuje godišnje doba.
Osjet jeseni je ipak nježan,
kao mlado vino što se gutljajem proba.

SVETO JE IME TVOJE

Koliko kapi Krvi podno križa stoji
i koliko ljubavi je tu proliveno za nas.
Ni zamisliti ne možemo koliko nas On voli;
Doći će ponovno jer je obećao spas.

Noge će Mu stajati na Maslinskoj gori,
onoj istoj s koje na nebo uzade slavno.
Doći će u sili i snazi da sudi i spasi,
jer putovi Božji uvijek vode ravno.

Riječ Božja je istinita i vjerna,
nebo i zemlja će proći, ali ona ne.
Kušana je i prošla kroz vatru i vodu,
ispunjava obećanje za ljude sve.

Ime nad svakim imenom, tako se zove Ljubav,
što grijeha naše uzima za svoje.
Kralj kraljeva, Gospodar gospodara;
Sveto je Ime Tvoje.

NAŠA MAJKA

Na glavi krunu s 12 zvijezda ima,
za 12 mjeseci jer je uvijek s nama.
Voli nas neopisivom majčinskom ljubavlju;
pred njom drhti zlo i uzmiče tama.

Takva je naša Majka, naša Gospa;
Bogorodica poslušna glasu s neba.
Blagoslovljena među ženama i najponiznije biće;
Njen zagovor i zaštita čovječanstvu treba.

Mač boli joj je srce probo podno križa,
razumije i osjeća svaku našu suzu.
Svojim svetim rukama što držahu Gospodina
štiti i čuva naše duše ružu.

Dala nam je krunicu, znak svog prisustva,
najmoćnije oružje protiv tame svake.
Na svako Zdravo Marijo, srce joj je uz nas
jer štiti svoju djecu od svake zle tlake.

Na nebo uznesena, blagoslovljena Žena,
Kraljica je neba i zemlje cijele.
Majka je nad svim majkama, anđeli je slave,
naše molitve Bogu nosi kao ruže bijele.

PITAŠ LI SE

Pitaš li se ikad u tišini srca
koliko zvijezda na nebu ima?
Je li svaka ista, jednako velika,
je li broj ljudi na Zemlji jednak njima?

Pitaš li se ikad koliko ima
zrnaca pijeska na obali mora?
Da li toliko osmijeha i radosti
na licima ljudi zatekne zora?

Pitaš li se ikad vrijedi li biti dobar,
činiti dobro i boriti se protiv zla
iako se čini da je uvijek bolje drugom
i da zli dobivaju dobra sva?

Znam da se pitaš i odgovor je lagan.
Dobivaš ga u srcu, a ne na papiru.
Za sve što u srcu osjetiš mir,
čini jer je ispravno i budi u miru.

Mario Grizelj

KUĆA STARA STARA POJATA

Ima jedna kuća stara,
sama osta,
bez bećara.
Kad sam danas kraj nje proš'o,
Svitla gore,
bez nas dvoje.
Ti na nebu,
ja na zemlji,
zamišljam te još u sebi.
Pa se pitam
ljubav što je,
šapnu mi,
vas dvoje.

Maja Matković magistrica je njemačkog jezika i književnosti i latinskog jezika i rimske književnosti. Zaposlena je u Osnovnoj školi Antuna Branka i Stanislava Šimića Drinovci kao učiteljica njemačkog jezika. Na natječaju na temu „Pobijeni hercegovački franjevci“ dobila je nagradu za pjesmu „Komadić tkanine“ 2022.godine.

Maja Matković

TRAGIČNI DOŽIVLJAJ SVIJETA ANTUNA BRANKA ŠIMIĆA

Kanonizirani hrvatski pjesnik Antun Branko Šimić, uz Miroslava Krležu i Tina Ujevića, slovi kao najistaknutiji pjesnik hrvatskog modernizma. Zaslužan je i za formalne inovacije u hrvatskoj poeziji, što se prije svega odnosi na upotrebu slobodnog stiha, koji je preuzeo iz glavnih tijekova europskog pjesništva svog vremena, ponajprije iz ekspresionizma, umjetničkog pokreta s početka 20. stoljeća koji se snažno razvio u Njemačkoj. Odatle je preuzeo i odnos prema stvarnosti o kojoj se govori preko unutarnjeg stanja pjesnika, pri čemu se velika pozornost pridaje društvenim, psihološkim i filozofskim temama. Šimićeva pjesnička zbirka *Preobraženja*, koja je objavljena 1920. godine, predstavlja prijelomnu točku hrvatske lirike jer nitko nikada prije Šimića nije pisao na taj način. Riječ je o zbirci koja je izvršila velik utjecaj na naraštaje koji su došli nakon njega, kao svojevrsni putokaz. Mnogi književni kritičari smatraju *Preobraženja* najvažnijom hrvatskom pjesničkom zbirkom nastalom u 20. stoljeću.

Šimić je rođen 1898., a umro je 1925. godine. Stota obljetnica njegove smrti jedinstvena je prilika da se osvrnemo na to čudesno trajanje u vremenu u kojem su nestajale i rađale se nove države, ali je Šimićevo djelo ostajalo, bez obzira na režime koji su se u međuvremenu izmjenjivali. Mogli bismo reći da je u tom konfuznom i krvavom dvadesetom stoljeću poezija Antuna Branka Šimića bila slabašna, ali dragocjena konstanta. Priča o Šimiću zapravo je priča o poeziji samoj, o njezinu smislu ili besmislu. Čudljivost mehanizama književne kanonizacije nije izostala ni u njegovu slučaju. Velik dio njegova opusa objavljen je 1950-ih i 1960-ih, dakle više desetljeća nakon njegove smrti. *Sabrana djela* Antuna Branka Šimića objavio je njegov brat Stanislav 1960. godine. Progovoriti o tom fenomenu, a preko njega posredno i o Šimiću, znači otvoriti širi krug pitanja koja su u suštini svodiva na pitanja o smislu i besmislu poezije, o čemu se piše još od antičkih vremena, od vremena Homera, svetog Augustina, preko Krleže i Theodora Adorna pa sve do naših dana. Poezija

je nešto fluidno, pomaknuto iz uvriježene percepcije stvarnosti ili, kako je to napisao Miroslav Krleža: *Poezija jeste ili nije, ona postoji ili je nema.*

Sveti Augustin, najutjecajniji antički kršćanski mislilac, čija je misao izvršila znatan utjecaj na zapadnu filozofiju, poeziju je nazvao *slatkorazbludnom igrom uobrazilje*. S druge strane, Miroslav Krleža, veliki hrvatski pisac, s kojim je Šimić imao ambivalentan odnos, koji je išao iz krajnosti u krajnost, poeziju je nazvao *uzvišenom instrumentacijom stvarnosti*. Šimićeva poezija kao da je zastala na pola puta između Krležine i Augustinove definicije. Ipak, Krležina definicija pruža nam mnogo širi uvid preko kojega se s gotovo stoljetnim odmakom može nešto više reći o Šimićevoj poeziji, a što je možda ostalo na margini. Najprije moramo razlučiti što je u Šimićevu slučaju *uzvišeno*. Cijeli je niz motiva kojima on pristupa s nekom smjernom poniznošću, od boja i krajolika Hercegovine, pa do uzvišenih tema poput ljubavi.

Pisati o paklu, a maštati o „nebu“, to je raspon svake poetske misli od početka svijeta i vijeka literature kao takve, zapisao je Krleža. Ako postoji pjesma koja je ogledni primjer ove Krležine definicije, onda je to Šimićeva pjesma *Moja preobraženja* u kojoj pjesnik opisuje svoj unutarnji pakao.

Ja pjevam sebe kad iz crne bezdane i mučne noći
iznesem blijedo meko lice u kristalno jutro
i s pogledima plivam preko polja livada i voda

Ja pjevam sebe koji umrem na dan bezbroj puta
i bezbroj puta uskrsnem

O Bože daj me umorna od mijena
preobrazi u tvoju svijetlu nepromjenjivu i vječnu zvijezdu
što s dalekog će neba noću sjati
u crne muke noćnih očajnika

Postoji li način da uspostavimo most između Šimićeva i našeg vremena pa da progovorimo nešto o njegovoj poeziji iz jedne potpuno nove perspektive? U tom smislu možemo iskoristiti činjenicu da je Šimić umro u dvadeset i sedmoj godini života i dovesti ga u vezu s takozvanim Klubom 27, jednim neobičnim fenomenom iz popularne kulture koji je postao čak i predmet raznih teorija zavjere. Riječ je o skupini planetarnih pop-rock ikona koje su od sedamdesetih pa na ovamo umrle s navršениh 27 godina, a u kojoj su se našli Brian Jones, Jimi Hendrix, Janis Joplin, Jim Morrison, Kurt Cobain i Amy Winehouse. Na koji ih način dovesti u vezu sa Šimićem? Hrvatski pjesnik Jure Kaštelan za Šimića je jednom rekao kako se javio i nestao kao meteor. *Ostala*

je svjetlost, zapisao je. Isto to bismo bez bilo kakvih kulturoloških predrasuda mogli reći i za pobrojane članove Kluba 27. Druga poveznica je činjenica da su svi oni ujedno bili i pjesnici, i to sjajni pjesnici, rekao bih, pogotovo Jim Morrison, što također možemo prihvatiti bez bilo kakvih ograda, ako ništa, a ono s obzirom na činjenicu da je prije nekoliko godina jedan rock-pjesnik Bob Dylan dobio Nobelovu nagradu za književnost. I treća, i možda najvažnija, poveznica između Šimića i pobrojanih članova Kluba 27 je zajednički, tragični doživljaj svijeta. U tom smislu pročitat ću Šimićeve pjesme *Mladić*.

Ja poznam bol mladića
koji pobjednički pjev iz svoga izmučenog srca
u jutro pjeva
sa željom da sva srca s njegovim zatrepte
i da se osluškujući glave prignu
u ćutanje i slatki zaborav

Al pjev mladića nečuvan od ljudi
padne natrag
u njegovu ćutljivu samoću

Ja poznam očaj blijed i bolesno zelenkast
s pogledom u prazna lica ljudi u sivomu zraku
i sa strahom ispred crnog bezdana u duši

Ja poznam ponos mrk i tvrd
sa smjelim uspravljenim korakom što gazi
i s uhom koje iznutra
glas svoga Boga sluša

Te tragične sudbine, između kojih zjapi višedesetljetni ponor, ostavile su važan i vidljiv trag iza sebe. Riječ je o biografijama koje su još u ranoj fazi dosegule zenit, a zatim se preko noći ugasile. Tu tragiku i izdvojenost iz svijeta u kojemu su živjeli na najbolji način opisuju stihovi iz Šimićeve pjesme *Otkupljenje*:

Nas niko nikad otkupio nije
Svaki od nas sin je Božji
što s neba je u bijedu svijeta sašao

I Šimićeve zasigurno najpoznatija pjesma *Opomena* na neki je način homage pjesnicima čiji je meteorski sjaj i dugo nakon njihove smrti postojan u našim metafizičkim visinama.

Čovječe pazi
da ne ideš malen
ispod zvijezda!

Pusti
da cijelog tebe prođe
blaga svjetlost zvijezda!

Da ni za čim ne žališ
kad se budeš zadnjim pogledima
rastajo od zvijezda!

Na ovom mjestu teško je ne spomenuti jednu vrlo važnu dimenziju Šimićeve lirike, a to je zavičajnost, što je značajka i nekih drugih pjesnika iz istog zavičajnog kruga, poput Petra Gudelja ili Tina Ujevića. U njegovim zavičajnim motivima prevladavaju jarke i čiste boje i ona nezaboravna svjetlost Hercegovine koju je u jednoj svojoj crtici tako sjajno opisao naš nobelovac Ivo Andrić: *Svetlost me je dočekala pri dolasku u Mostar, pratila za vreme mog boravka od jutra do večeri, a docnije, po odlasku, ostajala u meni kao glavna karakteristika moga sećanja na Mostar.* U Šimićevoj Hercegovini, obasjanoj postojanom svjetlošću, vrijeme kao da se zauvijek zaustavilo. Pročitat ću u tom smislu pjesmu Hercegovina:

HERCEGOVINA

Pod zvijezdama su legla brda i poljem niske razbacane kuće
Iz plave tame stabla strše

Na cesti više nikog nema

Cesta stala
sa zaronjenom glavom u mrak bezglasne doline

U noći stabla maknuti se neće
Tek nebom sporo i bez šuma koracanje zvijezda

I za kraj, pročitat ću jednu od najljepših Šimićevih pjesama, *Teški zrak*, pjesmu kojom struji jedna iznimno duboka unutarnja struja svijesti, jedan imperativ koji je Miroslav Krleža stavljao pred poeziju kao vrhunaravni kriterij, a koja je ujedno i zoran prikaz Šimićeva tragičnog doživljaja svijeta, koji je provodni motiv njegova cjelokupnog djela. Postoji li ta nekakva unutarnja struja ili ne postoji, ujedno je i razriješene ranije spomenute Krležine dvojbe po kojoj *poezija jeste ili nije* i po kojoj *ona postoji ili je nema*.

TEŠKI ZRAK

O kuda da se danas pođe?

U sobu uđe moja majka
sjedne
i gleda u me nijemim pogledom

Ja puštam knjigu, izlazim iz kuće

Na rubu polja između crnih stabla
crveno mrtvo obješeno sunce

Ja stanem nasred ceste
i kriknem
iz svih snaga

Josip Mlakić

IZABRANE PJESME

BILJEŠKE O PJESNIKU

Pejo Šimić rođen je 15. srpnja 1952. godine u selu Foči kraj Dervente. Osnovnu je školu pohađao u rodnoj Foči i susjednom Johovcu, gimnaziju u Rijeci, a potom se vratio u rodni kraj.

Šimićev rad iritirao je tadašnju komunističku vrhušku pa mu je bilo „preporučeno“ da „u miru“ napusti Foču, što je on zbog vlastite sigurnosti i učinio.

Još kao srednjoškolac objavljivao je pjesme u desetak listova u BiH i Hrvatskoj, a priznanjem Republike Hrvatske intenzitet se čak i pojačao, tako da je objavljivao u Večernjem listu, Glasu Koncila, Hrvatskom slovu, Malom koncilu, Vijencu, Maruliću, Književnoj reviji, Posavskoj Hrvatskoj, Velebitu, Svjetlu riječi, Imotskoj krajini, Požeškoj kronici, Posavskom glasniku, Derventskom listu, Dometima, Bakarskim zvonima, Hrvatskom fokusu, Susretima, češkoj Jednoti, slovačkom Pramenu, makedonskom Zenitu, Hrvatskom listu, Tomislavu te u četrdesetak zbornika i monografija. Za svoja djela više puta je na pjesničkim manifestacijama osvajao prve i druge nagrade, te tri međunarodne. Neke njegove pjesme prevedene su na mađarski, češki, njemački, talijanski slovački, poljski i makedonski jezik. Član je Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne.

Nije ga obeshrabrio gubitak doma i zavičaja. Šimić počinje surađivati s Hrvatskim kulturnim društvom „Napredak“, Imotskom krajinom te ograncima Matice hrvatske: Imotski, Posušje, Rijeka, Split, Požega, Slavonski Brod, Grude, Kutina i Osijek, a u zadnje vrijeme s veteranima IV. gardijske brigade, Hrvatskom udrugom „Benedikt“ iz Splita, Društvom pisaca Sjeverne Makedonije i Poljske. Inicijator je četiri pjesničke manifestacije domoljubne poezije.

Dvije Šimićeve zbirke, nažalost, nikada neće razveseliti štovatelje njegove poezije. *RASPETA HRVATSKA* zaplijenjena je 1971. godine, a *POSAVSKI VIDICI* su spaljeni 1992. u Foči, zajedno s roditeljskom kućom.

Njegov pravi pjesnički vrisak odjeknuo je devedesetih godina, u vrijeme Domovinskog rata, u zbirci *ZOV HRVATA BOSANSKOG POSAVLJA* koja u samo sedam mjeseci doživljava četiri izdanja. Njegovi su se domoljubni stihovi o ratnoj istini na ovim prostorima s jednakim ushićenjem slušali među borcima na prvoj liniji bojišnice, kao i među Hrvatima u Domovini i inozemstvu.

Kako se povećavaju rane i bol hrvatskog naroda, tako sazrijeva Šimić kao pjesnik. Obogaćuje nas zbirkama: *ZEMLJO MOJA, SUZA NA ZGARIŠTU, U VRTLOGU SNA, ČEŽNJA, DAH SUDBINE, VAPAJI, LICEM U LICE, IZMEĐU SVJETLA I TAME, OLUJNA VREMENA, DUŠA MI GORI, SPOZNAJA, SVE MOJE LJUBAVI, U NJEDRIMA NADE, RANJENA ZEMLJA, NEBESKE VIBRACIJE, HVALOSPJEV LJUBAVI i posljednjom ČOVJEČE, PRIZEMLJI SE*.

Sve Šimićeve zbirke protkane su s četiri prepoznatljive niti ljubavi: prema Bogu, Domovini, ženi i majci.

Tridesetak Šimićevih pjesama je uglazbljeno. Neke od njih su postigle značajan uspjeh u izvođenju Borisa Ćire Gašparca, Antonija Zadre, Dražena Kurilovčana i drugih.

ČUJEŠ LI ME

Posavino, radosti i tugo,
Umorio sam se od poniznog kucanja
Pred vratima tvog srca i duše.
Imam osjećaj da me ne prepoznaješ.
Jesi li me možda zaboravila,
Zemljo moja mila?

Ili ne prepoznaješ moje izborano lice
Staračke pjege i sijedu kosu.
Znam, izmijenio sam se.
Molim te, otvori mi vrata.
Dolazim ti ruku čisti'
A i srce i duša ostali su isti.

Mati moja Posavino, primi me i zagrli.
Napoji mi žedne usne
Majčinskom ljubavi i topline.
Pošalji mi bar jednu zraku sunca
U dušu ispunjenu čežnjom i tminom.

RASTOKE

Samo rijetki imaju povlasticu
Na Rastokama počinuti u smiraj dana
I uživati u vodi poput misnog vina,
Zalasku sunca, suživotu livade i kamena,
Ptičjem pjevu, smilju i bosilju.

Sa strahopoštovanjem promatram
Bezvremenske stijene pune prkosa,
Utemeljene poput čuvara krajolika,
Neodoljive, nepredvidive,
Postojane i uvjerljive.

A po njima umilno teče ljepotica
Djevičanski čista u kojoj se zrcali
Nebeska gracioznost i gorski hir.
Imam osjećaj da mi šapće
Da sjednem, da se odmorim,
Da se umijem i hajdučke kapljice napijem.

O Korano, jedna jedina u majke prirode,
Teško je odoljeti tvom čarobnom zovu.
Zarobila si mi i srce i dušu.
Bože moj,
Kako samo umilno teče i žubori,
Kao da mi pjeva, kao da mi psalam zbori.

Tko bi rekao da je ove grandiozne stijene
Postojane, kao čelik čvrste,
Tisućljećima mrvila sićušna kap
I tako nam podarila
Ovaj veličanstveni žubor i slap.

I poslije mene i poslije svih nas
Teći će Korana prema svome ušću,
Kroz sunčana ljeta i surove zime
I pretočiti sav svoj ures i raskoš
U majčinska njedra jedine nam Domovine.

OSTANI ČOVJEK

Kada ti božanski pjev ptica,
Otvori snene oči koje mirisom rose
Umiju prve zrake novog dana,
Slijedi tragove svojih vrlina
I ne obaziri se na jauk nevolja i mana.

Potrudi se da ti životna staza bude
Prepoznatljiva i što uočljivija i duža.
Od života uzmi samo ono što ti pripada
Koračaj smjelo i ne žuri.
Ostani čovjek u moru ljudi.

Kad ti se budu rugali i podmetali
I kad ti pokušaju na put stati,
Zbog ljepših snova i sutrašnjeg dana
I u zvjerinjaku moraš čovjek ostati.

Ostani čovjek i kad posumnjaš u život
I u svijet koji se svakodnevno mijenja.
Budi to što jesi zbog drugih i sebe,
Zbog Stvoritelja koji te utjelovio
I očekuje čovjeka od tebe.
OVOZEMALJSKI SUD

Čim zastanem pred raspelom
A suzne oči počinu
Na kruni, boli i ranama,
Suočim se sa snagom i milosrđem,
Te s ljudskom bijedom i manama.

Isuse Kriste, Sine Božji i čovječji,
Nakon što su te mučili,
Osudili i raspeli tvoji,
Uskrsnućem si mi ohrabrio dušu,
Da se ovozemaljskog suda ne boji.

OŽILJCI VREMENA

Kada je u ljudima posrnuo čovjek,
Sunce se rasplakalo nad pustim njivama.
Ne mirišu brazde, ne cvjetaju šljive ranke.
Žito ne klasa, ne čuje se glas težaka.
Sve su odnijeli vjetrovi rata,
Žamor djece, riku marve i rzanje dorata.

Zarastle su staze djetinjstva
I obrisi zavičaja.
Pišem ponoćne stihove.
Možda ih nekada netko pročita,
A tko zna čija ćeš tada biti?
Zato te pokušavam dići iz pepela,
I oteti od zaborava koji te želi skriti.

Po tvojim ranama
Prosipam tek ocvale latice ljubavi.
Ostao mi je još samo jecaj
I njega ću ti dati,
Da me bar čuješ - Posavino Mati.

Prikupljam ostatke sjećanja
Otrgnute od djetinjstva.
Pogled se raspršio daleko preko Save.
Svu bih te prigrlilo i stavio u njedra,
Suzo moja isplakana.
Rumena zrako nade u svitanje dana.

POZOVI ME U NOVI ŽIVOT

Podario sam ti najljepše stihove
Da napojim tvoje žedno srce,
Sretan što si moja čežnja i moj san,
Mirisno i raspjevano jutro,
Zvezdana noć i sunčani dan.

Nikada nismo živjeli ovozemaljski svijet
Koji poput sjene prolazi.
Napajali smo se ljubavlju
Kuju smo neprestano žedali.
Ništa više nismo trebali
Jer smo jedno drugo imali.

Sve dok se na krvavom piru ne pojaviše psi rata.
Nebo je gorjelo, zemlja plakala,
Sunce se od srama pred čovjekom skrivalo,
Dostojanstvo je u bujici tonulo
A zlo je ponosno plivalo.

Dok sam te posljednji put držao u naručju
I privijao na svoja ranjena prsa,
Zatvarale su se umorne oči iz kojih je zračila
Neizmijerna ljubav i dobrota.
Treperio je posljednji drhtaj s usana
S kojih sam kušao sve čari ovozemaljskog života.

Spušta se krvava zavjesa,
Glavna junakinja odlazi s pozornice.
Duša je krenula na počinak.
Zbogom, ljubavi, snivaj u nebeskom beskraju.
Više nemam koga ljubiti ni za kim žaliti,
Sve moje radosti suza će ugasiti.

Molim te, kad ti se otvore nebeski dvori,
Bez suza i tjeskobe pozovi me k sebi.
Otrgni me od samoće da te ponovo zagrlim.
Ostavit ću ovaj svijet bez ljubavi
Jer Ti si sva moja radost, početak i kraj,
Moja budućnost, novi život i nebeski raj.

TRAGOVI RATA

Domovino, sve više osjećam
Malaksalost staračkog tijela,
Ratne me rane peku i bole,
Nečujno nestaju dični sokolovi
Koji te zdušno ljube i vole.

Gorak je trenutak spoznaje,
Kao da čujem jauk zemlje,
Za djecom koja iz nje bježe,
Dok bjesni psi rata,
Sve jače laju, grabe, grizu i reže.

TRN RUŽE

Od biblijskih vremena
Put do zvijezda vodio je preko trnja.
U bodljama koje su svuda oko nas
Zrcali se dobro i zlo, svjetlo i tama
I Križni put u vječni spas.

Dok ti oči miluju ocvale latice
Poleti poput raspjevanog slavuja
Kako bi uočio jedinstven svijet,
Mirisnu granu na kojoj se vječno ljube,
Trn i božanstveni cvijet.

Ako te u ozračju mirisa i boja,
S peteljke ruže oštrica trna ubode,
Ne ljuti se, upravo je on oaza života
Iz koje danonoćno izvire
Sav njen misterij i nebeska ljepota.

U KRISTOVOJ SJENI

Kad bi nebo nestalo u vrtlogu tmine
Pa se strmoglavili gromovi i munje,
Sklonio bih se u Tvoju sjenu,
U nadi da si moja bonaca,
Rumeno svitanje, novi dan,
Izlazak sunca, štiti i gromobran.

Dok god budu zvonila zvona
S nebeskih zvonika
I dok je Bog na mojoj strani,
Ne mogu mi prići sile tame,
Jer me Krist svojim križem brani.

VOLIM TE, CROATIO

Volim te, Domovino,
Dok me u praskozorje budi šum Dunava,
A u podne, miluje božanski pjev
Opojnih simfonija sa zvonika.
Volim te, u smiraj dana dok s gorskih visova
Rumene zrake ljube ocvale krošnje šljivika.

Ljubim te, zbog mučenika čije su čežnje
Tinjale u zidinama vlažnih kazamata.
Suosjećam s tobom zbog zgaženih cvjetova
Na mračnim stratištima.
Primi bar jednu suzu dok pada po kostima,
Na tek otvorenim grobištima.

Volim te, zbog dičnih sinova i kćeri
Koji za tvoju slobodu
Položiše živote u krilo materino.
I okrunjenu na tronu i raspetu na križu,
Volim te, jedina Domovino.

Croatia, ljubavi i tugo, dok pred Gospom
Sinjskom i Bistričkom klečim i molim
Za žitna polja, more, vinograde i maslinike,
Volim te, kao majka sina jedinca.
Grlim te, Hrvatska, zemljo,
Dok čekaš svetost blaženog Stepinca.

Pejo Šimić

PALO JATO

Na zapadu usta crnih krila zmaj.
I plamenom svojim spali svijete puste.
Sa križem što vrh mu zakošen i krvav,
Pokrsti mnoge i zada boli guste.

Zubom svojim što crnilom se bijeli,
i rogom zlatnim što tuga ga veseli.
Na sve drugo ljuto vazda reži,
i okom svojim broji svete truleži.
I u naše kraje repom svojim stade,
i moj mu narod u crne kandže pade.

A drugi zmaj što mirov'o je,
sa istoka dođe da se stati bije.
Obje zvijeri stanu ljuto tući,
i za repe kandžama se vući.

Bit će krvi, bit će plača,
kad se ne zna tko je jača.
I baš ovdje na Balkanu,
plamena se oba sastanu.

Taj oganj spali mnogo
i u očaj zemlju zavi.
Prosu svuda vatru ljutu,
pa ugrija zemlju škrtu.

Ta silna vatra probudi nam zmiće,
što od gladi podaviše nam ptiće.
I ptice što su pjevom ljude budili,
svojim letom uvijek vjerno služili.
Oštrim žicama užasno ih spleo,
a smeđe perje pretvori u pepeo.

I zmaj crven na tron se popne,
pa sa trona udari Crkvu opet.
U crninu baci zemlju i nad
njom svoju zvijezdu stavi.
Da se uz nju svakom živom
kao junak važan pravi.

Al' neka znade svako živ,
da neće vladat tko je kriv.
Vladat taj neće dugim vijekom,
tko stek'o sve je Velikim petkom.
Gle, Uskrs jatu već je slavan svan'o,
jer nije ludo pao tko za istinu je pogin'o.

Na nebu svetosti vječnim
sjajem svijetle, u zagrljaju Djeve
što u rukam' nosi dijete.
Šezdeset šest i pred
smrću i u vatri,
stajali hrabro pobijeni fratri.

fra Ivan Vasilj

IZABRANE PJESME

LJETNO POPODNE

Misli poskakuju bezbrižno
Lepršaju do nebeskog svoda
Pa sretna zaključim
Kako je divna ova sloboda

Topi se miris vanilije
I zrakom mekoća luta
Tonem u oblake bijele
Uživam odsjaje pravoga puta

Vrijeme je stalo
Nježni me vjetar dira
I sve je čudesno, posebno
Dišem u skladu s dušom
U zaklonu moga mira

PRISJETI SE

U jednoj posebnoj noći
Uz vatru i tišinu
Kad srce sijevne do zvijezda
Prisjeti se svih zemaljskih ljepota

I nikad ne zaboravi
Dan kad smo se sreli

I što smo sve htjeli
Netaknuti vremenom
Neokaljani svijetom

NEK DOĐU KLAPE

Dok mirno nebo slika prostranstva spokojne mladosti
A prsti Sunca, ko nekad, toče bezbrižne radosti
Kroz snene krošnje glasovi struje
I sjećanja draga s tonovima bruje

To pisma se klapska odnekud čuje
Ko zrelo ljeto
Miriše
Tu je

Nek dođu klape
Nek puste glas

Nek pivaju s nama
Nek pivaju za nas

*Pjesma "Nek dođu klape" napisana je i izvedena u povodu 20. rođendana klape
Bratovština, Gorica-Sovići, srpanj 2024. g.

TAJNOVIT TRENUTAK

U trenutku početka i završetka
Između svjetlosti i mraka
Na rubu noći i zore
Dok svi spavaju
A ulicom samo
Lišće s rosom luta
Netko pali svjetiljke
Oživljava snove
I nevidljiv izranja
Putokaze nove

Mirjana Vlašić Mima

IZABRANE PJESME

REPETITIO...

Kad sam odlazio,
znala je da ću sudbovati sudbu
svoga djeda i njenog brata.

Kad sam odlazio,
tješila je moju majku.

Nije plakala,
siva,

ispijena lica,
zgrčenog pogleda,
drhtave ruke

tutnula mi je krunicu.

Ništa nije rekla...

Kad sam odlazio,
ona je ćutala,
a mati jecala.

Kad su mi istrgnuli
krunicu iz ruke,
vidio sam nju.

Nije plakala,
siva,

ispijena lica,
zgrčenog pogleda.

Kad su mi lomili kosti,

znao sam da ću
sudbovati sudbu

svoga djeda i njenog brata.

Kad su mi ugasili sunce,

ona je upalila svjetlo
na istom mjestu
gdje ga je palila
za njih.

Kad sam odlazio,
znala je da nikad doći neću.

DJECA JESENI

Ustuknula je i posljednja kap života iz majčinih prsa,
Strah, bol i očaj u oku....
Kroz hladnu noć čuje se pucanj,
klonula je promrzla ruka.
Dunav uspavanku žubori,
Vuka žalosno jeca,
privijena uz majčine prsi
umiru njihova djeca.

STUDENI U BOLI

Kad Listopad na rastanku zasuzi,
a Studeni mu na rastanku hladnim vjetrom obriše suzu,
past će i posljednji užutjeli list...
Hrast će navući koprenu sivu,
Jablan s visine pokorno klecat,
U tihoj noći zastat će dah,
Čut će se samo kratak jecaj.

RATNIKU SVJETLOSTI

Ljuljaju li tvoje kosti
njedra mariborske šume?

Smiruje li šum vjetra dušu tvoju?

Čuješ li me, ja te zovem.

Grije li te plamen dogorjele svijeće,
rose li te suze moje,
osjećaš li hladne ruke,
ja krv sam krvi tvoje.

Znamenovana imenom tvojim,
u ruci svjetlost nosim,
s lijeva ozebla srca
smrt vremenom kosim.

Neka te ljulja tuđa šuma,
nek' te njeno lišće štiti,
znam, jednom srest ćemo se
i svoji na svome biti!

ZNAMEN (1905.-1945.)

Tamo di divlji konji
kasom pozdravljaju zoru,
tamo di se gora naklanja vitru,
tamo di vučica pjevom na počinak zove,
tamo di...

Staviše ti znamen,
znamen za Amen!

Ni uz mater, ni uz ženu.

Tamo di tišina
svoje carstvo krije,
tamo di nebo
Bilu molitvu sije.

ONOM KOJI JE! (DUŠI MOJE DUŠE)

Rođeni pod istim nebom,
zadojeni istim mlijekom.
Od iste majke i istog nam oca.
Rasli zajedno,
nespretne korake učili iste.
Padali,
dizali se.
Plakali,
smijali se...
A onda si nespretno pao.
Sad opet činimo isto.
Samo obrnutim redosljedom.
Smijemo se
pa plačemo....

Crtice iz životopisa

Ivana Zlopaša rođena je u studenom 1977. godine.
Završila je komunikologiju i informatiku.
Bavi se odnosima s javnošću.
Piše poeziju i kratku prozu.
Živi i radi u Širokom Brijegu.

Ivana Zlopaša

POVIJEST

VLADO BOGUT

- Povijest plemena Miloš/ević (Andrijanić, Ević, Pešorda i Zucić)
u Grudama i Hercegovini 81
- Rod Ćorluka, starinom Ma(j)ić 92

VLADO MAJSTOROVIĆ

- Naši pokušaji- glasilo Literarne družine
„Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci 106

FRA ANTE MARIĆ

- Pismena sjećanja (2002.) fra Berislava Mikulića (1913. – 2002.) 115

SREĆKO TOMAS

- Pogled na Šimićeve susrete nakon šezdeset godina123

POVIJEST PLEMENA MILOŠ/EVIĆ (ANDRIJANIĆ, EVIĆ, PEŠORDA I ZUCIĆ) U GRUDAMA I HERCEGOVINI

PROSLOV

Prezime Miloš/ević je staro hrvatsko hercegovačko pleme čija je starina u Grudama, a matica u Kočerinu kod Širokog Brijega. Spominju se već 1404. (Viganj Milošević na Kočerinskoj ploči). Od Miloša/vića su sredinom i krajem 18. stoljeća u Grudama nastali: Andrijanići, Evići, Pešorde i Zucići.

Ovom pisanom uratku cilj je obraditi neke povijesne činjenice o prezimenu Miloš/ević u Grudama, zapadnoj Hercegovini i Imotskoj krajini koje su po mome mišljenju zanimljive nositeljima ovoga prezimena bez obzira gdje se oni danas nalazili i imaju li bilo kakvu poveznicu s njima.

POPISI HRVATA KATOLIKA U BOSNI I HERCEGOVINI U GRUDAMA

Prvi iznimno značajan izvor za proučavanje roda Miloš/ević u Grudama je popis Hrvata katolika koji je uradio bosanski biskup fra Pavao Dragičević u svojoj biskupiji u vremenu od 15. listopada 1741. do 30. listopada 1742. godine. Vizitaciju je zbog kuge nastavio od 11. do 16. lipnja 1743. godine u kreševskoj župi.¹

Spisi o vizitaciji: popis katoličkih obitelji s brojem odraslih i djece, popis krizmanika i njihovih kumova, opis vizitacije i još nekoliko pisama o vizitaciji i prilikama u Bosni i Hercegovini odaslanu su u Rim u travnju 1744. gdje su zaprimljeni od 22. lipnja do 3. kolovoza 1744. godine. Rukopisi se danas

¹ MILAN NOSIĆ i MAGDALENA VIDINIĆ: Bosanskohercegovačka hrvatska prezimena, sv. 1., Hrvatsko-filološko društvo, Književno-jezična knjižnica, 24., Rijeka, 2001., 41.; MILAN NOSIĆ i MAGDALENA VIDINIĆ: Bosansko-hercegovačka hrvatska prezimena, sv. 3., Hrvatsko filološko društvo, Književno-jezična knjižnica, 39., Rijeka, 2001., 124.

nalaze u vatikanskom arhivu u spisima Kongregacije za propagandu vjere u svesku broj 720, koji ima 580 listova.²

U spomenutoj vizitaciji 1741./1743. godine biskup fra Pavao Dragićević je u Grudama s prezimenom Miloš/ević evidentirao sljedeće četiri obitelji:³

Mjesto	Starješina kućanstva	Br. čl. kućanstva
Grude (<i>Grude</i>) ⁴	Franjo Miloš (<i>Franciscus Millos</i>)	8, 6; 14 ⁵
Grude (<i>Grude</i>)	Petar Miloš (<i>Petrus Millos</i>)	7, 4; 11
Grude (<i>Grude</i>)	Jelena Miloševa (<i>Helena Millosseva</i>)	1, 4; 5
Grude (<i>Grude</i>)	Mate Milošević (<i>Matthæus Millossevich</i>)	8, 0; 8

Tablični pregled br. 1, Popis obitelji s prezimenom Miloš/ević (*Millos* i *Millossevich*) u vizitaciji biskupa fra Pavla Dragićevića 1741./1743. godine

Iz tabličnog pregleda br. 1 vidimo da je biskup fra Pavao Dragićević u svojoj vizitaciji u Grudama popisao 4 obitelji plemena Miloš/ević, s 24 odraslih, 14 djece ili ukupno 38 članova.

U istom popisu na području Hercegovine evidentirano je kućanstvo Andrije Miloševića sa 16 (7,9) osoba u Tepčićima u Bročnu, a u Bosni tri njihova kućanstva sa 20 osoba.

Drugi značajan izvor za proučavanje prezimena Miloš/ević u Grudama i Bosni i Hercegovini je popis bosanskohercegovačkih Hrvata katolika obavljen u vrijeme vizitacije biskupa fra Marijana Bogdanovića. On je vizitaciju otpočeo netom nakon posvećenja za biskupa u Stonu 27. svibnja 1768. godine. Započeo ju je od posuške župe, a završio u sarajevskoj 9. prosinca 1768. godine.

Izvjestice o vizitaciji biskupa fra Marijana Bogdanovića i njegovi popisi nalaze se u vatikanskom arhivu u spisima Kongregacije za propagandu vjere u svesku broj 824, koji je ona zaprimila u srpnju 1769. godine.⁶

² MILAN NOSIĆ i MAGDALENA VIDINIĆ: Bosanskohercegovačka hrvatska prezimena, sv. 3. n. dj. 5.

³ LUKA ĐAKOVIĆ: Prilozi za demografsku i onomastičku građu Bosne i Hercegovine, sv. I., ANUBiH, Građa, knj. XXIII, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 19., Sarajevo, 1979., 206.; DOMINICUS MANDIĆ: Chroati catholici Bosnae et Hercegovinae in descriptionibus annis 1743. et 1768. exaratis, Institutum Chroatorum Historicum, Chikago-Roma, 1962., 82.;

⁴ Onda mjesto u parohiji Drinovci. Danas naseljeno mjesto u općini Grude; MILAN NOSIĆ i MAGDALENA VIDINIĆ: Bosanskohercegovačka hrvatska prezimena, sv. 3. n. dj. 124.

⁵ Prvi broj označava broj odraslih, drugi broj djece, treći ukupno.

⁶ DOMINICUS MANDIĆ: Chroati catholici Bosnae et Hercegovinae, n. dj. 113.; MILAN NOSIĆ i MAGDALENA VIDINIĆ: Bosanskohercegovačka hrvatska prezimena, sv. 2., Hrvatsko-filološko društvo, Književno-jezična knjižnica, 24., Rijeka, 2000., 51.

U vizitaciji biskupa fra Marijana Bogdanovića 1768. godine s prezimenom Miloš i Milošević u Grudama popisane su sljedeće dvije obitelji:

Mjesto	Starješina kućanstva	Br. čl. kućanstva
Grude (<i>Grude</i>) ⁷	Franjo Miloš (<i>Franciscus Milosevich</i>)	23, 6; 29
Grude (<i>Grude</i>)	Ivan Miloš (<i>Joannes Milosevich</i>)	11, 14; 25

Tablični pregled br. 2, Popis obitelji s prezimenom Miloš (Millos i Millossevich) u vizitaciji biskupa fra Marijana Bogdanovića 1768. godine

Iz tabličnog pregleda br. 2 vidljivo je da su popisane dvije višečlane obitelji od 25 i 29 članova ili ukupno 54 osobe. Od toga 34 odraslih i 20 djece.

Istodobno su u Tepčićima popisana dva kućanstva Miloša sa 17 osoba, a u Duvnu dva novodoseljena s 15 članova, po jedno u Bukovici s 8 i Crvenicama sa 7 članova.

ETIMOLOGIJA PREZIMENA MILOŠ

MÌLOŠ – Prezimana s osnovom Mil – ima dosta u Hrvatskoj: Milošević, Miloša, Milošić, Milošak i sl. Osnova Mil – nađe se u mnogim imenima, kao Milisav, Milosav, Milorad, Milivoj, a Miloš ukazuje na najbližu vezu s Milosav. Sufiks – oš čest je u prezimenima.⁸

PRVI SPOMEN U POVIJESNIM IZVORIMA

Prvi meni poznat spomen prezimena Milošević u povijesnim izvorima je nadgrobni spomenik Kočerinska ploča ili Natpis Vignja Miloševića iz Kočerina kod Širokog Brijega.

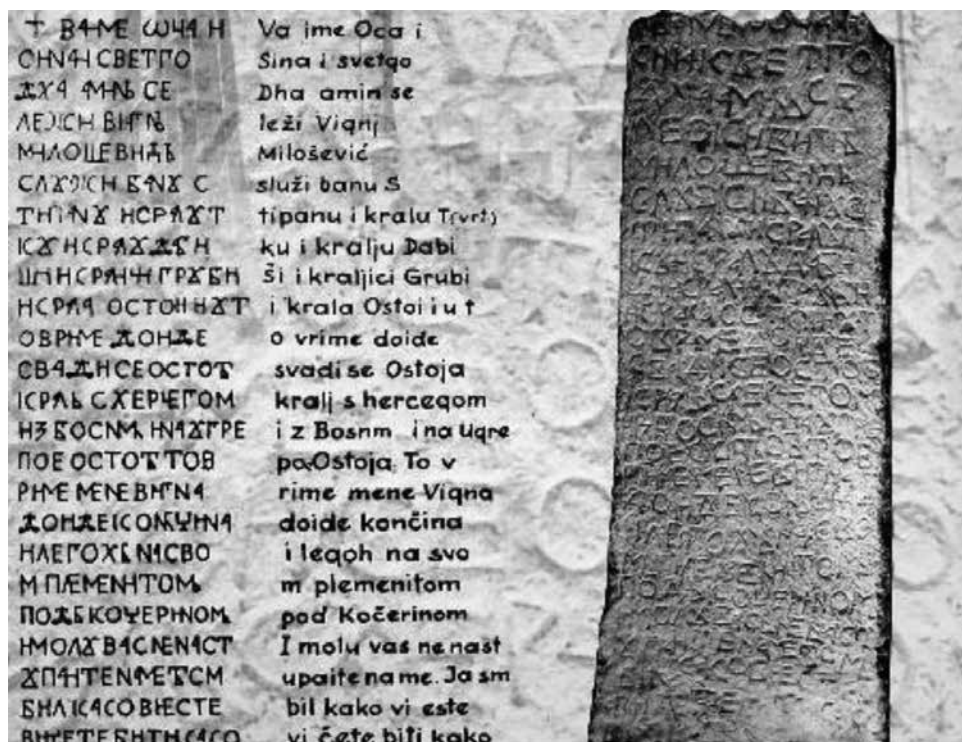
Na njemu je uklesano ime i prezime Viganj Milošević. Visina spomenika je 137 cm, a širina nejednaka: 49 do 53 cm. Pisana je hrvatskom ćirilicom.

Ploča je služila kao uzglavlje biliga/stećka Vignja Miloševića, koji je umro u proljeće 1404., pa se može pretpostaviti da je te godine i klesan, a najkasnije 1410./1411. godine. Njegov grob se i danas nalazi u Kočerinskom polju, na lokalitetu Lipovci, a natpis u prostorijama Župnog ureda u Kočerinu. Kočerinska ploča ima ukupno 80 riječi, što je mnogo u odnosu na druge

⁷ DOMINICUS MANDIĆ: *Chroati catholici Bosnae et Hercegovinae*, n. dj. 113.; MILAN NOSIĆ i MAGDALENA VIDINIĆ: *Bosanskohercegovačka hrvatska prezimana*, sv. 2. n. dj. 51.

⁸ Radoslav Dodig: *Etimologija hardomiljskih prezimena, Hardomilje prošlost, ljudi i običaji*, Hardomilje, 1998., 345.

natpise na bilizima, i 25 redaka, a u njima 9 do 15 slova. Spomenik je podignut oko 1410.

Kočerinska ploča – Natpis Vignja Miloševića⁹

Dimenzije ploče su: visina 160, a širina 45 cm. Tekst je pisan zapadnoštokavskom ikavicom. Slova na njoj izuzetno su lijepo i umjetnički isklesana i povezana jedno s drugim. Ukrasi su majstorski izvedeni i ornamentirani. Oko čitave gornje plohe biliga rub je urešen vinovom lozom, a unutar tog ornamenta po sredini je veliki križ.

Na natpisu se nabrajaju svi bosanski vladari od Stjepana Kotromanića do Stjepana Ostoje, i to pravim redoslijedom. Među njima je i kraljica Gruba, žena Stjepana Dabiše koji je vladao od 1391.–1395. Kraljica Gruba je vladala tri godine nakon njegove smrti: 1395.–1398.

Tekst Kočerinske ploče prema transkribiranju u latinična slova glasi:

+ Va ime ō(t)ca i Sina i svet(a)go d(u)ha amin' se leži vign' milošević' služi banu s tipanu i kralu t (vart)ku i kralu dabi ši i kralici grubi i krala ostoju i u t o vrime doide (i) svadi se ostoja kral' s hercegom' i z bosn(o)m' i na ugri po(id)e ostoja to v rime mene vigna doide končina i legoh' na svo m'

⁹ Izvor fotografije: <http://miruhbosne.com/?p=11207>, Pristup: 5. travnja 2020.

plemenitom' pod' kočerinom' i molu vas' nenast upaite na me ja s(a)m' bil' kakovi este vi ćete biti kako v' sam' ja

Posebna vrijednost nadgrobnog spomenika Kočerinske ploče je što se na njoj po prvi put spominje ime mjesta Kočerin i prezime Hrvata katolika Vignja Miloševića.

Kočerinska ploča bila je dugo vremena ugrađena u zid župnog stana u Kočerinu. Prigodom održavanja znanstvenoga skupa „Viganj i njegovo doba“, koji je održan u sklopu obilježavanja 600. obljetnice Kočerinske ploče i prvog pisanog spomena imena Kočerin 2004., natpis je izvađen iz zida i pohranjen u priručnu zbirku starina Župe Kočerin. Na nekropoli Lipovci postavljena je replika natpisa u prirodnoj veličini na mjesto gdje je ploča pronađena.¹⁰

POVIJESNA ZRNCA

► U 15. stoljeću u Drijevim (Gabeli kod Čapljine) spominje se Obrad Milošević.¹¹

► U popisu rodobiljskih i imotskih obitelji prebjeglih u sela omiškoga zaleđa pri koncu ljeta 1685. bila je i obitelj Nikole Miloševića (*Nicolò Miloseuich*) sa 7 čeljadi iz Vinjana kod Imotskoga.¹² Zanimljivo je da u Vinjanima nikada nije bila nastanjena niti jedna obitelj Miloš ili Milošević, što upućuje na mogućnost da bi Nikolina obitelj mogla biti iz Gruda.

► U mjestu Gabela (kod Čapljine) 1697. godine spominje se Josip Milošević, sin Mijin iz Dračeva, na vjenčanju Nikole Mandića, sina Grgura iz Metkovića, s Marom Smoljanović, kćerkom Abramovom iz istoga mjesta. Iz 1705. godine imamo spomen vjenčanja Antuna, sina Matije Miloševića iz Bačevića (kod Mostara), s Petrušom Grgura Alibašića iz Doca.¹³ Kako je činjenica da se mjesto Bačevići nalazi nedaleko od Tepčića, ovi prethodno spomenuti Miloševići mogli bi biti povezani s Miloševićima u Tepčićima.

► Fra Ivo (Stipan) Milošević (oko 1726. – 1746.) rodom je iz Imote (s Posušja). Temeljnu naobrazbu stekao je u kreševskom samostanu. U novicijat je stupio u Kreševu 22. ožujka 1744. (na temelju čega zaključujemo o približnoj godini njegova rođenja). Nakon završetka novicijata položio je svečane zavjete,

¹⁰ Kočerinska ploča. (2013., listopada 28.). 'Wikipedija, Slobodna enciklopedija. Dobavljeno: 7. travnja 2020. iz //hr.wikipedia.org/w/index.php?title=Ko%C4%8Derinska_plo%C4%8Da&oldid=4192928.

¹¹ ĐURO TOŠIĆ: Trg Drijeva u srednjem vijeku, Veselin Masleša, Sarajevo, 1987., 40.

¹² SLAVKO KOVAČIĆ: Obitelji iz imotskih i radobiljskih sela u zbijegu u selima ispod Zadvarja god. 1686., Imotski zbornik, 1., MH Imotski, 1991., 76.

¹³ NIKOLA MANDIĆ: Rukopis matice krštenih, vjenčanih i umrlih za Čitluk-Gabela, Metković, Vid, Opuzen i neka sela župe Podjezerja, 15., 22.

zacijelo 22. ožujka 1745. Preminuo je mlad, kao svečano zavjetovani klerik, u Kreševu 8. veljače 1746. u (približno) 20. godini života i 2. godini redovništva. Pokopan je u Kreševu.¹⁴

► Prema predaji Miloši na Hardomilju kod Ljubuškoga znaju da su došli iz Gruda. Oni nisu izravno došli na Hardomilje, nego su se najprije naselili s lijeve strane Trebižata na Bučinama (kuće su im bile iznad kuće Danila Mandića). Živeći neko vrijeme tu, kumili su se s Mandićem koji je živio s druge strane rijeke na Hardomilju, a koji ih je nakon toga pozvao k sebi za susjede te su se i oni prebacili preko rijeke i nastanili na Hardomilju. Znaju još da su u Grudama, odakle su došli, vrlo stari. Na Hardomilju su nosili nadimak Zuce koji su imali još u starom staništu (Grudama).

Navod iz predaje da su Miloši na Hardomilje doselili iz Gruda prethodno se zadržavši kraće vrijeme na Bučinama je točan. Naime, 1840. vjenčao se Marko Miloš, sin Marka i Dome Šimić iz Podljubuškoga (kako se tada nazivao i predio Bučana), s Ivom Rozić sa Sritnica (BMV 21). Njegov je otac Marko, sin Jozin i Mande Knezović, iz Gruda 1805. vjenčan s Domom Šimić, što nedvojbeno dokazuje da Miloši na Hardomilju potječu iz Gruda.¹⁵

► Za prezime Miloš u mjestu Podbablje kod Imotskoga navodi se podatak da ih *spominju župske matice, a više ih nema* (1978.).¹⁶

► U mjestu Župa Biokovska kod Imotskoga u Stanju duša od 21. srpnja 1744. spominje se Andrija Milošević sa 7 čeljadi. Predaja tvrdi da su staro pleme koje je živjelo u brdu i u polju u Tihaljini kod Gruda. Godine 1860. u Župi živi 5 obitelji, a 1990. 14 osoba.¹⁷

► Fra Mile (Jozo) Miloš (1882. – 1960.), rođen je u Dobrom Selu, župa Gradnici, 31. siječnja 1882. Osnovnu je školu završio u Gradnicima kod Čitluka (do 1894.), ondašnju srednju školu kod franjevaca na Širokom Brijegu i Humcu (do 1898.), filozofsko-teološki studij na Humcu (1899.-1900.), u Ferrari, Italija (1900.-1903.) i u Mostaru (1903./04.). U franjevački red primljen je na Humcu 18. listopada 1898., svečane zavjete položio je u Rimu 8. prosinca 1902., a za svećenika je zaređen u Mostaru 20. kolovoza 1904. Sedamnaest godina bio je profesor Grčkog i Latinskog jezika na širokobriješkoj gimnaziji (1904.-1921.). Posjedovao je vrlo dobru klasičnu naobrazbu. Demostenove govore znao je napamet. Potom je čitav život u pastoralu (1921.-1952.).

¹⁴ ROBERT JOLIĆ: Leksikon hercegovačkih franjevaca, Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM i Franjevačka knjižnica Mostar, RECIPE, knj. 9., Mostar, 2011., 271.; Imenik franjevaca HFM, Mostar, str. 2., br. 16.

¹⁵ Hardomilje prošlost, ljudi i običaji, Hardomilje, 1998., 314.-316.

¹⁶ FRA VJEKO VRČIĆ: Plemena Imotske krajine, II. dopunjeno izdanje, Franjevački samostan, Imotski, Knjižnica „Grada na gori“, knj. 4., Imotski, 1996., 194.

¹⁷ FRA VJEKO VRČIĆ: Plemena Imotske krajine, n. dj. 343., 347.

Premинуo je 18. travnja 1962. u 81. godini života, 63. godini redovništva i 57. godini svećeništva. Pokopan je na groblju Mekovac u Širokom Brijegu.¹⁸

► Na području naseljenog mjesta Grude pripadnici plemena Miloš/ević i njegovi ogranci Andrijanići, Evići, Pešorde i Zucići u prošlosti bili su nastanjeni u zaseocima Milošev Dolac, Crljena Jama, Krč-Lončaci i Cere, koji su pripadali Gornjim Grudama, a od sredine prošlog stoljeća u samom centru Gruda u zaseocima Bostan, Rupa, Gomilice, Vručice i Otok.

► Odakle je stanovništvo doseljavalo u Posavinu, odnosno na područje Dervente i Doboja do 1763. godine može se samo pretpostavljati, ali od te godine postoje sačuvane matice krštenih, vjenčanih i umrlih pa se od tada može konkretnije govoriti o podrijetlu doseljenika. Doseljavaju se uglavnom stanovnici iz zapadne Hercegovine, Imotske i Bosanske krajine. Najviše se dolazilo dolinom rijeke Lašve i Bosne. Za doseljenike iz Imotske krajine, s jedne ili druge strane tadašnje granice u plehanskim maticama obično se stavljalo „ex Harvati“ ili „eh Arvati“.¹⁹

Zirdum dalje navodi: *Više doseljenika bilo je iz Hercegovine. I njih su tjerali glad i političke prilike. ... Jači val doseljavanja opaža se sedamdesetih i osamdesetih godina XVIII. stoljeća. Potvrdu za to nalazimo u matici vjenčanih; od 56 vjenčanja u 1783. godini, 17 djevojaka potječe od roditelja doseljenih iz Hercegovine ili Dalmacije; ili, od šest vjenčanja 13. siječnja 1784., četiri su djevojke od doseljenih roditelja. ...*²⁰

Zirdum spominje: *Jači val doseljavanja iz Hercegovine opaža se u matici vjenčanih kapelanije Foča. Tu se kroz dvadesetak godina (1808.-29.) od 338 ubilježjenih vjenčanja u 60 njih spominje po neki doseljenik, što je 17,8 %. ...*²¹

Tako su i grudski Miloši u spomenutim migracijama, odnosno doseljavanjima, u potrazi za hranom napustili škrti hercegovački kamenjar i naselili se uz plodne posavske ravnice.

¹⁸ ROBERT JOLIĆ: Leksikon hercegovačkih franjevaca, n. dj. 270.-271.; Imenik franjevaca HFM, Mostar, str. 31, br. 277.

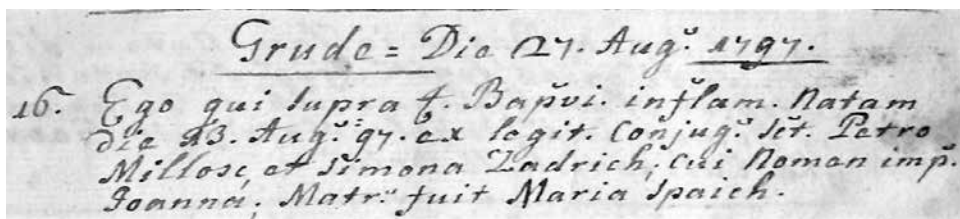
¹⁹ ZIRDUM, dr. ANDRIJA: Plehan, Povijest katolika plehanskog kraja: od početka do 1878., Biblioteka „Slovoznak“, Plehan, 1987., 25., 26.

²⁰ ZIRDUM, dr. ANDRIJA: n. dj., (AFS Plehan, Matica vjenčanih Plehan (1774.—1796.)), 26.

²¹ ZIRDUM, dr. ANDRIJA: n. dj., (AFS Kralj. Sutjeska, Matica vjenčanih Foča (1808.-1829.), Mt-13.), 26.

PRVI SPOMENI MILOŠ/EVIĆA, ANDRIJANIĆA, EVIĆA, PEŠORDA I ZUCIĆA U MATICAMA ŽUPA RUŽIĆI I GRUDE

Prvi spomen prezimena Miloš u maticama župe Ružići dogodio se 27. kolovoza 1797. godine u Ružićima kod upisa krštenja Ive Miloš, kćeri Petra Miloša iz Gruda i Šime r. Zadrić. Spomenuta Iva rođena je 13. kolovoza 1797. u Grudama, a obred krštenja obavio je tadašnji župnik ružićke župe fra Ivan Tometinović. Kuma je bila Mara Spaić.²²

Prvo vjenčanje s prezimenom Miloš dogodilo se 9. siječnja 1799. u Ružićima kada je fra Ivan Tometinović, mjesni župnik, vjenčao momka Matu Miloša, sina Vida iz Gruda i Petrane r. Šimić iz Ružića, i djevojku Vidu Ćorlukić, kćerku Marijana iz Gruda i Ive r. Ercegović iz Crljenog Grma. Kumovi su bili Ivan Matić i Stjepan Miloš, oba iz Gruda.²³

Prvi spomen prezimena Zucić u maticama iste župe zbio se 7. srpnja 1798. u Ružićima kod upisa krštenja Antonije Marić, kćeri Mate Marića iz Gruda i Kate r. Kožul iz Mamića. Antonija je rođena 18. travnja 1798. u Grudama, a krstitelj je bio fra Ivan Tometinović. Kuma je bila Manda Zucić.²⁴

Prvi upis krštenja krštenika s prezimenom Zucić u maticama ružićke župe bio je upis Ivana, sina Ivana Zucića i Božice r. Miatović, dana 25. travnja 1839. u Ružićima, a koji je rođen 24. ožujka 1839. u Grudama. Obred krštenja obavio je fra Bono Kraljević, a kum je bio Andrija Zovko.²⁵

Prvi spomen prezimena Andrianić u maticama župe Ružići evidentiran je kod upisa krštenja Jure Spaića, krštenog 24. svibnja 1836. u Ružićima od roditelja Lovre Spaića iz Gruda i Matije r. Bakula. Krštenje je obavio fra Franjo Momčilović, a kum je bio Franjo Andrianić. Jure je rođen 28. travnja 1836. u Grudama.²⁶

²² MK RUŽIĆI, sv. II. (1797.-1839.), str. 3., red. br. 16., za 1797., ŽU Ružići

²³ MV RUŽIĆI, sv. I. (1797.-1839.), str. 9., red. br. 24., za 1799., ŽU Ružići

²⁴ MK RUŽIĆI, sv. II. (1797.-1839.), str. 11., red. br. 65., za 1798., ŽU Ružići

²⁵ MK RUŽIĆI, sv. II. (1797.-1839.), str. 370., red. br. 403., za 1839., ŽU Ružići

²⁶ MK RUŽIĆI, sv. II. (1797.-1839.), str. 349., red. br. 186., za 1836., ŽU Ružići

Prvi upis krštenika s prezimenom Andrianić vezan je za krštenje Anđe Andrianić, kćerke Ivana i Jake r. Nikić, 19. travnja 1839. Anđa je rođena 30. ožujka 1839. u Grudama, a krštenje je obavio fra Bono Kraljević. Kuma je bila Iva Andrianić.²⁷

Prvi spomen prezimena Miloš-Zucić zabilježen je prigodom upisa smrti Ante Miloša-Zucića, koji je umro 13. prosinca 1852. u Grudama, gdje je i pokopan na mjesnom groblju, u dobi od 45 godina.²⁸

Prvi oblik prezimena Miloš-Andrijanić zabilježen je prigodom upisa smrti Jure Miloša-Andrianića, koji je umro 21. srpnja 1853. u Grudama, gdje je i pokopan na mjesnom groblju, u dobi od 32 godine.²⁹

Prezime Miloš u obliku Milošević evidentirano je prigodom upisa smrti Ive Milošević, Jozine, koja je umrla 8. prosinca 1856. u Grudama, gdje je i pokopana na mjesnom groblju Cere u dobi od 20 godina.³⁰ Nekoliko dana kasnije, 19. prosinca 1856. umro je Jozo Milošević, sin Matin, u Grudama, gdje je i pokopan na mjesnom groblju Cere, u dobi od 6 mjeseci.³¹

Dana 15. prosinca 1856. u dobi od 40 godina umrla je Iva Andrianić-Milošević, supruga Grge Marića, u Grudama, gdje je i pokopana na mjesnom groblju Cere.³²

Dana 30. siječnja 1868. u dobi od 58 godina, umrla je Eva Mikulić, Grgina, supruga Jure Miloša=Pešorde, u Grudama gdje je i pokopana na mjesnom groblju.³³

Dana 2. srpnja 1873. u dobi od 22 godine umrla je Andra Andrianić, Franjina, supruga Andrije Pesolde alias Miloš, u Grudama, gdje je i pokopana na mjesnom groblju Cere.³⁴

Dana 3. veljače 1876. u Grudama je u dobi od 5 mjeseci umrla Matija Miliš (Pesolda), Andrijina. Pokopana je na mjesnom groblju Cere.³⁵

Dana 26. lipnja 1876. u Grudama je u dobi od 27 godina umro Mate Miloš (Pešolda), Matin. Pokopan je na mjesnom groblju Cere.³⁶

²⁷ MK RUŽIĆI, sv. II. (1797.-1839.), str. 370., red. br. 402., za 1839., ŽU Ružići

²⁸ MU RUŽIĆI, sv. I. (1840.-1892.), str. 40., red. br. 123., za 1852., ŽU Ružići

²⁹ MU RUŽIĆI, sv. I. (1840.-1892.), str. 42., red. br. 149., za 1853., ŽU Ružići

³⁰ MU RUŽIĆI, sv. I. (1840.-1892.), str. 57., red. br. 132., za 1856., ŽU Ružići

³¹ MU RUŽIĆI, sv. I. (1840.-1892.), str. 58., red. br. 137., za 1856., ŽU Ružići

³² MU RUŽIĆI, sv. I. (1840.-1892.), str. 58., red. br. 135., za 1856., ŽU Ružići

³³ MU RUŽIĆI, sv. I. (1840.-1892.), str. 137., red. br. 182., za 1868., ŽU Ružići

³⁴ MU RUŽIĆI, sv. I. (1840.-1892.), str. 176., red. br. 286., za 1873., ŽU Ružići

³⁵ MU RUŽIĆI, sv. I. (1840.-1892.), str. 193., red. br. 66., za 1876., ŽU Ružići

³⁶ MU RUŽIĆI, sv. I. (1840.-1892.), str. 195., red. br. 86., za 1876., ŽU Ružići

Dana 9. siječnja 1880. u Grudama je u dobi od 6 dana umro Ivan Pešolda (Miloš), Andrijin. Pokopan je na mjesnom groblju Cere.³⁷

Dana 31. ožujka 1890. u Grudama je u dobi od 80 godina umrla Ruža Milošević=Pešoldić, kćerka pok. Franje, a supruga pok. Jure Čorlukića. Pokopana je na mjesnom groblju Cere.³⁸

Prvi spomen prezimena Ević u Grudama evidentiran je pri upisu krštenja Vide Zucić, kćerke Joze Zucića iz Gruda i Matije Miloš-Ević iz Gruda. Vida je rođena 15. lipnja 1902. u Grudama, gdje je i krštena 16. lipnja 1902.³⁹

Prvi upis krštenja krštenika s prezimenom Ević u maticama grudske župe bio je upis Stipana, sina Joze Evića i Ruže r. Bašić iz Broćanca kod Posušja dana 11. listopada 1907. u Grudama, a rođen je 10. listopada 1907. Obred krštenja obavio je fra Lazo Čolak, a kum je bio Stipan Miloš.⁴⁰

OGRANCI PREZIMENA MILOŠ

Dosada je poznato da su od starog hrvatskog hercegovačkog plemena Miloš/ević čija je starina u Grudama, a matica u Kočerinu kod Širokog Brijega sredinom i krajem 18. stoljeća u Grudama nastali ogranaci: Zucići, Andrijanići, Pešorde i Evići.

Slijed i vrijeme nastanka pojedinih ogranaka plemena Miloš/ević lako možemo pratiti preko kronologije spomena tih prezimena na prethodnom stranicama ovog rada.

Zanimljivo je da su dva ogranka nastala po osobnim imenima žena, nevjesta, i to Andrijanići i Evići. Andrijanići svoje prezime mogu zahvaliti Andri(jani) Spajić koja se oko 1770. udala za Martina Miloša, ali se zbog njegove prerane smrti za podizanje djece morala brinuti sama.

Zbog nesebične brige i žrtve za svoju djecu i unučad njezini nasljednici prozvali su se prezimenom Andrijanić.⁴¹

I Evići su na sličan način dobili svoje prezime. Jure Miloš, sin Franjin i Šime r. Milas, 18. studenoga 1835. u Ružićima je zaključio brak s Evom Mikulić, Grginom i Ive Iličić iz Ružića. Ona je rođena 18. kolovoza 1808. u Ružićima (Seline).

Kako se njezinih nasljednika izrodilo jako puno, imali su i do desetero djece pa su crkvene i državne vlasti imale velikih problema oko identifikacije

³⁷ MU RUŽIĆI, sv. I. (1840.-1892.), str. 224., red. br. 330., za 1880., ŽU Ružići

³⁸ MU RUŽIĆI, sv. I. (1840.-1892.), str. 318., red. br. 205., za 1890., ŽU Ružići

³⁹ MK GRUDE, sv. I. (1895.-1910.), str. 79., red. br. 48., za 1902., ŽU Grude

⁴⁰ MK GRUDE, sv. I. (1895.-1910.), str. 143., red. br. 560., za 1907., ŽU Grude

⁴¹ KAZIVAC: Dominik Andrijanić, Matin zv. Librić (1935.-2017.), Grude, Pešija.

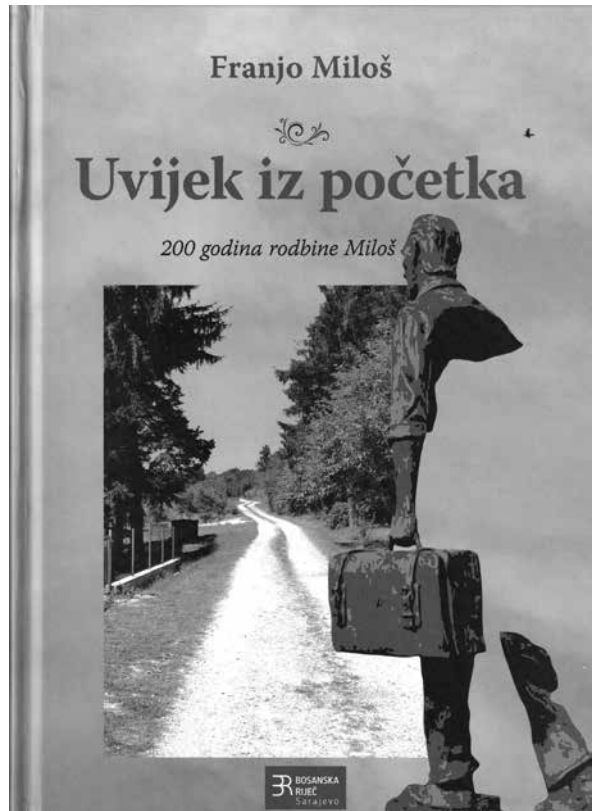
imenom, prezimenom i očevim imenom, jedan ogranak Miloša prozvaao se Pešorda, a drugi Ević.⁴²

O nastanku ogranaka Zucić i Pešorda nisam našao pouzdane podatke.

Naglasak prezimena obrađenih u ovom radu je sljedeći: Andrijić, Êvić, Miloš, Pèšorda i Zúcić.

Grude, travanj 2020.

Opaska: Ovaj rad objavljen je u monografiji Franje Miloša *UVIJEK IZ POČETKA: 200 godina rodbine Miloš: KOMARICA – GRUDE BOSNA I HERCEGOVINA: činjenice i priče, obiteljsko stablo, osobe, povijest, događaji ...*, u izdanju Bosanske riječi Sarajevo, Edicija Književnog kluba „Vihor“ Derventa – nova serija, knj. 3, Sarajevo 2020., str. 286. – 293.

Vlado Bogut

⁴² KAZIVAC: Vlado Ević, Markov zv. Markanović (1936.), Grude.

ROD ĆORLUKA - STARINOM MA(J)IĆ

PROSLOV

Ma(j)ići se svrstavaju među najbrojnije hrvatske rodove u zapadnoj Hercegovini čija starina je u Grudama, a matica u Kočerinu kod Širokog Brijega. Od njih su sredinom 18. stoljeća nastali:

- Ćorluke u Grudama¹ i Plehanu²
- Ćerluke u Glavini Donjoj i Poljicima kod Imotskoga³
- Mazulovići u Grudama,⁴ Kočerinu,⁵ Gorici i Strugama kod Čapljine⁶
- Katušići u Biograticima⁷ i Komarici⁸
- Gajčani u Gorici i Strugama kod Čapljine.⁹

Cilj ovog rada je obraditi rod Ćorluke, starinom Ma(j)ići u Grudama te njihove ogranke, ma gdje se oni danas nalazili.

POPIS HRVATA KATOLIKA U BiH

Polazna osnova za proučavanje roda Ćorluke, starinom Ma(j)ići, u Grudama je popis Hrvata katolika koji je obavio bosanski biskup fra Pavao Dragičević

¹ DOMINICUS MANDIĆ: Chroati catholici Bosnae et Hercegovinae in descriptionibus annis 1743. et 1768. exaratis, Institutum Chroatorum Historicum, Chicago-Roma, 1962., 113.

² MIJAT JERKOVIĆ: Hrvati plehanskoga kraja sredinom XVIII. stoljeća (1742. – 1771.), Sarajevo-Plehan, 2006., 179.

³ VJEKO VRČIĆ: Plemena Imotske krajine, II. izdanje, Imotski, 1996. 100.

⁴ D.MANDIĆ: Chroati catholici ..., 113.

⁵ D.MANDIĆ: Chroati catholici ..., 127.

⁶ NIKOLA MANDIĆ: Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Čapljini i okolici, Čapljina, 2003., 347.-348.

⁷ N.MANDIĆ: Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Širokom Brijegu i okolici, Mostar-Široki Brijeg, 2002., 274.

⁸ D.MANDIĆ: Chroati catholici ..., 192.-193. Danas naseljeno mjesto u općini Dobojo.

⁹ N.MANDIĆ, Podrijetlo ... u Čapljini i okolici, 347.

u svojoj biskupiji u vremenu od 15. listopada 1741. do 30. listopada 1742. godine. Vizitaciju je zbog kuge završio od 11. do 16. lipnja 1743. godine u kreševskoj župi. Dokumenti o vizitaciji: popis katoličkih obitelji s brojem odraslih i djece, popis krizmanika i njihovih kumova, opis biskupove vizitacije te vizitacije fra Bonaventure Benića u župi Sarajevo i fra Petra od Jajca u župi Dobralin i još nekoliko pisama o vizitaciji i prilikama u Bosni poslano je u Rim u travnju 1744. gdje su zaprimljeni od 22. lipnja do 3. kolovoza 1744. godine. Rukopisi se danas nalaze u vatikanskom arhivu među spisima Kongregacije za propagandu vjere u 720. svesku koji ima 580 listova.¹⁰

U spomenutoj vizitaciji bosanski biskup fra Pavao Dragičević rod Maići na području Bosne i Hercegovine popisao je u sljedećim mjestima:

Mjesto	Starješina domaćinstva	Broj članova domaćinstva ¹¹
Grude (<i>Grude</i>)	Luka Maić (<i>Lucas Maich</i>)	13, 13; 26
Drinovci (<i>Drinovzi</i>)	Ivan Maić (<i>Joannes Maich</i>)	10, 2; 12
Drinovci (<i>Drinovzi</i>)	Ilija Maić (<i>Elias Maich</i>)	1, 3; 4
Kočerin (<i>Coçerin</i>) ¹²	Marko Maić (<i>Marcus Maich</i>)	9, 3; 12
Kočerin (<i>Coçerin</i>)	Ivan Maić (<i>Joannes Maich</i>)	6, 6; 12
Kočerin (<i>Coçerin</i>)	Jure Maić (<i>Georgius Maich</i>)	4, 4; 8
Bilišići (<i>Bilisichi</i>) ¹³	Petar Maić (<i>Petrus Maich</i>)	6, 0; 6
Bilišići (<i>Bilisichi</i>)	Križan Maić (<i>Chrysanthus Maich</i>)	3, 2; 5
Vitina (<i>Vitina</i>) ¹⁴	Ante Maić (<i>Antonius Maich</i>)	8, 3; 11
Pranići (<i>Pranichi</i>) ¹⁵	Jakov Maić (<i>Jacobus Maich</i>)	4, 1; 5
Ninkovo Selo (<i>Nincovo Sello</i>) ¹⁶	Andrija Maić (<i>Andreas Maich</i>)	12, 8; 20
Ninkovo Selo (<i>Nincovo Sello</i>)	Ante Maić (<i>Antonius Maich</i>)	3, 3; 6

Tablica br. 1, Popis obitelji roda Maić (Maich) u vizitaciji biskupa fra Pavla Dragičevića 1741./1743. god.

¹⁰ MILAN NOSIĆ i MAGDALENA VIDINIĆ: Bosanskohercegovačka hrvatska prezimena, sv. 3, Hrvatsko filološko društvo, Književno-jezična knjižnica, 39, Rijeka, 2001., 5.

¹¹ Prvi broj označava broj odraslih, drugi broj djece, treći ukupno.

¹² Danas naseljeno mjesto u općini Široki Brijeg.

¹³ Bilišići (*Bilisichi*) su zaselak Ljutog Doca (*Gliuti Dolaz*), naseljenog mjesta u općini Široki Brijeg.

¹⁴ Danas naseljeno mjesto u općini Ljubuški.

¹⁵ Mjesto u ondašnjoj parohiji Kreševo u Bosni.

¹⁶ Mjesto u ondašnjoj parohiji Velika u Bosni.

Iz tablice broj 1 vidimo da je biskup fra Pavao Dragičević prigodom svoje vizitacije na području Bosne i Hercegovine zatekao 12 obitelji roda Maići, sa 79 odraslih, 48 djece ili ukupno 127 članova. U Grudama je popisana obitelj Luke Maića (*Lucas Maich*) s 26 članova. Kasnije ćemo vidjeti da bi Luka mogao biti rodočelnik Ćorluka u Grudama.

Dvije obitelji roda Maića zatekao je u Drinovcima kod Gruda, tri u Kočerinu i dvije u Bilišićima, koji su danas zaselak Ljutog Doca u općini Široki Brijeg te jednu obitelj u Vitini kod Ljubuškoga. Preostale tri obitelji popisao je u Bosni, jednu u Pranićima (Parohija Kreševo), a dvije u Ninkovu Selu (Parohija Velika).

Drugi značajan izvor za proučavanje roda Ćorluka, starinom Ma(j)ić, u Grudama je popis bosanskohercegovačkih Hrvata katolika sačinjen u vrijeme vizitacije biskupa fra Marijana Bogdanovića. Vizitaciju je otpočeo netom nakon posvećenja za biskupa u Stonu 27. svibnja 1768. godine. Počeo ju je od posuške župe, a završio u sarajevskoj 9. prosinca 1768. godine. Izvješće o vizitaciji biskupa fra Marijana Bogdanovića i popis katolika nalazi se u vatikanskom arhivu među spisima Kongregacije za propagandu vjere u svesku broj 824, a ona ga je zaprimila u srpnju 1769. godine.

U popisu biskupa fra Marijana Bogdanovića iz 1768. godine prezime Maić susrećemo u sljedećim mjestima:

Mjesto	Starješina domaćinstva	Broj članova domaćinstva
Sovići (<i>Sovichi</i>) ¹⁷	Frano Maić (<i>Franciscus Maich</i>)	3, 1; 4
Drinovci (<i>Drinovzi</i>) ¹⁸	Frano Maić (<i>Franciscus Maich</i>)	15, 12; 27
Kočerin (<i>Koçerin</i>)	Ivan Maić (<i>Joannes Maich</i>)	3, 3; 6
Kočerin (<i>Koçerin</i>)	Jozo Maić (<i>Joseph Maich</i>)	9, 7; 16
Kočerin (<i>Koçerin</i>)	Luka Maić (<i>Lucas Maich</i>)	3, 6; 9
Kočerin (<i>Koçerin</i>)	Mijo Maić (<i>Michael Maich</i>)	7, 10; 17
Ljuti Dolac (<i>Gliuti Dolaz</i>) ¹⁹	Toma Maić (<i>Thomas Maich</i>)	3, 1; 4
Biograci (<i>Biograzi</i>) ²⁰	Jozo Maić (<i>Joseph Maich</i>)	2, 0; 2
Biograci (<i>Biograzi</i>)	Mate Maić (<i>Matthaeus Maich</i>)	4, 1; 5

¹⁷ Danas naseljeno mjesto u općini Grude.

¹⁸ Danas naseljeno mjesto u općini Grude.

¹⁹ Danas naselje u općini Široki Brijeg.

²⁰ Danas naseljeno mjesto u općini Široki Brijeg.

Jare (<i>Jare</i>) ²¹	Ante Maić (<i>Antonius Maich</i>)	4, 1; 5
Vitina (<i>Vitina</i>) ²²	Bernard Maić (<i>Bernardinus Maich</i>)	3, 6; 9
Čalići (<i>Çialichi</i>) ²³	Ivan Maić (<i>Joannes Maich</i>)	4, 2; 6
Polje (<i>Inferioris Campus</i>) ²⁴	Martin Maić (<i>Martinus Maich</i>)	3, 2; 5
Janjići (<i>Jaglich</i>) ²⁵	Andrija Maić (<i>Andreas Maich</i>)	5, 4; 9
Janjići (<i>Jaglich</i>)	Jozo Maić (<i>Joseph Maich</i>)	7, 8; 15
Janjići (<i>Jaglich</i>)	Lovro Maić (<i>Laurentius Maich</i>)	7, 6; 13
Janjići (<i>Jaglich</i>)	Mijo Maić (<i>Michael Maich</i>)	6, 8; 14
Janjići (<i>Jaglich</i>)	Pavao Maić (<i>Paulus Maich</i>)	7, 4; 11
Janjići (<i>Jaglich</i>)	Toma Maić (<i>Thomas Maich</i>)	13, 2; 15
Kreševo (<i>Cressevo</i>)	Ivan Maić (<i>Joannes Maich</i>)	5, 2; 7
Komarica (<i>Commariza</i>)	Luka Maić (<i>Lucas Maich</i>)	2, 2; 4
Modran (<i>Modran</i>) ²⁶	Ilija Maich (<i>Elias Maich</i>)	7, 3; 10
Modran (<i>Modran</i>)	Nikola Maić (<i>Nicolaus Maich</i>)	7, 5; 12
Modran (<i>Modran</i>)	Petar Maić (<i>Petrus Maich</i>)	9, 4; 13
Modran (<i>Modran</i>)	Šimun Maić (<i>Simon Maich</i>)	10, 8; 18
Vručice (<i>Vruchize</i>)	Vid Maić (<i>Vitus Maich</i>)	8, 11; 19

Tablica br. 2, Popis obitelji roda Maić (Maich) u vizitaciji biskupa fra Marijana Bogdanovića 1768. god.

Mjesto	Starješina domaćinstva	Broj članova domaćinstva
Grude (<i>Grude</i>)	Luka Ćorlučić (<i>Laurentius Chiorluçich</i>)	15, 5; 20
Grude (<i>Grude</i>)	Gašpar Mazulović (<i>Gaspar Mazulovich</i>)	3, 1; 4
Kočerin (<i>Koçerin</i>)	Luka Mazulović (<i>Lucas Mazulovich</i>)	6, 0; 6
Grobnice (<i>Grobnize</i>) ²⁷	Lovre Katušić (<i>Laurentius Katussich</i>)	2, 2; 4

Tablica br. 3, Popis obitelji rodova nastalih od roda Ma(j)ić, starinom iz Gruda.

²¹ Danas naseljeno mjesto u općini Široki Brijeg.

²² Danas naseljeno mjesto u općini Ljubuški.

²³ Danas naseljeno mjesto u općini Čitluk.

²⁴ Livanjsko polje.

²⁵ Danas naseljeno mjesto u općini Prozor-Rama.

²⁶ Naseljeno mjesto kod Dervente.

²⁷ Mjesto kod Nove Bile.

Iz tablice broj 2 vidimo da je biskup fra Marijan Bogdanović u vizitaciji 1768. godine na području Bosne i Hercegovine popisao 26 obitelji s prezimenom Maić sa 156 odraslih, 119 djece ili ukupno 275 članova.

Po jednu obitelj Maić zatekao je u Sovićima i Drinovcima kod Gruda, Ljutom Docu i Jarama kod Širokog Brijega, Vitini kod Ljubuškoga, Čalićima u Brotnju, Livanjskom polju, Kreševu, Komarici i Vrućicama. Dvije obitelji Maića popisao je u Biograticima kod Širokoga Brijega, po četiri u Kočerinu kod Širokog Brijega i Modranu kod Dervente, te šest u Janjićima kod Rame.

Za naše istraživanje posebice je značajan podatak u tablici broj 3 da je obitelj Luke Maića u Grudama iz vizitacije 1741./1743. godine u vizitaciji iz 1768. popisana kao obitelj Luke Ćorlučića, koji je, kako smo već prethodno istaknuli, po svemu rodočelnik Ćorluka u Grudama. Njegova obitelj 1768. godine ima 15 odraslih, 5 djece ili ukupno 20 članova.

Uz Luku Ćorlučića, s novim prezimenom nastalim od staroga roda Maići, popisana je i obitelj Gašpara Mazulovića u Grudama s 3 odraslih, 1 djetetom ili s ukupno 4 člana, te obitelj Luke Mazulovića u Kočerinu sa 6 odraslih, bez djece ili ukupno 6 članova. O podrijetlu obitelji Lovre Katušića u mjestu Grobnice kod Nove Bile nemamo podataka.

USMENA TRADICIJA

Usmena tradicija o postanku roda Ćorluka također je znakovita jer Blaž Ćorluka pok. Mate, «Čolakušić» iz Gruda r. 1917. godine sjeća se priče *da su se Ćorluke starinom zvali Majići i da su doselili iz Kočerina, a da su ime dobili po ćoravom Luki*. Kaže da *i danas na istočnom dilu Gruda u Lončacima imaju biligi sa zidinama di su im bile kuće, te da su u stari vakat pripadali Mamićima, a ne Grudama..*

PRVI SPOMEN U POVIJESNIM IZVORIMA

Prvi meni poznat spomen roda Ma(j)ić u povijesnim izvorima nalazi se u Državnom arhivu u Zadru, Spisi općeg providura S. Capella, knj. II., list 181., spis od 5. kolovoza 1697. godine, kada se Cvitko Vojnić tužio općem providuru da doseljenicima, vjerojatno iz Hercegovine, Majićima i Knezovićima smetaju Jure Jurčević i Mijo Hrkić.²⁸

Prvi meni poznat spomen prezimena Ćorluka u povijesti zapisan je u jednoj od najstarijih sačuvanih matičnih knjiga, Matici vjenčanih župe Velika (1763. - 1771.) gdje je 1768. godine zapisano:

²⁸ Državni arhiv Zadar, Spisi općeg providura S. Capella, knj. II., list 181., spis od 5. kolovoza 1697.; JOSIP ANTE SOLDI: Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, knjiga 1., Sinj, 1995., 99.

Dana 1. veljače 1768., ja fra Gabrijel Aljinić, župnik pošto sam obavio tri navještaja u dane svetkovina i kako nisam otkrio nijednu zakonitu zapreku, vjenčao sam pod misom Miata, sina Nikole Maića (Maich) iz Ljupljanice, (Glupglaniza) s Ivanom, kćeri Stipana Ćorluka (Chorluca). Svjedoci su bili Mato Knezović (Knezovich), Antun Ćorlučić (Chorlucich) te žena Mate Knezovića (Knezovich). Svi iz Ljupljanice (Glupganiza).²⁹

Prvi meni poznat spomen prezimena Ćorluka u Grudama zabilježen je u popisu bosanskohercegovačkih Hrvata, sačinjen u vrijeme vizitacije biskupa fra Marijana Bogdanovića 1768. godine, u inačici Ćorlučić (*Chiorluçich*).³⁰ Te godine u Grudama zatečeno je jedno domaćinstvo Lovre Ćorlučića (*Laurentius Chiorluçich*) s 20 članova. Tada je u Grudama popisana i obitelj Gašpara Mazulovića (*Gaspar Mazulovich*), starinom Maića s 4 člana.

Prvi meni poznat spomen prezimena Ćorluka u crkvenim maticama na području današnje općine Grude zapisan je u Matici vjenčanih župe Ružići 19. veljače 1798. godine prigodom vjenčanja Bernarda, sina Karla Spajića i Luce Pivac iz Ružića, s Marom, kćeri Tadije Nuića iz Drinovaca i Jake Ćorlukić (*Jacobe Chiorlukich*) iz Gruda.³¹

Ovdje treba spomenuti jedan dokument koji se nalazi u Državnom arhivu Zadar koji je sastavio Grk Giorgio Calegri u službi Mletačke Republike, vjerojatno u prvoj polovici mjeseca lipnja 1686. godine, a to je popis obitelji iz imotskih i radobiljskih sela u zbjegu u selima ispod Zadvarja. Popisivač Calegri ga je podastro na odobrenje generalnom providuru Jeronimu Cornaru, koji ga je odobrio 27. lipnja 1686. godine i naredio da se unese u službeni registar njegovih odluka.³² U tom dokumentu prebjeglih imotskih obitelji, odnosno Vinjančana, popisana je i obitelj Frane Majšunovića (Frane Maissunouich) s 3 člana.³³ Istraživač hrvatskih katoličkih rodova s područja Imotske krajine fra Vjeko Vrčić prezime Majšunović pročitao je kao Majkušević,³⁴ a to je po ugledu na Vrčića učinio i Ante Ivanković u svojim izdanjima.³⁵ Oni smatraju da je prezime Majšunović, odnosno po njima Majkušević, inačica prezimena

²⁹ M.JERKOVIĆ: Hrvati plehanskoga kraja sredinom XVIII. stoljeća, (1742. – 1771.), Sarajevo-Plehan, 2006., 179.

³⁰ D.MANDIĆ, Chroati catholici, 113.

³¹ MV Ružići (1797.-1839.), str. 3.-4., red. br. 10, za 1798.

³² Državni arhiv Zadar, Provveditori generali, Gilamo Comar, libro unico listovi 474v-477r.

³³ Državni arhiv Zadar, Provveditori generali, G. Comar, libro unico listovi 476r.; SLAVKO KOVAČIĆ: Obitelji iz imotskih i radobiljskih sela u zbijegu u selima ispod Zadvarja god. 1686., Imotski zbornik 1., Imotski, 1992., 77.

³⁴ V.VRČIĆ: Plemena Imotske krajine, Imotski, 1990., 276.-277.; Vrčić, fra Vjeko: Plemena Imotske krajine, II. dopunjeno izdanje, Imotski, 1996., 307.

³⁵ ANTE IVANKOVIĆ: Podrijetlo hrvatskih rodova u Trilju i okolici, Trilj, 2003., 269.

Majić, samo što ga je stranac popisivač tako zapisao. Vrčić dalje navodi da su Majići u Vinjane Donje doselili iza 1725. godine, prema predaji, iz Drinovaca. 1803. godine u župskim maticama javlja se nadimak Mazul. Godine 1876. u Vinjanima Donjim živjele su 3 obitelji Majića.³⁶ Danas u ovom mjestu ima i zaselak imenom Majići.

SPOMEN MA(J)IĆA, ĆORLUKA KROZ POVIJEST

Spomen roda Ma(j)ić u povijesnim izvorima iz 17. stoljeća nalazi se u Državnom arhivu Zadar, Spisi općeg providura Alvise Moceniga, knj. IV., list 425., od 28. prosinca 1698. godine kada je u Omrčen-docu kod Jagodnjaka u Cetinskoj krajini (sela Gardun i Vojnić) opći providur Mocenigo dao novim stanovnicima, vjerojatno Hercegovcima, Tomi Majiću, Luki Topiću i Ivanu Luksanoviću 30 kanapa zemlje.³⁷ Ivanković navodi da su u Vojnić Majići i Knezovići doselili sa *širokobriškog* područja, ali 1699. godine.³⁸

U katastarskom popisu ljudi, zemalja i stoke iz 1709. godine koji je obavio mjernik Cosmo Faventini³⁹ u banderijama Gardun i Vojnić u Cetinskoj krajini zabilježena je obitelj Grgura Majića pok. Nikole s 10 članova.⁴⁰

U istom popisu iz 1709. godine u banderiji Grgura Prološćića u Potravlju zatečena je obitelj Petra Maića s 13 članova i dobila je 2 kanapa zemlje u Zelovu.⁴¹

Dana 7. siječnja 1714. godine harambaša Muća Mijo Majić svjedočio je da su franjevci duhovno opsluživali pripadnike banderije harambaše Mate Veića iz Neorića nakon njihova doseljenja 1701. godine iz Zagvozda.⁴²

Majići su u Potravlju zapisani i u Alberghettijevu zemljišniku (1725.-1729.), i to tri obitelji: Vidova, Matijina i Ivanova.⁴³

³⁶ V.VRČIĆ: Plemena, II. izd., 307.

³⁷ JOSIP ANTE SOLDO: Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, knj. 1., Sinj, 1995., 92.

³⁸ A.IVANKOVIĆ: Podrijetlo hrvatskih rodova u Trilju i okolici, Trilj, 2003., 268.

³⁹ J.A.SOLDO: Sinjska krajina ..., knj. 1., 107.

⁴⁰ J.A.SOLDO: Sinjska krajina ..., knj. 1., 113.

⁴¹ MILKO BRKOVIĆ, IVANA ĆUBELA, SUZANA MARTINOVIĆ.: Dalmatinska zagora na mletačkim katastrima XVII. i XVIII. stoljeća u Državnom arhivu u Zadru, Zadar, 2007., 33.; J.A.SOLDO: Sinjska krajina ..., knj. 1., 110.

⁴² Arhiv samostana u Sinju, Fasc. XIII., 2d, list 17-18.; J.A.SOLDO: Sinjska krajina ..., knj. 1., 128.; A.IVANKOVIĆ: Podrijetlo hrvatskih rodova u Turjacima ..., 269.

⁴³ Državni arhiv u Zadru, Katastri Dalmacije u 18. stoljeću, Alberghettijev katastar, list Potravlje.

Na otoku Braču u naselju Splitska u Matici krštenih Škrip 1784. godine spominje se prezime Majić.⁴⁴

Prezime Ćorluka i Ćorlučić susrećemo u maticama župe Plehan u mjestima Lupljanica i Vrhovi u razdoblju od 1760.-1770., u Lupljanici i Foči u razdoblju od 1770.-1790., te u Lupljanici i Modranu u razdoblju od 1790.-1810. godine. U Matici iz 1808. godine u rubrici Opaska stoji da je izvjesna Kata Ćorluka od Posušja.⁴⁵

Rod Majića u Ričicama kod Imotskoga zabilježen je na jednom krštenju 1800. godine. U Ričicama 1806. obitava 1, a 1823. godine 3 obitelji.

Srpski istraživač Jefto Dedijer u svom djelu *Hercegovina* o rodu Majić u Veljacima kod Ljubuškoga⁴⁶ navodi da su još «pri pradida» došli iz Šebešine kod Drinovaca.⁴⁷ Tada ih je u vrijeme istraživanja od 1898. – 1909. godine bilo 2 kuće.

Za Majiće u Vitini kod Ljubuškoga u zaseoku Zelena Gora (2 kuće) Dedijer tvrdi da su *starinom iz Broćna*,⁴⁸ odakle su *prešli u Zavojanu*.⁴⁹ Dalje stoji da ih ima u Jelindocu i Brdu.⁵⁰ U drugom zaseoku Vitine, koji se po rodu Majić zove Majića Mala, tada ih je bilo 10 kuća.⁵¹

Dedijer za Majiće u Mandinu Selu kod Tomislavgrada (2 kuće) piše da su došli iz Borčana,⁵² kao i Letku, ali kao najamnici.⁵³

Po Anti Ivankoviću duvanjski Majići nastali su od starog roda Radoša. Navodi da su u maticama vjenčanih stare župe Duvno sa sjedištem u Seonici u razdoblju od 18. siječnja 1847. do 27. studenoga 1889. godine upisana 24 vjenčanja te da su uz imena mladoženja i udavača upisane sljedeće prezimenske kombinacije: Radoš-Majić (5 puta), Majić-Radoš (1), Majić-Agić (1) i samo Majić (17 puta).⁵⁴

⁴⁴ ANDRE JUTRONIĆ: *Naselja i porijeklo stanovništva na otoku Braču*, Zbornik za narodni život i običaje, knj. 34, Zagreb, 1950., 129.

⁴⁵ ANDRIJA ZIRDUM: *Plehan, Plehan*, 1987., 91.

⁴⁶ JEFTO DEDIJER: *Hercegovina: antropogeografske studije*, Sarajevo, 1991., 302.

⁴⁷ Ispravno je Sebišina. Danas je to zaselak naseljenog mjesta Drinovci u općini Grude.

⁴⁸ J.DEDIJER: *Hercegovina: antropogeografske studije*, Sarajevo, 1991., 306.

⁴⁹ Naseljeno mjestu u općini Vrgorac.

⁵⁰ Danas naseljeno mjesto u općini Grude s nazivom Drinovačko Brdo.

⁵¹ J.DEDIJER: *Hercegovina ...*, 307.

⁵² J.DEDIJER: *Hercegovina ...*, 310.

⁵³ J.DEDIJER: *Hercegovina ...*, 311.

⁵⁴ A.IVANKOVIĆ: *Podrijetlo hrvatskih rodova u Turjacima pokraj Sinja*, Sinj, 2005., 118.-119.

Preci današnjih livanjskih Majića, koji su nastanjeni u Donjim Rujanima, doselili su iz Potravlja oko 1845.⁵⁵

Dedijer o rodu Ćorluka piše da su *pobjegle iz Vida prije 300 godina* (oko 1605. god. op.a.), *kad su ga Turci srušili. Stanovali su u Klobuku, Grudama i Mamićima, odakle se jedan prije 66 godina «uvinča» za Kvesića udovicu.*⁵⁶

Za povijest roda Ćorluka značajno je naseljavanje okolnih mjesta oko Imotskog polja, nakon oslobođenja Imotskoga od tiranske vlasti Osmanlija 2. kolovoza 1917. godine. Tada je skoro cjelokupno hrvatsko pučanstvo Mostarskog Blata, Goranaca, Brotnja i ostalih mjesta zapadne Hercegovine naselilo Imotsku krajinu.⁵⁷ Ta se seoba dogodila pred kraj mletačko-turskog rata 1714. – 1718. god., u njoj je sudjelovalo 240 obitelji, a preseljenje je predvodio Mate Alilović.⁵⁸

ĆORLUKE PRAVOSLAVNE VJERE – SRBI

Žive u Pijescima kod Stoca, Vjerojatno su doselili iz Popova, gdje imaju *još i sad svoje zemlje*. Ima ih u Kozicama i Trijebnju.⁵⁹

TUMAČENJE IMENA MA(J)IĆ I ĆORLUKA

Prezime Ma(j)ić je hipokoristik, nastalo po majci, koju su odmilja nevjeste ili drugi često zvali *maja*.

Prezime Ćorluka, kako kaže tradicija, nastalo je po pretku svih Ćorluka, *ćoravom Luki*, nadimku u osnovi kojega je naziv za tjelesni nedostatak *ćorav* – odnosno koji je slijep na jedno oko.

Riječ *ćorluk* (*körluk – zaslijepljenost*) turskog je podrijetla i znači prkos, inat, tvrdoglavost. *Ćorlučiti* znači prkositi, raditi u inat, tvrdoglaviti se.⁶⁰

LESIK PREZIMENA SR HRVATSKE

Prema popisu stanovništva u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj koji je obavljen 1948. godine prezime Ćorluka popisano je u naselju Godinjak kod

⁵⁵ MARIO PETRIĆ: Porijeklo stanovništva Livanjskog polja, Sarajevo, 1961., 80.

⁵⁶ J.DEDIJER: Hercegovina ..., Sarajevo, 1991., 351.

⁵⁷ GLIGOR STANOJEVIĆ: Jugoslovenske zemlje, 451.

⁵⁸ G.STANOJEVIĆ: Dalmacija za vrijeme mletačko – turskog rata 1714. – 1718., Istorijski glasnik, 1-4, Beograd, 1962., 40.

⁵⁹ RISTO MILIĆEVIĆ: Hercegovačka prezimena, Beograd, 2005., 295.

⁶⁰ BRATOLJUB KLAJČIĆ: Rječnik stranih riječi, Zagreb, 1990., str. 253.; Hrvatski enciklopedijski rječnik Bež-Dog, Zagreb, 2004., 246.-247.

Nove Gradiške, i to jedno domaćinstvo s tri člana te u mjestu Otok kod Vinkovaca jedno domaćinstvo s osam članova.⁶¹

Inačicu prezimena Čorluka u spomenutom popisu u obliku Čorluk susrećemo u mjestu Magić-Mala kod Nove Gradiške i to jednu obitelj s dva člana,⁶² a inačicu u obliku Čerluka u Glavini Donjoj kod Imotskoga s tri domaćinstva s 14 članova i u Poljicima kod Imotskoga četiri domaćinstva s 18 članova.

Inačica u obliku Čorluka zabilježena je u Batrini kod Nove Gradiške s jednim domaćinstvom s jednim članom, u Donjim Andrijevcima kod Slavenskog Broda jedna obitelj s četiri člana, u Gornjoj Vrbi kod Slavenskog Broda jedna obitelj sa šest članova, u Jovanovcu kod Osijeka jedna obitelj s jednim članom, u Karlovcu jedna obitelj s tri člana, u Novoj Gradiški jedna obitelj s osam članova, u Vrbanji kod Županje pet obitelji s 24 člana, u Vukovaru jedna obitelj s dva člana, te u Zbjegu kod Slavenskog Broda jedna obitelj s pet članova.⁶³

Inačica u obliku Čerluka popisana je u Osijeku i to jedno domaćinstvo s četiri člana i u Pitomači kod Đurđevca dva domaćinstva s pet članova.

GLAVINA DONJA – ČERLUKA

U vrijeme naseljavanja mjesta oko Imotskog polja 1917. god. u Glavini Donjoj kod Imotskog nastanio se Ivan Čerluka s 5 čeljadi, a prema glavnom Zemljišniku koji je proglašen 6. prosinca 1725. godine pod upravom Nikole Errizza od Mletačke Republike Ivan je dobio 11 kanapa zemlje. U Stanju duša Župe sv. Frane u Imotskom, koje je 1806. sastavio župnik fra Petar Prgomet, stoji da su u Glavini Donjoj obitavale sljedeće obitelji: Mijo Čerluka s 3 te Petar Čerluka i Stipe Čerluka s po 4 osobe.⁶⁴

IMOTSKA POLJICA – ČERLUKA

U isto vrijeme, 1917. godine u Poljica kod Imotskoga naselio se Stipan Čerluka s 5 čeljadi, a po Zemljišniku za župu Poljica koji je pod upravom Nekole Errizza proglašen 7. rujna 1725. godine dobio je 8 kanapa zemlje.⁶⁵ U Stanju duša župe Podbablje iz 1739. godine u kojemu je popisano i pučanstvo

⁶¹ Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske, Institut za jezik – Zagreb i NZMH – Zagreb, Zagreb, 1976., 119.

⁶² Leksik prezimena ... 119.

⁶³ Leksik prezimena ... 114.

⁶⁴ V.VRČIĆ: Plemena, II. izd., 95., 97.

⁶⁵ DAZ, Katastri Dalmacije, 17. i 18. h 38.

Poljica stoji da u njima obitava obitelj Stipana Čerluka sa 7 osoba.⁶⁶ Godine 1860. u Poljicima nastanjene su 4 obitelji.⁶⁷

MAJIĆ – STRUGE KOD ČAPLJINE

O Majićima u Strugama ovdje ćemo spomenuti najvažnije podatke. Jure Majić, sin Bože, rođen je u Drinovicima kod Gruda oko 1790. godine, oženio se 1816. Katom, kćeri Grge Pavlovića rečenog Prasca, s kojom je rodio četiri sina ovim redom: Križan 1816., Jure 1819., Stanko 1821. i Mate 1826. godine.

Jure je imao nadimak Gajčanin, koji se pored njegova prezimena Majić upisivao u maticama.⁶⁸

Ivan, sin Nikole Majića iz Ružića, koji je rođen oko 1820. godine, oženio se 1849. Ivom Ante Daničića alias Vlaićevića iz Gabele s kojom se nastanio u Strugama i s njome rodio tri sina, i to: Nikolu 1849., umro bez nasljednika, Matu 1854. i Stipana 1856. godine.⁶⁹

Mate Majić, drugi sin Ivanov, oženio se 1879. godine Marom, kćeri Jure Soče iz Gorice kod Čapljine, s kojom nije imao muške djece pa se tako njegovo domaćinstvo utrnilo po muškoj liniji.

Mlađi sin Ivanov Stipan oženio se 1882. godine Katom, kćeri Frane Musulina zvanog Prolimnika iz Gorice kod Čapljine s kojom je rodio osmero djece, i to pet kćeri i tri sina: Ivana 1882., Matu 1889. i Rafu 1896. godine.⁷⁰

MAJIĆ – GORICA KOD ČAPLJINE

Nikola Majić rečeni Gajčanin, sin Šimunov, bio je nastanjen u Gorici kod Čapljine. Rođen je oko 1810. godine u Kočerinu kod Širokog Brijega. Sa ženom Matijom, kćeri Bariše Dujmovića iz Graca, imao je dva sina: Ivana 1842. i Šimuna 1847. godine.⁷¹

⁶⁶ Arhiv Makarske biskupije.

⁶⁷ V.VRČIĆ: Plemena, II. izd., 201.

⁶⁸ N.MANDIĆ: Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Čapljini i okolici, Čapljina, 2003., 348.

⁶⁹ N.MANDIĆ: Podrijetlo ... u Čapljini i okolici, 348.

⁷⁰ N.MANDIĆ: Podrijetlo ... u Čapljini i okolici, 348.

⁷¹ N.MANDIĆ: Podrijetlo ... u Čapljini i okolici, 348.

MAJIĆ REČENI MAZULOVIĆ – OKOLICA KONJICA

Na područje Konjica u Požetvu na desnu stranu Neretve 1790. godine doselio se Jozo Majić iliti Mazulović iz Gruda.⁷² Iste godine oženio je Ivu Kovačević iz Drinovaca kod Gruda s kojom je rodio sinove:

- Ivan 1790., oženio se Jelom Azinović s kojom je rodio: Jozu 1816., Jozu drugoga 1818. i Marka 1828. godine.

Petar 1792., umro kao dijete bez potomstva.

- Jakov 1795., oženio se Katom Knezović i s njom imao sinove: Luku 1817., Petra 1820. i Andriju 1828. godine.

- Andrija 1797., oženio se Lucom, kćeri Pavla Rozića iz Podhuma, gdje se doselio iz Sritnica u Brotnju, a s kojom je rodio sinove: Ivana 1822. i Petra 1825. godine.

- Ante 1799., oženio se Jelom Drljić s kojom je imao sina Matu 1826. godine.

- Mate 1800. godine, oženio se Jelom Alilović iz Omolja s kojom je rodio Antu 1825. godine.

Na temelju popisa žiteljstva u župi Podhum sastavljenom od 1894. do 1900. godine Majići su tada imali pet kućanstava:

Ivan Majić zvani Mazul, sin Andrijin, rođ. 1922., nastanjen u Bukovici – Duboko sa ženom Janjom r. Vidović i sinom Ivanom te puncem Ilijom Vidovićem.

Ante Majić zvani Mazul, nastanjen u Goranima sa ženom Katom rođ. Batićeli i sinom Nikolom.

Ante Majić zvani Lazo, nastanjen u Krtićima sa ženom Katom rođ. Jurić i sinovima Ivanom, Mijom i Jozom.

Ivan Majić zvani Laco, stanuje u selu Lukšije sa ženom Jelom rođ. Knezović i sinovima Jakovom i Petrom.

Mate Majić zvani Laco, nastanjen u Višnjevicama sa ženom Matijom r. Karamatić i sinovima Petrom i Ivanom te pastorkom Antom Gudeljom.

U župi Sokolova Kula Majići su se raširili po selima: Bare, Bućak i Kućani gdje ih je pri kraju 19. stoljeća bilo oko 15 bračnih parova koji su u tom vremenu rađali djecu.⁷³

⁷² N.MANDIĆ: Podrijetlo ... u Konjicu i okolici, 266.

⁷³ N.MANDIĆ: Podrijetlo ... u Konjicu i okolici, 266.-267.

MOSTAR – ĆORLUKA

Ivan Ćorluka, sin Nikole i majke Mare r. Livajić, doselio je iz Poljica kod Imotskoga 1862. godine. Iste godine Ivan se u Mostaru oženio Ivom, kćeri Luke Barbarića iz Blatnice u Brotnju, s kojom je živeti u Mostaru imao četiri sina: Ante 1863., Frano 1870., Frano drugi 1872. i Petar 1877. godine.

Ivan Ćorluka, sin Nikole, umro je u Mostaru 1900. godine u dobi od oko 70 godina.

Frano Ćorluka, sin Ivana, oženio se 1897. godine Anicom, kćeri Jure Blaževića iz Ilića.⁷⁴

RASNO KOD ŠIROKOG BRIJEGA – ĆORLUKA

Mate Ćorluka, sin Lovre sina Lukina, koji je rođen oko 1770. godine oženio se Martom Sesar iz Kočerina, s kojom je pored ostale djece, imao dva sina: Luku oko 1810. i Stipana 1814. godine koji su kasnije iz Gruda došli i nastanili se u Rasnu.

Luka Ćorluka, sin Mate, oženio se oko 1835. godine Šimom Kvesić iz Rasna i s njome rodio dva sina: Matu oko 1845. i Grgu oko 1850. godine.

Mate Ćorluka, sin Luke (r. oko 1845.), oženio se 1877. Marom, kćeri Jure Škegre iz Buhova i s njome imao dva sina: Luku 1878. i Stipana 1880. godine. Nakon smrti prve žene Mate se kao udovac oženio Đimom, kćeri Nikole Naletilića iz Crnča, i s njome imao tri sina: Jozu 1884., Juru 1889. i Ivana 1896. godine.

Grgo Ćorluka, sin Luke (r. 1850.), oženio se 1883. godine Delfom, kćeri Pave Alpeze starinom Čaljušića nekoć Knezovića iz Medvidovića, s kojom je imao tri sina: Andriju 1890., Ivana 1898. i Ivana drugoga 1900. godine.

Stipan Ćorluka, sin Mate (r. 1880.) sina Lovre sina Lukina, oženio se Ivom Kvesić iz Rasna i s njome imao trojicu sinova: Ivana oko 1840., Matu oko 1845. i Šimuna oko 1855. godine.

Ivan Ćorluka, stariji sin Stipana sina Mate sina Lovre sina Lukina, oženio se Marom Brkić starinom Vukoja iz Rasna i s njome imao trojicu sinova, i to: Tomu 1879., Miju 1882. i Iliju 1889. godine.

Mate Ćorluka, srednji sin Stipanov, nije se ženio.

Šimun Ćorluka, mlađi sin Stipanov, oženio se Mandom Arapović iz Zavoznika s kojom je imao trojicu sinova, i to: Franu 1900., Stanislava 1907. i Mirka 1916. godine.⁷⁵

⁷⁴ N.MANDIĆ: Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Mostaru, Mostar, 1999., 192.

⁷⁵ N.MANDIĆ: Podrijetlo hrvatskih starosjedilačkih rodova u Širokom Brijegu i okolici, Mostar-Široki Brijeg, 2002., 178.-179.

TIHALJINA KOD GRUDA – ČORLUKA

Čorluke se prvi put pojavljuju u Tihaljini 1887. godine uvjenčavanjem Marijana Čorluke (rođen 1863.) za Matiju Lukendu u zaselak Lukende. Odavde su selili u Tuzlu, Osijek i drugdje.⁷⁶

Na dan 1. svibnja 1989. god. u zaseoku Lukende u Tihaljini živjela su dva domaćinstva:

Prvo:

Iva Čorluka, Ivan, rođena 1927.

Drugo:

A Luca Čorluka, ud. Mate, r. Tomas, rođena 1906.

B Ferdo Čorluka, sin od A, rođen 1938.

C Ivan Čorluka, sin od A., rođen 1939.

Ruža Čorluka, žena od B, r. Kordić, rođena 1940.

Regina Čorluka, žena od C, r. Rašić, rođena 1938.

Ana Čorluka, kći od C, rođena 1970.

Mate Čorluka, sin od B, rođen 1971.

Mira Čorluka, kći od C, rođena 1971.

Mate Čorluka, sin od C, rođen 1977.⁷⁷

Sovići, lipanj 2011.

Vlado Bogut

⁷⁶ Župa Tihaljina, Sveta baština – Duvno, 1989., 240.

⁷⁷ Župa Tihaljina, ... 295.

NAŠI POKUŠAJI – GLASILO LITERARNE DRUŽINE „ANTUN BRANKO I STANISLAV ŠIMIĆ“ DRINOVCIMA

(BROJ 2, 30. SVIBNJA 1971.)

Akademik HAZU BiH dr. sc. Vlado Majstorović, red. prof. na
Fakultetu strojarstva, računarstva i elektrotehnike Sveučilišta u Mostaru
Mostar

Sažetak: Cilj je ovoga rada predočiti utemeljenje, djelovanje i učinke školskog lista *Naši pokušaji*, osobito njegova drugog broja. Kako je otisak bio svojevrsni zbornik učeničkih pjesničkih uradaka, rad će podsjetiti na doba njegova nastanka, Uredničko vijeće i uredništvo, ulogu glavnoga urednika i prinosa tadašnje nastave hrvatskoga jezika i književnosti. S tim se povezuju uradci i pjesnički motivi hercegovačkih mladih osobnosti. Pamćenje, bez dvojbi, u ovom članku podsjeća na doba plodonosnog stvaranja, što je među mnogima prihvaćeno kao zrelo izražavanje i istinska panorama značajnih stihovnih prinosa. Birani sastav Uredničkog vijeća *Naših pokušaja* bio je pravi naraštajni, estetski i duhovni dekalog. Činilo ga je deset članova, osam učenika te dva „odrasla“: ravnatelj naše škole i naš nastavnik Vlado Pandžić, koji je bio glavni i odgovorni urednik, tadašnji nastavnik Hrvatskoga jezika u Drinovcima – danas u trajnom zvanju redovitog profesora Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i dugogodišnji glavni urednik znanstvenog časopisa *Hrvatski*. Iznimno je već onodobno vladao hrvatskim jezikom i neizmjereno volio hrvatski jezik. Tu nam je ljubav požrtvovno prenosio i darivao te nas sustavno poticao na pisanje. Bilo je to i više i dublje od samoga učenja hrvatskoga jezika. Isijavali su pramenovi vedrine i očekivanja da će se vizija o položaju hrvatskoga jezika u društvu iskristalizirati i u konačnici ostvariti. U specifičnim su „našepokušajnim“ uradcima dotaknuti i obrađeni različiti motivi. Mali, ali po mnogim obilježjima hvalevrijedni stihovi, ostvareni tadašnjim pokušajima, bili su dalekosežna, skromnošću obilježena životna djela u učeničkoj dobi. Svako stihovno zrnice svjedoči o

htijenju mladih osoba za svojim određenjem u svijetu, traženju svoga dostojnog mjesta i puta za odrastanje. Na kraju ovoga rada ističu se učinci tih mladih ljudi koji su doprinijeli probitku hrvatskoga jezika i književnosti te izražavanja na suvremenoj pozornici hrvatske i europske kulture.

Ključne riječi: *Naši pokušaji*, Drinovci, nastavnik, pjesnički motivi, hrvatski jezik i književnost

Uvod

Mnoga su mjesta istaknuta na zemljopisnim kartama, može se u njih uprijeti prstom, ali Drinovci su u „srcu“, usredišteni na krajobrazu duha i nepresušni su izvor hrvatskoga pjesništva. Privlačno mudra škola u tom mjestu, kao mala bazilika svih naroda u Jeruzalemu, svojim je sadržajima privlačila mnoge učenike iz hercegovačkih i susjednih dalmatinskih škola. Posebno privlačan u toj školi, nazvanoj po Antunu Branku i Stanislavu Šimiću, bio je prepoznatljiv rad Literarne družine koju je pokrenuo Vlado Pandžić, tada mladi nastavnik Hrvatskoga jezika, kasnije redoviti profesor Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i glavni urednik znanstvenog časopisa *Hrvatski*. Na svoj specifičan način privlačio je povelik broj učenika predanih poslanju književne družine koja se također nazivala po Antunu Branku i Stanislavu Šimiću, velikanima hrvatske književnosti.

Nakon nepunih triju godina plodonosnog rada nastavnik Vlado Pandžić utemeljuje *Naše pokušaje* (15. studenoga 1969.), glasilo Literarne družine „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci,¹ koje izlazi drugi put u sklopu Šimićevih susreta, 30. svibnja 1971. Budući da je i drugi broj toga glasila bio svojevrsan zbornik pjesničkih radova, u fokusu su ovoga članka: 1. Pogled na doba nastanka drugog broja *Naših pokušaja*, 2. Uredničko vijeće i uredništvo, 3. Glavni urednik i tadašnja nastava Hrvatskoga jezika, 4. Uradci i pjesnički motivi u tom broju, 5. Učinci hercegovačke mlade osobnosti.

¹ Literarnu družinu „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci osnovao je novi, dvadesetogodišnji nastavnik Vlado Pandžić 17. rujna 1966. Prema njegovim još neobjavljenim memoarima na utemeljivački sastanak došlo je pedesetak učenica i učenika. Nakon nekoliko radnih sastanaka, pismenih vježbi te razgovora i ocjenjivanja – prikupljeno je dvjestotinjak pjesama i kratkih proznih tekstova. Najbolje su svaki tjedan od sredine listopada te godine izlagali na oglasnoj ploči (desno od školskog ulaza), a zatim slali različitim listovima i časopisima koji su mnoge i objavili. Tako je Literarna družina „Antun Branko i Stanislav Šimić“ iz Drinovaca od 1966. do 1971. pod voditeljstvom Vlade Pandžića imala iznimno velik ugled ne samo u Mostaru, Zagrebu i Sarajevu nego i drugdje gdje je bilo listova i časopisa koji su tiskali učeničke književne radove (uglavnom pjesme).

Pogled na doba nastanka drugog broja *Naših pokušaja*

Davne jeseni 1969. okupljeni u Literarnoj družini „Antun Branko i Stanislav Šimić“ u Drinovcima redovito smo pokazivali (čitali) svoje pjesme članovima naše družine, ali i sve češće tijekom školske godine 1969./1970. učenicima hercegovačkih i susjednih dalmatinskih škola među kojima su bili i oni koji će svoje radove objaviti u drugom broju našega glasila. Činilo se kako se onodobno poezijom rastače granica i kako je ona samo kartografska, nikako i mentalitetska – jedno tijelo jezika i još dubljeg govora. Škola je bila kao hram poezije i igralište pokraj hramskih vrata. Literarni pokušaji su vazda poučak kako se nekoć moglo i kako se i dalje može stvarati kad mlade i zrele osobe potiče nadahnuće. Bili smo učenici jedinstvene škole, a kući s mnoštvom čeda brižnih roditelja drinovački proplanci zanosa, mali gospodari i štitnici duha. Pripremali smo stihovna vlakna za ispredanje već nastalih i novih pjesama.

Nastavni i izvannastavni pothvati jamčili su stvaranje, skrbili su za mlade talente, podržavali dobrodošla nagnuća za iskazivanje osobnosti, a po njima narasta dobro i raduje se priroda i svijet. S tih polaznih točaka usudili smo se doživljavati i misliti život, klicali smo stihovima, nismo bili samo promatrači. Otvorila su se vrata Drinovaca, razmakli se prostori našeg obzora. Rosa ondašnje mladosti bila je vodom za štovani kruh u našem poslanju kroz različita propitkivanja zbilje. Mogle su to biti u samozataji i po motivaciji istinske kapi ljubavi za matični hrvatski jezik i odanost njegovim izražajnim mogućnostima. Tim smjerom smo i nastavljali dalje i sudioništvo se uvećavalo. Čisto srce i budno oko nisu dopuštali da nas rastapa prolaznost.

Osvježeno pamćenje vraća nas u dječeačko doba, u jesenske dane, kad su se sjene spuštale na ljetne ure. Usto su se vjetrovi podizali iza brijega, a ukazivala se i prilika da ubiremo plodove sa svinutih grana. Kao da smo u duhovnom srodstvu s Rilkeom i njegovim *Jesenjim danom* u kojem moli Gospoda da „zapovjedi jedrinu zadnjem voću“.² I iznjedri se novina – na dan Alberta Velikoga,³ 15. studenoga 1969. – glasilo Literarne družine „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci.⁴ Nije nas bilo malo koji smo se okupljali i

² Rainer Maria Rilke, „Jesenji dan“ (prepjevao Dobriša Cesarić), *Arhajski torzo*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1979., str. 78.

³ Usp. *Katolički kalendar godine Gospodnje 2024.* (urednik fra Ivan Marić), Franjevački muzej i galerija, Široki Brijeg, 2024.

⁴ Tajno se glasovalo o imenu. Među dvadesetak predloženih najviše nam se sviđjelo *Naši pokušaji*. Prvi broj je podugo pripreman. Različite teškoće. „Zaboravljajući“ na tadašnje zakone o zabrani umnažanja tekstova bez odobrenja vlasti, ponajprije se do ciljane naklade (četrdesetak primjeraka) pokušalo doći prepisivanjem na starome pisaćem stroju u prosincu 1969. i siječnju 1970. Nije se uspjelo. Nešto manje „mrljavo“ bilo je umnažanje na „šapirografu“ u svibnju

predstavljali svoje pismene sastavke, rukopisne pjesme, a neki su bili i djelatni članovi Uredničkog vijeća. Tako smo s prvinom školskog lista *Naši pokušaji* stupili na pozornicu – bitnu vidljivost, a potvrdili je konačno drugim brojem tog lista u školskoj godini 1970./1971., točnije 30. svibnja 1971.⁵ Sve je to primljeno kao zrelo izražavanje, istinska panorama stihovnih prinosa. Bili smo ognjenoše – nosili plam riječi i nove izraze prenosili u riznicu spoznaja.

2. Uredničko vijeće i uredništvo

Kao što je već istaknuto, birani sastav Uredničkog vijeća doima se kao pravi naraštajni, estetski i duhovni dekalog. Sastavljeno od deset članova, većina – učenici, osam ih: *Veselko Čulina, Danica Glavaš, Mladenka Leventić, Vlado Majstorović, Ante Pandžić, Radmila Ravlić, Ankica Tomas* i *Smiljenko Vekić* te dva „odrasla“: *Rafael Jurčić*, tadašnji ravnatelj škole, i *Vlado Pandžić*, nastavnik, glavni i odgovorni urednik. U impresumu glasila te literarne družine, naslovljene po dvojici književnih velikana iz Drinovaca, naznačena su dva nakladnika: Osnovna škola „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci te Odbor „Šimićevih susreta“ Grude. Uvodna riječ našeg uredništva isticala je skladnu suradnju hercegovačkih i dalmatinskih škola što savjetodavno kazuje kako „djeca ne moraju stvarati dobre pjesme (...), ali mogu pokušati pisati nešto dobro, u čemu će najvjerojatnije uspjeti ako imaju dara i dobre volje nešto kasnije kad postanu zreliji, iskusniji...“⁶ Ondašnja slova, dignuta s rukopisa, omjerena kucanim, pisacim strojem i otisnuta pomoću šapirografa, podsjećaju na odvažan „teksaški“ font, grafički precizan i svakako s vidnim odašiljanjem smisla, koji su tijekom proljeća 1971. iz svojih torbica neodložno slali učenici, istinski poklonici poezije.

3. Glavni urednik i tadašnji nastavnik Hrvatskoga jezika

Glavni i odgovorni urednik *Naših pokušaja* i tadašnji izvrsni nastavnik Hrvatskog jezika Vlado Pandžić iznimno je poznavao i volio hrvatski jezik,

1970. Dvadesetak jednostavno uvezanih primjeraka darovano je gostujućim književnicima na „Šimićevim susretima“ (31. svibnja 1970.). Prema memoarima glavnog i odgovornog urednika većinu preostalih primjeraka zaplijenila je milicija istu večer. Samo je dio vraćen u rujnu 1970. Dopušteno je novo umnažanje istih tekstova uz obvezatnu novu naslovnicu na kojoj će pisati prvi broj i prva godina jer se „njihova“ dopusnica odnosila na novu školsku godinu 1970./1971. Upravo zbog toga je na naslovnici drugog broja moralo pisati „BROJ 2 (GOD I)“. Nije se računala kalendarska nego školska godina.

⁵ *Naši pokušaji*, glasilo Literarne družine „Antun Branko i Stanislav Šimić“, Osnovna škola „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci i Odbor „Šimićevih susreta, Grude“, Drinovci, br. 2, 30. svibnja 1971.

⁶ Nav. djelo, str. 2.

a tu ljubav nam je izravno prenosio i bogato darivao. U nas je zapravo usadio ljubav za hrvatski jezik što je bilo i više i dublje od samog jezika. Isijavali su pramenovi vedrine i očekivanja da će se vizija o položaju hrvatskoga jezika u društvu iskristalizirati i u konačnici ostvariti.

Nama učenicima otvorio je oči da vidimo istinsku stvarnost i da je sami promišljamo, kritički mislimo o životnim prilikama. Jednostavno, kroz igru, pa i ples života i duhovnosti, davao je nama, mladima, „vjetar u leđa“, što nam je zaista pričinjalo radost. Doživljavali smo ga kao školsku perjanicu, dobroćudnog otkrivača i poticatelja dobra u nama.

O hrvatskom jeziku nije tek govorio, njime je uzorno govorio; poticajno razgovarao s nama o našem hrvatskom jeziku. Naš Vlado Pandžić bio je karizmatični nastavnik, ni po čemu suzdržan u idejama, naprotiv, zanosno je pridonosio izražajne blagodati. Među nama je vrijedio kao samozatajni autoritet u poniznosti. Tjerao je strah, vraćao nadu i privlačio nas hrvatskom jeziku. Vješto je sjedinjivao Riječ i Djelo, kao *Jakov apostol*, učiteljstvo i znanje, nikad sebeučitelj već naučitelj. Iskazivao je jezik ljubavi i osmijeha.

Bio je kralježnica plemenitih nastojanja koja smo gajili u sebi, znajući da ih posjedujemo, ali počesto ne priznajući da ih možemo okretno iskazati. Privržen otkrivanju dobra u nama, prihvaćali smo ga kao futurističkog nastavnika. Na dječaćki način, neposredno, ali uz njegovu poduku, prepoznavali smo jezično blago materinskog jezika.

4. Uradci i pjesnički motivi drugog broja *Naših pokušaja*

U specifičnim „našepokušajnim“ uradcima dotaknuti su i obrađeni različiti motivi: pjesma i zemlja, rasuta brda po Hercegovini, zavičaj i nebo, zvijezde na straži, Sunce i Mjesec, narod i domovina, Hrvatska, domaće selo i Neretva, put i grad, staza i grob; prostor za pjev otvorio se majci, bratu i sestri, baki i prijatelju, braći književnicima (jedan od najljepših veznika „i“ među dvama imenima). Pozoran čitatelj u sastavcima uvidi suton i proljeće, kišu i oluju, vidno ga prožima sjećanje na prošlost, dotiču ga pitanja na liniji „zašto“, vidan je i motiv pomaganja potrebnima.

Uz usredištene Drinovce, kako dočaravaju drugi *Naši* pokušaji, na vremenski način vezani za Tjelovo ili Brašančevo, pristizali su radovi iz zapadnohercegovačkih škola, primjerice Vitine i Roškog Polja, ali i južnije, iz Mostara i Čapljine te Runovića i Zmijavaca, Krivodola i Ciste Velike, Imotskog i Metkovića. Povezano je nekoliko općina i nadmorskih visina, od unutarnjih oaza do primorskih pojasa, od agrokultura duhana i raštike do grožđa, smokve i masline. Čini se da su darovito stvaranje, poučljivost i nesebičnost, ljubav za bližnje i rodni krajobraz potvrdili radosno življenje, svijet gotovo bez granica.

„Pjesničke vještine“ upravo rastaču granice, u prednosti su i mogu je kako hoće pomicati, stihom je razvlaste i posvoje. Tako se zagubi granica, tek tanka crvena linija na zemljopisnoj karti – uostalom poezija je prvo nebeska supstanca pa tek onda zemaljska tvar.

Čini se kako brojno suradništvo *Naših pokušaja* tajnovito preobličuje stvoreno, psalamski obnavlja mladost duha, a sve odluke izviru iz jednostavne mudrosti. Iako se u nama javljala bojazan za objavljivanje, ona nije nagrizala nadahnuće. Uredničkim uputama i raznolikom suradnjom nadiđene su zadržke za izlazak ostvarenja u javnost. Osmišljeno druženje obećava, donosi domaće urode jer ima prihvaćanja; na raspolaganju je bdjelo mlado uredništvo, kazano Slamnigovom domislicom, „na brzu ruku sklopljeno društvanje“.⁷

Tiskani *Naši pokušaji* postali su pohvala stvaranju. Dobili su veliku, srdačnu potporu za dva vješto otiskana arka, vezana tankom žicom: ukupno – trideset dvije (32) stranice koje su na svoje lice primile tiskarski otisak. Sve da su i požutjele, stranice su (o)čuvane preko pola stoljeća, ali i nadalje u zrenju vremena.

Personificira pjesma *Kiša poslije zalaska sunca*,⁸ oživljuje smjene, svekolike mijene, kušnje koje „šutke klize u naručje malom brijegu“. Povezuju se zbivanja: svjetiljke Sunca, lagani lahor i javljanje zvijezda. I kad se namaknu oblaci, „razapeti nebeski šatori“, povezuje ih nesmiren vjetar. I baš gusti, tamnocrveni šatori, oblaci kao nujni ljudi zaplaču i otpuste suze. Usto taj sastavak nostalgично vraća pojedinca u dječja, iznimno čista i krjeposna stanja. Taj stihovni uradak o sutonu uopćeno pokazuje manje uočljive, a ipak obuhvatljive nijanse Sunčeva zalaska. Svaka je riječ kao zakovica koja čuva nastojanje u isticanju smjene dana u sutonskom predahu, što postaje i izražajna mogućnost hrvatskoga jezika.

Pjesme objavljene u glasilu osjetno su potekle iz podsvjesnog iskustva, dijelom i po rukavcu iz ikavskog izraza predajnog i baštinskog leksika. Pristigle su pjesme i iz usmene stečevine, ali su bitno podignute sa školske klupe, sa stolića u obitelji. Svoj su oblik poprimile u uređenome, stiliziranome, standardnome štokavskom izričaju. To je njihova „sridica“ i ovodobna dostupnost.

5. Učinci hercegovačke mlade osobnosti

Prema prikazanim učincima, hercegovačke mlade osobnosti doprinijele su probitku hrvatskoga jezika i književnosti te izražavanja na suvremenoj pozornici hrvatske i europske kulture. Male, a pokušajne javke stvaranja iskazane su stopostotno, nadahnućem, a kasnije su stečeni postotci dijeljeni

⁷ Ivan Slamnig, „Na brzu ruku skupljeno društvanje“, *Antologija hrvatskog pjesništva: od davnina pa do naših dana* (sastavio Ante Stamač), Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 695.

⁸ *Naši pokušaji...*, br. 2, str. 10.

u razdobljima punije nacionalne određenosti. Svako stihovno zrnce svjedoči o nastojanju mlade osobe da se odredi u svijetu, pronade svoje dostojno mjesto i put za odrastanje.

Jednostavni, ali hvalevrijedni stihovi, oblikovani tijekom naših „pjesničkih“ pokušaja, bili su ipak dalekosežna, skromnošću obilježena životna djela učeničkoga doba. Tišina od nekadašnjih pokušaja do danas nije nevjerica, naprotiv, podiže pouzdanje u kakvoće vrijednosti koje smo osjetili i te proplamsaje zauvijek držimo.

Za naš list više nego za naše „pjesničke“ pokušaje, može se kazati da ima povijesnu, školsku i dokumentarnu, ali i književnu važnost. Pokušaji su bili istraživački (s blagom zadržkom!), sve kako bi izbjegli promašaje u poslanju. Vazda su bili nenametljiva, nezaustavljiva pa i zabavna motivacija te smo ih doživljavali kao blagu i dragu zadaću u sadašnjosti koja otvara vrata budućnosti: „Pokušavam, pokušavaš, pokušavamo, pokušavate...“ Nestor, učitelj, nastavnik, voditelj, glavni i odgovorni urednik Vlado Pandžić razgorijevao je iskonsku dobrotu u nama, nastojao pobuditi duboke estetske doživljaje i spoznaje te nenametljivo nas pripremiti za što skladnije estetske izričaje.

I vazda žive Drinovci, drijen tvrdi i u njima postojani i ponosni ljudi. Ostajemo srdačni promicatelji, pobudnice i pobudnici hrvatske riječi, kist duše i oči zanosna krajobraza.

Zaključci

Naši pokušaji, glasilo su s povijesnim, školskim, dokumentarnim, ali i književnim značenjem. Bili su istraživački (s blagom zadržkom!). Ostvarivali su se u ugodi čitanja starih i motiviranju novih ljubitelja poetičnog izražavanja. Ostali su zauvijek kakvi i jesu, bitno autentični; nisu slatkasti doziv ili privid; otprve su i nada – nadasve uvjerljivi. Naša pismena čuvarkuća, drinovačka, dragocjena, omiljena, nezaboravna, vrijedna višekratnog čitanja, duboke spoznaje i estetskog doživljaja. Prvi Nestor, učitelj ponad nas i s nama, Vlado Pandžić, sustavno i skladno je u nama poticao ljudskost, usmjeravao odgoj za ljudsku dobrotu, promicao plemenitost, etičnost, domoljublje, tražio što dublji estetski doživljaj te svestrano promišljen estetski izričaj – vrijednosti koje zaslužuju osobito poštovanje i najljepšu zahvalnost svima koji ih hvale i slave.

Literatura

Ante Stamać (sast.), *Antologija hrvatskog pjesništva: od davnina pa do naših dana*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.

Fra Ivan Marić (ured.), *Katolički kalendar godine Gospodnje 2024.*, Franjevački muzej i galerija, Široki Brijeg, 2024.

Naši pokušaji, glasilo Literarne družine „Antun Branko i Stanislav Šimić“, Osnovna škola „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci i Odbor „Šimićevih susreta“ Grude, Drinovci, br. 2, 30. svibnja 1971.

Rainer Maria Rilke, *Arhajski torzo*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1979.

Prof.dr.sc. Vlado Pandžić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Glavni urednik časopisa Hrvatski, o članku prof.dr.sc. Vlade Majstorovića o *NAŠIM POKUŠAJIMA - Glasilu Literarne družine* „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci, u povodu 55. godina od njegova utemeljenja

Dragi moj učenice i prijatelju!

S osobitim zadovoljstvom pozorno sam pet-šest puta čitao i raščlanjivao Tvoj iznimno dojmljivi, izvrsni članak *NAŠI POKUŠAJI, Glasilo Literarne družine „Antun Branko i Stanislav Šimić“ (drugi broj, svibanj 1971.)* koji si namijenio časopisu *Hrvatski*. Obradovan sam Tvojim vrlo ugodnim i sugestivnim podsjećanjem na nezaboravne povijesne činjenice i divio se Tvome specifičnom stilu koji podsjeća na Kvintilijanova načela i savjete za uravnoteženo jezgrovito i slikovito, ali i nedvojbeno jasno, odlučno izražavanje osobnih svjedočanstava.

Ponajprije ističem: svojim člankom učinio si me sretnim i počašćenim. Nezaustavljivo si uznemirio moju čežnju za zavičajem, ali potaknuo i sjetne uspomene na doba koje je poodavno odmaklo u povijest. Crpeći u mislima iz povijesnih izvora, dobro se sjećam odluke o utemeljenju *Naših pokušaja* (15. studenoga 1969.), prvoga (šapirografiranog) broja koji je nakon muka umnažanja u desetomjesečnom spletu zabrana i zapljena (zbog nedostatka službenog odobrenja tadašnje vlasti!) mogao se slobodno raspacavati tek početkom školske godine 1970./1971. iako su ga „skromnoga i mrljavog“ na „Šimićevim susretima“ u svibnju 1970. dobili svi nazočni književnici. Uskraćeno je tako pravo na oznaku „drugo godišće“ drugome tiskanom broju o kojem „augustinski“ pišeš kao krasnom, zreлом plodu nadanja i vrlo upornih, dragocjenih nastojanja Literarne družine „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci i njezina voditelja te glavnoga i odgovornog urednika.

Objektivno predstavljajući povijesne istine brižno i pronicavo biranim, slikovitim riječima – kao član Uredničkog vijeća *Naših pokušaja* – poticajno si spleo radost i sjetu. Vrhunski si oblikovao svoj članak sukladno klasičnim i najsvrhovitijim modernim strukturama. Uzorna je preglednost, iznijansirana stupnjevitost i poticajna postupnost u izlaganju. Sve je zadivljujuće. Začudujuće. Izvorno. Poticajno. Mudroslovno. Odrješito. Osebužno. Studiozno, a zapravo jezgrovito. Usrećiteljsko!

Tvoje vrhunsko umijeće biranja stilskih sredstava očituje i Tvoj emotivni odnos prema pisanju o drugom broju našeg lista kao ozbiljnome znanstvenom izazovu. Sukladno tome svoje si tvrdnje jasno obrazložio i potkrijepio. Očitovao si specifičnu izvornost i jasnoću uzorno svrhovitoga „lanca“ skladnih rečenica, čvrstinu obrazlaganja i nepokolebljivost potkrijepljivanja tvrdnji. Ilustrativno si ponudio izvorna promišljanja koja su jasni plodovi spleta znanstvene pomanosti, preciznosti, pronicavosti i nadahnuća. Tvoj je prilog istodobno svojevrsni zanosni esejistički tekst te specifični znanstveni i stručni rad koji mnogima može poslužiti kao smjerokaz.

Potvrdio si i nakon pola stoljeća (i više!) svoje velike, začudne izražajne mogućnosti iako si u tome razdoblju svrhovito trošio velebnu umnu snagu na iznimno uspješno penjanje na vrhunce u području tehničkih znanosti. Posvjedočio si ponovno moje stare tvrdnje, ocjene i procjene o Tvojim intelektualnim sposobnostima koje Ti je dragi Bog obilno darovao. Potkrijepio si i moje najave da Te čeka – u skladu s Tvojim velebnim svestranim mogućnostima – sjajna budućnost. Ipak, ne mogu prešutjeti ni sada svoje onodobno žaljenje što nisi krenuo u gimnaziju te na studij hrvatskoga jezika i književnosti.

Pročitala su Tvoj prilog i dvojica mojih suradnika. Izenadani su, začudeni i zadivljeni Tvojim književnoumjetničkim i znanstvenim stilom vrhunskog znanstvenika iz područja tehničkih znanosti. Zaključili su otprilike ovako: „Još ima vremena za bogati doprinos humanističkim znanostima (hrvatskoj filologiji). Trebalo bi ga nagovoriti.“

Svima Tvojima i Tebi – želim odlično zdravlje i svako dobro.
Srdačno, Vlado Pandžić

“Naši pokušaji” (“Our ATTEMPTS”) – the journal
OF THE SCHOOL LITERARY CLUB
“ANTUN BRANKO I STANISLAV ŠIMIĆ” DRINOVCI
(Number II, May 30, 1971)

SUMMARY

The aim of this paper is to present the foundation, operation, and impact of the school newspaper *Naši pokušaji* (*Our Attempts*), particularly its second issue. As this publication served as a kind of anthology of students' poetic works, the paper will recall the time of its creation, the editorial board and staff, the role of the chief editor, and the contributions of the Croatian language and literature teaching at the time. Connected to this are the works and poetic motifs of young Herzegovinian individuals. Undoubtedly, the memories in this paper take us back to a time of fruitful creation, which was widely accepted as a mature expression and a true panorama of significant poetic contributions. The carefully selected composition of the editorial board of *Naši pokušaji* was a true generational, aesthetic, and spiritual decalogue. It consisted of ten members, eight students, and two “adults”: the principal of our school and our teacher Vlado Pandžić, who was the chief editor and a Croatian language teacher at the time, and now a full professor at the Department of Croatian Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, and long-time editor-in-chief of the scientific journal *Hrvatski* (*Croatian*). He had an exceptional command of the Croatian language and an immense love for it. He selflessly shared this love with us and systematically encouraged us to write. It was more than just the Croatian language. There were rays of optimism and the expectation that the vision of the position of the Croatian language in society would crystallize and ultimately be realized. In the specific works, various motifs were touched upon and elaborated. Small, but in many respects commendable verses, achieved through these attempts, were far-reaching, modestly marked life works in the student age. Every grain of verse testifies to the desire of young people for their own determination in the world, the search for their worthy place and path to adulthood. At the end of this paper, the achievements of these young people who contributed to the advancement of the Croatian language and literature and expression on the contemporary stage of Croatian and European culture are highlighted.

Keywords: “Naši pokušaji”, Drinovci, teacher, poetic motifs, Croatian language and literature

Vlado Majstorović

PISMENA SJEĆANJA (2002.) FRA BERISLAVA MIKULIĆA (1913. – 2002.)

Fra Berislav je hercegovački franjevac koji se u svom pastoralnom radu istaknuo propovjedničkim darom. Na tolikim je svetkovinama, proslavama, mladim svetim misama i drugim prigodama po Hercegovini i drugdje propovijedao te bio pučkim misionarom po našim župama.

S o. fra Berislavom živio sam na Širokom Brijegu od njegova dolaska na Široki Brijeg 1983. godine do mog odlaska sa Širokog Brijega 1991. godine. Dakle, punih osam godina. Fra Berislav je na Široki Brijeg došao u svoj redovnički zasluženi mir. No, i dalje je s nama, tada mlađima, ispovijedao vjernike i đake, držao nedjeljne svete mise, na Hodočašću je mladih 1986. godine pred tisućama mladih proslavio svoju Zlatnu sv. misu.

I poslije moga odlaska sa Širokog Brijega naši su susreti bili srdačni. Rado smo baš kao vršnjaci znali jedan s drugim popiti kavu, zapaliti i ugodno pričati. Od fra Berislava se moglo itekako naučiti. Na osobit način o povijesti naše Provincije koju je on kao mladi svećenik sa svojim kolegama fratrima gradio u onim teškim ratnim i poratnim vremenima.

Nas je dvojicu vezala i Gorica koju je fra Berislav posebno volio. Bio je u njoj župnik od 1949. do 1958. godine. U nimalo lakim vremenima. Za vrijeme moga i fra Vinkova djelovanja u Gorici fra Berislav je skoro svake godine znao doći po nekoliko dana. Jako mu se sviđalo što radimo i u tome je uživao. On i fra Vinko, Mikulići – plemenita roda, rado su to dali naglasiti. Fra Berislav, kapelan vojni u II. svjetskom ratu, fra Vinko u Domovinskom.

Fra Berislav je rado htio prenijeti neka sjećanja na mlađe i da se zapamte. Tako i ova svoja dva zapisa, rekao bih. Nije im stavio nadnevak, što je i moj i njegov propust, ali ih je meni predao neposredno prije svoje smrti, 19. rujna 2002. godine. Ja sam ih oba pročitao i kada sam 2005. došao u Mostar, predao u Arhiv Provincije.

Odlučio sam ih publicirati iz dva razloga: prvi, da fra Berislavu zahvalim što je kao starac sjeo i tako čitko napisao ovih preko osam (8) stranica, i drugi, da mu zahvalim za ona lijepa druženja u Gorici gdje se družio ne samo s nama fratrima i časnima, već i s Mariom, Đonicom, Čobom te jako rado odgovarao na naša pitanja. Dobro se sjećam kad su ga spomenuti pitali:

- Oče, što vi mislite o vilama i vješticama?!

Fra Berislav je u svom stilu odmahnuo rukom i odgovorio:

- Aje, moj sinko, ne klapi! Amo na spavanje! (Bilo je kasno.)

Prvo je njegovo pismeno svjedočanstvo od pet (5) stranica A4 formata, pisano kemijskom olovkom, naslovljeno: *Nasljednik fra Didaka Buntića – fra Rudo Mikulić*, a drugo na tri (3) stranice: *Moja dogodovština sa služenja vojnog roka (1938.)*.

Doslovno sam ih prepisao, a tko ih poželi vidjeti u originalu, nalaze se u Arhivu Hercegovačke franjevačke provincije, Ostavština fra Berislava Mikulića.

I.

NASLJEDNIK FRA DIDAKA BUNTIĆA

FRA RUDO MIKULIĆ

Svatko je pozvan da po svojim mogućnostima – fizičkim i duhovnim pomaže svojim bližnjima, a to znači svakom čovjeku, osobito u svojoj regiji, a to znači u svom mjestu, općini, kotaru i pokrajini.

Pokojni fra Rudo rodio se u Ružićima od oca Vida i majke zvane „Velika“.¹ Obitelj brojna i siromašna. Zaljubljen u knjigu, upoznao je franjevački red – postao fratar.² Bio je sklon za najtežu bolest tuberkulozu.

U cijeloj Hercegovini više-manje vladala je nepismenost. Malo je tko znao čitati i pisati i najjednostavniji račun obavljati. Od ženskih skoro nitko nije znao čitati. Fra Rudo se je dao na posao da opismeni hercegovački puk koliko je bilo moguće. Trebalo je naći sredstva, čitanke, table, teke pisaljke, olovke ... što je još glavnije i teže naći, trebalo je u svakom zaselku naći odgovarajuću prostoriju (školu) gdje će se sastajati i poučavati ...

1 Rodio se 27. 8. 1897., a kršten 29. 7. 1897. Krsno mu je ime Rudolf. Njegovi su roditelji Vid i Pera r. Jurčić. Krstio ga je župnik fra Martin Mikulić. Krizman je 8. 11. 1901. Krizmao ga je biskup fra Paškal Buconjić. (MK župe Ružići, sv. IVV., str. 467.).

2 OŠ završio u Ružićima 1905.-1909., Sjemenište i gimnaziju na Širokom Brijegu 1909.-1918. Spada u prvu generaciju maturanata na Širokom Brijegu koji su položili maturu s pravom javnosti. Teologiju od 1918. – 1922. u Mostaru, Beču i Fribourgu. Oblačenje na Humcu 17. 9. 1914. Vječni zavjeti u Mostaru 4. 10. 1918. Svećeničko ređenje u Beču 28.8.1921. Mlada sv. misa u Beču 8. 9. 1921.

I zbilja uz pomoć Božju i prosvjećenijih ljudi pomagača – dobro je posao napredovao, ali zaostala Hercegovina trebala je ići dalje u kulturi kako bi postigla prosjek hrvatskoga naroda. Trebalo je osnivati pjevačke zborove da ni Hercegovina ne ostane samo na „gangi“, iako i gangu treba sačuvati kao faktor hercegovački.(1)

Lako je zamišljati i želiti, ali treba pronaći odgovarajuće mogućnost za ostvariti. Trebalo je pronaći i muške i ženske odgovarajuće glasove i mnogo muke i truda za uvježbavanje. Potrebna je prostorija, teka, kajdanka, umnožavanje i što je neizostavno pouka u glazbenim notama. Za sve ovo potrebno je mnogo i novčanih izdataka. Ali, kako sam toliko puta naglasio, uz Božju pomoć, te uz suradnju neke subraće, mlade, starije, kao i uviđajnih svjetovnjaka išlo je kako je išlo i očekivani uspjeh nije izostao.

Fra Rudo se ne zaustavlja – osjetio je potrebu osnivanjem limene glazbe: to bi bio vrhunac zapadne hercegovačke kulture. Ali kako nabaviti mnoge instrumente limene glazbe. Bog svoje ne ostavlja. Na potražnju fra Rudinu i zamolbu pismeno ili usmeno Bog je potakao i mnoge imućnije da se ne oglušilo bilo darivanjem pojedinih instrumenata ili novčano i tako su sva potrebna glazbala nabavljena.

Instrumenti su nabavljeni, ali gdje su glazbenici. Glazbenici trebaju biti domaći ljudi, ali rekosmo da mnogi te nikada nijesu ni čuli ni vidjeli. Ako se netko brine za vrabce i ljiljane ili nama nerazumljivoj stijeni – Temelju – svojoj Crkvi, zašto se ne bi pobrinuo i za svoju djecu. Ne smijemo zaboraviti Isusove riječi: Što god zaištete u Oca nebeskoga u moje ime dobit ćete. I zbilja nađe se dovoljan broj mladića (još i danas živih) koji se prihvatilo posla - ne-žaleći ni truda (2) ni vremena da nauče što bolje svirati, da sviranjem i pjevanjem Boga hvale, a ljudima slušateljima srca razveseljuju.

I svoj sviračko pjevački talent na limenoj glazbi pokazali su javno za vrijeme prve svete mise fra Berislava Mikulića 8. 8. 1936. Međutim nije dovoljno nabaviti sve potrebštine za pjevanje i sviranje, pa ni sam talent, nego treba sve iskoristiti koliko je moguće uvježbavajući i jedno i drugo bez uznemiravanja sustanara i susjeda.

To je potaklo fra Rudu da sagradi „Dom“ sa svim potrebnim prostorijama. I sve ostalo u prostorijama za pisanje, prepisivanje, pjevanje, sviranje i odmaranje. I našao je jedan kamenjar i visok i širok sa ogromnim gomadama kamenja koje je trebalo sraunati, kamenje negdje odložiti i započeti i dovršiti „Dom“ kakva bi i Zagreb poželio. Dom je sagrađen i sve ostalo u prostorijama za što su bile predviđene.

Tada nije bilo današnje moderne tehnike nego glavna tehnike bili su sljedeće: ljudske ruke bile su glavna sila koja je i dizala i spuštala, lomila kamenje i kopala zemlju sa: motikom, maškinom, polugom, trapljem, macolom, kurdelom, barutom od lagumavanja, i tralje sa kolicima za odvoz i dovoz itd. Ali ljubav sa jakom voljom sve pobjeđuje. Glavni financijski izvor za gradnju i nabavljanje potrebnoga

hercegovački duhan koji je fra Rudo prosio idući iz kuće u kuću i prodavao na „vagu“. (3)

Zar ovo nije (veliko) što napisah o pok. fra Rudi Mikuliću! Da, veliko je, plemenito, kulturno, humano, a iznad svega Bogu za ljubav učinjeno. Međutim ovo nije baš tako veliko prema onome što sam kao završetak nakanio spomenuti.

Nama starima poznato je vrlo dobro, a za mlade zapisano je ponešto tu i tamo kako je poslije Prvog svjetskog rata, a posebno 1929. i 1930. u Hercegovini vladale (nestašice) svega potrebnoga za ishranu, posebno u zapadnoj Hercegovini radi neprihvatanja beogradske tiranije i vladavine. Zavladao je tolika glad radi nestašice najglavnijeg artikla za kruh. Mnogo je svijeta, a posebno djece umrlo od gladi tih godina. Fra Rudina kršćansko – svećenička – redovnička savjest nije mogla gledati kako svijet gladuje i umire, a posebno djeca. Pa ga je prisililo poput fra Didaka Buntića, da se uputi u Slavoniju te obilazi sela i gradove da nađe poštene i vjerski odgojene domaćine kuća koji bi rado primili koje hercegovačko dijete na prehranu, školovanje a posebno na vjerski odgoj.

Pozitivne odgovore domaćina dobro je bilježio i tako djecu čiji su roditelji privolili odvodio i razmještao kako je kojemu najbolje odgovaralo. A nastojao je da djeca budu što bliže jedni drugih, da u tuđini ne budu osamljeni i da mogu sačuvati ono što su dobra od roditelja primili. Pa i same igračke i pjevanje gange.

Zar po svemu što napisah pok. fra Rudo nije bio duhovna, humana, kulturna (osoba). Heroj poput fra Didaka Buntića. (4)

Od sveg ovoga što rekoh što je sačuvano do danas. Sačuvana je ljudska nezahvalnost. Tko spominje ili piše o pok. fra Rudi kao uzoru svećenika, redovnika i dušobrižnika koji bi svojim životom mogao mnoge potaknuti na slične podhvate. Krist i danas govori: Ja sam s vama, a jeste li vi sa mnom.

Neke godine bila je proslava ljubuške limene glazbe sa onim istim instrumentima koje je fra Rudo nabavio. Samo je jedan učenik spomenuo fra Rudu. Tako sam čuo. Da li su fratri bili pozvani, i da li su učestovali to ne znam.

Što je sa domom nekadašnjim ukrasom ljubuško – humačke krajine? Još postoje samo zidine. Bez vrata i prozora. Kupina i drača oko zidova sa lijepo iskresanim kamenjem. Unutra u svakoj prostoriji ukoliko postoje – isto kupina i drača, utočište lutajućih pasa, iskopane rupe, miševa i štakora i raznih glodavaca sa zmi-jurinama i baborima.

Ovo nekoliko riječi neka vam donesu ugodno sjećanje na našega subrata koji će kao proklijalo zrno donijeti plod uzora i poticaja za uzorni život i red na slavu Božju da mognemo reći sa svetim Pavlom: Ne živim ja već Krist u meni živi. (5)

Fra Berislav Mikulić

Dom sv. Ante - Humac

No, ni fra Rudo, ni Dom nisu zaboravljeni. Godine 2022. na svetkovinu Sv. Franje Asiškoga sve je oživjelo, sve je dobilo obris i izgled koji je fra Rudo zamislio.

Euharistijskim slavljem, blagoslovom i svečanom akademijom u utorak 4. listopada, na blagdan Sv. Franje Asiškog otvoren je Dom svetog Ante na Humcu.

Kako je naglasio humački gvardijan i župnik fra Dario Dodig, nakon 90 godina ispunjen je san o Domu svetog Ante na Humcu.

Svečanost je započela misnim slavljem koje je predvodio provincijal Hercegovачke franjevačke provincije fra Jozo Grbeš. Potom su se vjernici u procesiji koju je predvodila limena glazba zaputili do Doma sv. Ante, gdje je uslijedio blagoslov. Nakon toga je provincijal predao ključeve humačkom župniku, a po njegovom otvaranju uslijedila je i svečana akademija.

Fra Dario Dodig podsjetio je kako je tridesetih godina prošlog stoljeća fra Rudo Mikulić došao na ideju da gradi dom koji će biti kulturni centar jer tada osnovana Limena glazba na Humcu nije imala prikladne prostore za vježbanje. Dom je fra Rudo počeo graditi 1933. godine i iako nije bio završen, uskoro ga je otvorio te u njega uveo svirače. Osnovao je i pokrenuo HKUD sv. Ante, a zatim i Društvo sv. Ante u kojem su, osim Limene glazbe, bila pjevačka društva i zborovi s brojnim članovima. Početkom Drugog svjetskog rata sve je stalo, a fra Rudo je obolio od tifusa te umro 1942. godine u 45. godini života. Nakon rata, 1945. godine komunistička vlast nasilno je oduzela dom i sve što je u njemu bilo ukinula, jedino se održala limena glazba koja je ukinuta 2005. godine te je nedavno ponovno obnovljena.

Zbog toga je i primopredaja ključeva popraćena riječima provincijala: „Komunizam bijaše i nema ga više. Bogu hvala!“

„Ovaj prostor, u čiju je gradnju uloženo mnogo truda, naši fratri nisu pravili za sebe, nego za sve nas, za naše framaše, za polaznike glazbene škole, kulturno-umjetničko društvo, molitvene skupine... I na tome im danas u svoje osobno, ali i u ime Grada Ljubuškoga zahvaljujem. Posebnu zahvalu upućujem bivšem humačkom

župniku fra Ljubi Kurtoviću i gvardijanu fra Dariju Dodigu jer su bili ustrajni i nisu se umorili. Hvala vam što će se iz ovih zidina, nakon toliko godina, ponovno čuti pjesma i zvuk limene glazbe. Hvala vam i na svemu što svakodnevno činite za naše Ljubušanke i Ljubušake te vam napominjem da u Gradu Ljubuškom, ali i Vladi naše županije uvijek imate podršku i partnere za buduće projekte“, istaknuo je gradonačelnik Markotić.³

Čestito je uz ovo fra Berislavovo pisano sjećanje donijeti i kratki životopis fra Rude Mikulića.

„Djelovao je u nekoliko hercegovačkih župa, kao i izvan Hercegovine: vjeroučitelj u Mostaru (1922.- 1924.) i Slanom (1924.-1926.), kapelan na Širokom Brijegu (1926./27.) i u Konjicu (1927.-1929.). Ipak je najpovezaniji bio sa župom i samostanom na Humcu pokraj Ljubuškoga. Tu je kao kapelan proveo 12 godina (1929.-1941.). Bio je drugi meštar novaka i ispovjednik sestara milosrdnica na Humcu. Osnovao je na Humcu Hrvatsku seljačku glazbu i pjevački zbor, Seljačku gospodarsku zadrugu, vodio Orlove i Društvo sv. Ante te sagradio Dom sv. Ante i dovršio izgradnju crkve sv. Kate u Ljubuškom i njezina zvonika. Neumorno je pomagao siromašnim hercegovačkim obiteljima, a 1936. odveo je na stotine gladne djece u Slavoniju i smjestio kod tamošnjih obitelji. Ponekad se priložima javljao u *Narodnoj slobodi* (1929.), *Hrvatskoj prosvjeti* (1924., 1925., 1927.), *Katoličkom listu* i *Luči*. God. 1941. otišao je na liječenje u Iriški Venac na Fruškoj gori, a 1941./42. provodi u bolnici u Mostaru. Tu je i preminuo 5. lipnja 1942. u 45. god. života, 28. god. redovništva i 21. god. svećeništva. Uzrok smrti bila je sušica. Pokopan je na groblju Šoinovac u Mostaru.“⁴

II.

Drugo pismeno sjećanje fra Berislava Mikulića je autobiografsko. Nešto što mu se kao mladom fratru itekako usjeklo u sjećanje.

MOJA DOGODOVŠTINA ZA SLUŽENJA VOJNOG ROKA (1938.)
Pogranična zona bez posebne dozvole.

³ Humac (IKA) 5.10.2022. / 19:42.

⁴ Fra Robert Jolić, Leksikon hercegovačkih franjevaca, II. izdanje, Recipe 27., Mostar, 2023., str. 280.

Na 12. rujna 1938. morao sam se prijaviti na vojno odredište kao vojni obveznik, a to je mjesto bilo Niš u Srbiji.⁵ Putovao sam u redovničkoj haljini – habitu (jer takva je bila zapovijed mojih pretpostavljenih prema redovničkim Statutima). Moje putovanje – posebno od Sarajeva do Čačka – bilo je vrlo tegobno. Najviše zbog zagušljivoga dima, jer smo prolazili kroz mnogo tunela, a vlakovi slabo zaštićeni od gorućeg čumura pogonskoga materijala. Došavši u Niš mnogo sam se nagnjavio tražeći sa drvenim koferom u ruci sa oštrom ručkom. Ipak nakon dužeg vremena i pitanja i vožnjom tramvajem došao sam do svoga odredišta – sanitarne jedinice, kod „Čele – Kule“.

Nakon petnaestak dana obukavši vojnu uniformu dobio sam radno mjesto u vojnoj apoteci za cijelu Petu Diviziju.

Svećenici vojnici imali su pravo na božićne praznike (dopust) od 10 dana. To je važilo i za mene. I već sam bio dobio kartu za Mostar. To sam saopćio župniku fra Ignaciju⁶. On me je molio da ne idem u Mostar nego da ostanem kod njega i da za Božić odem u Caribrod⁷ slaviti svete mise za tamošnje vojnike i vjernike ukoliko ih ima. Ja sam se branio da tamo ne smijem ići jer nemam nikakve legitimacije, a tamo je pogranična zona. (1)

Za unići u graničnu zonu treba imati posebnu legitimaciju i dovoljno razloga za ulazak. U protivnom smatra se špijunom neke druge države. Tim više što je Hitler već sve pripremio za rat, napad na Poljsku, a o Paveliću se naveliko govori kao zakletom ustaši protiv Kraljevine Jugoslavije. Pažnja u pograničnoj zoni još više je povećana iza atentata na kralja Aleksandra u Francuskoj koji se pripisuje ekstremnim nacistima koji su izbjegli iz Jugoslavije, a oni to nijesu.

Na 23. prosinca 1938. sjeo sam na vlak u Nišu u fratarskom habitu za Caribrod samo sa voznom kartom. Došli smo do Bele Palanke. To je stanica za ulaz u pograničnu zonu. Čim je vlak zaustavljen opkolise ga stražari u većem broju. U vlak uniđoše žandari odgovorni za detaljni pregled putnika i njihovih kofera. Došavši do mene pokazao sam otvorenu tašnu i vožnu kartu, a drugo nijesam ništa imao. Oni rekoše da njima to ne treba nego da pokažem legitimaciju građansku i zonsku. Oni se začudiše da uzmem svoje stvari i iziđem iz vlaka. Vlak nastavi svoj put, a ja ostadoh u stražarskoj postaji na ispitivanju. Kad su me vidjeli u habitu, bilo im je čudno, jer fratra možda u habitu nijesu nikada ni vidjeli. Izbjegavao sam kazati da sam Hercegovac, jer Hercegovina je politički bila na zlu glasu. Čudno im je bilo da nisam imao nikakve legitimacije, jer sam rekao da sam svećenik

⁵ Vojsku je fra Berislav služio u Nišu od rujna 1938. do ožujka 1939. (R. Jolić, LHF, II. izd., 2023., Recipe27., str. 277.

⁶ U to vrijeme, 1937. – 1940. nije bilo župnika tim imenom. Bio je župnik fra Julijan Jurković.

⁷ Dimitrovgrad (bugarski: Царуџпод, latinično: Caribrod) je gradsko naselje u općini Dimitrovgrad u Pirotskom okrugu. Prema popisu iz 2002. bilo je 6968 stanovnika (prema popisu iz 1991. bilo je 7276 stanovnika). Udaljenost između ova dva mjesta je 102 km.

koji stanuje kod župnika u Nišu. Oni su telefonirali i dobili su potvrđan odgovor i mene pustili na Božić.

Put u zabranjenu zonu. Pirot i dalje na granicu (2)

Jutarnjim vlakom stigao sam u Caribrod. Slavio svetu misu sa nekoliko vojnika i civila. Imao sam u planu još na dva mjesta slaviti svetu misu, ali niti je bilo prevoznog sredstva, niti vremena. To sam javio župniku u Niš, da ne trebam ni ići već povratiti se u Niš. Tako sam i učinio.

Povrativši se u Niš u župski stan, nastao je drugi problem. Kako ću se obraniti, ako moja komanda doznadne da uopće nijesam išao u Mostar već u zabranjenu zonu prema bugarskoj granici. Ako me proglašaju dezterterom, bit ću osuđen kao špijun. I zbilja to se je doznalo i prijava je bila došla na vojnu upravu. Srećom u Upravi je bio i jedan Hrvat – veterinar, sa činom kapetana. On je dobro poznao takva putovanja i posljedice koje slijede, pa se je uz vlastiti rizik usudio uništiti takvu prijavu. Ja sam mu se zahvalio na svečanoj večeri koju je organizirao u svojoj kući.

Fra Ante Marić

POGLED NA ŠIMIĆEVE SUSRETE NAKON ŠEZDESET GODINA

Uvod

U proljeće 1964. pred novosagrađenom zgradom osmogodišnje Osnovne škole u Drinovcima obavljani su određeni građevinski radovi. Pisac ovih redaka tada je pohađao četvrti razred te osnovne škole. Na upit nas, učenika iz tog razreda, učitelj je rekao da se tu gradi spomenik književnicima Antunu Branku i Stanislavu Šimiću, koji su rođeni u blizini škole, u drinovačkoj Čaršiji, u kući tada pokojnog, Drinovčanima dobro poznatog, Martina Šimića te da će po njima i škola dobiti ime. Mi smo vrlo malo znali o njihovom književnom radu i sa zanimanjem smo pratili tu izgradnju, a pogotovo kada su donesene njihove biste i postavljene na spomenik. Taj posao je bio dovršen krajem travnja 1964. i u četvrtak, 30. travnja te godine učitelj nam je rekao da moramo obvezno doći u nedjelju 3. svibnja 1964. u 11 sati te da o tome izvijestimo i sve naše ukućane. Dodao je da će se tada održati velika priredba na kojoj će se otkriti spomen-ploča braći Šimić na njihovoj rodnoj kući i njihove biste na spomeniku ispred škole te će se svečano proglasiti ime škole: Osnovna škola Antuna Branka i Stanislava Šimića Drinovci. Nakon završetka nastave i odlaska našim kućama saznali smo da su i svi učenici iz ostalih razreda dobili takve upute (naredbe). Pitali smo se otkud se takva priredba održava u nedjelju, baš u 11 sati kada je uobičajeno vrijeme održavanja pučke mise. Mi djeca smo najčešće odlazili na ranu misu u 8 sati, ali naši stariji su uglavnom išli na misu u 11 sati. Kad smo to rekli našim roditeljima i ostalim starijim ukućanima, rečeno nam je da to tadašnje komunističke vlasti čine s namjerom da se omete održavanje pučke mise i da što manje ljudi ide na misu u crkvu. No, ne sjećam se više kojim putem je do nas došla obavijest da se na pučku misu dođe pola sata ranije kako bi se moglo biti i na zakazanoj svečanosti. Komentar starijih bio je da se eto i „pratar“ mora prilagođavati komunističkim vlastima. Mnogo godina ka-

snije u arhivama Župnog ureda Drinovci (AŽUD) Župe sv. Mihaela arkandžela Drinovci našao sam jedan dokument koji pojašnjava kako je do toga došlo.

Radi se o dopisu Biskupskog ordinarijata u Mostaru od 30. travnja 1964. (slika 1.)¹

Taj citirani dopis biskupa Čule zanimljiv je iz više razloga. Prvo stoga jer je svečano otvorenje osmogodišnje škole u Drinovicima zakazano u nedjelju, i to baš u 11 sati, kada se u svim župama održavaju pučke mise. Ne može se oteti dojmu da su tadašnje komunističke vlasti nastojale poremetiti odlazak naroda na pučke mise. Tim više jer su Biskupskom ordinarijatu u Mostaru poslali zamolbu o ranijem održavanju pučkih misa relativno kasno s očitom namjerom da se oteža zakazivanje ranijeg održavanja pučkih misa. To se vidi iz činjenice da je dopis pisan 30. travnja 1964., a mogao je u Župni ured u Drinovce doći u petak 1. svibnja 1964., dakle samo dva dana uoči zakazane svečanosti. No, unatoč tome biskup Čule je odredio da se u drinovačkoj župi misa održi ranije, pa ako je moguće i pola sata ranije, „da svijet mogne pravodobno prisustvovati javnoj svečanosti“. Čak je odredio da se taj put može izostaviti i blagoslov s Presvetim. Biskup je na svaki način želio omogućiti cijelom drinovačkom puku da sudjeluje na toj svečanosti, a tadašnji župnik fra Alfonzo Jukić to je i omogućio. Tada smo i mi djeca, barem iz udaljenijih zaselaka, išli na pučku misu, a onda ujedno i na rečenu svečanost.

Bila je to vrlo značajna svečanost za Drinovce i Drinovčane. Naime, poznata je činjenica da je u Drinovicima pučka četverogodišnja škola otvorena 1900./1901., kao prva na području današnje općine Grude, ponajviše zaslugom znamenitog Drinovčanina fra Paškala Buconjića. U tom smislu, Drinovci su bili predvodnici u svom okruženju pa su dvadesetih godina devetnaestog stoljeća postali središte i sjedište općine. Isto tako su Drinovci bili značajno sjedište u vrijeme NDH. No, to im je dalo stigmatu kad su stigle nove vlasti nakon Drugog svjetskog rata. Nisu više bili sjedište općine, već su Grude određene kao novo sjedište. Osim toga, tada su druga sela prije Drinovaca dobila osmogodišnju osnovnu školu. Drinovčani su morali odlaziti u 7. i 8. razred osnovne škole u Soviće. Išlo se dakako pješice, pa i po više od 10 km udaljenosti za one s Drinovačkog Brda. Stoga je otvorenje novosagrađene osmogodišnje osnovne škole u Drinovicima 1964. bio značajan društveni događaj. Povezano je to s odavanjem počasti dvojici drinovačkih književnika Antunu Branku i Stanislavu Šimiću.

¹ AŽUD. Biskupski ordinarijat u Mostar: Velečasnom župskom uredu Drinovci, br. 454., Mostar, 30. travnja 1964., Petar biskup, list br. 49.

Bili su i članovi Društva književnika Bosne i Hercegovine Hamza Humo, M. Dizdar, Izet Sarajlić, Skender Kulenović, Anđelko Vuletić, Duško Trifunović i prijatelj braće Šimić dr. Ante Ramljak, brojna rodbina Šimićevih među kojima 94-godišnja majka Vida i braća dr Jerko i Makso Šimić.²

O istoj manifestaciji pisalo je i sarajevsko *Oslobođenje* od 4. svibnja 1964. (slika 2.). U članku, slično intoniranom kao i onom objavljenom 5. svibnja 1964. u *Vjesniku*, između ostaloga se kaže: „Drinovci, 3. maja. Danas je u Drinovcima održano veliko narodno slavlje povodom završetka osmogodišnje škole i otkrivanja bisti i spomen-ploča književnicima braći Antunu Branku i Stanislavu Šimiću koji su rodom iz ovog mjesta i čija će imena nositi ova škola.”³

Slika 2. Preslik dijela članaka iz zagrebačkog *Vjesnika* i sarajevskog *Oslobođenja* iz 1964. godine

Utemeljenje Šimićevih susreta

Na portalu Grude-online nalazi se i Arhiva Šimićevih susreta prema kojoj su 61. Šimićevi susreti održani od 22. do 26. travnja 2024. godine u Drinovcima (općina Grude) i Mostaru.⁴ Budući da se Šimićevi susreti održavaju svake godine, proizlazi da im je početak bio upravo 3. svibnja 1964. godine kada je u Drinovcima, u čast Antuna Branka i Stanislava Šimića, na njihovoj rodnoj kući

² M. V. „U čast braće Šimića: U rodnom mjestu A. B. Šimića i Stanislava Šimića otkrivena spomen-ploča i spomen-popsrja književnika, održan narodni zbor i smotra folklornih ansambla“, *Vjesnik*, Zagreb, 25 (5. 5. 1964.), br. 6181: 6.

³ „Proslava u Drinovcima: Nastavak dosljedne borbe za ostvarenje jugoslovenskog bratstva i ravnopravnosti: Na svečanosti povodom završetka osmogodišnje škole i otkrivanja bisti književnika, Antuna-Branka i Stanislava Šimića govorio predsjednik Izvršnog vijeća Hasan Brkić“, *Oslobođenje*, Sarajevo, 21 (4. 05. 1964.), br. 5716: 1-2.

⁴ Šimićevi susreti, <https://www.grude-online.info/tag/simicevi-susreti/>. Pristup ostvaren 13. kolovoza 2024.

postavljena spomen-ploča, a ispred drinovačke osmogodišnje osnovne škole otkrivene su biste njima u čast te je škola dobila ime Osnovna škola Antuna Branka i Stanislava Šimića Drinovci.

O svečanosti održanoj 3. svibnja 1964. godine u Drinovicima posvjedočio je i svjedok vremena i aktivni sudionik tih događanja Ljubo Leko navodeći da se na njoj okupilo oko 5.000 sudionika iz Hercegovine i susjedne Dalmacije, uz ugledne goste iz ostalih dijelova Hrvatske i BiH. Osim toga posvjedočio je da su inicijativu za Šimićeve susrete dali „kulturni i politički radnici Hercegovine, Udruženje književnika SR Bosne i Hercegovine i Društvo književnika SR Hrvatske“, te da je „prvi službeni sastanak inicijatora održan u jesen 1963.“ Još je istaknuo⁵:

„Početak je 60-ih godina prošloga stoljeća. Mlada grudska općina izrazito je nerazvijena. Nijednoga proizvodnog pogona ni na vidiku. Sve su ceste makadamske. Petrolejke su tek kapitulirale pred električnom rasvjetom. Izrazito seljačko stanovništvo uzgaja duhan, vinovu lozu i stoku. Radi se mukotrпно, živi se teško. Ni pedlja neobrađene zemlje. O kulturnim sadržajima ni riječi. A onda, u takvu sredinu ulazi krupan književni i kulturni događaj - Šimićeви susreti. U Drinovicima, rodnome mjestu pjesnika braće Antuna Branka (1898.-1925.) i Stanislava Šimića (1904.-1960.), 3. svibnja 1964. održavaju se prvi Šimićeви susreti, njima u čast. Prva je to manifestacija takve vrste u Hercegovini.

(...)

Na prvim Susretima otkrivena je spomen-ploča na rodnoj kući Antuna Branka i Stanislava Širnića, u dvorištu novoizgrađene osnovne škole njihova poprsja, a škola je ponijela njihova imena. Spomen-obilježja otkrili su Dragutin Tadijanović, u ime Društva književnika Hrvatske, Hamza Humo, u ime Udruženja književnika BiH, i Ivo Jerkić, predsjednik Kotarske skupštine Mostar. O drinovačkim pjesnicima te o značenju ove manifestacije govorili su D. Tadijanović, H. Humo, Ivan V. Lalić, tajnik Udruženja književnika Jugoslavije, Hasan Brkić, predsjednik Izvršnog vijeća BiH, i Andrija Sosa, predsjednik općine Grude. Uz više republičkih i kotarskih čelnika te sve predsjednike zapadnohercegovačkih općina na skupu su sudjelovali, uz navedene, i drugi brojni književnici: članovi Društva književnika Hrvatske - Tomislav Ladan, Milivoj Slaviček, Zlatko Tomičić, Miroslav Vaupotić; članovi Udruženja književnika BiH - Mak Dizdar, Ahmet Hromadžić, Čedo Kisić, Skender Kulenović, Izet Sarajlić, Duške Trifunović, Anđelko Vuletić.“

⁵ LEKO, Ljubo: „Šimićeви susreti“, *Susreti*, Grude, 1. (2007.), 130.–135.

O utemeljenju Šimićevih susreta pisao je 2021. Jozo Marić. On je istaknuo:⁶
„1964. godina je zlatnim slovima upisana u kulturno-prosvjetnu povijest općine Grude, ali i čitave zapadne Hercegovine ili bolje njenog povijesnog prostora srednjovjekovne župe Imota. Te godine, početkom svibnja, uz 39. obljetnicu smrti A.B. Šimića, započinju svoj polustoljetni kulturni hod Šimićevi susreti, a u rujnu iste godine otvaraju se vrata grudske gimnazije. (...) U ovih pola stoljeća povratka A.B. i Stanislava Šimića u škole, na kazališne daske, radio i TV, kroz ovih 50 Šimićevih susreta prodefiliralo je Drinovcima, Grudama, Imotskim, Širokim Brijegom, Mostarom, Vinkovcima, Zagrebom stotine književnika, slikara, glumaca, glazbenika koji su pisali, recitali, slikali, pjevali u čast braće Šimić, a tisuće su ih slušale, pljeskale, uživale.... (...) Za prvih 25 susreta (od 1964. – 1989.), uz sve ono lijepo i dobro, treba kazati da je bilo pod budnom pažnjom tadašnjeg komunističkog režima, pa su i sadržaji i programi uz umjetnički imali i naglašeno politički karakter ako ne i nadzor. O tome svjedoče prisutnost i govori vodećih BiH političara...“

Nadalje, prema zborniku *Životvorno sunce – Šimićevi susreti*, koji je pisan „na osnovi izvornih dokumenata i dnevnoga tiska koji je iz godine u godinu informirao o *Susretima*“,⁷ prvi Šimićevi susreti održani su 3. svibnja 1964. u Drinovcima, a drugi i treći 1. i 2. svibnja 1965., odnosno 1966. u osnovnim školama i MZ općine Grude, dok su četvrti održani 30. i 31. svibnja 1970., peti 29. i 30. svibnja 1971., šesti 27. i 28. svibnja 1972., uvijek u Grudama i Drinovcima,⁸

Za razdoblje od 1967. - 1969. Ljubo Leko je naveo da su Susreti obilježavani na lokalnoj razini, ponajviše u Osnovnoj školi Antuna Branka i Stanislava Šimića u Drinovcima, pa nisu brojeni.⁹

No, nedavno, 27. travnja 2023., ugledni je hrvatski i bosanskohercegovački književnik Gruđanin Mile Pešorda objavio članak pod naslovom „Šimićevi susreti – književno-kulturna manifestacija utemeljena 1970. u Grudama“, s podnaslovom „Povijesna istina o prvim Šimićevim susretima 1970. godine“.¹⁰ U tom članku iznosi tvrdnju da su se prvi Šimićevi susreti dogodili 30. i 31. svibnja 1970. u Grudama i Drinovcima. Ta njegova tvrdnja nije u skladu sa

⁶ MARIĆ, Jozo: „Šimićevi susreti“, <http://www.simicevisusreti.info/povijest/simicevi-susreti-povijest.html>, 9. travnja 2021.

⁷ LEKO, Ljubo: „Šimićevi susreti“, *Susreti*, Grude, 1. (2007.), 135.

⁸ *Životvorno sunce – Šimićevi susreti*, odg. ur. Marinko Prlić, Odbor Šimićevih susreta, Grude, 1981., str. 39.-42.

⁹ LEKO, Ljubo: „Šimićevi susreti“, *Susreti*, Grude, 1. (2007.), 135.

¹⁰ PEŠORDA, Mile: „Šimićevi susreti – književno-kulturna manifestacija utemeljena 1970. u Grudama: Povijesna istina o prvim Šimićevim susretima 1970. godine“, <https://www.hrvatski-fokus.hr/2023/04/48628/>, Pristup ostvaren 18. kolovoza 2024.

službenom notacijom Šimićevih susreta, kao ni s nekim sredstvima priopćavanja iz tog i današnjeg vremena. Otkud takav nesklad?

Gospodin Pešorda citirao je određena sredstva priopćavanja u kojima doista piše da su prvi Šimićevi susreti održani 30. i 31. svibnja 1970. No, neka od tih istih sredstava priopćavanja pisala su da su 1971. godine održani peti, a 1972. šesti Šimićevi susreti.

Tako je u dva članka u sarajevskom *Oslobodjenju*, i to od 30. svibnja 1971.,¹¹ i od 31. svibnja 1971.¹² navedeno da su te godine održani peti Šimićevi susreti (slika 3.)

Slika 3. Izvadci iz *Oslobodjenja* u kojima je navedeno da su 1971. održani **peti Šimićevi susreti**

Isto tako je u zagrebačkom *Vjesniku* 29. svibnja 1972. objavljen članak pod naslovom „Završeni Šimićevi susreti“: „U nastavku svečanosti u Drinovcima održan je zbor na kojem je govorio Todo Kurtović“. U tom članku je navedeno da su u Drinovcima 28. svibnja 1972. završeni šesti Šimićevi susreti (slika 4.).¹³ I u mostarskoj *Slobodi* od 5. lipnja 1972. objavljen je članak u kojem je navedeno da su te godine održani šesti Šimićevi susreti (slika 4.).¹⁴

¹¹ „Danas i sutra u Drinovcima Šimićevi susreti: Posebne nagrade dodijeliće Komisija za kulturu predsjedništva saveza omladine BiH“, *Oslobodjenje*, Sarajevo, 28 (30. 05. 1971.), br. 8259: 3.

¹² KEBO, A.: „Šimićevi susreti poezije: Mrtvi pjesnici žive u svom zavičaju. Antun-Branko Šimić je svojim književnim opusom demantovao da postoje književne provincije i metropole“, *Oslobodjenje*, Sarajevo, 28 (31. 05. 1971.), br. 8260: 4.

¹³ Č. K. Danas »Šimićevi susreti«: Na dvodnevnom svečanostima u Grudama i Drinovcima nastupit će književnici iz čitave naše zemlje. U nedjelju na zboru u Drinovcima govorit će Todo Kurtović“, *Vjesnik*, Zagreb, 33 (27. 5. 1972.), br. 9077: 3.

¹⁴ „Sa »Šimićevih susreta« u Drinovcima: Na velikom narodnom zboru govorio Todo Kurtović“, *Sloboda*, Mostar, 28 (5. 06. 1972.), br. 23: 9.

Slika 4. Izvadak iz *Vjesnika* od 29. svibnja i *Slobode* od 5. lipnja 1972.

Grudski list *Bekija* u svibnju 1972. objavio je na naslovnici članak „Uoči »Šimićevih susreta« u Grudama i Drinovcima: Velika kulturno-politička manifestacija“. U njemu je navedeno da „program proslave ima općejugoslavenski karakter“ te da će na narodnom zboru govoriti „Todo Kurtović, član Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ“ i da će to biti susret književnika iz svih republika i pokrajina. Još je dodano: „Već tradicionalni, šesti po redu, »Šimićevi susreti«, posvećeni poznatim hrvatskim književnicima braći Antunu - Branku i Stanislavu Šimiću, rođenim u selu Drinovcima, po sadržajnosti i obimnosti proslave prelaze okvire grudske komune i predstavljaju značajnu kulturno-političku manifestaciju Hercegovine i čitave jugoslavenske kulturne javnosti.“¹⁵ Isto tako je na naslovnici *Bekije* u lipnju-srpnju 1972. objavljen članak „Šesti Šimićevi susreti: Proslava dostojna imena“ (slika 5.). U članku je iz govora Tode Kurtovića istaknuto da se Šimićevi susreti „napajaju Titovom vjerom u bratstvo i privrženost bratstvu“ te „bratstvo, jedinstvo i ravnopravnost je temelj našeg progresa“.¹⁶ U istom dvobroju *Bekije* objavljeno je i „Pozdravno pismo predsjedniku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije drugu Josipu Brozu Titu“, kojim mu je poručeno: „Narod grudske i susjednih komuna okupljen na tradicionalnoj manifestaciji šestih »Šimićevih susreta« u Drinovcima, rodnom mjestu velikih pjesnika braće Antuna-Branka i Stanislava Šimića šalje Ti svoje najsrdačnije pozdrave i najljepše želje u povodu Tvog 80-tog rođendana i 35. obljetnice Tvog dolaska na čelo KPJ.“¹⁷

Već tradicionalni, šesti po redu, »Šimićevi susreti«, posvećeni poznatim hrvatskim književnicima braći Antunu — Branku i Stanislavu Šimiću, rođenim u selu Drinovcima, po sadržajnosti i obimnosti proslave prelaze okvire grudske komune i predstavljaju značajnu kulturno-političku manifestaciju Hercegovine i čitave jugoslavenske kulturne javnosti.

Slika 5. Isječak iz novina *Bekija* iz 1972., lijevo iz br. 4. i desno iz br. 5-6.

¹⁵ DAG. „Uoči »Šimićevih susreta« u Grudama i Drinovcima: Velika kulturno-politička manifestacija“, *Bekija*, 1 (1972.), br.4: 1.

¹⁶ BOŠNJAK, Boro: „Šesti Šimićevi susreti: Proslava dostojna imena“, *Bekija*, 1 (1972.), br. 5-6: 1-2.

¹⁷ NAROD GRUDSKE OPĆINE, „Pozdravno pismo predsjedniku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije drugu Josipu Brozu Titu“, *Bekija*, 1 (1972.), br. 5-6: 1.

Vrlo zanimljiv je navod gospodina Pešorde u njegovom naprijed citiranom članku: „Kao majstorski uzorak izvedbe s/udbonosnoga udara i krivotvoriteljskoga strukturalnoga zahvata u bit „Šimićevih susreta“ može poslužiti parapolička promidžbena knjiga-zbornik „Životvorno sunce“ (s udbaškim kalendrom kao okosnicom!), koju je suradnički zauzeto sastavio i uredio Mile Stojić, otiskalo sarajevsko „Oslobođenje“, a, tobože, objavio „Odbor Šimićevih susreta, Grude Hercegovina“ god. 1981.“ Ovaj navod bio bi manje zanimljiv da za tu knjigu član Uređivačkog odbora nije bio i Mile Pešorda (slika 6.)!? Postavlja se pitanje kada se gospodin Pešorda odrekao onoga, što je u toj knjizi i sam potpisao, da su Šimićevi susreti utemeljeni u Drinovcima 3. svibnja 1964.?!

Slika 6. Preslik naslovnice citirane knjige i popisa članova Uređivačkog odbora iz 1981.

Gospodin Mile Pešorda naveo je da je on bio „idejni pokretač prvih ŠIMIĆEVIH SUSRETA“, koji su se održali u Grudama i Drinovcima 30. i 31. svibnja 1970. Dodao je da su „idejno osmišljeni u razgovorima ugodnim u krugu nekolicine hrvatskih pjesnika i književnika u Sarajevu podrijetlom iz Hercegovine (Nikola Martić, Mile Pešorda, Veselko Koroman, Vitomir Lukić...)“ te da su svoj organizacijski oblik dobili „nakon nekoliko radnih sastanaka inicijativnoga kruga održanih u Sarajevu (...), Mostaru i Grudama, upravo ovim redoslijedom, u jesen i zimu 1969. i rano proljeće 1970.“¹⁸ Također, prema News Portalu mozagreb.info „Književnik je Pešorda bio pokretačem kulturno-književne manifestacije ŠIMIĆEVI SUSRETI g.1970., ...“. Dalje se navodi: „Mile Pešorda je u *Osvitu*, br. 1-2, Mostar, 2010. istaknuo: „(...) Deklaracijom smo izrijekom zagovarali nacionalnu i kulturnu suverenost te uzeli u obranu, netom rođenu, i kao ‘klerofašističku’ odmah difamiranu, književno-kulturnu manifestaciju Šimićevi susreti.“¹⁹

¹⁸ LANDEKA, Nada: „Otvoreno pismo hrvatskog akademika i književnika Mile Pešorde uz 44. godišnjicu zabranjenih Šimićevih susreta“. Objavljeno 31. 05. 2014., <https://www.hazud.hr/otvoreno-pismo-hrvatskog-akademika-i-knjizevnika-mile-pesorde-uz-44-godisnjicu-zabranjenih-simicevih-susreta/>. Pristup ostvaren 28. 09. 2024.

¹⁹ „Polustoljetnica Sarajevske deklaracije o hrvatskom jeziku, 28.I.1971.- 28.I.2021.“, mozagreb.info, News Portal, 28. 01. 2021., <https://mozagreb.info/zagreb/polustoljetnica-sarajevske-deklaracije-o-hrvatskom-jeziku-28-i-1971-28-i-2021>. Pristup ostvaren 28. rujna 2024.

Postavlja se pitanje kako to da su Šimićevi susreti odmah nakon njihova održavanja 30. i 31. svibnja 1970., proglašavani klerofašističkim.

Upitnost takve difamacije Šimićevih susreta još je i veća nakon što se pročita četiri članka iz mostarskog tjednika *Sloboda*, dva uoči i dva nakon održanih Šimićevih susreta.

Naime, *Sloboda* je u veljači 1970. objavila članak pod naslovom „U maju prvi »Šimićevi susreti«“. U članku je, među ostalim, navedeno: „Savjet za prosvjetu i kulturu Skupštine opštine Grude treba ovih dana da ustanovi jednu vrijednu i zanimljivu književnu manifestaciju »Šimićevi susreti«... (...) Na »Šimićevim susretima« nastupiće pjesnici iz svih naših republika. (...) Susrete će pripremati i organizovati poseban odbor kojeg uskoro treba da imenuje Savjet za prosvjetu i kulturu Skupštine opštine Grude.“²⁰ U sljedećem članku objavljenom u *Slobodi* od 20. travnja 1970. navedeno je da je prošlo „...već podosta vremena kako je pri Međuopštinskoj kulturno-prosvjetnoj zajednici Hercegovina formiran Odbor za obilježavanje godišnjice smrti Antuna-Branka Šimića, hercegovačkog pjesnika čije stvaralaštvo predstavlja krupan doprinos kulturi hrvatskog i jugoslovenskih naroda. (...) Koliki je obim svih poslova - najbolje svjedoče činjenice da će se tih majskih dana u Grudama naći dvadeset eminentnih jugoslovenskih pjesnika - pet iz BiH a po tri iz svake republike...“²¹ Nakon održanih Šimićevih susreta, *Sloboda* je, kao izvješće s istih, objavila dva članka. U prvom od 1. lipnja 1970. istaknuto je da: „Poziv za učesće na prvim »Šimićevim susretima« upućen je mnogim istaknutim jugoslovenskim piscima. Ispred Udruženja književnika Bosne i Hercegovine nastupilo je pet književnika, dok su sva ostala republička udruženja delegirala po svoja tri predstavnika. Na susretu su učestvovali i poznatiji hercegovački pjesnici, među kojima i oni iz najmlađe generacije.“²² U drugom članku, objavljenom u *Slobodi* od 8. lipnja 1970., koji je napisao Nikola Martić, navodi se da su ti susreti „okupili dvadeset pjesnika iz cijele zemlje“ te da je to bila „prva smotra jugoslovenskog pjesništva u slavu Antuna Branka Šimića“ i da je „na ovom jugoslovenskom skupu pjesnika i poznavalaca Šimićeve poezije, koji su okupili pjesnike od Jure Kaštelana do najmlađe generacije kojoj pripada Mile Pešorda, govorio [je] predsjednik Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine, drug Branko Mikulić. obraćajući se okupljenim građanima ovog područja i mnogim gostima, odmah na početku je istaknuo veliki kulturni i politički značaj ovog trenutka,

²⁰ „U maju prvi Šimićevi susreti“, *Sloboda*, Mostar, 26 (2. 02. 1970.), br. 6: 6.

²¹ J. Sp. „Rad odbora za obilježavanje godišnjice smrti A. B. Šimića: »Šimićevim susretima« u susret“, *Sloboda*, Mostar, 26 (20. 04. 1970.), br. 17: 7.

²² „Bogat program prvih »Šimićevih susreta«,“ *Sloboda*, Mostar, 26 (1. 06. 1970.), br. 23: 10.

koji će, svakako prerastajući u tradicionalan skup, imati poseban značaj za našu književnost, a i za produblјivanje bratskih tekovina revolucije.“²³

Isto tako, u članku objavlјenomu u *Vjesniku* 1. lipnja 1970. navedeno je da je u Drinovcima za održavanja Šimićevih susreta, 31. svibnja 1970., prostor gdje su se održavali bio „okićen cvijećem, jugoslavenskom, partijskom i zastavama svih republika.“²⁴ Nadalje u *Vjesniku* od 27. svibnja 1972. je navedeno da se toga dana u sklopu šestih Šimićevih susreta održala Akademija u grudskom kinu „Nikola Tesla“, na kojoj su jugoslavenski književnici čitali svoje radove.²⁵ Na tim susretima na Narodnom zboru u Drinovcima, održanom 28. svibnja 1972. govorio je Todo Kurtović, član Izvršnog biroa Predsjedništva SSRNJ, koji je, između ostaloga, rekao: „Šimićevi susreti i do sada su bili inspirirani i nadahnuti idejama čiji je najdosljedniji i najrevolucionarniji nosilac bio i ostao drug Tito. Drago mi je što mogu reći da oni nisu pokleklili pred nasrtajima i pokušajima da se mijenja njihov sadržaj i suština, smisao i značenje.“

Sarajevsko *Oslobođenje* objavilo je dva članka vezana za Šimićeve susrete održane 1970. godine. U članku od 29. svibnja 1970. u podnaslovu se ističe: „Susret jugoslovenskih pjesnika postaće tradicionalan“, a dalje u članku se kaže: „Prema odluci Skupštine opštine Grude ova manifestacija će se održavati svake godine u znak sjećanja na pjesnika i esejistu Antuna Branka Šimića, koji je rođen u selu Drinovci na području grudske komune. Pored Skupštine opštine, ovu priredbu organizuje i Međuopštinska kulturno-prosvjetna zajednica u Mostaru. U subotu poslije podne u Grudama će biti održan susret jugoslovenskih pjesnika sa učenicima starijih razreda srednjih škola. (...) U nedjelju, 31. maja u selu Drinovci biće održano veliko narodno slavlje na kojem će govoriti predsjednik Saveza komunista Bosne i Hercegovine Branko Mikulić. Pored Šimićevog recitala, bosanskohercegovački i jugoslovenski književnici recitovaće svoje pjesme. (...) Skupština opštine u Grudama ustanovila je »Šimićevu nagradu« za najbolju jugoslovensku zbirku poezije koja će se dodjelјivati svake treće godine.“ Prema članku od 1. lipnja 1970., na Šimićevim susretima održanim 31. svibnja 1970. u Drinovcima „prisustvovali su i kulturni radnici svih naših republika među kojima je bilo oko 40 književnika“.²⁶

²³ MARTIĆ, Nikola: „Pjesnici pjesniku: Sa manifestacija povodom 100-godišnjice proslave A. B. Šimića“, *Sloboda*, Mostar, 26 (8. 06. 1970.), br. 24: 7.

²⁴ Č. K. »Šimićevi susreti« - nagrade pjesnicima: Na mitingu u povodu »Susreta« govorio Branko Mikulić“, *Vjesnik*, Zagreb, 31 (1. 6. 1970.), br. 8363: 2.

²⁵ Č. K. Danas »Šimićevi susreti«: Na dvodnevnom svečanostima u Grudama i Drinovcima nastupit će književnici iz čitave naše zemlje. U nedjelju na zboru u Drinovcima govorit će Todo Kurtović“, *Vjesnik*, Zagreb, 33 (27. 5. 1972), br. 9077: 3.

²⁶ KEBO, A.: „Pjesnički dani u Šimićevim Drinovcima: Dug velikom pjesniku: Na narodnom zboru govorili Branko Mikulić i dr Ivo Frangeš. Dodijelјene nagrade za najbolje stihove pročitane na večerima poezije“, *Oslobođenje*, Sarajevo, 27 (1. 06. 1970.), br. 7901: 1-2.

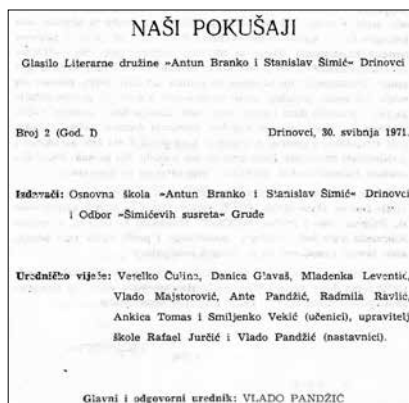
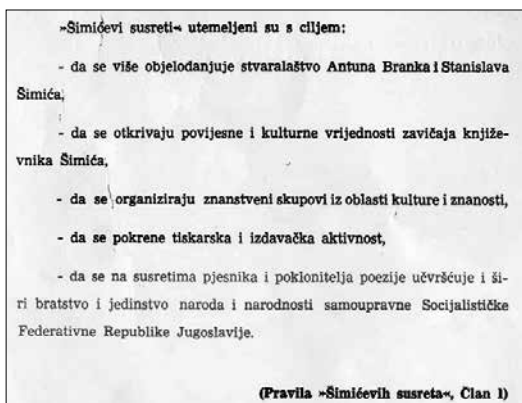
O Šimićevim susretima održanim 1971. godine *Oslobođenje* je objavilo tri članka. U članku od 29. svibnja 1971. navedeno je: „Komisija za kulturu pri Predsjedništvu Saveza omladine BiH uključuje se u ovogodišnje Susrete dodjelom nagrade u iznosu od 1000 dinara mladom stvaraocu za rad koji bude proglašen kao najbolji na službenom natječaju manifestacije. Predsjedništvo će pored toga na Šimićeve susrete slati dobitnike nagrada Trebinjskih večeri poezije, i obratno - na tradicionalne priredbe u Trebinju slaće pobjednike sa Susreta u Grudama.“²⁷ Članak od 30. svibnja 1971. ističe da „Već nekoliko dana hercegovački gradić Grude živi u znaku Šimićevih susreta poezije - pete po redu kulturne manifestacije koja poprima jugoslovenski karakter, a ima za cilj širenje bratstva, jedinstva, ... (...) U Grude su stigli pjesnici iz svih naših republika koji će na brojnim književnim večerima u ovom i drugim hercegovačkim mjestima čitati svoje radove i sa mještanima voditi razgovore o sadašnjem trenutku naše literature. Kao i ranijih godina svim gostima, a posebno pjesnicima, mještani Gruda i Drinovaca na svakom koraku priredili su toplu dobrodošlicu buketima cvijeća...“²⁸ *Oslobođenje* od 31. svibnja 1971. donosi: „Svečanost povodom Šimićevih susreta nastavljena je danas u Drinovcima, rodnom mjestu poznatih jugoslovenskih pjesnika. Održan je zbor pjesnika iz cijele zemlje i mještana kojem su pored predstavnika društveno-političkog života susjednih komuna, poslanika Savezne i Republičke skupštine, kulturnih radnika iz Sarajeva, Mostara i drugih mjesta prisustvovali Todo Kurtović, Ferdo Palac, Marko Sunjić, Jozo Bakrač, Ivo Jerkić, dr Rade Petrović i drugi.“

Dodatna upitnost difamacije Šimićevih susreta održanih 1970. kao „klefofašističkih“ proizlazi kada se pročita peta podstavka Člana 1 iz Pravila Šimićevih susreta, objavljenog u *Našim pokušajima* 30. svibnja 1971., koja za Šimićeve susrete kaže da su utemeljeni i s ciljem: „da se na susretima pjesnika i poklonitelja poezije učvršćuje i širi bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti samupravne Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.“ (slika 7.)²⁹

²⁷ „Danas i sutra u Drinovcima Šimićevi susreti: Posebne nagrade dodijeliće Komisija za kulturu predsjedništva saveza omladine BiH“, *Oslobođenje*, Sarajevo, 28 (29. 05. 1971.), br. 8258: 5.

²⁸ „Danas i sutra u Drinovcima Šimićevi susreti: Posebne nagrade dodijeliće Komisija za kulturu predsjedništva saveza omladine BiH“, *Oslobođenje*, Sarajevo, 28 (30. 05. 1971.), br. 8259: 3.

²⁹ „Pravila »Šimićevih susreta«, Člana 1“, *Naši pokušaji*, Glasilo Literarne družine „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci, god. 1. (30. svibnja 1971.), br 2: unutarnja stranica korice i 1.

Slika 7. Preslika unutarnje stranice korice i impresuma iz *Naših pokušaja* od 30. svibnja 1971.

Vežano za Šimićeve susrete održane 1972. godine *Oslobodenje* je objavilo čak četiri članka. Člankom od 27. svibnja 1972. najavljeni su ti susreti te se kaže: „Tom prilikom će govoriti predsjednik Skupštine općine Ante Plejić, prodekan sarajevskog Filozofskog fakulteta prof. dr Zdenko Lešić, i predsjednik Udruženja književnika Bosne i Hercegovine Mladen Oljača, a zatim će književnici, službeni delegati udruženja književnika svih republika i pokrajina govoriti svoje stihove.“ Nakon što su počeli ti Šimićevi susreti, u članku od 28. svibnja 1972. istaknuto je: „Svečana akademija okupila je književnike iz čitave zemlje koji su u Grude stigli kao delegati svojih republičkih i pokrajinskih udruženja. Svi književnici učestvovali danas u Drinovcima na velikom »književnom dopodnevnu« gdje će pred nekoliko hiljada građana ovog dijela Hercegovine i susjedne Dalmacije govoriti svoje stihove. Očekuje se, takođe, i dolazak nagrađenih pjesnika sa Trebinjskih večeri poezije. Danas će u Drinovcima, rodnom mjestu pjesnika Antuna Branka Šimića, biti održan i veliki politički zbor, na kome će, kako se očekuje, govoriti član Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ Todo Kurtović.“ *Oslobodenje* od 29. svibnja 1972. objavilo je zaista opsežan izvještaj s održanih, kako su naveli, šestih Šimićevih susreta, na dijelu prve i cijeloj drugoj stranici. U podnaslovu je istaknuto da su „Šimićevi susreti privrženi idejama ravnopravnosti“. Dodano je da je član Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ Todo Kurtović u svom govoru rekao: „Snažna Titova ličnost duboko se osjećala, ona se nije prilagođavala vremenu, njega je vrijeme tražilo, njegovo je svo vrijeme. Zbog toga je Tito uvijek mlad i uvijek s mladima, zato njegov rođendan i jeste dan mladih. (...) Ovogodišnja manifestacija »Šimićevih susreta« održava se (...) pod tim okriljem. To je čini još značajnijom. Ovi susreti su i do sada bili inspirisani i nadahnuti idejama čiji je najdosljedniji i najrevolucionarniji nosilac bio i ostao drug Tito. Susreti odišu i treba da odišu tim duhom i drago mi je, (...) što nisu poklekli pred nasrtajima i pokušajima da se mijenja nji-

hova sadržina i suština, smisao i značaj. Zato su oni sve potrebniji, i ne samo Drinovcima i Grudama, nego cijeloj Republici BiH i zemlji. Vitalnost koju ovi susreti izražavaju veoma je bliska onoj koja je odlikovala pjesnika rođenog na ovom tlu Antuna - Branka Šimića.“ Autor članka Dragan Bartolović je naveo i sljedeće: „Svečanost je započela u subotu akademijom, koju je otvorio predsjednik skupštine općine grude Ante Plejić, na kojoj su zatim govorili prof. dr Zdenko Lešić, Luka Pavlović i prisutni književnici i predstavnici republičkih i pokrajinskih udruženja: Gojko Dapčević, Ljubo Cvijetlić, Čerim Mujkani, Zlata Artuković, Miodrag Stanisavljević, Vladimir Nastić, Nenad Radanović, Anđelko Vuletić, Milan Milešić, Nikola Martić, Jakov Jurišić, Mile Pešorda, Ivan Kordić, Boro Bošnjak i drugi. Oni su, inače, čitavu subotu proveli u susretima sa učenicima grudskih škola.“³⁰ U članku od 2. lipnja 1972. navedeno je da je od 1. lipnja 1972. Udruženje književnika Bosne i Hercegovine postalo „bogatije za 18 članova, pa ih ukupno ima 115“. Odluku je jednoglasno donio Upravni odbor Udruženja, a među novoprimitim članovima bio je i Mile Pešorda. Autor potpisan inicijalima M. M. naveo je da je uprava podržala prijedlog „Luka Pavlovića o pokretanju akcije da se u rodnom mjestu braće Šimić, ili u Grudama, izgradi dom kulture“, jer : „Značajna književna manifestacija »Šimićeve susreti« održava se već šestu godinu u ovim mjestima u veoma neuslovnim prostorijama.“³¹

I književnik Pešorda je u već citiranom njegovom članku prenio dio članka iz *Oslobođenja* od 6. lipnja 1970., str. 6.: „Prvi ŠIMIĆEVI SUSRETI, održani 30. i 31. maja ove godine u Grudama i Drinovcima, rodnom mjestu pjesnika Antuna Branka Šimića, imali su svečano obilježje četrdeset pete godišnjice smrti ovog velikog pjesnika. Preko četrdeset pjesnika iz svih naših republika svojim prisustvom i pročitanim poezijom dali su ovoj pjesničkoj manifestaciji jugoslovenski karakter, što je i bila želja organizatora.“³²

I zaista, kako to da su Šimićeve susreti odmah nakon njihovog održavanja 30. i 31. svibnja 1970. proglašavani klerofašističkim? I otkud to da je Todo Kurtović u svom govoru 1972. naglasio da mu je drago „da oni nisu poklekli

³⁰ BARTOLOVIĆ, Dragan: „Svečanosti u Drinovcima: »Šimićeve susreti« privrženi idejama ravnopravnosti. Na velikom narodnom zboru govorio Todo Kurtović - Bogat umjetnički program - Podijeljene ovogodišnje »Šimićeve nagrade«, *Oslobođenje*, Sarajevo, 29 (29. 05. 1972.), br. 8617: 1-2.

³¹ M. M. „Sarajevo – sjedište saveza pisaca: Iz udruženja književnika BiH. Bosanskohercegovačko Udruženje pisaca od juče ima 18 novih članova“, *Oslobođenje*, Sarajevo, 29 (2. 06. 1972.), br. 8621: 8.

³² PEŠORDA, Mile: „Šimićeve susreti – književno-kulturna manifestacija utemeljena 1970. u Grudama: Povijesna istina o prvim Šimićevim susretima 1970. godine“, <https://www.hrvatski-fokus.hr/2023/04/48628/>, Pristup ostvaren 18. kolovoza 2024.

pred nasrtajima i pokušajima da se mijenja njihov sadržaj i suština, smisao i značenje?“

Neki odgovori na to pitanje mogu se naći u kronici koju je drinovački župnik, velezaslužni fra Žarko Ilić, vodio za svoga upravljanja župom u Drinovcima od 1967. do 1972. godine. U toj kronici fra Žarko je 30. svibnja 1970. naveo da su čistili i uređivali crkveno dvorište „za sutrašnju proslavu Šimićevih susreta“ te da je navečer došao fra Jakov Bubalo, profesor Hrvatskog jezika i Povijesti u sjemeništu na Poljudu u Splitu (za njega je pod datumom 31. svibnja 1970. naveo da je na misi održanoj u 10 sati, kako bi svi mogli biti nazočni na Šimićevim susretima, održao „pjesničku propovijed“). Na 31. svibnja 1970. zapisao je: „Jučer po Čaršiji posebno pred školom izvještene različite zastave. Očekivao sam da će biti i hrvatska, međutim, nigdje je nisam mogao vidjeti, pa sam jutros ranije sve razgledao i nakon toga prigovorio upravniku škole Rafi Jurčiću koji je član Odbora za proslavu.³³ On se napravio ko nevješt te se i sam čudio kako je nema. Zbog toga sam otišao u našu ogradu, usjekao jednu jasenovu motku, na nju natakao hrvatsku zastavu (koju su nam nedavno izradile časne sestre na Lištici) bez ikakvih dodataka i stavio je iznad ulaznih vrata župskog stana. – Sa svih strana skuplja se narod. Vozila se smještaju i u crkveno dvorište na molbu Organizacijskog odbora (slika 8.).“³⁴

Fra Žarko je za proslavu Šimićevih susreta doveo 19 članova Hercegovačke franjevačke provincije, zajedno s njim, što je bilo zapaženo na proslavi, a bili su to: fra Tomo Zubac, fra Janko Bubalo, fra Stanko Vasilj, fra Jakov Bubalo, fra Bono Krudelj, fra Bernard Marić, fra Jakov Lovrić, fra Zlatko Sivrić, fra Velimir Šimić, fra Vojo Mikulić i još osam novaka. Od njih je jedino fra Žarko bio na zajedničkom ručku nakon završetka službenog programa (slika 9.).³⁵ Očito je upravitelj osnovne škole i predsjednik Organizacijskog odbora Rafo Jurčić pozvao župnika fra Žarka na svečani ručak jer su već bili uspostavili određeni oblik suradnje pa je tako i župnik dopustio da gosti na Šimićevim susretima mogu parkirati automobile i u crkveno dvorište.

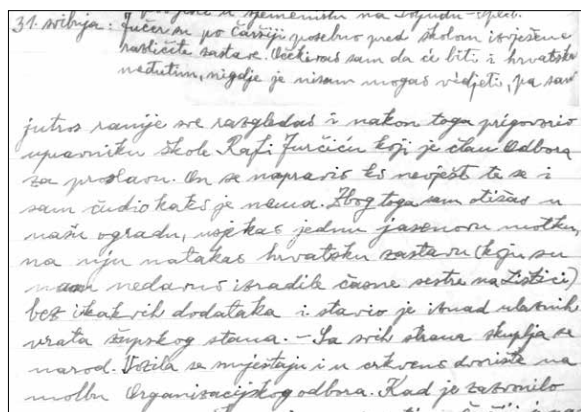
Poslijepodne su, kako je zapisao fra Žarko, njihovu župsku rezidenciju posjetili „mnogi gosti“ i oni su ih sve „lijepo primili i počastili“. Kod njih su se najduže zadržala trojica pjesnika: Slavko Mihalić, Dubravko Horvatić i Mile Pešorda. Zapisao je: „Oni su s drom Jerkom Šimićem najprije razgledali Bucunjićev spomenik i crkvu, a onda se sva četvorica svratila k nama na razgovor.

³³ Zapravo je tada upravitelj Osnovne škole „Antun Branko Šimić“ Drinovci Rafael (Rafo) Jurčić bio predsjednik Organizacijskog odbora Šimićevih susreta.

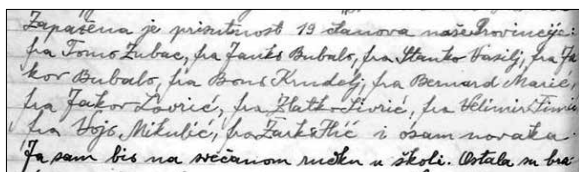
³⁴ Arhiva Župe Drinovci (AŽD), ILIĆ, Žarko. „Kronika od 4. VI. 1967. - 25. VII. 1972.“, u: Kronika ŽD 1. 1. 1962. - 25. 7. 1972., str. 126.-127.

³⁵ AŽD, ILIĆ, Žarko: „Kronika od 4. VI. 1967. - 25. VII. 1972.“, u: Kronika ŽD 1. 1. 1962. - 25. 7. 1972., str. 128.

(...) Jerko je istaknuo značenje franjevačkog odgoja za osobu njegova brata Ante (Branka). Nakon toga je fra Stanko počeo, a svi prihvatili „Za vsaku dobru reč..“. Na rastanku smo stojeći otpjevali ‘Lijepu našu’ “ (slika 10.).³⁶

Slika 8. Preslika dijela kronike fra Žarka Ilića, str. 126.-127.

Slika 9. Preslika dijela kronike fra Žarka Ilića, str. 128.

Fra Jakov Bubalo je nakon ovih Šimićevih susreta objavio članak u prvom broju *Kršnog zavičaja*, izdanog od Katoličkog župnog ureda Drinovci, pod odgovornim uredništvom fra Žarka Ilića. Članak je imao naslov „Doživljaj koji se dugo pamti“, a uz tekst je objavljena i fotografija pjesnika zajedno s fratrima (slika 11.).³⁷ To je sigurno iritiralo tadašnje vlasti.

Osim toga u arhivi Općine Općine Grude pronađena je jedna fotografija sa Šimićevih susreta održanih 1970. u Drinovcima (slika 12.). Na njoj se vidi da su na njima bili nazočni brojni Drinovčani i ostali u različitim životnim dobima, od djece do starijih osoba. Zanimljivo je da su sve starije žene bile u crnini, a nosile su je cijeli život jer su im muževi „nestali“ u poraću 1945.

³⁶ AŽD, ILIĆ, Žarko: „Kronika od 4. VI. 1967. - 25. VII. 1972.“, u: *Kronika ŽD 1. 1. 1962. - 25. 7. 1972.*, str. 128-129.

³⁷ BUBALO, Jakov: „Doživljaj koji se dugo pamti“, *Kršni zavičaj*, Izdao Katolički župski ured Drinovci, Hercegovina, god. 1. (1970.), br 1: 18-22.

nite ni pobrali." Popodne "na našu residenciju
 posjetili mnogi gosti. Sve put i lijepo primili
 i pozvali te se na srakim razgovorili. To
 nama os, ne bi moglo biti da nije bilo toliko bra
 ce sa strane. Zato sam ih i pozvao. I braćo
 An se najduže sadržala trojica pjesnika: Slavko
 Mihalić, Dubravka Horvatić i Mile Pešorda. Oni
 su s dom. Fertom Šimčićem najprije razgledali
 Bucevićev spomenik i skulpturu, a onda se
 na četvorica vratila k nama na razgo
 vor. Mihalić je vratio zadovoljstvo (kada reći
 trijevan!) što se našas među nama i upute
 nam nekoliko dirjivih riječi o tomu kako
 nikad ne bismo mogli sami sebi gra
 štati. Ferko je istakao značiji parjavečlog
 odgoja sa osobn vjegovu brata Ante (Branke).
 Nakon toga je praktično počeo, a mi prihva
 tilo "za vraku dobre reči..." Na rastanku smo
 stojeći otpjevali "Lijepu našu".
 7. 11. 1970. i društvene radnice skijama san

Slika 10. Preslika dijela kronike fra Žarka Ilića, str. 128.-129.

Slika 11. Preslika iz *Kršnog zavičaja*, br. 1 iz 1970., str. 21.: Drinovački župnik fra Žarko Ilić i ostali franjevci (u sredini je bivši profesor A. B. Šimića iz franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu fra Tomo Zubac), zajedno sa zagrebačkim pjesnicima Dubravkom Horvatićem, Slavkom Mihalićem i Gruđaninom Milom Pešordom, fotografirani ispred Župskog ureda u Drinovcima.

Slika 12. Preslik fotografije sa Šimićevih susreta održanih 1970. u Drinovicima

Literarna družina „Antun Branko i Stanislav Šimić“ održavala kontinuitet Šimićevih susreta

Prema zborniku *Životvorno sunce – Šimićevi susreti* počeli su se održavati Šimićevi susreti 3. svibnja 1964. u Drinovicima, drugi su održani 1. i 2. svibnja 1965. i treći 1. i 2. svibnja 1966. u osnovnim školama i MZ općine Grude, dok za godine 1967., 1968. i 1969. nije navedeno da su održavani, već četvrti tek 1970.³⁸ No, za to razdoblje od 1967.-1969. Ljubo Leko je naveo da su Šimićevi susreti obilježavani na lokalnoj razini, ponajviše u Osnovnoj školi Antuna Branka i Stanislava Šimića u Drinovicima, pa nisu brojeni.³⁹

O ovome da su Šimićevi susreti od 1967. do 1969. održavani u Osnovnoj školi Antuna Branka i Stanislava Šimića u Drinovicima može posvjedočiti i pisac ovih redaka. Naime, u sedmom i osmom razredu te škole bio sam član Literarne družine „Antun Branko i Stanislav Šimić“ u istoimenoj školi.

³⁸ *Životvorno sunce – Šimićevi susreti*, odg. ur. Marinko Prlić, Odbor Šimićevih susreta, Grude, 1981., str. 39.-42.

³⁹ LEKO, Ljubo: „Šimićevi susreti“, *Susreti*, Grude, 1. (2007.), 135.

Moj razrednik u 7. i 8. razredu Osnovne škole „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci, školskih godina 1966./67. i 1967./68., Vlado Pandžić, koji je kasnije postao ugledni sveučilišni profesor (prof. dr. sc.) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, poslao mi je 9. kolovoza 2021. tekst pod naslovom „Ulomci iz Memoara Vlade Pandžića“. U tom tekstu, među ostalim, naveo je da je svijest o književnoj kulturi u Drinovcima „začeta (je) i stvarana već od 1964. kad je drinovačka škola dobila ime Osmogodišnja škola «Antun Branko i Stanislav Šimić» Drinovci, otkriven spomenik braći Šimićima te otkrivena spomen-ploča na njihovoj obiteljskoj kući u Drinovcima“. Dodao je:⁴⁰

„Od toga povijesnog događaja iz 1964. Drinovci su postali „poznato mjesto“. Primjerice, svi studenti hrvatskoga jezika na Filozofskom fakultetu i Pedagoškoj akademiji u Zagrebu tada su dobro znali gdje se nalaze Drinovci. Kad sam kao dvadesetogodišnjak početkom srpnja 1966. nakon (prijevremenoga) diplomiranja rekao prof. dr. sc. Stjepku Težaku da ne bih prihvatio ponuđeno izvrsno radno mjesto (nastavnika u vježbaonici) u Zagrebu zbog obveza prema mlađoj braći i sestrama koji se žele školovati, rekao mi je pred kolegicama i kolegama: „Prihvaćam Tvoju želju samo ako ideš u svoje ‘književničke Drinovce’ i tamo stvoriš literarnu družinu, potakneš mlade ljude na pisanje i čitanje književnih djela te dobro ih naučiš hrvatski jezik. Kad to napraviš, vrati se u Zagreb. Dobit ćeš posao u jednoj od najboljih zagrebačkih osnovnih škola. Do tada ćeš svako ljeto sa mnom odlaziti na seminare nastavnika hrvatskoga jezika i održavati uzorna predavanja nastavnicima hrvatskoga jezika.“

S neprikrivenim samopouzdanjem počeo sam raditi kao nastavnik 1. rujna 1966. u Drinovcima. Osnovao sam Literarnu družinu „Antun Branko i Stanislav Šimić“. Prijavilo se pedesetak učenika. Postavljena je ploča s učeničkim radovima (desno od školskih ulaznih vrata). Nakon nekoliko sastanaka i vježbanja – prikupili smo dvjestotinjak pjesama i kratkih prozних tekstova.

Posrećili su nam se u listopadu i studenom 1966. dolasci znatiželjnih književnika i novinara u Drinovce (u posjet rodnom mjestu braće Šimića). U jednoj je zgodi (početkom listopada 1966.) Vitimir Lukić, istaknuti hrvatski književnik iz Sarajeva, snimao kao radijski novinar emisiju o školi koja nosi ime Antuna Branka i Stanislava Šimića. Kad je pročitao nekoliko učeničkih literarnih radova, uzviknuo je veselo: „Evo novih drinovačkih pjesnika! Treba poslati te pjesme dječjim i drugim listovima.“ Nazočnom novinaru mostarske *Slobode* izdvojio je desetak pjesama, a desetak je ponio u Sarajevo za urednika „Malih novina“. Nakon nekoliko dana poslao sam dvadesetak učeničkih radova prof. Težaku i pjesniku Zvonimiru Balogu, uredniku *Modre laste* u Zagrebu.

⁴⁰ Osobna arhiva Srečka Tomasa: „V. Pandžić_Ulomci iz Memoara“.

Objavljivane su pjesme i prozni tekstovi naših učenika (u različitim listovima) te smo do godine 1971. bili „u našim dvjema republikama“ najpoznatija literarna družina (prema mišljenju prof. Težaka koji se posebno bavio literarnim družinama).“

Dobro se sjećam da nam je u proljeće 1967. nastavnik Hrvatskog jezika i razrednik Vlado Pandžić na sastanku literarne družine sa sjetom u glasu rekao da se sa razine općinske vlasti te godine neće podržavati održavanje Šimićevih susreta. Međutim, ubrzo je rekao da će s nama članovima te literarne družine ipak u našoj školi održati priredbu u čast književnika braće Šimić, i to u svibnju jer je 2. svibnja 1925. u Zagrebu umro veliki hrvatski pjesnik A. B. Šimić. Priredba je dobro uspjela, a slična je održana i sljedeće 1968. godine. Vlado Pandžić nam je govorio o književnom djelovanju Antuna Branka i Stanislava Šimića, a nakon toga pojedini članovi spomenute literarne sekcije čitali su pjesme A. B. Šimića te smo svi čitali svoje literarne uratke. Krajem kolovoza 1968. otišao sam u „bili svit“ na školovanje, ali sam blagodne provodio u Drinovcima i čuo sam od mlađih učenika da su se rad i priredbe Literarne družine „Antun Branko i Stanislav Šimić“ u Drinovcima nastavile i sljedećih godina. I ne samo to, Vlado Pandžić je pokrenuo đачki list *Naši pokušaji*.

Danas, kad se malo bolje proanalizira povijest Šimićevih susreta, jasno je da komunističke vlasti nisu bile zadovoljne formom i sadržajem veličanstvene proslave održane u Drinovcima 3. svibnja 1964. Naime, iako su na tom skupu bili nazočni Ivan V. Lalić, tajnik Udruženja književnika Jugoslavije, Hasan Brkić, predsjednik Izvršnog vijeća BiH, te predstavnici lokalnih vlasti, kao i veći broj članova Društva književnika Hrvatske i Udruženja književnika BiH,⁴¹ očito su komunističke vlasti procijenile da taj skup nije imao dovoljno jugoslavenskih obilježja. Stoga su u godinama 1965. i 1966. susreti održani tek u osnovnim školama i MZ općine Grude, a nakon toga su i općinske gradske prosvjetno-kulturne vlasti dobile naputak („naredbu“) da više ne sudjeluju u organizaciji takvih susreta. Ipak, u Osnovnoj školi „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci, našao se nastavnik Vlado Pandžić koji je preko literarne družine Šimićeve susrete održavao na životu. Premda se ti susreti službeno nisu tako nazivali, mi smo ih u literarnoj družini tako imenovali.

Uredništvo monografije *Drinovci na dlanu ruke Njegove – monografija naselja i župe* u poglavlju „Jezik, književnost, publicistika i izdavaštvo u Drinovcima“ navelo je da su prvi Šimićevi susreti održani 1964. u Drinovcima. Osim toga dodalo je: „Utemeljenje ove značajne kulturne manifestacije dalo je velik poticaj zamahu kulturne djelatnosti u cijeloj Hercegovini, a osobito u Drinovcima, rodnom mjestu braće Šimić. Naročito se to osjetilo među đacima Osnov-

⁴¹ LEKO, Ljubo: „Šimićevi susreti“, *Susreti*, Grude, 1. (2007.), 130.–135.

ne škole A. B. i S. Šimića u Drinovicima, osobito nakon dolaska za nastavnika hrvatskog jezika 1966./1967., tada mladog Vlade Pandžića. On je pokrenuo i rad literarne sekcije u školi, potaknuo i animirao sve zainteresirane za pisanje pjesama, priča, recitiranje i čitanje hrvatskih pisaca, upoznavanje hrvatske povijesti i kulture. Radovi članova te literarne sekcije počeli su se objavljivati u mostarskoj *Slobodi* i raznim drugim listovima. Bogatstvo rada te literarne sekcije potaknulo je Vladu Pandžića da je 1971. pokrenuo đачki list Literarne družine Antuna Branka i Stanislava Šimića *Naše pokušaje*, kojem je bio glavni urednik.⁴² Treba reći da je prvi broj u šapirografskoj verziji izdan u Osnovnoj školi A. B. i S. Šimića u Drinovicima, još krajem školske godine 1969./70. O tome je posvjedočio i fra Žarko Ilić u članku „Mala povijest Kršnog zavičaja“, objavljenom u jubilarnom 50. broju *Kršnog zavičaja* 2017. godine.⁴³

Zanimljivo je da je upravitelj Osnovne škole „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci, Rafael Jurčić u svom „Izvjestaju o poslovanju Osnovne škole „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci za 1966. godinu“, pisanom 31. siječnja 1967., naveo i to da škola zbog oskudnih sredstava nije mogla „uspješnije organizirati rad grupa i sekcija pri školi“.⁴⁴ Po svemu sudeći to se odnosilo i na Literarnu družinu „Antun Branko i Stanislav Šimić“. Gotovo je sigurno da je njen tadašnji voditelj Vlado Pandžić već u početku rada tražio sredstva da se pokrene glasilo literarne družine, ali nije bilo sredstava. Stoga su napravljene „zidne novine“ u vidu ploče s učeničkim radovima, postavljene desno od školskih ulaznih vrata. Sve ovo potvrđuje i pisac ovih redaka jer je i sam bio član te literarne družine.

Članovi navedene literarne družine pitali su početkom 1967. nastavnika Pandžića hoće li se u svibnju te godine održati Šimićeve susreti, a on je s gorčicom u glasu odgovorio da nisu dogovoreni na razini općine. Međutim, nakon kraće stanke rekao je da ćemo mi po svome održati pjesnički recital posvećen braći Šimić, po kojima je naša osnovna škola dobila ime. I dodao je da će to biti kontinuitet održavanja takvih susreta, bez obzira na to hoće li u njih biti uključena i šira zajednica. Tako je i bilo te 1967., ali i 1968. i 1969. godine.

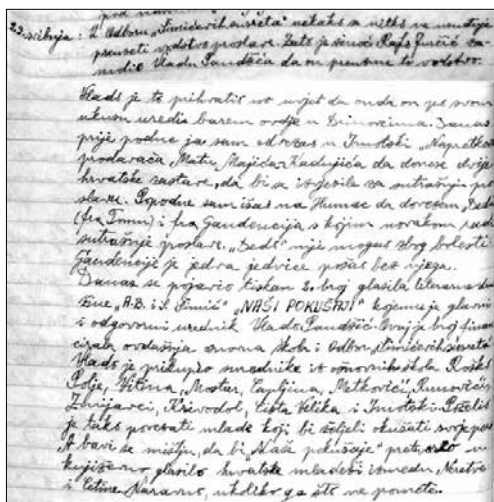
⁴² UREDNIŠTVO, „Jezik, književnost, publicistika i izdavaštvo u Drinovicima“. U: *Drinovci na dlanu ruke Njegove – monografija naselja i župe*, gl. ur. Srećko Tomas i Božo Goluža. Mostar - Drinovci - Zagreb: Crkva na kamenu, Župa sv. Mihovila arkandela Drinovci i Matica hrvatska, 2022., str. 579.; TOMAS, Srećko: „Red. prof. dr. sc. Vladi Pandžiću na Okruglom stolu održanome 3. lipnja 2016., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu“, u: Ana Čavar - Jadranka Nemeth-Jajić, *U riječi hrvatskoj - Zbornik posvećen Vladi Pandžiću*, Hrvatsko filološko društvo - Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018., str. 39.-51.

⁴³ ILIĆ, Žarko: „Mala povijest Kršnog zavičaja“, *Kršni zavičaj*, Humac, god. 48, (2017.), br. 50: 12.

⁴⁴ AŽZH, Fond Osnovna škola Drinovci: Izvještaj o poslovanju Osnovne škole „Antun Branko i Stanislav Šimić“ Drinovci za 1966. godinu, Drinovci, 31. siječnja 1967. godine.

Uočivši ovu značajnu aktivnost literarne družine i općinske strukture vlasti u Grudama opet su počele organizirati Šimićeve susrete te 1970. godine. No, to se moralo uskladiti sa zahtjevima tadašnjih jugoslavenskih vlasti i manifestaciji Šimićeve susreti dati „svejugoslovenski karakter“.

Fra Žarko Ilić je u „Kronici...“ 29. svibnja 1971. zapisao da u „Odboru Šimićevih susreta nekako se nitko ne usuđuje preuzeti vodstvo proslave“. Zbog toga je upravitelj Osnovne škole A. B. i S. Šimića u Drinovcima Rafo Jurčić 28. svibnja 1971. nastavnika Vladu Pandžića ovlastio da on preuzme to vodstvo. Dodao je: „Vlado je to prihvatio uz uvjet da onda on po svom ukusu uredi barem ovdje u Drinovcima. Danas prije podne ja sam odveo u Imotski Napretkova prodavača Matu Majića Kadnjića da donese dvije hrvatske zastave, da bi se izvjesile za sutrašnju proslavu. Popodne sam išao na Humac da dovezem „Dedu“ (fra Tomu) i fra Gaudencija s kojim novakom radi sutrašnje proslave. „Dedo“ nije mogao zbog bolesti. Gaudencije je jedva jedvice pošao bez njega. Danas se pojavio tiskan drugi broj glasila Literarne družine „A. B. i S. Šimić“ „NAŠI POKUŠAJI“ kojemu je glavni i odgovorni urednik Vlado Pandžić. Ovaj je broj financirala ovađšnja osnovna škola i Odbor „Šimićevih susreta“. Vlado je prikupio suradnike iz osnovnih škola Roško Polje, Vitina, Mostar, Čapljina, Metkovići, Runovići, Zmijavci, Krivodol, Cista Velika i Imotski. Poželio je tako povezati mlade koji bi željeli okušati svoje pero. A bavi se mišlju, da bi „Naše pokušaje“ pretvorio u književno glasilo hrvatske mladeži između Neretve i Cetine. Naravno, ukoliko ga što ne pomete.“ (slika 13.).⁴⁵

Slika 13. Preslika dijela kronike, str. 149-150.

⁴⁵ AŽD, ILIĆ, Žarko: “Kronika od 4. VI. 1967. - 25. VII. 1972.“, u: Kronika ŽD 1. 1. 1962. - 25. 7. 1972., str. 149.-150.

Treći broj *Naših pokušaja* bio je u pripremi pod uredništvom Vlade Pandžića, ali je nakon toga, kako je sam posvjedočio, došlo do njegovog „pritvaranja (zatvaranja, “hapšenja”) i progona“ (sa suprugom i sedmomjesečnim djetetom) iz Bosne i Hercegovine (1. rujna 1971.) zbog „hrvatskog kleronacionalizma“ i zbog moje navodne „mržnje bratskih naroda“. ⁴⁶ Očito se ostvarila slutnja fra Žarka Ilića da bi Vlado Pandžić mogao biti ometen u svojim naumima i djelovanjima u domoljubnom hrvatskom djelovanju u Drinovcima i Hercegovini. Očito je da ga je u tome „pomela“ tadašnja politika u BiH. No, njegovo započeto djelo, glasilo *Naši pokušaji* nastavilo se kasnije izdavati (ponovo počevši od 1973. i s izvjesnim prekidima sve do 2021.) u Osnovnoj školi A. B. i S. Šimića, ali ne u onakvoj širini koju je on zamišljao. ⁴⁷

Osobno sam tada bio na školovanju izvan Drinovaca, ali dok mi je V. Pandžić šk. god. 1966./67. i 1967./68. bio razrednik, nisam kod njega primjećivao nikakve mržnje prema drugim narodima, a da je bio hrvatski domoljub i rodoljub, to je istina i to je nama, njegovim učenicima, imponiralo. Dakako, da sam na ljetnom školskom raspustu boravio u rodnim mi Drinovcima i da sam svjedočio buđenju nacionalne svijesti Hrvata u Hercegovini, što sam uspoređivao s istovjetnim pojavama u Hrvatskoj gdje sam bio na srednjoškolskom školovanju. Sve to je uslijedilo nakon donošenja Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, sastavljene 9. ožujka 1967. u Matici hrvatskoj, koju je potom prihvatila većina hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova i potpisao veći broj javnih i kulturnih djelatnika. Moglo bi se reći da su to bila pozitivna strujanja u okviru hrvatskog naroda koja su kasnije kulminirala tzv. Hrvatskim proljećem. Ono je u Hrvatskoj ugušeno krajem 1971. i početkom 1972. To znači da je u BiH obračun s domoljubnim osobama počeo i prije onoga u Hrvatskoj, a eto jedan od onih koji su to proživjeli bio je i Vlado Pandžić.

Zaključak

Doista, o svim dvojbenim i prijepornim stvarima, nakon velikog vremenskog odmaka, ispravno je jedino snagom vidljivih, dokumentiranih i neoborivih argumenata ići k istinitom zaključku. Najlakše bi bilo pojednostavniti i logično zaključiti: ako je Općina Grude bila, a i sada je utemeljitelj, organizator i vlasnik Šimićevih susreta, da je uz druga svjedočenja i pisane tragove, živo

⁴⁶ Osobna arhiva Srećka Tomasa: „V. Pandžić_Ulomci iz Memoara“.

⁴⁷ TOMAS, Srećko; GOLUŽA, Božo, gl. ur. *Drinovci na dlanu ruke Njegove. Monografija naselja i župe*, Župa sv. Mihovila arkandela, Drinovci, Crkva na kamenu, Mostar i Matica hrvatska, Zagreb, 2022., str. 601.-602.

svjedočenje tadašnjeg predsjednika Općine Ante Plejića i njegova brata Ivana (istaknutog kulturno-političkog djelatnika), da su susreti u čast braće Šimić počeli 1964. otkrivanjem spomen-ploče, podizanjem spomenika i imenovanjem osnovne škole njihovim imenom, sasvim dovoljan argument. Međutim, očito za nedvojbenu zaključak nedostaju neki formalni elementi, kao što su registracija, ime i sasvim jasan kontinuitet.

Kada se sve naprijed rečeno proanalizira, onda se za Šimićeve susrete, održane u Grudama i Drinovcima 30. i 31. svibnja 1970., može reći da su tada i službeno, verificirano od Skupštine Općine Grude dobili svoja Pravila i da su se po prvi put službeno imenovali Šimićevim susretima. No, zaista se ne vidi opravdanje da se ti susreti nazovu „hrvatskoproljećarskim“, kako ih je gospodin Pešorda nazvao u svom članku objavljenom 27. travnja 2023. Hrvatskoproljećarskim se može nazvati ono što je činio drinovački župnik fra Žarko Ilić i velezaslužni Drinovčanin prof. dr. sc. Vlado Pandžić. Da su Šimićevi susreti održani 1970. zaista bili „hrvatskoproljećarski“, onda bi među svim zastavama postavljenim oko pozornice bila i hrvatska zastava. Tada drinovački župnik fra Žarko Ilić ne bi „morao“ usjeći jasenovu motku i na nju nataknuti hrvatsku zastavu te je izvjesiti iznad ulaza u župni ured.

Isto tako, vrlo je dvojbeno pojednostavljeno govoriti o ideološkoj i nacionalnoj obojenosti početaka Šimićevih susreta. Nedvojbeno je da su poratne i šezdesete godine u zapadnoj Hercegovini nosile teški komunistički jaram i teror. Ako je netko mogao tako olako prebaciti sjedište općine iz Drinovaca u Grude ili puniti kazamate na najobičniji spomen hrvatstva, suludo bi bilo pomisliti da je ijedna društvena manifestacija bila bez stroge kontrole i prosudbe korisnosti režimu. Tako da i „proljećarskim“ Susretima u čijoj je organizaciji uz lokalne i regionalne partijske dužnosnike, primjerice aktivno sudjelovao i ozloglašeni partizanski komandant Jure Galić Veliki, a uz brojne književnike iz svih republika, glavni govornik bio Branko Mikulić, čelnik CK SKBiH, čiji je središnji skup bio okićen mnogobrojnim transparentima jasna partijskog i projugoslavenskog sadržaja, davati na temelju nekih nacionalnih elemenata i aktivnoj nazočnosti nekolicine nerežimskih pojedinaca, neki izraziti hrvatski nacionalni karakter, najblaže rečeno nije dovoljno ozbiljno.

Gostujući na LaudatoTV u emisiji „Susret u Riječi - Mile Pešorda (1. i 2. dio)“, 23. lipnja 2022., gospodin Pešorda je izjavio da je manifestacija održana u Drinovcima 3. svibnja 1964. bila lijepa, ali da to nije bila književno-kulturna manifestacija. No, prema već citiranim člancima u *Oslobođenju* i *Vjesniku* „svečanost je otvorena otkrivanjem spomen-ploče na kući u kojoj su rođena braća Šimić“, koju „su „zajednički podigli Društvo književnika Hrvatske i Udruženje književnika BiH“. Pri tome „prigodne govore (...) održali su pjesnik Dragutin Tadijanović koji je sažeto iznio životni put i prikazao životno djelo oba pjesni-

ka, a Hamza Humo lirski je evocirao sjećanje na braću Šimiće koji su u našu literaturu krenuli iz ovog hercegovačkog kamenjara.“ Sljedeće što se značajno dogodilo tog 3. svibnja 1964. bilo je otkrivanje spomen-poprsja Antunu Branku i Stanislavu Šimiću ispred drinovačke osnovne škole i proglašenje da je otada imenovana Osnovna škola Antuna Branka i Stanislava Šimića Drinovci. Nakon otkrivanja spomen-ploče i spomen-poprsja, o značenju književnog djela braće Šimić govorio je pjesnik Ivan V. Lalić, generalni tajnik Saveza književnika Jugoslavije. Glavni govor održao je Hasan Brkić, koji je posebno naglasio značenje književnika braće Šimić „za zapadnu Hercegovinu uglavnom naseljenu Hrvatima i opsežno iznio problematiku Hercegovine u tom razdoblju. Tome treba dodati da je u ime Društva književnika Hrvatske nazočan bio predsjednik društva Dragutin Tadijanović i još četvorica istaknutih književnika, a u ime Društva književnika Bosne i Hercegovine bilo je nazočno šest njihovih članova.“⁴⁸ Po mojem mišljenju, to je bila temeljna književno-kulturna manifestacija posvećena proslavi književnika braće Šimića, na kojoj su građeni budući Šimićevi susreti. Neosporna je činjenica da su svi budući Šimićevi susreti temeljno vezani za Drinovce te da su se svaki put polagali vijenci i palile svijeće ispred spomenika braći Šimić, koji dominira dvorištem osnovne škole koja nosi njihovo ime. Očito je da tadašnjim jugoslavenskim vlastima ta svečanost održana u Drinovcima 3. svibnja 1964. nije imala dovoljan jugoslavenski karakter pa su sljedeće susrete najprije ignorirali, čime su 1965. i 1966. godine bili svedeni na općinsku razinu, a onda su i općinskim vlastima onemogućili održavanje i na općinskoj razini. U svemu tome bila je značajna pojava Vlade Pandžića, nastavnika Hrvatskog jezika u Osnovnoj školi A. B. i S. Šimića u Drinovcima, koji je osnivanjem Literarne družine „Antun Branko i Stanislav Šimić“ održavao kontinuitet Susreta, makar samo u osnovnoj školi u Drinovcima.

Petar Majić, jedan od najdugovječnijih djelatnika, što direktno što indirektno vezanih uz Šimićeve susrete, u poglavlju pod nazivom „Šimićevi susreti od 1990. godine“ u knjizi *Šimićev pjesmopis – Šimićevi susreti*, izdanoj u Grudama 2014., izrazio je zahvalnost svima koji su doprinijeli njihovom utemeljenju i dugovječnom životu. Doslovno je zapisao: „Nije li ovo prilika zahvaliti i njihovim davnim utemeljiteljima iz 1964. godine i onima koji su im 1970. godine odredili pravu formu i sadržaj i onima koji ih kroz brojna burna, čak i ratna vremena održaše na životu, onima koji ih i dalje vode u nove izazove - brojnim imenovanim i neimenovanim pojedincima, entuzijastima i institucijama,

⁴⁸ M. V. „U čast braće Šimića: U rodnom mjestu A. B. Šimića i Stanislava Šimića otkrivena spomen-ploča i spomen-poprsja književnika, održan narodni zbor i smotra folklornih ansambla“, *Vjesnik*, Zagreb, 25 (5. 5. 1964.), br. 6181: 6.

organizacijama i udruženjima koji kroz „Šimićeve susrete“ žele poslati „dobre vibracije“ u ovaj tegobni svijet.“⁴⁹

Složio bih se uglavnom sa stavovima Petra Majića, ali bih dodao da su oni koji su im 1970. dali ime, a po svjedočenju Mile Pešorde on je tome bio inicijator, dali im i formu i sadržaj, ali ne pravi, već kakav je bio moguć u tim olovnim vremenima. „Pravu formu i sadržaj“ dali su im oni koji su na tom polju djelovali nakon nadolaska demokratskih promjena u bivšoj socijalističkoj Jugoslaviji, dakle od 1990. godine nadalje! Ime Šimićeve susreti sasvim je primjereno, obzirom na djelo književnika Šimića. Svi oni koji su dali bilo kakav doprinos tako dugogodišnjem održavanju tih susreta od utemeljenja i preživljavanju njihova imena sve do danas, zaslužuju pohvale i zahvalnost za ovu šezdesetogodišnju noviju povijest Hrvata u Hercegovini, ali i šire, gdje živi hrvatski živalj. Vjerujem da će Šimićeve susreti živjeti i ubuduće.

Srećko Tomas

⁴⁹ MAJIĆ, Petar. „ŠIMIĆEVI SUSRETI OD 1990. GODINE“. U: *Šimićev pjesmopis – Šimićeve susreti*, ur. Organizacijski odbor Šimićevih susreta 2014., Grude, 2014., str. 91.-93.

RELIGIJA

MIRELA PRIMORAC

Tko se boji vjeronauka?! 153

PAULA TOMIĆ

Predstavljanje djela: Fra Josip Vlašić:

Razmatranje o otajstvima krunice 155

Probudi se, ti koji spavaš... 159

DAMIR ZORIĆ

Još nešto o *Grudskoj molitvi* 164

TKO SE BOJI VJERONAUKA?!

Zasigurno jedno od najčešćih pitanja koja nam plasiraju mediji i javnost, naglašavajući vrednote sekularnog društva i dostatnost njihovih principa jest: „Je li potreban našoj zajednici konfesionalni vjeronauk u školama, a ako jest, koja bi bila njegova svrha i postoji li opravdanost vrednovanja, tj. ocjenjivanja u školskom sustavu?“. Ako bismo u potpunosti zanemarili povijesni, kulturni i znanstveni doprinos Crkve u razvoju naše domovine i općenito zapadne civilizacije, počevši od Ćirila i Metoda pa preko Marka Marulića, Juraja Dalmatinca i Boškovića, ostaje nam se pitati što danas Crkva može ponuditi kapitalističkom mentalitetu čovjeka. Koje su to vrednote koje ona (Crkva) može ponuditi mladima preko vjeronauka? Predajući vjeronauk jedno izvjesno vrijeme, pa i u razgovoru s kolegama vjeroučiteljima, došla sam do spoznaje da su djeca u znatnoj mjeri opterećena i fokusirana stvarima odraslih. Društvene mreže plasiraju sadržaje koji nude uspjeh bez truda, blagostanje bez žrtve, užitak bez ljubavi. Takvoj dezorijentiranosti pridonosi i ekonomsko-politička scena koja ne zna što bi s intelektualcima kojih je i onako sve manje. Nerijetko ljudi sa završenim fakultetima bivaju prisiljeni odlaziti u strane zemlje ili raditi sezonske poslove da bi mogli prehraniti svoje obitelji i živjeti dostojno čovjeka, dok s druge strane korumpirani pojedinci bivaju zaštićeni kao „bubreg u loju“. A djeca sve to slušaju i gledaju, pa se pitaju zašto učiti. Pitaju se vrijedi li biti iskren, pošten, vjeran, dobar, ponizan, radišan, pristojan, poslušan...? Sve ono što djeca jesu, sve one vrednote za kojima čezne dječje srce, doveli smo u pitanje. Dovedi smo u pitanje i školu kao izvor znanja i odgoja, dijelom i zbog toga što često služi ideološkim previranjima.

Znanje koje baštinimo od mislilaca, poglavito kršćanskih, koji su izgradili zapadnu misao i kulturu, čini se kao da više nije potrebno. Fabrice Hadjadj, poznati filozof i esejist, u svojoj knjizi „Zadnje vijesti o čovjeku (uključujući i žene)“ na ironičan način opisuje raščovječenje čovjeka, osobito u tehnološkom i liberalnom progresivizmu. I doista, napredak se jedino i događa na području umjetne inteligencije, ekonomije i legalizacije brojnih nekoć zabranjenih

Miroslav narodna osnovna škola u Pločini

42 broj razrednice glavnog imenika

SVJEDOČANSTVO.

Marko Ivanović

rođen 1. prosinca 1927. u Pločini, sin
Mihala vjere, učeni i *Antun* gostita, doliva za 1927/28. školsku godinu

ovo svjedočanstvo:

Vladanje *dobro*

Polazak *dobro*

Predmeti	Napredak	Ukupni uspjeh
Naska o vjori	<i>dobro</i>	
Srpski ili hrvatski jezik	<i>dobro</i>	
Matem.	<i>dobro</i>	
Zemljopis i povijest	<i>dobro</i>	Učeni i je svrsta
Prirodne nauke	<i>dobro</i>	<i>dobro</i>
Krasnopa	<i>dobro</i>	<i>dobro</i>
Geometrija i crtanje	<i>dobro</i>	Uspjehom.
Gospodarevo kućanstvo	<i>dobro</i>	
Pjevanje *	<i>dobro</i>	
Gimnastika	<i>dobro</i>	
Ženski ručni rad	<i>dobro</i>	

U Pločini dne 1. prosinca 1928.

Očjelo: *Antun*

Učitelj	Priloga	Učitelj	Priloga
vršanje	vrlo dobro	dobro	priloga
polazak	vrlo dobro	dobro	priloga
uspjeh	vrlo dobro	dobro	priloga

P. št. 674 1920/21. Mat. izvještaj, št. 1011/1921.

ili ograničenih prava (eutanazija, abortus, LGBT itd.). Kada smo već kao civilizacija odbacili ratio, u smislu kritičkog prosuđivanja stvarnosti, hoćemo li doći do toga da odbacimo i vjeru? U enciklici Fides et Ratio, Ivan Pavao II. jasno izriče da su razum i vjera komplementarne stvarnosti, ali da moraju služiti istini. U Djelima apostolskim možemo pa i na sarkastičan način primijetiti kako Fest optužuje svetoga Pavla da ga „veliko znanje čini luđakom“, a Pavao mu odgovara „ne ludujem Feste, već ozbiljno govorim riječi istine i razbora“ (usp. Dj 26, 24 - 25). Škola mora biti u stanju odgovoriti na potrebe djeteta, a Isus najbolje zna za čim žudi ljudski duh kad kaže: „Pustite dječicu neka dolaze k meni; ne priječite im jer takvih je kraljevstvo Božje! Zaista, kažem vam, tko ne primi kraljevstva Božjega kao dijete, ne, u nj neće ući“ (Mk 10,13-16). Ne priječe li

oni koji danas zagovaraju izbacivanje vjeronauka iz škole ulazak u kraljevstvo Božje, ono što nas po krštenju spada? Vjeronauk u školi ne može zamijeniti vjerski odgoj u obitelji, prvo tepanje Anđele čuvaru ili molitvu Oče naš koju nas je možda naučila baka. Ono što vjeronauk čini je to da pokušava aktualizirati Kristovu poruku istine i ljubavi u konkretnoj zajednici. Premda je vjeronauk predmet i širokog obrazovnog karaktera - vjera je dio povijesti i kulture, ipak prvenstveno nastoji u djetetu pobuditi talente, radost i nadu u svijet, ali ga i upozoriti, odnosno ohrabriti u življenju vrednota koje svijet podcjenjuje i marginalizira. Svi drugi predmeti dijete pripremaju za dobar i kvalitetan život na zemlji, vjeronauk osposobljava dijete za iskren i pravedan suživot pun ljubavi i poštovanja prema svima do konačnog života u zajedništvu svetih. U tom smislu možemo promatrati i vrednovanje vjeronauka. Poistovjećivanje dobra i zla, pravde i nepravde, istine i laži, ljubavi i mržnje, rada i lijenosti ne dovodi li nas u relativiziranje i besmisao svega što činimo?!

Mirela Primorac

PREDSTAVLJANJE DJELA: FRA JOSIP VLAŠIĆ: RAZMATRANJA O OTAJSTVIMA KRUNICE

Govoriti o djelu nemoguće je bez osvrta na autora djela. Jer djelo je uvijek nekakav odraz svog stvoritelja. Nekada sličnije, nekada manje slično – ovisno o tome ili koliko je autor odlučio otkriti o sebi ili koliko je u tome uspio unatoč svojoj želji da se otkrije.

Autor naše knjižice RAZMATRANJA O OTAJSTVIMA KRUNICE je fra Josip Vlašić. Vjerojatno ga vi ovdje poznajete bolje nego ja jer je on jedan od vas, ponikao s ovog goričko-sovičkog kamena. Neke osnove o njemu znala sam, ali sam ipak išla provjeriti nadnevke važne za njegov život. Na internetu u biografiji koju fra Josip sam o sebi piše, kada se spominje kao voditelj e-duhovnih vježbi, stoji: „Mama me rodila na kauču u našoj kući.“ Nije ovo rečenica koju bi svatko napisao govoreći o sebi. Dakle, iz nje sam iščitala više stvari: blizinu i povezanost sa svojom majkom; iskrenost bez stida i jednostavnost u shvaćanju života i stvarnosti. I primijetila sam kako se sve ovo nekako i pronalazi u sadržaju ove knjižice/molitvenika koji danas predstavljamo!

Fra Josipa sam upoznala na obiteljskom susretu u Masnoj Luci, koji je organizirala udruga Kairos iz Mostara prije par godina, ali u sjećanju mi je ostao kratki razgovor s njim u Majčinom selu prije duhovne obnove za polaznike e-duhovnih vježbi. U tom razgovoru dotaknula me njegova istinska čežnja za autentičnim slijedenjem Isusa preko autentičnog življenja franjevačke duhovnosti (baš ono pravo siromaštvo, zajedništvo i služenje, fizički rad, život od Providnosti). Vidjelo se da je BOGOTRAŽITELJ – kako sam sebe voli definirati. Vidjelo se da Boga u molitvi traži. On kaže za sebe: „Jesam li Ga našao? Jesam i nisam. Tražim. I dopuštam mu da me nađe. Hodočasnik sam života. Na putu sam. I volim Mariju. Ona je učiteljica moje vjere i čuvarica mojih koraka na Putu.“

Eto, tako ga nekako i ja vidim, kao Franjinog sina, jednostavnog, skoncentriranog na ono bitno, čovjeka koji voli prirodu i u njoj pronalazi

Stvoritelja, radnika i molitelja – onog kontemplativnog koji živi za šutnju, meditaciju i duboke susrete s ljudima i s Bogom.

Stoga su moja očekivanja od susreta s ovom knjižicom, zapravo MOLITVENIKOM, bila velika! Očekivala sam osjetiti kako su razmatranja otajstava plod susreta s Duhom Svetim, puna nadahnuća i nekog novog pogleda na samoga sebe, na situaciju otajstva, na životni trenutak. Je li fra Josip u tome uspio, morat ćete provjeriti sami koristeći ova njegova razmatranja u molitvi.

I moja osobna molitva je najčešće molitva krunice. Njezin ritam Očenaša i Zdravomarija najbolji mi je način praznjenja od misli i pritiska. Ipak, kad sam uzela ovaj molitvenik i započela moliti, čitajući biblijski odlomak i razmatranja, podsjetila sam se kako je zapravo važno doista stati, odvojiti vrijeme, zapregnuti misli i dublje se skoncentrirati na ono što nam otajstva krunice govore. Iz tog zaustavljanja neminovno se u srcu rađa mir i jedna duboka Prisutnost!

U molitveniku ćete naći sva otajstva krunice: radosna, otajstva svjetla, žalosna i slavna otajstva. Tu je, dakle, dvadeset poglavlja iz Svetog pisma koja se odnose na pojedina otajstva i dvadeset kratkih autorovih promišljanja o svakom otajstvu. Tekstovi razmatranja su jednostavni i glatko se iščitavaju. U nekima se više ili manje nazire trag introspektivnog pogleda na vlastite situacije, poput onoga koji je znao ponuditi vlč. Tomislav Ivančić u svom čuvenom molitveniku KRIŽNOG PUTA. Ili je to trag autorovog poznavanja realitetne psihologije? U svakom slučaju, ti dijelovi razmatranja za mene osobno su najdublji i najučinkovitiji i voljela bih da ih je više.

Na nekim mjestima prepoznaju se molitveni obrasci klasičnih molitava iz molitvenika („ogledaj se u to ogledalo često“). Na drugim se vidi autorovo poznavanje istočnjačke tradicije, tj. umjetnosti (kad navodi ikonografski prikaz u kojem je Isus nakon uskrsnuća prvo izvukao Adama i Evu iz pretpakla). Trag sudjelovanja u meditacijama ignacijevskih vježbi ili kršćanske meditacije vidljiv je u komentarima nekih otajstava kad autor poziva molitelja da sebi predstavi tu scenu koja opisuje određeno otajstvo i da u njoj i sam zauzme neko mjesto i tako si produbi iskustvo molitve.

Vidi se i autorovo poznavanje Svetog pisma. Teologija ljubavi sv. Pavla najljepše je opisana u komentaru 5. žalosnog otajstva ISUS RASPET UMIRE NA KRIŽU. Fra Josip piše: „Jedno od važnih obilježja ljubavi jest da je ona sposobna misliti na druge onda kada i sama prolazi kroz vlastite teške trenutke. Sv. Pavao kaže da ljubav ne traži svoje. Odnosno, ljubav ne traži sebe. Točnije, ljubav sebe nalazi tek onda kada se uspijeva darovati i živjeti za drugoga.“

Ovo me tako nekako podsjetilo na pokojnog fra Slavka Barbarića (24. 11. bit će 23. spomendan njegove smrti). Kao što znate, on je umro na Križevcu nakon molitve Križnog puta. Vraćao se prema dolje. Upozorio je hodočasnike da paze kako silaze jer je sklisko i zatim je pao na zemlju i preminuo. Dakle, u

zadnjim svojim životnim trenutcima mislio je i brinuo se za druge, pokazujući kako je uistinu usvojio Gospinu pedagogiju međugorske škole ljubavi o kojoj je pisao i druge poučavao. Imao je, dakle, u srcu tu majčinsku ljubav, a naj snažnije svojstvo te ljubavi je da se najprije brine za drugoga! Fra Slavko je u jednom od brojnih komentara Gospinih poruka napisao: „Zašto je u svijetu toliko nasilja, straha i agresije? Zato što nedostaje majčinske ljubavi!“. Kada bismo se svi brinuli jedni za druge, poput majke, ubrzo bi nestalo straha, agresije i nasilja. To je jedini put mira!

Ovdje nekako prepoznajem i taj fra Josipov franjevački ideal – kao što se sv. Franjo toliko približio svojoj raspetoj ljubavi, Isusu Kristu, da je dobio njegove rane, tako i fra Josip navodi čitatelja da čezne priljubiti se i uzljubiti Isusa po Mariji, a zatim biti nositeljem te ljubavi u svijet.

Ovaj se cilj ljubavi ostvaruje MOLITVOM! Stoga je jedna od zasluga ovog molitvenika ta što nas poziva na molitvu – posebno u ovom vremenu tako potrebitom mira. – Fra Josip to indirektno kaže prilazući na kraju molitvenika Gospinu poruku od 25. siječnja 1991. „Draga djeco! Danas vas kao nikad dosada pozivam na molitvu. Neka vaša molitva bude molitva za mir. Sotona je jak i želi razrušiti ne samo ljudske živote, nego i prirodu i planet na kojem živite. Zato, draga djeco, molite da bi se preko molitve zaštitili Božjim blagoslovom mira. Bog me je poslao među vas da vam pomognem. Ako hoćete, prihvatite krunicu! Već sama krunica može učiniti čudesa u svijetu i u vašim životima. Ja vas blagoslivljam i ostajem s vama do Božje volje. Hvala vam što nećete iznevjeriti moju prisutnost ovdje i hvala vam, jer vaš odgovor služi dobru i miru. Hvala što ste se odazvali mom pozivu!”

Kao što vidite, situacija o kojoj Gospa govori u ovoj poruci prije početka našeg Domovinskog rata, vrlo je slična i našoj današnjoj situaciji pa ne čudi što poruka koju je Gospa dala prije par dana, 25. 10. 2023., govori vrlo slične ili čak iste stvari: „Draga djeco! Vjetrovi zla, mržnje i nemira viju zemljom da unište živote. Zato me Svevišnji vama posla da vas vodim prema putu mira i jedinstva s Bogom i ljudima. Vi ste, dječice, moje ispružene ruke: molite, postite i žrtve prikazujte za mir. Blago za kojim žudi svako srce. Hvala vam što ste se odazvali mome pozivu.“

Upravo zbog ove svjetske situacije u kojoj „vjetровi zla, mržnje i nemira viju zemljom da unište živote“ možemo reći kako je vrlo dobro pogođeno vrijeme objavljivanja ovog molitvenika jer je i ovo, a i svako buduće predstavljanje jako dobra prilika da se vjernike potakne na molitvu krunice.

O tome kako je molitva krunice učinkovita, imala sam priliku čuti neki dan od jedne djevojke iz Viteza. Ona je posvjedočila kako su za vrijeme Domovinskog rata neke obitelji, čiji su se muževi ili sinovi nalazili na bojištu, svake večeri nalazile u molitvi krunice. Kad je rat završio, jedino nitko od

njihovih dragih nije poginuo ili bio ranjen, svi su se vratili kućama. Oni su u tome vidjeli plod njihove molitve krunice i Gospinog zagovora!

I kao zaključak:

Ima neka posebna ljubav između muškog dijela populacije i Gospe. Vjerojatno je to jedna prirodna veza – privlačnost koja sina veže uz Majku i muškarca vuče prema ženi. Vrijedi i obrnuto, čini mi se da mi žene više tražimo i komuniciramo s Isusom, a tek poslije otkrijemo Njegovu Majku i shvatimo kako je Ona zapravo prečica da se brže stigne Isusu.

Stoga ne čudi da i fra Josip voli Mariju i da preko Nje traži Isusa jer zna da će ga tako sigurno naći, jer je prava marijanska pobožnost uvijek kristocentrična.

Izdavanje ovog molitvenika fra Josipa i Izdavačke kuće Informativnog centra „Mir Međugorje“ na najbolji način može nas potaknuti da se odlučimo ući u ovu molitvenu avanturu susretanja s Marijom, a onda preko Nje s Isusom početi otkrivati njihov božanski plan sa svakim od nas.

Paula Tomić

PROBUDI SE, TI KOJI SPAVAŠ...

Za razliku od bogova antičkog ili istočnjačkog svijeta koji su i sami podložni dobrim i lošim osobinama ili hirovima, naš, judeo-kršćanski Bog jest apsolutno Dobro. On je počelo sveg reda, zakonitosti, sklada, mira, radosti, ljubavi, života... Njegov Duh i Njegovo kraljevstvo odraz su cijeloga Njegova bića. I čovjek je na početku bio dio tog Raja, a onda je, popustivši napasti, zgriješio i u svom srcu otvorio jedna velika vrata za duhove zloga koji su počeli nadirati na zemlju i ovdje stvarati svoje zlo kraljevstvo nereda, kaosa, uništenja, nemira, mržnje i smrti... Borba između ova dva kraljevstva traje, ali tek Kristovom smrću čovjek se mogao početi suprotstavljati zlome i zatvarati vrata grijeha u svom srcu jer je Isus na križu pobijedio, otkupio i popravio svu neposlušnost, sebičnost, izopačenost palog čovjekova tijela, a svojom krvlju platio i poništio cijenu prokletstva koje donosi grijeh. U žrtvi Isusovoj, u Njegovo Ime, snagom Njegove krvi, čovjek sada ima vlast otjerati sile zla i opečatiti duhovne i materijalne prostore za kraljevstvo nebesko.

Sotona je ostao strašno ljut i povrijeđen kada je svladan od Boga morao zauvijek izaći iz Božjeg kraljevstva. Otada čini sve što je u njegovoj moći kako bi ponovno osvojio raj i učinio ga svojim kraljevstvom smrti i uništenja te zasjeo na Božje prijestolje. U ovom duhovnom ratu (koji zapravo stoji u pozadini svih svjetskih zbivanja), čovjek je taj koji svojim obraćenjem, svetošću, molitvom i postom može zatvarati i zaustavljati planove zloga, a širiti Božje kraljevstvo. Zato Gospa u Međugorju od samih početaka svojih ukazanja poziva na obraćenje, post i molitvu. Gospa, kao najveća pomoćnica svoga Sina, hrabri, odgaja i štiti Njegovu vojsku – ljude koji žele svim svojim srcem služiti Bogu, staviti Boga na prvo mjesto i poštovati Božje, prirodne zakone.

Bog je Stvoritelj koji je sve učinio ni iz čega i u trenutku stvaranja načinio je ujedno i zakone prema kojima priroda i čovjek funkcioniraju. Ako ih čovjek bude vršio, živjet će i širiti svoju vlast na zemlji (usp. Pnz 4, 1-2, 6-8). Samim time stvari se ne događaju stihijski, kaotično, već su uređene, imaju zakonitost i događaju se s određenom kauzalnošću, ali čovjek ne vrši Božje zakone i zato

nema blagoslova života (vidimo kako narodi Europe izumiru, sve više ljudi je sterilno, sve više se iznenada umire). Za razliku od njega, priroda je postojana u poštivanju pravila. Zbog toga je u prirodi jasnija i primjetljivija Božja prisutnost, sklad, red i zakonitosti kraljevstva nebeskog. Zbog toga Gospa ovdje u Međugorju često poziva da idemo u prirodu jer ćemo tamo lakše susresti Boga Stvoritelja.

Sotona, koji je uspio srušiti čovjeka i namamiti ga da on sam sebe stavi na mjesto Boga i počinja mijenjati Božje zakone i izmišljati svoje, unio je i veliki nered i zakone smrti u život: raspad obitelji, zamjena ili brisanje uloga muškarca i žene koji za posljednicu imaju tolike rodne disforije, poremećaje osobnosti, psihičke i mentalne probleme, porast nasilja, nasilna smrt nerođenih i starih osoba... Na velika vrata čovjek pušta demone smrti u ovaj svijet i time potpomaže širenju kraljevstva sotone.

Posebno veliki okultni oltari Sotone preko kojega ulaze demoni smrti u svijet su abortusi: namjerno ubijanje nevinih u utrobama majki koje su stvorene da bi davale život. Nije slučajno da svi ljevičarski kandidati za najveće političke funkcije kao svoj zaštitni znak postavljaju upravo omogućavanje pobačaja. Tako npr. Kamala Harris, kandidatkinja za predsjednicu SAD-a, podupire pobačaj do trenutka rođenja i nakon rođenja ako dijete ima neki zdravstveni problem, a u svojoj kampanji, dok drži govor, ispred dvorane postavlja autobus u kojem se ženama omogućuje slobodni pobačaj. Mise zloga, za kulturu zloga.

S druge strane, najveća vrata na koja u svijet ulazi snaga dobra, života, ljubavi i žrtve jest euharistija. Preko nje se duše hrane Bogom i zbog toga euharistija najviše smeta zlome i najveći plan nove globalističke religije ide baš u pravcu dokidanja misne žrtve. Ovaj program mogli smo tako jasno vidjeti na otvaranju (izrugivanje Posljednjom večerom) i zatvaranju (prazna pokaznica u kojoj plešu demoni, a Antikrist se spušta s nebesa) Olimpijskih igara, svojevrsnog manifesta masonsko-okultne-sotonističke elite koja vlada svijetom.

Gospa nas zato moli da budemo budni. Da postanemo svjesni da je naš život na zemlji duhovna bitka za širenje Božjeg kraljevstva; da je Isus zbog toga došao uvodeći u rat sve svoje svece, anđele i crkvu na zemlji. Ovaj se rat vodi pojedinačno i zajednički. Pojedinačno, svatko treba raditi na čišćenju srca od svakoga zla, grješnih navika i grijeha – bilo koje mogućnosti da se za njih zakače vojnici zloga. Ovaj unutarnji red za plod će imati i red u glavi, a onda i red u odnosima, te red oko nas. Male stvari koje se čine s ljubavlju, svakodnevna služenja, čišćenja, uljepšavanja, sitnice kojima nekog usrećimo, učinimo svijet ili trenutak ljepšim... način su na koji se širi Božje kraljevstvo. Tamo gdje je red, sklad, mir... tamo sotonu jako žulja i mora pobjeći – svjedoči i Francesco Vaiasuso u svojoj knjizi „Moje opsjednuće – kako sam se oslobodio 27 legija demona“. Sotona se jako bojavao duša koje su ponizne, jednostavne,

čiste, koje mole kronicu, litanije, u malenosti služe s puno ljubavi. Takve osobe su Francescu bile najveći egzorcisti.

GOSPA NAM JE DALA ORUŽJE ZA RAT PROTIV ZLOGA

Jedan od najjačih Gospinih poziva u Međugorju je poziv na obraćenje. Obraćenje bismo drugim riječima mogli nazvati i 'objavom rata grijehu i zlu u nama i u svijetu'. Stoga i ne čudi da se Gospine poruke nazivaju „Gospinih pet kamenova“. Naime, sama nam Gospa u Međugorju daje Božje oružje u duhovnom ratu koji smo pozvani voditi kao Kristova vojska za Božje kraljevstvo.

Jesmo li ikada do kraja shvatili što je Gospa željela reći kada je u poruci od 25. kolovoza 1991. kazala: „Što sam započela u Fatimi, završit ću u Međugorju“. Bila je to godina kada je započinjao naš Domovinski rat i danas, kad smo pred vratima novih ratova, ovu Gospinu izjavu shvatila sam ovako:

Gospa u Fatimi poziva cijeli svijet na obraćenje i na pokoru za grijeha i uvrede koje se nanose Njezinom bezgrješnom srcu i srcu Isusovu. U Međugorju ide korak dalje: poziva svu svoju djecu na opću mobilizaciju i rat protiv kraljevstva sotone. Na koji način? Na način da svojom majčinskom ljubavlju, svojom prisutnošću i svojim uputama, želi od nas stvoriti duhovne vojnike Božjeg kraljevstva.

Sotonino kraljevstvo je vladavina tame, smrti, beznađa, raspadanja, kaosa, razaranja, uništavanja, konfuzije, ružnoće. On sve ono što je u Božjem kraljevstvu lijepo i pozitivno, izvrće u ružno i negativno. I hrani se tim preobrazbama. Konačni poraz je zadobio od Krista, koji nije dopustio da Njegova muka i smrt budu okaljani ičim negativnim. Isus je sve u poslušnosti prihvatio, ne prestajući ljubiti, nadati se i vjerovati i zato je Pobjednik nad Buntovnikom.

Na žalost, Sotona ima vlast nad palim čovjekom koji mu svojim grijesima i svojom slobodnom voljom dopušta prolazak u ovaj svijet. Grijesi unose nered u čovjekovo duhovno i materijalno biće, prljaju duhovnu stvarnost. Gospa je to pokazala vidiocima kad je dopustila da joj ljudi na Brdu ukazanja diraju haljine i one su se od dodira uprljale. Gospa je objasnila da su te prljave mrlje, grijesi. Zbog toga Ona u Međugorju toliko poziva na ispovijed i upozorava nas koliko je ispovijed važna. U sakramentu ispovijedi čovjek se odriče grijeha i milost sakramenta ga liječi, pomaže mu da se aktivnije bori protiv svoje sklonosti za grijeh, protiv svoje pale prirode i protiv zla koje ga navodi na grijeh. Svako čišćenje od grijeha jest zatvaranje vrata demonima da ulaze i kroz taj grijeh razaraju i stvaraju nered. Zbog toga je danas u svijetu tako velika kriza ovog

sakramenta jer sotona zna koliko je važna česta ispovijed za duhovnu higijenu čovjeka, duhovno zdravlje i duhovnu obranu čovjeka i svijeta.

Drugi veliki poziv koji Gospa u Međugorju spominje jest odlazak na svetu misu. Rekli smo prije kako demoni ulaze preko grijeha, ali najveća vrata prolaska demona smrti su abortusi. Nedavno sam pročitala zanimljivo tumačenje pobačaja koje kaže: „Sotona bi ubio Boga da može, ali ne može. Zato ubija bebe jer zna da to ranjava srce Oca i izaziva kaos na zemlji. Jer abortus je zapravo Sotonin sakrament. Abortus kaže: ‘Ti moraš umrijeti da bih ja mogao živjeti’. Ali Krist kaže: ‘Ne, ja moram umrijeti da bi ti mogao živjeti’. Abortus je demonska parodija euharistije. Zato koriste iste svete riječi: ‘Ovo je moje tijelo!’, ali sa suprotnim, bogohulnim značenjem. Mislite da je to slučajnost? Da je središnja fraza čitavog industrijskog kompleksa pobačaja i kulture smrti ista kao riječi našeg Spasitelja: ‘Ovo je moje tijelo’? Abortus je sakrament religije sekularnog progresivizma. Svi ljudski postupci u pozadini imaju duhovnu pozadinu.“

Euharistija je, dakle, najvažniji izvor Duha Života, Isusova Duha koji oživljava jer se opet iznova u euharistiji događa Isusova pobjeda nad smrću. On daje sebe za druge, sebe predaje u smrt da bi drugi živjeli i time i nas uči da slijedimo njegov primjer: biti sebedarje, biti žrtva za drugoga, biti ljubav, dati svoj život, vrijeme, sposobnosti kako bi drugom bilo bolje. Kad tako svi budemo činili, kad svi budemo jedna „živa euharistija“, onda će zavladati kraljevstvo mira i ljubavi, Božje kraljevstvo.

Treći veliki Gospin poziv jest na post o kruhu i vodi, srijedom i petkom. Post nam svima najteže pada i svi nalazimo puno izgovora kako bismo ga izbjegli, ali post je ključan u duhovnom rastu. Postom se kroti tijelo, grješne navike, želje, ugođaji. Postom se gradi volja, postom se treniraš na umiranje sebi, na radost odricanja i stege. Postom postaješ discipliniran – a to je odlika svakog dobrog vojnika. Post te čini duhovno budnim, spremnim prepoznati napasti koje nam bombardiraju misli. Kad tijelo oslabi, onda duh postane snažniji, osjetljiviji za nadnaravnu stvarnost. Izreka kaže: „Molitvom tražiš, postom dobivaš!“ Uistinu, samo se postom neki teži okovi grijeha ili zarobljenosti ljudske duše mogu slomiti.

Sljedeći Gospini pozivi su poziv na molitvu i na čitanje Božje Riječi. Fra Slavko Barbarić je shvatio kako je Međugorje jedna velika Gospina škola ljubavi života. Ovdje nas Gospa želi naučiti kako svakodnevna molitva svete krunice i drugih molitava i svakodnevno čitanje Božje Riječi oslobađaju duhovne prostore našeg srca i pomažu nam ući u oslušivanje glasa Božjeg koji nikada ne prestaje govoriti uhu koje se otvorilo za poticaje Duha. Naš Bog je živi Bog koji nas poznaje, zna što živimo, što trebamo, što pred nas stavlja... On zna što nas čeka, kako nešto ide, kako će biti... I on nas želi voditi, želi nam pokazati

stvari, želi nas učiti... Mi samo trebamo naučiti slušati i naučiti vjerovati Mu. Imati povjerenja u Njegovu volju.

Cilj međugorske škole je odgojiti ljude koji su živi u Duhu. Koji znaju prepoznati stvarnosti svijeta i stvarnosti Duha. Stvarnosti svijeta su danas tako jake: one su pune straha i strahota, izražene su u ratovima, poplavama, potresima, klimatskim promjenama, zagađenjem planeta... One paraliziraju čovjeka u njegovim nesigurnostima i čovjek u strahu, osuđen na samoću vlastitih slabih ljudskih snaga, misli da će ubijanjem drugih sebi osigurati mir.

Stvarnosti Duha su, s druge strane, pozitivne i sigurne, one znaju da ništa ne ovisi o nama, nego o Bogu. Bog čini da i u najmračnijem tunelu dođe blagoslov. Bog sve negativno preokreće na blagoslov – onima koji vjeruju i ljube. U kaosu budućnosti, sve će biti jasno onima koji će slijediti Božje upute, koji će biti u molitvi, očišćeni i hranjeni sakramentima, sjedinjeni s molitvom i Božjom Riječju s Duhom Živoga Boga. Kada se živi u duhu – nema straha. Savršena ljubav izgoni svaki strah.

Gospa ovdje u Međugorju želi oblikovati svoju ljubljenu djecu u duhovne vojnike koji nemaju straha od života, od budućnosti, koji čvrsto vjeruju da ih Bog Otac ljubi i da će sve učiniti za njihovo spasenje, koji se ne boje žrtvovati svoju sebičnost, svoje užitke i interese, svoje patnje i bolesti, svoje križeve i na kraju i svoj život darovati u jedinstvu s Isusom Kristom i koji znaju slušati i dopuštaju se voditi silom Duha Svetoga koji proniče tajne i dubine ljudske i nebeske i koji sve vodi prema trijumfu Marijina Bezgrješnoga Srca.

Gospinih pet kamenova međugorske duhovnosti duhovno su oružje kojim se ruši Golijatovo carstvo tmine i smrti. I ti si pozvan biti dio ove Gospine vojske! Zato „Probudi se, ti koji spavaš, i ustani od mrtvih i Krist će ti zasvijetliti!” (Ef 5,14)

Paula Tomić

JOŠ NEŠTO O GRUDSKOJ MOLITVI

U 12. svesku godišnjaka *Susreti*, grudskog ogranka Matice hrvatske, objavljen je moj prilog o jednom pučkom molitvenom tekstu, zapisu s različitim zagovorima i obećanjima. Naslovljen je *Grudska molitva*.¹ Iz sadržaja se dalo zaključiti i tko i kada je zapisao *molitvu*, a također i to da je sastavljeni tekst preuziman iz različitih izvora, odnosno starijih predložaka. Ukratko: poznat je pisac odnosno prepisivač teksta, sam se potpisao kao Petar Šimunović Stipanov.² Znamo i to da je prijepis po svemu sudeći nastao tridesetih godina XX. stoljeća. Zapis počinje Isusovim obraćanjem: *Moji dragi kršćani*, ispovijedanjem njegove muke, a kako se kaže u tekstu pronađen je u Isusovu grobu u Jeruzalemu. Onima koji ga budu čitali, obećava se oproštenje grijeha i primitak u Kraljevstvo Nebesko. Dalje slijedi, kaže se: *jedna paka dobra molitva nađena u Napolitanskoj zemlji koju je Leopolda poslao svom bratu Karlu suproti neprijatelju*. U nastavku se navodi da je sam *Isus Isukrst, jednom manastiru poslao, jest ga sam svojom rukom pisa, ovaj list po svetom Mihovilu Arkandělu poslao jest...* Spominju se papa Leon i kralj Karlo čijoj vojsci je taj zapis čitan. Komu god je taj zapis čitan ili tko god ga je imao kod sebe, nije mogao biti pogubljen. Tko ga je pri sebi nosio i molio, *neće naglom smrti umrit niti u vodi niti u vatri, njemu nikakav neprijatelj naškoditi nemože*. Također, kaže se da *ako bi komu krv iz nosa tekla koja se nebi mogla ustaviti* itd. Iako se u tekstu spominju različite osobe, papa i kralj, teško je pouzdano odrediti na koje se stvarne povijesne osobe navedena imena odnose³ pa da bi se temeljem toga odredio vremenski horizont nastanka izvora.

¹ Damir Zorić, *Grudska molitva, kralju Žudijski mene slugu tvoga neba i zemlje čestita učini, Susreti*, br 12 (2018.), str. 143. – 150. Ovaj prilog uvršten je i u moju knjigu *Silva rerum, bilješke o ishodištima pučkih tradicija*, Zagreb – Sarajevo 2020., str. 265. – 274.

² Petar Šimunović Stipanov (Joščinović) rođen je u Grudama 1919., a umro 2007. u Mostaru

³ Pape s tim imenom bili su papa Lav XIII. (1878.-1903.), papa Lav XII. (1823.-1829.), papa Lav XI. (1605.). Leopold i brat mu Karlo, odnosno papa Leon i Karlo kralj i *Napolitanska zemlja* koja se spominje u zapisu možda bi se mogla povezati s carem Svetog Rimskog Carstva Leopoldom I. (1640.1705.) i njegovim drugim sinom Karlom VI. koji je 1704. osvojio, među ostalim, i Napuljsko Kraljevstvo.

Očita je, međutim, strana provenijencija izvora, moguće talijanska. Arhaični pak izrazi⁴ koji se rabe u tekstu, upućuju na starije tekstualne predloške pisane našim narodnim jezikom. Uz obećanja zaštite od pogibelji, bolesti i nesreća onima koji ga posjeduju i mole, bio je poticajan i za daljnje prepisivanje jer se i prepisivačima nudila određena korist:

Koji ovo prepíše neće mu vrag ništa učiniti i neće naglom smrću umrijeti ... Svaki koji bude ovo molio ili kod sebe nosio, ovu svetu molitvu moliti oće na 4 dana prvo svoje smrti blaženu Djevicu Mariju da mu na pomoći bude i po njegovu dušu dođe. U zapisu se također kaže da onomu koji ga bude nosio ili kod kuće bude njemu ni led ni vatra niti kuga njegovoj obitelji naškodit ne može. Ako tko ne bi znao čitati, zapis je svejedno bio od pomoći jer oni koji je nepismen samo da je kod sebe imade oće sretan biti.

Bilo je poželjno čuvati ga u kući jer se u njemu obećava zaštita na konačnom sudu živima i mrtvima:

Kada dođe suditi žive i mrtve i svijet ognjem popaliti meni slugi Božjem N.N. nitko naškodit ne more.

Također, uz sve druge pomoći, zapis obećava pomoć roditeljama kod teškoga poroda: *Svaka trudna žena bude lako porodila i ono djete Bogu bude milo i ljudima milo jako.* Osim zaštite i pomoći zahtijevao se i određeni posluh u ispunjavanju kršćanskih obveza:

ako u nedilju radio bude od Gospodina Boga proklet i na ovomu i na drugom svijetu. I još to vami svima zapovijadam u kipu oca moga ... da u nedilju nikakva posla ne radite niti izvan kuće nego u svetu moju crkvu odite iz pravoga srca Boga molite, dobro se opomenite da ste u dobromu zdravlju a mene ne zaboravite. Molite i svetu pridiku slušajte. U subotu blizu prid večer svaki posa ostavite, ja ovo vam zapovjedam ... koji u ovo neće vjerovat i obluživati oće takav nepokornik uvijek od moji 12 apostola proklet biti a neka zemlja pukne, otvori se dugo i proždere ga... Isus Isukrst svojom vlastitom rukom pisao a ako bi se vi suprotili jeste prokleti i budite.

Zapisom se zazivala Božja pomoć *po svetomu Mihovilu Arkandelu ... od svake zle bolesti u komari i u sobi, na putu i u domu, u noći spavajući i odeći.*

Osim što se može zaključiti da je *Grudska molitva* prijepis nastao iz više starijih predložaka, pojedini izrazi i rečenice upućuju na moguću blizinu s izvorima iz područja crkveno-poučne pučke književnonosti. No, ništa više od toga, a još manje pouzdano. Nema nikakva konkretna navoda ili naznake o

⁴ Npr. u tekstu se kaže *put* za danas uobičajeno tijelo: *Riječ put učinjena je* (Riječ je tijelom postala).

mogućem uzoru prema kojem je nastao grudski prijepis molitvenih zaziva i obećanja koristi koji se zapisom obećavaju.

Neke, međutim, paralele, koje mogu upućivati i na izvore *Grudske molitve*, mogu se naći u pojedinim navodima u djelu fra Ljudevita Ivandića⁵ o pučkom praznovjerju katolika u Bosni. Ivandić, među ostalim, piše i o dobro znamim zapisima koji su ukorijenjeni i rašireni među katolicima po Bosni te navodi da u Bosni osim zapisa ima i drugih pisanih molitava za koje kaže da “posve su drugog značaja neke molitve, kojima se također služi praznovjeran puk, a koje bez sumnje potječu iz stranih izvora.” Zanimljiv je Ivandićevo navod⁶ da je naišao na *zapis* “pisan dosta starim hrvatskim jezikom i pravopisom, u kojem se nalaze fantastični podatci o Isusovoj mucu i obećaje sigurni učinak onima, koji ih nose ili samo izvrše tamo nabrojena pobožna djela.” Dalje, u napomeni, Ivandić navodi: “Spomenuti zapis datira iz 1812. godine, koja je, začudno, zabilježena na samom ‘zapisu’, to se inače ne može naći ni na jednom zapisu” pa dalje “zbog zanimljivosti” navodi početak i neke dielove toga *zapis*:

Podpisagnie jedne molitve nasaste u grobu Gospodina Našeg Isukarstau Jeruzolimu kog biostavliena ponagniena odjednago Pape i Cesara Carla V ... Kopak uznosi ovu molitvu uzase nechie utopglien u vodu, nechie umarti od zle smarti, ni od smarti nenadne ni od kughe, bittchie oslobogien od svoj nepriateglia, od moguchtva onnizi kojsude i od svijju zlocinacza i lashglivi svidoka. Žene pak koje nemoghu porodit imaduchiju kod sebe porodiche oma iI biche oslobogiena od svake poghibli. Kuchi onoj gdi bide ova molitva neche biti izdajeni drughi zli stvari, i 40 dana pria svoje smarti vidiche B.D.M.

Ivandić navodi još jedan sličan primjer iz Fojnice gdje je, kaže, naišao na “čitav niz takvih molitava pod naslovom *San Bl. Dj. Marije...* i dodaje da ”u tom se viencu molitava priobćuje neko Isusovo pismo papi Leonu i objava sv. Augustinu i sv. Brigitte.” U napomeni navodi da se pisac ”često poziva na djelo o objavljenjima sv. Brigitte sljedećim riečima *Ex libello Gallico institulato Revel. S. Brigittae impresso et approb. Parisiis 1627.*” Iz ovoga navoda lako zaključujemo da se radi o knjizi s izvadcima navoda preuzetim iz knjige *Objava* sv. Brigitte Švedske,⁷ rođene oko 1303., a koja je umrla u Rimu 1373. godine.

⁵ Ljudevit A. Ivandić, *Pučko praznovjerje*, Madrid 1965. Ivandićevo rasprava napisana je 1943. kao njegova doktorska disertacija. No, kako je Ivandić 1945. izbjegao u emigraciju, rasprava je bila zagubljena sve do 1965. kada je u Madridu objavljuje nakladnik hrvatske emigrantske inteligencije *Domovina*

⁶ Ivandić, *n. dj.* Str. 37.

⁷ Sv. Brigita Švedska, rođ. 1703., a umrla 1773. Nakon što je 1741. ostala udovica, primala je mistične objave i viđenja o Isusovom i Marijinom životu koje je opisivala poetičnim jezikom i bogatim slikama. Sveticom je proglašena 1392. Njene objave najprije su objavljene 1592. u Lubecku, a potom višekratno objavljivane kao *Revelationes*, npr. u Nuernbergu 1500., u

Kako se iz Ivandićevih navoda može doznati, u fojničkom zapisu kao i u našem grudskom navodi se da će onaj koji ove molitve nosi sa sobom biti očuvan od svake nesreće, da ga neće moći raniti ni puška ni sablja, a ako bi morao umrijeti, neće umrijeti bez svećenika i znat će to osam dana prije. Također, kao i grudski prijepis, i fojnički pomaže ženama kod poroda. Ako bi žena imala težak porođaj, navodi se kod Ivandića, dovoljno je taj fojnički prijepis ženi staviti na glavu i to će pomoći. Kući, pak, u kojoj se nalazi zapis ni grom ni požar neće naškoditi. O fojničkom prijepisu *Sna Blažene Djevice Marije Ivandić*⁸ zaključuje: „izvađeno laičkim rukama iz crkvenih izvora i koje je trajnom uporabom, prepisivanjem, dodavanjem i svojevoluminarnim tumačenjem postalo praznovjerno.”

Nakon tog sasvim logičnog zaključka Ivandić iznosi i pretpostavku o mogućem porijeklu fojničkog zapisa: “Možda je to židovski posao, jer se Židovi često vide kako prodaju slične stvari na prošteništim.” U Ivandićevo vrijeme *San B. D. Marije* očito se smatrao praznovjermom. No, danas katolički nakladnici⁹ objavljuju ovaj spis u različitim inačicama, često uz izostavljanja različitih obećanja. Tako se u izdanju splitskoga Verbuma za *San Blažene Djevice Marije*¹⁰ kaže da je djelo nepoznata autora, snažne pučke vrijednosti i da seže “nekoliko stoljeća unatrag.” Vrlo koristan je podatak da je ovom spisu osobito privržen bio fra Ante Tomičić¹¹ kojemu je dospjelo u ruke koncem 1917. godine, nakon čega je odlučio poći u kapucinski samostan. Naime, u Tomičićevim biografijama spominje se da je njegov primjerak djela bio “rukopisan”. Dakle, prijepis i u Lici, kao što je i onaj u Bosni ili naš u Hercegovini. Spominjanje pape Lava XIII. i arkanđela Mihaela, važan je pokazatelj za moguću dataciju spisa. Ako ništa drugo, može ukazivati na vrijeme kada je u stariji spis dodavan aktualni navod koji je zasnovan na stvarnim činjenicama. Naime, upravo je papa Lav XIII. bio promicatelj štovanja arkanđela Mihaela. Još jedan navod iz *Sna* može nas napućivati prema svom starijem izvoru. Riječ je o navodu koji je reminiscencija tzv. hiperbole neizrecivosti: *Jer ako toliko*

Rimu 1556., potom 1606. Dijelove iz osam knjiga *Objava* sv. Brigite, koji se odnose na B. D. Mariju preveo je s latinskog na hrvatski i objavio u dvije knjige fra Vatroslav Frkin, *Blažena Djevica Marija u Objavama svete Brigite Švedske*, I – II, Split, 2024.

⁸ Ivandić, *n. dj.* str. 36.

⁹ Tako se u izdanju splitskoga Verbuma za *San B. D. Marije*

¹⁰ Knjižica *San Blažene Djevice Marije* danas je dostupna u više izdanja. Jedno od izdanja objavljeno je u Splitu 2004. i tu je, među ostalim, spominjana str. 14., *Kristov list* koji je *Gospodin Bog* poslao po arkanđelu Mihaelu, također i molitva arkanđela Mihaela, zabrana rada nedjeljom, kao i upute koje je papa Lav XIII. poslao svom *predragom kralju kraljeva*.

¹¹ Sluga Božji fra Ante Tomičić rođen je 1901. u u selu Razbojine, župa Ričice (na putu od Gračaca prema Gospiću). 1919. ulazi u kapucinski red. Umro je 1981. Biskupija gospićko-senjska 2005. pokrenula je postupak njegove beatifikacije.

grijeha imamo, koliko ima u moru pijeska i u gori lišća, kaže se da je pokajniku Isus u stanju i to oprostiti. Hiperbola neizrecivosti (*da je nebo papir, da je more tinta, svo drvlje da su pisalje i svi ljudi pisari, dobrote Božje ne bi opisati mogli*) u europsku kulturu stigla je iz arapske književnosti. Motiv je prastar i potječe iz stare indijske književnosti. Drži se da su ga Židovi preuzeli u vrijeme babilonskog sužanjstva i u svoju kulturu unijeli babilonskim Talmudom. U Europu ga je donijela židovska dijaspora. Zapisao ga je u svojoj tužaljci Rabbi Meir ben Yitzchak (oko 1096.) i do danas je kod aškenaških Židova sačuvan u obrednoj uporabi. Drži se da su ga u 14. st. najprije na sjeveru Italije prepisivali franjevci, a potom ga je dominikanski propovjednik Johannes Herolt (1380. – 1468.), poznatiji kao *Discipulus*, uobličio u kršćanski obrazac u svojem djelu *Sermones Discipuli* ili *Promptuarium ...* U vrijeme katoličke protureformacijske obnove hiperbola neizrecivosti rajske radosti ili Marijine ljepote nalazi se u djelima isusovaca, Španjolca Diega Ladesme (1519. – 1575.) i Talijana Roberta Bellarmina (1542. -1621.). U našu pismenost, a odatle i u pučku književnost hiperbolu neizrecivosti preuzeo je od Ladesme i Bellarmina bosanski fratar Matija Divković u djelu *Nauk krstjanski 1611.* odakle su je propovjednici širili među katoličkim pukom po Bosni, Hercegovini i Dalmaciji. U sjeverna hrvatska područja istu hiperbolu unio je isusovac Juraj Habledić u djelu *Zerczalo Marianszko 1662.* preuzevši je iz propovjedničkoga priručnika *Opus Concionvm* (1631.) njemačkog isusovca Matthiasa Fabera. Hiperbola neizrecivosti ili samo neki njezini dijelovi u različitim inačicama ostali su u pučkoj pjevnoj umjetnosti u različitim hrvatskim područjima, od obale, preko Zagore, ogulinskog kraja, Slavonije, kao i kod podunavske i gradišćanske stare hrvatske dijaspore. Jedan njezin fragment uselio se i u *San B. D. Marije*.

Da *Grudska molitva* ima neku poveznicu i uzor u ranijim prijepisima i dodavanjima *Objavama* švedske svetice, pokazuju i navodi iz *Isusova pisma* nađenoga u njegovu grobu u Jeruzalemu:

Ja sam za kose moje 120 puta potegnut bio. Ja sam od mog srca 120 puta milo uzdahnio. Ja sam pod teškim križem 3 puta na zemlju padao. Ja sam primio na životu 6666 udaraca. Ja sa na moju glavu trnovu krunu krunio s kojom sam na 100 mista oboden bio, navodi se u *Grudskoj molitvi*, dok se nešto drugačiji broj udaraca spominje u opisima 15 molitava sv. Brigite, gdje se kaže da je Isus objavio svetoj Brigiti da je za vrijeme Svoje Muke dobio gotovo šest tisuća udaraca i da je za nas prolio više od trideset tisuća kapljica Svoje Presvete Krvi.

Konačno, usporedbom sličnosti dolazimo nešto bliže odgovoru na pitanje što je i odakle je naša *Grudska molitva* i možemo zaključiti da je to prijepis neke od inačica *Sna B. D. Marije*. Prijepisi su potjecali iz crkvenih izvora,

dijelom i iz pravovjernih objava i molitava sv. Brigite Švedske¹² ili – vjerojatnije – njihovih prijepisa koji su pisani, kako kaže fra Ljudevit Ivandić, laičkom rukom i dugotrajnim prepisivanjima i dodavanjima ili oduzimanjima pojedinih dijelova, pa i različitim tumačenjima, dovedeni su do praznovjernih tekstova neujednačenog sadržaja, s različitim obećanjima¹³ onima koji mole iz prijepisa ili ih samo posjeduju, a po drugima riječ je o *snažnom izričaju pučke pobožnosti*, osobito kada se izvorna viđenja i objave liše tih, kako kaže Ivandić, fantastičnih obećanja. Pojedini dijelovi zapisa, odnosno prijepisa, potječu iz više različitih uzora, odnosno razdoblja. Dok *Grudska molitva* to ne spominje, fojnički se poziva na *Objave sv. Brigite*, ali ne prema izvornom djelu nastalom u 14. i objavljenom koncem 15. stoljeća, nego na sekundarno djelo (*Libello Gallico*) napisano temeljem *Objava*, sredinom 17. stoljeća. Izvor, ili bolje rečeno uzor (*Objave*), doktrinalno je pravovjeran, međutim su prepisivanja (*San*), dodavanja, dopisivanja i tumačenja koječega uz različita fantastična obećanja plod mašte koliko naivno pobožnog, toliko i lakovjernog i praznovjernog svijeta.

Zasada se može reći da u hrvatskoj književnosti pučke pobožnosti imamo jednu izravnu i dvije posredne, ali pouzdane potvrde o postojanju triju prijepisa,

¹² Među različitim napisima i prilozima o objavama sv. Brigiti i pobožnostima koje su se iz njih razvile navodi se, među ostalim, da su Kongregacija za širenje vjere (De propaganda fide) odnosno papa Klement XIII. (1693. - 1769.) potom papa Pio IX. (1862.) odobrili pobožnosti, priznavali ih *istinitima i korisnima za duše*. Iako mnogi molitvenici i vjerski orjentirane internetske stranice uz ovu pobožnost spominju i obećanja koja je sv. Brigiti dao Isus za sve koji budu molili te molitve. Međutim, Sveti oficij (danas Kongregacija za nauk vjere) izdao je 1954. upozorenje da „nipošto nije sigurno kako su ta obećanja nadnaravnog podrijetla“ te da stoga „mjesni ordinariji moraju izbjegavati davati dopuštenje za izdavanje ili reizdavanje djela ili napisa koji sadrže navedena obećanja“ (Acta Apostolicae Sedis 1946. – 1954.). Time se ne umanjuje vrijednost molitava, već se pod upitnik stavljaju navodna obećanja. Priređivač mističnih viđenja sv. Brigite (*Objave svete Brigite Švedske, o životu i mucu Gospodinovoj i o životu balagoslovljene Majke – uključeno petnaest molitava sv. Brigite*, Đakovo 1997.) uvodno iznosi napomenu s određenom ogradom: “U skladu s Dekretom pape Urbana VIII. i uredbom 2. Vat. sabora ovime se izjavljuje da se ne želi preteći sud Crkve u odnosu na ove spise, koji su inače veoma poštovani u Božjem narodu. Inače je *Objave sv. Brigite* istražio I. de Torguemada, cardinal, i potvrdio da su doktrinalno pravovjerne.” Papa Ivan Pavao II. u apostolskom pismu od 8. rujna 1991., prigodom 6 stoljeća kanonizacije sv. Brigite, pohvalno je govorio o švedskoj svetici koja je proglašena jednom od zaštitnica Europe.

¹³ Tako je u *Sedam molitava sv. Brigite na čast Muke i Krvi Isusove* navedeno obećanje: *Znaj da ću udijeliti sljedećih pet milosti svakomu tko bude svaki dan častio moju Presvetu Krv tijekom 12 godina, moleći 7 Očenaša i 7 Zdravo Marija s molitvama koje ti objavljujem*. Isus dalje svetici nabraja obećane milosti: *Osoba koja bude molila ove molitve: 1. Neće ići u Čistilište. 2. U Nebu će biti pridružena mučenicima kao da je prolila svoju krv za vjeru. 3. Onaj tko moli ove molitve može izabrati tri osobe iz svoje obitelji ili rodbine i Ja ću ih po ovim molitvama dovesti i održati u stanju posvetne Milosti. 4. Nitko iz obitelji osobe koja izmoli ove molitve neće u sljedeće četiri generacije propasti u Paklu. 5. Osoba će mjesec dana ranije imati spoznavu o svojoj smrti.*

odnosno tri različita područja u kojima su postojali prijepisi: hercegovački prijepis iz tridesetih godina 20. stoljeća nazvan *Grudska molitva*, potom lički *San B. D. Marije*, zabilježen 1917. godine, te onaj iz Fojnice u Bosni koji spominje fra Ljudevit Ivandić 1943. Budući da je riječ o prijepisima, očito je da ih je bilo mnogo više pa je vjerovati da bi se još uvijek poneke primjerke moglo i pronaći.

Damir Zorić

UČENIČKI POKUŠAJI

OSNOVNA ŠKOLA

IVANO AKMADŽIĆ

Što je sreća 177

PETRA BARIŠIĆ

Proljeće 178

KLARA BRKANOVIĆ

Proljeće 179

DARIJA ELJUGA

Rođena sam 180

MARIJA GLAVAŠ

Majka 181

NICOLE GLAVAŠ

Komadić hercegovačkog srca 182

MARTINA GRIZELJ

Od kolijevke do groba 183

MATEO KORDIĆ

Draga mama 184

BORISLAVA LEVENTIĆ

Uskrs u mojoj obitelji 185

ANNA LUKENDA

Božićne jaslvice 186

ANICA MAJIĆ

Prstohvat života 187

EMANUELA MAJIĆ

Okićeni bor 188

DAVID MIJATOVIĆ

Draga majko 189

LOVRO MIJATOVIĆ	
Proljeće	190
LUKA MIJATOVIĆ	
Uspomene	191
DOLORES PANDŽIĆ	
Božićne jasllice	192
MARIJA PRLIĆ	
Ti i ja	193
ANDRIJA ROSO	
Pjesniku o selu	195
SARA SOSA	
Zemlja dida mog	196
MIHAELA TOMAS	
Zemlja dida mog	198
MARIJA VRANJEŠ	
Jesen	200
DAVID VRDOLJAK	
Uskrs u obitelji	201
SREDNJA ŠKOLA	
MARIJA ALPEZA	
Zašto ne čitamo knjige	202
MIHAELA BARIĆ	
Izabrane pjesme	203
SARA BRZICA	
Kad te nema, govorim svijeći	210
IVANA ĆORIĆ	
Prolazi vrijeme	211
ANA LEKO	
Od djetinjstva do zrelosti	212
RUŽA LEKO	
Izabrana djela	213
ANA MAJIĆ	
Izabrane pjesme	215

TEA MARIJANOVIĆ	
Još mi nedostaješ	219
TEA MIKULIĆ	
Izabrane pjesme	220
LANA MITAR	
Pismo s posvetom	222
PETRA PEJIĆ	
Ljubav i poštovanje	224

OSNOVNA ŠKOLA

ŠTO JE SREĆA

SREĆA je kad imaš mamu i tatu.
SREĆA je kad ti država nije u ratu.
SREĆA je kad imaš nešto za jelo.
SREĆA je kad učiniš dobro djelo.
SREĆA su sestrine malene ruke.
SREĆA je naučiti čitati bez muke.
SREĆA je sklopiti prijateljstva prava.
SREĆA je kad učiteljica nije strava.
SREĆA je kad oko sebe vidiš i kad se raduješ i kad se stidiš.

Ivano Akmadžić, 5. a

PROLJEĆE

Probudila sam se jedno jutro i stajala na balkonu gledajući predivan prizor. Ptice su cvrkutale na sve strane, a sunce je obasjavalo svaki kutak mog dvorišta. Iz drveća je izlazio poneki pup pa se nazirao i neki cvijet. Vidim, stiglo je proljeće , ne može se nikako ne primijetiti najljepše godišnje doba. Izvuklo me iz kuće igrati se s prijateljima. Da barem ovo potraje još dugo da uživam u bojama i mirisima proljeća.

Petra Barišić, 5. a

PROLJEĆE

Nakon duge hladne zime
proljeće se opet budi,
doziva i tvoje ime:
Ustani, dijete, i svi drugi ljudi!

Evo stiglo je proljeće s puno cvijeća,
s pupoljcima drveća.
Svud je uokolo život novi
Listaju i cvjetaju slatki dječji snovi.

Zrak miriše i blista,
iz zemlje digla se i glista.
Jaglace i visibabe toplo sunce spaja
i nitko ne može odoljeti ljepoti tog raja.

Klara Brkanović, 4. a

ROĐENA SAM

Rođena sam mala, sitna,
al' za moje roditelje jako bitna.
Na svijet me kao palčića donese mama,
to je bila stvarno drama.

Svakim danom sve sam viša,
iako njima za to i nije priša.
Bila sam iznenadni dar od Boga,
danas Mu moj brat i sestre zahvaljuju radi toga.

Pruženu ljubav podijelit ću sa svima,
a najviše s malim palčićima.
Ponosna sam teta sedam malih beba
i volim ih do neba.

Svako dijete ljubav treba.
Jer zlo sa svih strana vreba.

Darija Eljuga, 9. a

MAJKA

Majko, ti si svjetlost moga srca. Tvoja ljubav je neizmijerna i jaka. Uvijek si tu kada mi trebaš. S tobom se osjećam sigurno i sretno. Tvoje ruke su me uvijek grlile. Tvoje riječi su me hrabrile. Ti si moj oslonac, moj vodič. Bez tebe ne bih bila ista. Hvala ti za neumornu brigu i ljubav iskrenu. Neka ti svaki dan bude blagoslovljen. Majko, ti si najbolja na svijetu. Tvoja ljubav je kao sunčev sjaj, u mom životu donosi radost i sjaj. Ti si moj oslonac, moj stijeg. Bez tebe ne bih bila cijela.

Marija Glavaš, 5. a

KOMADIĆ HERCEGOVAČKOG SRCA

Krv na kamenu
i na Brigu jaka kiša
Tamno nebo u modrom plamenu
i plaše se hercegovačka dica

Urušene zidine pokraj nakrivljene smokve
i svakog uzdaha prazan odjek
I mokre noge hoda kroz krvave lokve
i plamen svijeće gorjet će zauvijek

A mole se dva brata
kroz nepravdu, tišinu i mole
Mole se za svog zadnjeg sata
sada svi čuju te tišine zvuk

Izrekli su svoje zadnje riječi Bogu
obukli su rajska odijela
Ostali su otisci krvavih nogu
i svjetlost s neba salila se bijela

A kiša pada, ne prestaje
i nebo se otvorilo
Tuga je tu, ne nestaje
i komadić hercegovačkog srca se
odvojio.

Nicole Glavaš, 9. a

OD KOLIJEVKE DO GROBA

Andeo mi je pokucao na vrata srca
i tebe mi ostavio;
kaže da te živim i ljubim
kako te ne bih zaboravio.

Zato ću dio tebe u sebi ostaviti,
a dio drugima dati,
tako da narod svoj za sebe
kao konac mogu vezati.

Jer tvoj je pjev rušio stare kule
ljudske mržnje i zla,
a tvoja zapovijed
naprijed je sto vojski tjerala.

A sada držimo što imamo-
ovo pismo, ove knjige, ovaj jezik-
jer to sa sobom čuvamo
od kolijevke do groba.

Martina Grizelj, 9. a

DRAGA MAMA

Mama, ti si najljepša na svijetu.
Ljubav svoju izrazit ću u cvijetu.
Tu si bila u dobru i u zlu
I kad ti je život bio na dnu.

Zbog tvoje dobrote mnogo sam ti dužan
Kad si ljuta, ja ću biti tužan.
Za mene si kao najljepši cvijet,
Za tebe dao bih cijeli svijet.

Od svakog zla mene si branila,
Iako čak i sebe bi ranila.
Nisi ti žena bilo koja,
Najveća je ljubav tvoja.

Mateo Kordić, 7. c

USKRS U MOJOJ OBITELJI

Uskrs je najveći blagdan jer slavimo uskrsnuće Isusa Krista. Moja obitelj je sretna i vesela. U subotu nosimo hranu na blagoslov i također bojimo jaja. Jaja bojimo u šarenim bojama. Kada je pala noć, nisam mogla spavati jer sam čekala Uskrs. Kad je došao taj dan, čestitali smo jedni drugima. Otišli smo kod bake. Baka me poznaje, pa je obojila jaje u rozo. Nikada neću zaboraviti ovaj dan. Kako je vama bilo za Uskrs?

Borislava Leventić, 4. a

BOŽIĆNE JASLICE

Jedne hladne noći,
u betlehemskoj štalici
Mali Isus se rodio.
U jasle je postavljen i leži.
Marija i Josip ga gledaju
I brižno čuvaju.
Zvijezda na nebu je zasjala
I put pastirima
I kraljevima obasjala.
Kralju svijeta se pokloniše
I darove mu donesoše.
Kralj nebeski se rodio,
Ljubav i radost svijetu donio.

Anna Lukenda, 6. b

PRSTOHVAT ŽIVOTA

„Evo me, evo me!”
Kličem iz svega glasa.
„Pogledaj, živim!”
Srcem gori vatra.

Našli su moj glas,
nosili su moj plač,
kao kolijevka zlatna,
kroz tugu i rat.

Utihnu srca moga zov,
uminu vatre moje sjaj,
moram poći,
brzo ću doći!

Nađi me gdje pogled seže,
tamo,
iza granica neba,
nisi sam,
ovdje sam.

Anica Majić, 9. a

OKIĆENI BOR

U kući bor se sja
kuglice blistaju.
Crvene, bijele, zlatne
to su boje veselja.

Na vrhu bora zvijezda sja,
svjetlost donosi
radost širi.

Dok kuglice veselo plešu
božićna čarolija u srcu se budi.

Bor kao simbol sreće
neka donese radost i veselje.

Emanuela Majić, 4. a

DRAGA MAJKO

Dragoj majci poručujem
Nešto što svako dijete
Želi reći često.

Majčin dan želim ti sretan,
Tada te niti tati ne dam.

Hvala na svemu šta si mi dala,
Ako jesi i ako nisi imala.

Znam da nekada
Bahat mogu biti
Ali stvarno,
Sve ću ti ispraviti.

Trpiš sve, a to nije lako
I to baš ne bi mogao svatko.

David Mijatović, 7. c

PROLJEĆE

Proljeće dođe,
Zima prođe
Medvjed se budi
I prelijepom cvijetu čudi.

Ptice se vraćaju s juga,
S puta duga
Prisjete se ljepote zavičaja
I svega što u njemu cvjeta
I čega ima samo u ovim dijelovima svijeta.

Plodovi zriju
Mladunci se kriju
Te sazrijevaju,
Za ljeto se pripremaju.

Lovro Mijatović , 9. b

USPOMENE

Kad pogledam slike dragih ljudi, ugledam i neke koji su umrli prije mnogo godina pa osjetim da stoje pored mene, još su tu i živi su. Mislima idem u te slike i vratim se u neko vrijeme koje ne postoji zapravo. Ono je samo plod moje mašte, ali na trenutak postane tako stvarno. Tu se družim s ljudima kojih više nema, a koji nam nedostaju. Pričamo o zajedničkim uspomenama, o vremenu provedenom zajedno i sve nestvarno postaje tako stvarno. Sjedim u krilu svoga djeda, osjećam njegov miris dok mi priča o svom djetinjstvu, o životu kakav je on živio. Priča mi razne anegdote koje je u životu doživio. Priča i o mudrosti, o životu, kako da izrastem u čovjeka. Zatim upoznajem svog strica kojeg zapravo nikad nisam upoznao. Provodim dane i sa svojim precima na način kako su oni živjeli. Sve djeluje tako stvarno, kao da svaka slika priča tisuću priča. Vrijeme stane, a ja sam dio prošlosti i uz sve drage ljude koji mi nedostaju, a samo ovako mogu doći do njih. Sve uspomene na njih ključam u poseban pretinac svoga srca u koji ne može nitko ući osim njih. Tu ih čuvam da ih ne izbriše vrijeme i da sve uspomene na njih ne izbljede nikada. Sve što imam od njih su zapravo samo te uspomene, to blago koje ni smrt izbrisati ne može.

Luka Mijatović, 7. c

BOŽIĆNE JASLICE

Bor je okićen
i lampice sjaje,
ali najljepše od toga vidi se malo dijete,
položeno u jaslje.

Andeli s neba pjevaju
i nebom i zemljom pjesma ori.
Najljepšim sjajem zvijezda
na toj štalici gori.

Josip i Marija kraj njega stoje
i već tada oni su znali
da će njihovo ljubljeno čedo
spasenje cijelom svijetu dati.

Vesela zvona čuju se na crkvi,
polnoćka je, Božić se slavi.
Divna li veselja! Isus se rodio
opet u srcima našim.

Dolores Pandžić, 8.b

TI I JA

Stojim sama,
sama s tobom
gledajući kišu
tako prekrasan pogled.
Samo ti i ja
Samo ja i ti.

Pričamo o našim životima
o imenima koja ćemo dati našoj djeci,
o cvijeću koje cvjeta u proljeće,
prekrasno poput leptirovih krila.

Ne bojim se ničega
čak nikakve prijetnje,
ne bojimo se bilo kakvog čudovišta,
čak ni smrti.

Mi smo prijatelji, ne, mi smo obitelj,
ne mi smo par
mi smo oni koje je Bog spojio,
koje je Bog povezao.

Držat ćemo se jedno za drugo
dok nas smrt ne rastavi.
To znači beskonačno samo ti i ja,
Samo ja i ti.

YOU AND ME

Standing alone,
alone with you
watching the rain
such a beautiful view
Just you and me
Just me and you.

Talking about our lives,
about names we are gonna name our kids,
about flowers that bloom in spring,
beautiful like butterfly's wing.

We are not scared of anything
not even threat,
not scared of any monster,
not even death.

We are friends, no, we are family,
no we are match
we are the ones who God put together,
who God got attached.

We are gonna hold on each other
until death does us apart.
That means for infinity just you and me
just me and you.

Marija Prlić, 9. a

PJESNIKU O SELU

Dragi moj i dobri pjesniče,
Nema više tvoga, u pjesmama, opjevanog sela.
Magaraca revanje utihnulo davno
Pijetli više budilice nisu.
Vinogradi svi su zarasli u draču.
Duhan nitko posadio nije.
Težak je na počinak otišao davno.
Tamo daleko, vratiti se neće.
Škola nekad učenika puna,
Sad je samo lijepa uspomena.
Mrak na selo pada.
Samo zvijezde, isto kao nekad, još na nebu sjaje.
Dragi moj i dobri pjesniče...

Andrija Roso, 7. b

ZEMLJA DIDA MOG

Zemlja dida mog i oca mog... Zemlja natopljena suzama naših hrabrih baka koje su stoljećima nosile tugu i škrtost hercegovačkog krša. Moja zemlja!

Zemlja dida mog je poput starog mudrog čuvara koji čuva tajne i priče prošlih generacija. To je mjesto gdje se miris zemlje miješa s povijesnim slojevima tvoreći jedinstvenu harmoniju koja čini moj identitet. U mom i didovom kraju vrijeme teče drugačije. Godine prolaze, lete brzo, najbrže, a ipak dovoljno sporo da utisnu svoj pečat u potomke. Od stoljeća sedmog do Kulina bana, preko teških godina turskog zuluma do posljednjih godina stradavanja, pečat putuje i putuje i do mene dođe. Ipak, uza sve nedaće nema ljepše zemlje od zemlje dida mog i oca mog. Zlačana polja pšenice prošarana crvenim oholim glavicama prkosnog maka protežu se pod vedrim nebom dok se šume šapatom sjećaju prijašnjih vremena. Mrmore, šumore, predu priče o vilama, konjanicima, junacima i junačinama ovoga kraja. Svaki kamen na putu nosi svoju priču. Svako stablo ima svoju uspomenu. Tu, u zemlji dida mog, osjećam da tu pripadam. Tu su korijeni moje obitelji duboko usađeni u njezino tlo.

Sjećam se kako sam hvatajući leptire i nevino, dječje, sanjajući o avanturama koje me čekaju, trčkarala po onim poljima. Moji dani su prolazili u prirodi. Spokojni, puni sunca, uživanja. Svako proljeće je donosilo novi početak. Svako ljeto obilje plodova unatoč žarkom suncu i ispucaloj zemlji. Znaju žuljevite ruke. Svaka jesen je bila pravo bogatstvo žetve, a svaka zima bi donijela mir i tišinu koja nas povezuje. Pričaju stariji o teškom životu, ali nikada ne proklinju zemlju koja ih hrani, koja ih poji i nuka da rastu. Sve su to uspomene koje s koljena na koljeno prelažahu i dođoše u svako uho.

No, zemlja dida mog nije samo lijepa uspomena. Nisu samo sunce, plodovi, mir i mirisi. Ona nosi i teret prošlosti, sjećanja na teške dane i borbe koje su se dogodile ondje. Moji preci su kroz stoljeća ispisali svoju priču o ovoj zemlji, ostavljajući za sobom tragove svoje snage. Danas, dok gledam u daljinu s vrha brda, osjećam ponos i poštovanje prema ovom kraju koji me oblikovao. Zemlja

dida mog nije samo geografsko područje na karti, već je to mjesto gdje moje srce pripada, gdje su ukorijenjeni moji najdublji osjećaji i vrijednosti. Samo se nadam da ću u životu imati dovoljno mudrosti, kreposti i snage da prenesem te osjećaje i dalje na svoju djecu, unuke, a oni i dalje. Stoljećima odolijevamo svakoj mucu, ne smije sa mnom sve završiti. Ne, ne dam se! Ne dam zemlju dida svog!

Na kraju ću spustiti koljena na ovu svetu zemlju. Tvrdu, ispucalu, škrtu, a opet tako dragu. Pognut ću glavu pred Spasiteljem, Gospom i svim svecima. Čuvajte mi je, zakrilite je, u svoje krilo povijte..... to je zemlja dida mog!

Sara Sosa, 8. b

ZEMLJA DIDA MOG

Između visokih brežuljaka skrio se moj zavičaj. Mirno, maleno mjesto za koje mnogi ne znaju. Ondje bura prodire kroz kosti, mrsi kose zlačane. Na sivom kamenu pletem niti sreće dok me grli toplo sunce. Vjetar lagano njiše grane drina i brojnih smokava.

Odjekuju mi riječi bakinih priča koje su protkane stoljetnim oduzimanjem našeg mira. Riječi bakine koje govore o krvi i suzama koje su prolivene zbog nepravde. Ponosna i tužna zbog svake kapljice krvi i znoja. Nedjelja je. Bakin mirisni kruh s tvrdom koricom. Idemo u crkvu. U pređenim čarapama i crnoj kotuli ne nazire se dio moje kože. Preko čipkanog ovratnika bijele košulje nosim bakinu krunicu. Podne je. Čuju se crkvena zvona, to zvoni Zdravo Marija. Križam rukama svoje tijelo, pozdravljam Majku Božju. Mir mom srcu donosi didova sveta molitva. U sigurnosti svog krila, ona me privila.

Umirila je sva uzburkana mora, utišala je valove vanjskog svijeta. Zacijelila je rane u dubini srca mog. Moja zemlja ima najčvršće tlo i najmirniju ruku. Ona ima hrabre i borbene ljude, ta didova kamena zemlja. Hercegovina ima prostrana polja i rumene zore koje mi ne daju otići.

Ne želim nikada zaboraviti didove riječi, one su podloga mojih misli. Miris pure me vraća u jednostavnije djetinjstvo, u jednostavnije dane. Noću promatram križ na vrhu brda koji osvjetljava mjesečeva svjetlost.

Nebo je bistro, svaka se zvjezdica jasno razaznaje. Uvijek se sjetim bakine molitve prije spavanja nakon koje bi ona uvijek zazvala Gospu da nas čuva. U vjeri pronalazim istinsku radost. Majčin topli zagrljaj me ispunjava ljubavlju, njene nježne ruke miluju moje lice.

Prolazim kroz zarasle i već dugo nekročene puteljke i livade. Ograđeni su čvrstim kamenim zidom. U blizini je loza i stara čatrnja koja je zarasla dračom. U spokoju osjetim miris smilja nad kojim su najljepši zalasci sunca. Tišti me pomisao na odlazak iz mjesta gdje su tragovi mog djetinjstva, gdje je sve ono što su izgradile didove vrijedne ruke. Ali prije mog odlaska, želja mi je da još jednom onu staru kućicu posjetim. Neka me bakina škropaljica blagoslovi i

zaštiti. Njen mili pogled budi u meni osjećaj sigurnosti. Moj maleni kraj učinio je moje nesigurne korake stabilnima. Gdje god otišla, znam kome ću se uvijek vratiti. Zemlja dida mog.

Mihaela Tomas, 9. a

JESEN

Dok po mokroj stazici
Trčkaraju djeca,
Lišće vene,
Žuti na pokisloj grani.

Tiho, tiho pada list
Na šumsku stazicu.
Pobjegle su laste,
Daljina ih skriva.

Noć sve više raste,
Dan sve kraći biva.
Vrh polja i njiva
Sva priroda spava.

Stigla magla siva
Došla jesen prava,
Vjetar šumi
Dok ptičice odlaze na jug.

Marija Vranješ, 8. c

USKRS U OBITELJI

Najveći blagdan u godini je Uskrs. U mojoj obitelji se pripremamo za ovaj blagdan tako da mi djeca s mamom kuhamo jaja i bojimo ih. Mama peče kolače i tortu. Onda ja sa svojim bratom i sestrama ukrašavam jaja, da postanu vesela i šarena. Moj omiljeni dio je kucanje jajima, uvijek izabirem tvrđe da bih pobijedio. Dok traju blagdani, mojoj sreći nema kraja. Idem s obitelji na svetu misu, a onda je ručak. Za mene je to lijep običaj i veliki poseban blagdan.

David Vrdoljak, 4. a

SREDNJA ŠKOLA

ZAŠTO NE ČITAMO KNJIGE

Nisam od onih osoba koje ne vole čitati. Naprotiv, obožavam knjige i čitanje. Međutim, sjetila sam se nekih osoba koje uvijek imaju nešto protiv čitanja i uopće ne čitaju. Uspjela sam neke od njih upitati zbog čega ne vole čitanje. Odgovori su bili različiti.

Neki su rekli da je to najveća glupost i gubljenje vremena. Drugi su rekli da je to izmišljotina nečijeg mozga, a treći da ih ne zanima što je netko pisao. Ulaziti u daljnju raspravu nisam se usudila, a ni željela jer ne dijelim njihovo mišljenje. Osobno smatram da djeca u današnje vrijeme sve manje i manje čitaju. Obvezne lektire sastavljaju ili prepisuju nečije kratke sadržaje ili se potpomažu internetskim stranicama. Bit će sve teže i teže riješiti ovaj problem koji pušta sve dublje korijene. Smatram da bi se cijelo društvo na različite načine trebalo aktivno uključiti i pokušati ga, ako ne riješiti, onda barem smanjiti. Roditelji bi trebali naći malo vremena da svojoj, još malenoj djeci, pročitaju neki redak zanimljive bajke i na to ih navikavati svakodnevno. U školama bi se moralo motivirati djecu da čitaju otvarajući čitaonice, privlačiti ih zanimljivim programima, nagradama... Trebalo bi vratiti ono vrijeme kada su se za dječje rođendane poklanjale zanimljive knjige, a ne mobiteli i igrice.

Odraslima treba dati do znanja koliko je to važno za razvoj mozga njihove djece i za njihovo pravilno izražavanje. Vjerujem da bismo jedino tako svi skupa barem dijelom uspjeli riješiti ovaj veliki problem današnjice.

Marija Alpeza, 3. b

IZABRANE PJESME

I.

Čuvaš li ga, Gospodine?
Grliš li ga?

Nema te više, znam.
Tvoje srce prestalo je kucati onoga dana,
kada si i oči svoje zaklopio.
Vrijeme počelo da curi,
kao da je vječnost utonula.

Ruke hladne, oči zatvorene,
a lice mirno kao da sanja.
Nebo je plakalo tog dana
i kiša pokrivala suzne obraze.
Nema više mog oslonca,
jer sada je oslonac Njemu.

Ah, da ga samo još jednom vidim,
čujem njegov glas i priču,
kako bih znala o kojoj se ljudskoj duši radi.

Donesi mi mir u srcu i osmijeh na lice,
tako se uspomena na tebe nikada neće ugasiti.

II.

U tišini noći, suza i sjene,
ležiš mirno, a srce bez zvuka.
Pod zvijezdama sjajnim, u snu dubokom,
prolaziš kroz vječnost, tiho i spokojno.

Tvoje ruke odmaraju se sada,
od mučnog života, od teretnog bremena.
Lice blago, kao cvijet što vene,
ali u sjećanju uvijek ćeš biti živ.

Prolazimo kroz život, kao brodovi kroz more,
ali u srcima našim, trajat ćeš zauvijek.
Sjećanje na tebe kao svjetionik u noći svijetli
i dok nas ljubi vjetar i zvijezde sjaje svjetlo.

Ti mirno spavaš, na putu k vječnosti neumorno,
neka mir ti pronađeš dragi,
na drugoj obali, gdje nema bola.

Neka te anđeli nježno ponesu,
u carstvu mira, gdje svjetlost sja vječno.

ON JE TU!

Nemoj biti usamljen

Nisi nikad sâm

On je tu!

Grli te

Ljubi te

Voli te

Shvaća te

Kada padneš,

On će te dignuti

i pružit će ti ruku svoju.

Nasmiješit će se

i reći će ti: „Ustani, jer ti to možeš!“

Kada plačeš

On će te tješiti

i dat će ti maramicu.

Zagrlit će te

i reći će ti: „Ne plači, jer ja sam tu.“

Ne sumnjaj u Njega!

Ne budi sumnjivi Toma

Jer ono što je dobro i lijepo,

nevidljivo je oku,

a blizu je srcu.

NEBESKI PROZORI

Odavde vidjeh svjetlosti zvijezda,
što nebeski prozor otvara.
Mogu da gledam u noćni vidik
i ljubav koja se rađa.

U dubinu me uvodi
jedna čudna sila
i kad prolazim kroz pomračenje
umorenost izumire.

Kao mašti medvjeda
što se živo metne,
otvara mi srce
i sokove zvijezda sije.

Misleći na ljubeće svjetlo
koje se skriva u noći,
gledam u prozor i pamtim
da sam domaćin čarobnosti.

KOŠNICE IZ MOJIH SNOVA

Unutar sna me osjećaji guraju,
nezaustavljivi potok ide
i šalje mi pogled koji traje.

U srcu zarobljenima kao vjetar,
koji me usporeno vodi prema brdu
daleko u zoru, u miru bez straha.

U sadašnjosti ja se dižem,
u vjerojatnosti novog dana.
Opet me vozi nestrpljenje,
do smionih leptira košnica.

Univerzum je nešto neviđeno,
ništa ne može biti dovoljno snažno
da me obuzme, nikad ne!
Nešto duboko u meni je jako.

Želim biti tamo gdje su oblaci,
gdje moja duša može slobodno plesati,
gdje mogu letjeti na košnicama iz mojih snova

SJENE HERCEGOVAČKIH FRANJEVACA

Na kamenitim stazama,
gdje tišina nosi sjećanja,
stajali su s visoko podignutim glavama,
franjevci, čuvari vjere,
s blagoslovom u srcu.

Kad je zlo zakucalo,
kada su se ratne sjene nadvile,
oni su stali, hrabri i odlučni,
u ime mira, u ime ljubavi,
ali njihove su duše pronašle mir tek u smrti.

U poraću, kada je zemlja plakala,
ostali su samo tragovi,
molitve protkane tugom,
a svaka zvijezda na nebu
nosila je njihovo ime.

Danas, dok se sjećamo,
u mirisu crvene ruže,
osjetimo njihovu prisutnost,
u svakom koraku, u svakoj riječi,
u snazi koja nikad ne umire.

Hercegovino, čuvaj te sjene,
neka budu svjetionik nade,
i neka vjera ostane,
u srcima onih koji vole
i u svakom mirnom dahu.

VUKOVAR

Ima jedan grad oduvijek mi drag,
koji ima u sebi ostavljen trag.
Ima jedan grad i u njemu tuge,
koji ima tragove duge.
I još se osjeća miris rata i vojnika,
što dolazi do njihovih krvnika.

Ima jedan grad i u njemu san,
da u njemu završi ratni dan.
Ti ljepotu grada kriješ
i u ružnim snovima bdiješ.
Vukovaru, ti si naš grad!
Nećeš otići iz našega srca nikad!

Vukovar – grad na ravnici,
napali ga razbojnici,
branili ga ratnici,
hrvatski dobrovoljci.
O Vukovare, koliko su se ljudi za tē krvlju borili
dok u zlim neprijateljima zloduhe nisu ubili.

Vukovare, ti razrušen nisi,
ali tvoja žrtva i dalje između neba i zemlje visi.
No, iako si razrušen bio,
svatko se tobom ponosio.
Bio si miran grad, pun ljudi, djece i cvijeća,
a sada na grobovima gori beskrajno more svijeća.

Mihaela Barić, 1. godina fakulteta

KAD TE NEMA, GOVORIM SVIJEĆI

Kad te nema, govorim svijeći
suze mi same počnu teći.
Vosak se otapa,
fitilj sagorijeva
moje te srce još ne zaboravlja.
Kao riječi na praznom papiru,
kao miris u potpunom dimu,
kao onaj koga čekam,
a znam da neće ugledati svjetla.

Ti dijete,
rođeno usnulo
nikad upoznato
nikad doneseno kući.
Moja te duša ostala željna.
Jer, znam da nakon svega
to je još samo jedna dječja želja.

Čuvaj mi nebo,
uljepšaj nebeski kor
i razveseli taj svečani zbor.
Bog nek' te pazi
i neka ti anđeli jave
da ispod plavog neba
jedno srce zauvijek te čeka.

Sara Brzica, 3. b

PROLAZI VRIJEME

Dok gledam kapljice koje klize niz prozor
Zamišljam one koji više nisu tu.
Jesu li to one suze koje smo mi isplakali
za onima koji su otišli? Ljudima kojim
povratka nema. Vidim kako se naša tuga provlači kroz
krošnje drveća. Cijela priroda plače.
Kad bi se vratili s Neba samo na trenutak
što biste ih pitali?
„ Zašto ste otišli? Kada ću vas opet vidjeti?
Zašto ste nas ostavili? Jeste li znali da se vratiti nećete?“
Dok mi duša plače,
pitanja se sama pitaju,
a odgovora nema.
Jedan odgovor znam:
Jednog tihog jutra, dok Sunce bude
izlazilo, naša će se duša sresti
s onima koje volimo.
Više nećemo plakati, nego ćemo skupa
s njima u Raju ples radosti plesati i pjevati
pjesmu o divnoj vječnosti.

Ivana Ćorić, 1. m

OD DJETINJSTVA DO ZRELOSTI

Nekad mi se čini da još živim u svom djetinjstvu i nastojim ga čuvati, ali mi ne ide. Teško priznajem, ali vidim ga iza sebe i jedino što želim je na trenutak vratiti se u to bezbrižno razdoblje života kada je sve bilo odlično.

Majka bi me prije pitala što želim biti kada odrastem, a ja bih samouvjereno odgovorila da želim biti frizerka. Sada satima razmišljam o izboru fakulteta i budućeg posla. Prije sam mogla biti što želim, a sada moram biti ozbiljna i odgovorna djevojka koja zna što želi. Nekada bih se satima igrala na suncu, a sada ga samo gledam kroz prozor dok ispunjavam sve silne obveze. Svi govore da sam dovoljno zrela da sama odlučujem za sebe, a ja, neodlučna djevojka, najradije bih da netko sve odluči za mene da ne mogu kasnije sebe kriviti ako ta odluka bude loša. Djetinjstvo je bilo razdoblje života kada sam mogla uživati u danu bez razmišljanja o sutrašnjem, kada bih jela slatkiše ne razmišljajući o kalorijama, kada sam mogla obući i obuti bilo što, a da se ne brinem kako mi stoji i što će drugi reći o tome. Sada, u mojoj takozvanoj zreloj dobi, imam toliko briga, pitanja i obveza da se nekada zapitam kako sam se dovela u tu situaciju. Ponekad poželim pustiti sve i ponovo gledati život onim čistim pogledom malog djeteta koje je uživalo u svakom trenutku, kojem je bilo dovoljno da ugleda zraku sunca da bi bilo sretno jer se može igrati sa svojim prijateljima. U ovoj zrelosti, do koje ne znam kako sam došla, nemam vremena za svoju obitelj i prijatelje. Rekla bih da mrzim zrelost, ali nije sve tako loše. Postajem pametnija, odgovornija i spremnija za ovo što me čeka. Želim za par godina biti dobra žena, majka i pružiti svojoj obitelji sve što je potrebno. Zrelost me uči zahvalnosti i poniznosti.

Od djetinjstva do zrelosti sam došla tako brzo da se ni ne sjećam kad se to dogodilo. Možda sam prebrzo odrasla i to me rastužuje, ali budućnost može biti još ljepša ako se malo žrtvujem sada.

Ana Leko, 3. a

IZABRANA DJELA

BAŠ JE ČUDNO RAZMIŠLJATI

Uvijek sam osjećala da sam ovdje iz nekog dubljeg razloga. Ne samo kako bih postojala, disala, radila i živjela, samo živjela. Često se uhvatim u trenutku i zapitam se kamo trebam ići i kako moj put treba izgledati.

Ne volim pokazivati previše sebe jer smatram da osoba ne mora pokazivati sebe drugima u svjetlu koje oni žele vidjeti u njima. Možda sam to kasno shvatila i protratila vrijeme tražeći sebe u drugima i u želji za dokazivanjem da vrijedim. A vrijedim li zapravo? Iskreno, ne znam, jer sretni ljudi ne pišu, tuga je ta iz koje proizlaze djela poštovana i cijenjena te iskreno i autentično napisana. Svaka noseći svoju bol. Bol koja je u meni ne predstavlja prepreku već postaje dijelom mene koji postoji u djelima napisanim isključivo mojim rukama. U težnji da napusti mene i prijeđe na ovaj papir i ostane zauvijek u njemu. Ne kako bi prešla na one koji žele suosjećati s piscem, nego da ostane zauvijek ukopana u srž poruke koja unatoč tužnoj tematici koju nosi ostane sama. Moja očekivanja su pomiješana od same pomisli na budućnost i planove duša koje me okružuju i nameću mi teme koje ne diraju moju emociju niti maštu te na taj način i razlikujem što volim, a što me jednostavno umara. Volim prenesena značenja jer smatram da osoba koja čita određene dijelove mojih stihova (a rijetki imaju prilike) treba shvatiti svaki dio onako kako osjeća da je ispravno u danom trenutku. I kada me pitaju na što se odnose, trudim se pronaći odgovore koji bi mogli zvučati najbolje te ih na neki način izmislim jer mislim da su jednostavnost i dubina iz koje su zapravo proizišli previše duboki da bi se lako protumačili.

Možda sam na neki način previše ozbiljno shvatila život, život koji živimo svi, ali svatko u svome svijetu previše razmišljajući o sutra. Koje nam nije obećano.

Tko sam?
Kamo idem?
Zašto hodim, a puta nema?
Koji dio mene postoji?
Koji li je odnijela sjena?
Ostala je samo maska
Mrtve duše
Što lebdi na nebu
Nad tijelom bez sjene
Jer ono u stvari više
Ni ne postoji!

Moja noć je sve u meni
Polako tone u dubine
Ali ima svoje granice
Granice u kojima lebdi na mjestu
Mjestu gdje se susreću život i smrt
Ali se ne dodiruju

Ruža Leko, 3. b

IZABRANE PJESME

USPOMENE

Uspomene su dragocjene
Sjaje u nama
Kroz vremenski hod nas čuvaju i prate
Nose sa sobom trenutke sreće i tuge

Uspomene su kao šarene slike u albumu
Vraćaju nam osjećaj ljubavi i topline
Kroz njih se prisjećamo suza i smijeha
Izgrađujući mostove između sadašnjosti i budućnosti

Kad god zatvorimo oči
One nas posjete
I ponovno doživljavamo trenutke koje smo prošli
Jer uspomene su naše blago, neotuđivi dio nas
One nas čine cjelovitima, posebnima
I ispunjavaju nam dušu

SAMOĆA

Kada tišina zavlada oko mene
I samoća obuzme srce
Ja uvijek u toj tišini
Pronalazim nešto dobro i drago

Nije samoća uvijek teška
Ona mi daje vremena da bolje upoznam sebe
U tišini svog srca nalazim mir
I otkrivam snagu koja je tu
Duboko u meni

Iako se ponekad osjećam kao da sam ostavljena
Znam da nisam jedina s takvim osjećajem
U ovom svijetu punom ljudi
Svako srce nosi svoju priču, radost ili tugu

Samoća je putovanje kroz koje svi prolazimo
Da bismo naučili cijeniti druge
Samoća nije naš neprijatelj
Već prijatelj koji nas uči da budemo snažni

RANJENO SRCE

Kad srce boli kao da je ranjeno
Miješaju se tuga i bol
Sjećanja i rane ostaju urezane duboko
Kao tragovi koji ne blijede

Ranjeno srce je poput uvelog cvijeća
Gubi svoju ljepotu i sjaj, ali ne umire
Iz nepodnošljive boli izlazi želja i snaga
Da se srce izliječi

Nikada ne smijemo zaboraviti da smo vrijedni ljubavi
Ranjeno srce nije mrtvo nego još uvijek kuca
S vremenom će bol izbljedjeti, rane zacijeliti
Jer ljubav uvijek pobjeđuje
Ranjeno srce će ponovo zasjati ispunjeno srećom

POGLED

Kada nam se pogledi susretnu
Osjećam kako se vrijeme zaustavlja
U tvojim očima pronalazim ljepotu
Koja me osvaja

Tvoj pogled je kao zraka sunca
Koja mi grije srce i dušu
U njemu vidim ljubav
Koja me osvaja

Pogledom govoriš bez riječi
Izražavaš sve ono što ne možeš reći
U njemu pronalazim sigurnost
Kao da smo povezani na neki poseban način

Tvoj pogled je kao ključ
Koji otključava moje snove
U njemu nalazim beskrajnu motivaciju
Da budem najbolja verzija sebe

MJESEČAR

U tamnoj noći kada samo mjesec sja
Budi se mjesecar
Hodi po stazama bez kraja
U svijetu svojih misli i snova

Njegove oči sjaje poput zvijezda
U njima se kriju duboke tajne
On luta kroz pustinju svojih snova
U potrazi za srećom

Mjesecar sanja o ljubavi
O nježnom dodiru i zagrljaju koji grije dušu
Traži put do srca ispunjenog ljubavlju
Da ga oslobodi samoće i tuge

Njegove korake prati mjesec
Vjerni prijatelj na njegovom putu
I kao jedini pravi prijatelj
Koji čuva svaku njegovu tajnu

NEBO

Zadivljuju ta vječna prostranstva
Beskrajna i sjajna
Zvijezde sjaje kao dragulji na tamnom platnu
Mjesec se smiješi
Obasjava nas dok sanjamo o avanturama dalekih svjetova

Svemir nas zove
Poziva naš radoznali um na putovanje
Da otkrijemo nepoznato
On je izvor inspiracije bez kraja
Čudesan i tajanstven

Doista
Kada gledam gore osjećam da sam dio nečega većeg
Osjećam duboki spokoj i mir
Povezanost s nebom

Moje nebo je kao slikarsko platno
Na kojem su oslikani snovi i priče
Zvijezde su kao pjesnici koji ispisuju svoje pjesme
A mi smo samo promatrači koji se dive toj čudesnoj ljepoti

Ana Majić, 3. b

JOŠ MI NEDOSTAJEŠ

Samo sam željela vratiti vrijeme
Još jednom ponoviti tvoj zagrljaj
I barem na sekundu dotaknuti te lijepe ruke.
Opet vidjeti taj sjajni osmijeh.
Opet osjetiti tu ljubav koja nije trebala nestati
I biti sretna kao prije.

Ali to je bilo nemoguće
Nisam to mogla prihvatiti.
Bilo je teško željeti, a da znaš da to ne možeš imati
Tražila sam načine da to dobijem
I tu mi je proletio život.
Sve je proletjelo u mračnoj sekundi potrage
Dok nisam shvatila da to neću nikad naći.

Teško je prihvatiti istinu, dok još boli.
Ožiljci su tu i ne miču se
Teret je ogroman
Ne mogu ga podnijeti...

Tea Marijanović, 1. m

IZABRANE PJESME

U tišini noći, zvijezde blistaju,
Tvoj mir, Bože, u srcu se stavljaju.
Kada mi je teško, Ti si mi snaga,
U tvojim rukama, nema nikakva briga.

Tvoja ljubav s neba, poput kiše pada,
svaka suza moja, u Tvojim rukama je sada.
U molitvi šapnem srce mi se smije,
Tvoj blagoslov, Bože, nikad ne umije.

Kad sunce sja, Ti si moj put,
U Tvojim očima, svijetli svaki kut,
Hvala ti na svemu, na ljubavi bez kraja,
S tobom, Bože, radost nikad ne izostaje.

U svakom koraku, Ti si mi vodič,
U srcu mom, Ti si mi vječni svjedok.
Kad zora svane i novi dan kraći,
S tobom, Bože, život je pun sreće.

Dok proljeće cvjeta i ptice pjevaju,
Tvoja ljubav, Bože, u svemu se pojavljuje.
U svakoj molitvi, u svakom snu,
Ti si moj oslonac, moj vječni put.

Tea Mikulić 2. i

U Hercegovini, sunce sja,
Mostar, široki, sve nas spaja.
Grude se smijese, svi smo tu,
u srcu nosimo ljubav, to je naš put!
Gradovi su nam mala šala,
kako izgledaju ni London nam nije ravan.

Kad se čuje gonga, svi plešu u ritmu,
Bećarac nas pokreće, svi u veselju, bez straha.
Naša tradicija, to je prava stvar.
Zajedno smo jači, to je naš dar!

U kafani se čuje smijeh i pjesma,
svaka čaša diže se, to je prava česma.
U Mostaru se mostovi sjaje,
Dok svi zajedno pjevamo, srce ne staje.
Grude su srce, ponos i snaga.
U svakom selu, svaka kuća, prava draga.
Miris domaće hrane, svima nam prija,
svi zajedno uživamo, to je prava čarolija!

Kad se čuje pjesma, svi se okupe,
u veselju i smijehu, nema tu tuge.
Herceg-Bosno, ti si naša sreća,
u Gradama, prijateljstva sve veća!

PISMO S POSVETOM

Nije ni kiša
nije ni sunce
nije ni vrijeme ono što me sjeća na tebe
vraća me dah uz izgovorene riječi i
zagrljaj pri dolasku i
polasku
vraća me toplina tvog prisustva i
neka čarolija koju si razasipao hodom i
svakim pokretom
bio si mađioničar moje ljubavi, sreća trenutka i
snaga riječi
uvodio si me u ono što je sedefasti život i
ono što je prokleta tama
nikada se nisam osjećala samo niti uznemireno
bio si ono što svatko može poželjeti i
zamisliti uz sebe
samo zato što si ono što jesi
nisi dramatičan
već si moje misli kad te se sjetim
nisi melankoličan
već je moje tijelo nakon tebe
ne znam
jednostavno si poseban
ono si što ovaj svijet čini boljim
moj svijet i
stvarni svijet

moj si izgubljeni san
a Zemlji si podaren kao trofej
trofej ljepote i
ljubaznosti čovječanstva

Lana Mitar, 4. i

LJUBAV I POŠTOVANJE

Kako je divno biti čovjek, a i koliku odgovornost to samo po sebi nosi. Svaki čovjek žeda za ljubavlju i svaki čovjek želi biti priznat i prihvaćen u zajednici, bilo u obitelji, u školi, na fakultetu, poslu, općenito u svom društvu i životnom okruženju...Žedan je poštovanja. Ako smo žedni svega toga, ako nas je Bog stvorio za te najljepše osjećaje, zašto dolazi do tolikih otimačina, ratovanja, mržnji, zavisti, ljubomora, odbijanja, uništavanja..?

Svijet kao da je postao jedan veliki ring „igara gladi“ gdje se malog običnog čovjeka želi svesti na samu ništicu. Jednostavno uništiti ga kako bi se moćnik domogao svog trona misleći da će zauvijek vrijediti pravilo „zavadi pa vladaj“, gdje mu apetiti za moći i uništavanjem neprestano rastu jer se negdje u životu u njegovom srcu dogodio „lom“, nije doživio ljubav i poštovanje od svojih najbližih, razočarao se u ono najljepše, nije imao snage izdignuti se iznad onih koji su ga u tom povrijedili, nije mogao oprostiti u samom početku. Čovjek postaje vuk čovjeku. Uviđam da ljubav i poštovanje za sobom vuku još jednu bitnu životnu stavku, a to je moć neprestanog oprosta, kako nas i sam naš Krist uči, do sedamdeset puta sedam. Za nas to predstavlja neograničen broj zato što mi sami po sebi to ne možemo jer nam je potrebna Njegova milost kroz našu molitvu. Zašto je teško shvatiti da moć nije u oholosti života nego u poniznosti srca, srca koje je spremno samo u takvom stanju oprastati, moliti, ljubiti, poštovati...? Samo tada postajemo moćni i sposobni istinski vladati ovim svijetom i držati ga na svojim dlanovima. Kako je to moćno! Kako je moćno moći istinski nekoga voljeti u moru tolikih odnosa koje nam je Bog ostavio na zemlji kako bi nas pripremio za svoju vječnu ljubav, u odnosu s roditeljima, prijateljima, kolegama na poslu, susjedima, braćom i sestrama, s voljenom osobom u vezi, sa supružnikom, gdje se ujedno očituje najdublja moć Njegove ljubavi. Ali što imamo od toga ako ljubimo i poštujemo samo one koji nas ljube i poštuju, što posebno s tim činimo za ovaj svijet?

Podignimo ljestvicu ljubavi i poštovanja! Priđimo onima koji su odbačeni, koji su smatrani „manjima“, „nižima“ i „slabijima“ u društvu, onima koji nam

i nisu baš dragi, koji su nam odbojni, koji nas ne pozdravljaju, koji nam žele zlo, koji nas žele uništiti! Pružimo im ruku pomirenja, ruku koja govori da su vrijedni, da je lijepo što postoje, ruku koja će ih zagrliti i reći da ne moraju uništavati kako bi se zaštitili i opstali u ovom svijetu, ruku pomoćnicu koja će biti uz njih i nad njima u trenucima njihove slabosti i procesa njihove preobrazbe u ljude pune duše i srca! Ljude koji postaju spremni zaustaviti krug „igara gladi“ uništavanja naših života i onoga za što smo stvoreni i započeti krug ljubavi i poštovanja, krug primanja i davanja ljubavi i poštovanja i izgradnje raja već ovdje na ovom svijetu.

Petra Pejić, 3. b

ZANIMLJIVOSTI

FRA ROBERT JOLIĆ

Fra Robertov odgovor 229

MARIO KNEZOVIĆ

Ledinački zapisi – Ledinačka Draga 236

SREĆKO TOMAS

Dani Hercegovaca u Slavoniji, Srijemu i Baranji 2024. 240

MLADEN VUKOVIĆ I FRA ANDRIJA VLAŠIĆ

15. godišnjica smrti fra Andrije Vjenceslava Vlašića (1932. – 2009.) 251

MLADEN VUKOVIĆ

Spomenici iseljeniku i gastarbajteru 258

FRA ROBERTOV ODGOVOR

U prigodi mise za hrvatske žrtve Drugoga svjetskog rata i poraća na Groblju mira na Bilima 17. kolovoza ove godine novinar RTV Herceg-Bosne zamolio me za kratku izjavu. Na to sam nerado pristao jer imam previše drugoga posla, a k tome to i nije tema i razdoblje kojim se poblizije bavim; ipak, kad je rekao da ne može naći nikoga od onih znanstvenika kojima je to najuža struka, pristao sam jer načelno novinare nikad ne odbijam.

U tome kratkom razgovoru naveo sam: 1. da se prema žrtvama treba odnositi s velikim pijetetom i da se moraju izdignuti iznad bilo kakvih političkih i drugih motiva, 2. da se moramo kloniti „kulture selektivnog sjećanja“ (naslov knjige dr. Ivica Šarca) po kojoj smo uvijek mi žrtve, a drugi su zločinci te priznati da su stradali i pripadnici drugih naroda, a da je i među nama bilo zločinaca, 3. da su komunistima poseban trn u oku bili svećenici i da su ih ubijali iz ideoloških razloga.

Ne vidim što bi u tome bilo sporno; niti sam rekao što nova ni posebna, posebno ne zazorna. Držim da bi se svaki normalan čovjek, i Hrvat i Srbin, i bilo koji drugi, lako složio sa svim navedenim. No – očito se baš svi i ne slažu s onim što sam rekao. Primjerice, „publicist“ (što god to značilo) Ivan Matić koji je sasuo na me drvlje i kamenje u svome tekstu *Zbog čega se fra Robert Jolić ideološki pogubio?* objavljenom na portalu Vrisak. Ja se nisam „pogubio“ jer sam navedene stavove zastupao oduvijek – pa sam valjda oduvijek bio „ideološki pogubljen“.

Vrlo je nezgodno osvrtni se na izjavu danu televiziji jer valja uvijek imati na umu da urednici redovito krata ono što je netko izjavio kako bi izjavu prilagodili vremenskom okviru koji im je zadan. Stoga bi trebalo biti veoma oprezan u pisanju o izjavama za televiziju, imajući uvijek na umu da govornik ne može u tako kratkom vremenu reći sve što želi, kao i da se dio njegovih izjava krati. To publicist Ivan Matić očito nije imao na umu. No, bez obzira na to, idemo vidjeti u čemu sam se ja to, prema Matićevu mišljenju, „ideološki pogubio“.

I.

Ja sam izjavu dao *prije* mise na Groblju mira na Bilima i nisam mogao ni na koji način govoriti o „politikanstvu“ na samoj misi – što mi Matić podmeće. Niti sam mislio, niti sada mislim da je na misi bilo bilo kakvog politikanstva. Štoviše, pozdravljam nazočnost političkih predstavnika hrvatske Vlade i Sabora, kao i domaćih visokih političara i zahvaljujem što na različite načine, i moralnom i financijskom podrškom, pomažu u velebnom projektu izgradnje Groblja mira. Ono što sam rekao vezano za „politiku“ jest činjenica da su se nerijetko žrtve rata koristile u političke svrhe, pri čemu sam naveo iskapanje jama u koje su u Drugom svjetskom ratu bile ubačene srpske žrtve u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, u čemu je prednjačila Srpska pravoslavna crkva, a što nije imalo za cilj izražavanje pijeteta prema žrtvama i njihovo dostojno pokopavanje, nego zacrtavanje granica Velike Srbije (nažalost, taj dio je urednik ispustio, pa nije objavljen, što je i dovelo do ovakvog pogrešnog „čitanja“ mojih „ideoloških zabluda“). O tim iskapanjima pisao je Milorad Tomanić u svojoj antologijskoj studiji *Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj* (Beograd, 2001.): „Ali izgleda da neko nije želeo da se taj posao obavi u miru i tišini, u dostojanstvenoj atmosferi, kakvu su zasluživali oni zbog kojih je to tobože i činjeno. Kao da su američki televizijski delatnici u to umešali svoje prste: sve je bilo okruženo kamerama, reflektorima, novinarima. Ljudi su na televizijskim ekranima mogli da gledaju stravične slike sa stotinama lobanja i kostiju poredanih po šatorskim krilima. (...) Kada je započeo rat u Hrvatskoj, iskopavanja kostiju su prestala, kao i pozivi Sabora [SPC-a] da se to i dalje radi. Začuđujuće je, međutim (ili možda nije), da u Srbiji nije obavljeno nijedno od takvih iskapanja. (...) Ili je, možda, [Abelova krv] prestala da viče [iz zemlje] kada se videlo koji su bili istinski motivi Srpske crkve, ko se sve spuštao u jame, a posebno kada su kosti žrtava Drugog svetskog rata prekrivene kostima novih žrtava, onih iz jugoslovenskog rata od 1991. do 1995.“ (str. 41.-43.). A „istinski motivi“ bili su stvaranje Velike Srbije – pa i na kostima žrtava rata!

Moja je želja, to sam i rekao u intervjuu – da nikada ne dopustimo da politika, sebeljublje, samoisticanje, razmirice bilo koje vrste dođu u prvi plan i da zasjene ono što je neusporedivo važnije, zapravo što je jedina svetinja, a to je molitva za žrtve i pijetet prema njima. Ne vidim stoga ništa sporno u mojoj izjavi – koja je u bitnome skraćena u televizijskom prilogu, što je možda moglo dovesti gledatelje u zabludu.

A moju izjavu proglasiti „atakom na projekt Groblja mira“ može samo potpuno zlonamjerna osoba. Na Groblju mira na Bilima je i križ moga djeda (s majčine strane) Vladimira Galića iz Kongore kod Tomislavgrada, kojega su partizani kao hrvatskog domobrana ubili u Zagrebu pred kraj rata 1945. godine. A Matić tvrdi da ja otvoreno pokušavam kompromitirati „projekte kakav je Groblje mira“. Bože, svakakve bolesti!

II.

Ivan Matić je na nož dočekaao i moju izjavu „da su u prvoj godini rata teško stradali i Srbi“. Dva puta on zapjenjeno tumači da su oni počeli stradavati tek nakon 28. lipnja 1941. i tzv. Vidovdansskog ustanka. Uopće ne shvaćam što je pisac htio reći. Je li u redu to što su počeli stradavati nakon 28. lipnja? Smatra li on da treba pohvaliti one ustaše (nastaše, divlje ustaše ili kako su se već zvali) koji su srpske žene, djecu i starce počeli ubacivati u jame tek nakon 28. lipnja? Ti su srpski civili zacijelo biti iznimno zahvalni onima koji su ubijali – samo zato što to nisu činili prije 28. lipnja!?

Kad sam upozorio da su i drugi imali žrtava, a ne samo mi; kad sam naveo da zločinci nisu samo iz drugih naroda, nego da ih je bilo i u našem narodu – nisam otkrio toplu vodu. To zna svatko tko se i najpovršnije želio uputiti u prilike Drugoga svjetskog rata (i poraća). Ja sam želio samo potaknuti na pošteno priznanje da je i među „našima“ bilo zločinaca, kao i da je među „njihovima“ bilo žrtava. To od nas zahtijeva temeljno ljudsko poštenje, a da i ne govorim o temeljnim kršćanskim principima. Ono što mora nadići svaki pošten čovjek je upravo „kultura (ili nekultura, primitivizam) selektivnog sjećanja“, po kojem su zločinci uvijek drugi, a žrtve uvijek mi. Nisam siguran je li Ivanu Matiću poznato da su upravo „naši“ na početku rata ubili brojne pravoslavne svećenike i kaluđere? Da su stotine srpske djece, žena i staraca ubacili u jame i ubili na druge načine? Što bi rekao publicist Matić na podatak da su divlje ustaše u duvanjskom selu Cebari, među 129 srpskih žrtava, u ljeto 1941. ubili Milicu Zelen Tominu, rođenu 1939. (bile su joj dvije godine!), Savu Zelena Ilijina, rođena 1939., Milicu Zelen Vasinu, rođenu 1940. (godinu dana!), Milicu Zelen Perinu, rođenu 1939., Dušana Zelena Ristina, rođena 1940. i brojnu drugu djecu, mlađu od sedam godina života (*Duvanjski žrtvoslov*, Tomislavgrad, 2013., str. 293.-296.). Je li to nešto čime bismo se mi Hrvati trebali ponositi? Je li to nešto što bismo mi Hrvati trebali prešućivati, nijekati? Ja to nikada nisam i nikada neću – bez obzira smatrao me Matić i njemu slični „ideološki pogubljenim“.

Rekoh naprijed da je sasvim svejedno jesu li „naši“ ubijali prije ili poslije 28. lipnja 1941. – zločin je i prije i poslije. Ali kad se već publicist Matić toliko pjeni oko te teze – njemu za informaciju navodim da je i ona netočna. Naime, bilo je ubijanja Srba i u Hercegovini i prije toga fantomskoga 28. lipnja. U Mostaru su u noći s 31. svibnja na 1. lipnja 1941. uhićena petorica istaknutijih Mostaraca srpske nacionalnosti (dr. Feodor Lukač, Mihailo Blanić, Luka Kulaš, Ljubo Kulaš i Milan Vojinović). Skupina ustaša s nekim „stražarom Jusićem na čelu“ odvela ih na obalu Neretve kod Ortiješa i pogubila. Navodno se spasio samo dr. Lukač skokom u rijeku. Dr. Tomo Vukšić donosi podatak da je u Kronici biskupije biskup Mišić zabilježio „kako su i njega telefonski opominjali

zato što je u kuću primio ustrašenu ženu dr. Lukača s djetetom“. Feodorov brat, dr. Aleksandar Lukač (liječnik), uhićen je tri tjedna kasnije u Ljubuškom zajedno sa sucem Maksimom Andrićem i još jednim mještatinom koji se zvao Ljuban Gnjata. Uhitila ih je skupina Frane Vege najvjerojatnije 23. lipnja 1941. i pvela na Domanoviće, ali se tomu usprotivio tadašnji kotarski predstojnik u Ljubuškom Ivan Bukovac i zadržani su u ljubuškom zatvoru. U noći je dr. Lukač ipak odveden na Trebižat i ubijen.

Molio bih stoga Matića da mi pojasni koje su to moje kolege (povjesničari) utvrdili da na području Dalmacije i Hercegovine nije bila ni jedna jedina srpska žrtva prije 28. lipnja. To je očito netočno. Točno je pak da prije 28. lipnja nije bilo masovnih ubojstava.

Za razliku od publicista Matića, ja držim da je zločinac uvijek zločinac, bez obzira kojemu narodu pripadao, i da je žrtva uvijek žrtva, također bez obzira kojemu narodu pripadala. I da za svakoga zločinca, pa pripadao i mome narodu, treba reći da je zločinac. Ono što ja mislim o toj temi napisao sam (i izrekao u više prigoda) 2013. u recenziji knjige dr. Ivica Šarca *Kultura selektivnog sjećanja*: „Autor otvoreno progovara o zločinima na području Hercegovine, i to u nekoliko faza, o masovnim grobnicama, ali donosi i vijesti o prvim, ali i dubokim, sumnjama samih Hrvata, ne samo intelektualne elite, nego i običnih seljaka i radnika, koji su se ne samo zgrozili na vijesti o masovnim ubojstvima, nego i počeli s crnim predviđanjima o propasti takve države i o navlačenju prokletstva na čitavi narod – makar on u ogromnoj većini niti je imao niti je želio imati ikakve veze s tim strašnim zlodjelima.(...) U svakom slučaju, slanje redovito mlađih ustaških logornika i tabornika u Hercegovinu (studenata!), pošto se stanje nakon propasti Kraljevine Jugoslavije, barem na hercegovačkom području, bilo primirilo i slutilo na dobro, koji su započeli s progonima i masovnim zločinima nad srpskim stanovništvom, bila je tragična pogreška vrhovne ustaške vlasti, među kojima su neki (*rasovi*) i sami zastupali ideju o potrebi gruboga obračuna sa Srbima na prostoru (zamišljene) NDH, među kojima ne treba isključiti ni samoga poglavnika dr. Antu Pavelića“ (*Hercegovina franciscana*, br. 9, Mostar, 2013., str. 300.-301.). To je ono što ja mislim otkad sam se počeo ozbiljno baviti navedenom problematikom. To je ono što misli svaki pošten i normalan Hrvat.

Ja se plašim ljudi kakav je publicist Matić. Štoviše, mene je stid što takvih (i danas) ima u mome narodu. Užasavam se samo pomisli da je Matić bio živ 1941. – kako bi on zdušno provodio politiku čišćenja drugih s naših prostora. Ili pokušavam zamisliti da neki sličan rat započne danas, u naše vrijeme. Gledam Matića kako stoji pred okupljenom srpskom djecom i ženama koje zločinci vode kako bi ih ubacili u jame ili pobili na druge načine i tješi ih riječima:

„Nećemo vas ubiti prije 28. lipnja (2025.)“, a oni mu radosno plješću rukama što im tako blagolagoljivo i umilno progovara.

Dakako, govoreći o žrtvama iz nekoga drugog naroda, kao i o zločincima iz našega naroda, nipošto ne želim skidati krivnju sa zločina drugih nad mojim narodom. Za to je potvrda što sam upravo ja vodio projekt *Duvanjskog žrtvoslova* i dovršio ga sa suradnicima 2013. godine. Dokaz je to što sam u monografijama svih župa koje sam pisao donio i detaljan popis svih (hrvatskih) žrtava rata. Dokaz je i izrada monumentalnog zbornika *Rama u Drugom svjetskom ratu i poraću*, koji sam uredio i u kojem sam detaljno obradio temu velikosrpske ideologije i četničkih zločina u Drugom svjetskom ratu. I zašto uopće dalje nabrajati, kao da se ja za nešto trebam ispričavati Matiću i njemu sličnima. Pijetet prema žrtvama vlastitoga naroda nipošto ne priječi pijetet i prema žrtvama drugih naroda. Naprotiv!

Matić mi prebacuje i da sam namjeravao u monografiju župe Međugorje, koju sam objavio 2013. godine, umetnuti i tekst o jami u Šurmancima, u koju su ubačene stotine srpskih civila iz Prebilovaca. To je istina. I ne vidim u tome ništa sporno. Ja pritom ni na koji način nisam želio „oživjeti tu jugoslavensku režimsku matricu za podvaljivanje kukavičjeg jajeta Međugorju“, kako mi pokušava podvaliti Matić, a što je perverzna laž i prvoklasna glupost, nego naprotiv skinuti ljagu s imena Međugorje koje se u komunističkom tisku u vrijeme prvih godina Gospinih ukazanja pokušavalo na sve načine povezati s jamom u Šurmancima. U tu su svrhu komunistički „publicisti“ bezočno i pogrdno pisali čak o „ustaškoj Gospi“. Meni je i danas žao što takav tekst nije ušao u monografiju župe Međugorje jer bi on bio pojašnjenje onodobnih zbivanja (iz 1941.) koja hodočasnike i druge posebno intrigiraju i dokaz su da međugorski fenomen iz 1981. nema nikakve veze sa zločinima iz 1941. Ali kad smo već zbog posebno osjetljive situacije odustali od te nakane (ondašnji međugorski župnik i ja), to me svejedno nije spriječilo da sam na drugome mjestu – u obaranju lažnih napisa nizozemskog antropologa Marta Baxa o Međugorju – iscrpno pisao, između ostaloga, i o jami u Šurmancima i o događanjima u Hercegovini u vrijeme Drugoga svjetskog rata i poraća (Bolesne izmišljotine o Međugorju, *Hercegovina franciscana*, br. 9 (2013.), str. 223.-242.; Fabrications on Medjugorje: on Mart Bax' Research, *Studia ethnologica Croatica*, vol. 25, Zagreb, 2013., str. 309.-328.).

U svom antologijskom eseju/raspravi iz 2020. godine s „dvojcem s kormilarom“ (fra Ivan Šarčević i fra Drago Bojić) dr. fra Ivan Bubalo piše i o poštivanju svake žrtve (rata). Osvrćući se na poruku koju je dobio od dr. Ive Banca: „Mjera samilosti prema brutalno ubijenim ljudima, vezanim žicom u plitkim grobovima je mjera najelementarnije humanosti, čak da je riječ o najgorim zločincima“, Bubalo nastavlja: „Iza ovih riječi stoji praiskonsko

uvjerenje o postojanju bezuvjetne nepisane zapovijedi božanskog zakona, koji svakoga obvezuje u savjesti, da se prema mrtvima odnosi s pijetetom, bez obzira o kome se radi i bez obzira na moguću suprotnu odredbu bilo kojega ljudskog autoriteta.“ Navodi zatim primjer starogrčke heroine Antigone koja je sahranila mrtvoga brata unatoč kraljevoj zabrani. „Sukob o kojemu se ovdje radi nije ništa manje nego sukob barbarstva i civilizacije. U trenutku kada je našem pradavnom pretku, u pretpovijesno vrijeme prekriveno neprozirnom tamom, u pogledu na mrtvog čovjeka odjednom sinulo da to nije samo leš poput životinjske lešine, nego da se u njemu susreće s tipično ljudskim fenomenom smrti koji ga upućuje prema jednoj višoj tajni, prema transcendentnoj zbilji – on to mrtvo tijelo nije jednostavno odbacio ustranu, nego mu je priredio obredni pokop i mjesto njegova vječno počinka štovao kao sveto mjesto. To je bio trenutak rađanja ljudske civilizacije iz tame barbarstva, trenutak u kome se duh izdignuo iz tame prirode. Otada pa sve do sudnjeg dana odnos prema mrtvima kao takvima, bez ikakvih uvjeta i ograda, razdjelnica je između barbarstva i civilizacije, između bestijalnosti i humanosti“ (esej objavljen u knjizi dr. Bubala, *Varia et diversa. O biti i činiti*, Sarajevo, 2021.; navodi sa str. 443.-445.).

Zbog toga što sam spomenuo da treba odati dužni pijetet i žrtvama drugoga naroda Ivan Matić me proglasio „prepisivačem antihrvatskih partijskih pamfleta iz mračnog doba komunizma“. Ja njega pak pozivam da pročita gornji tekst Bubala i sam odredi kojem on mentalitetu ili svijetu pripada: barbarstvu ili civilizaciji, bestijalnosti ili humanosti.

III.

Svima koji znaju išta o komunizmu poznato je da je jedan od ideoloških temelja toga pokreta bila i mržnja prema vjeri, ili religiji, svejedno. Idejni tvorac toga bezbožnog pokreta Karl Marx govorio je o prirodnom „odumiranju religije“, a ona treba izumrijeti jer je „opijum za narod“ ili pak „opijum naroda“, kako se ponegdje navodi. No, njegovi ideološki sljedbenici nisu baš mogli dočekati da religija „prirodno“ odumre, sama od sebe, nego su malo i pogurali to odumiranje, što ubijanjem svećenika, što oduzimanjem imovine, što ukidanjem vjerskih novina i sl. Bezbožni sljedbenici te ideologije bili su i jugoslavenski komunisti, koji su činili sve što i njihovi sovjetski uzori, pa su i oni malo pomagali „odumiranju religije“. Upravo iz te ideološke mržnje i sljepila prema Katoličkoj crkvi stradali su brojni svećenici, o kojima govori i publicist Ivan Matić. Moja rečenica da su svećenici, među kojima i hercegovački franjevci, bili žrtve komunističke ideologije, prema tome je potpuno točna i ne vidim što bi tu bilo sporno. Dakako da je puko Matićevo nagađanje u potpunoj suprotnosti s temeljima logike, kako ja tvrdim da bi ubijeni svećenici bili žrtve

ideologije Katoličke crkve – što li već, nisam mogao ustanoviti sa sigurnošću što je pisac htio reći. Netočno je da bih ja ustvrdio kako je „najviše svećenika stradalo na Širokom Brijegu“, ali je točno da je u jednom danu, točnije u dva dana, tu stradalo najviše svećenika Katoličke crkve u Hrvata (što na samom Brijegu, što odvedenih u dalmatinske škrape i tamo ubijenih), a pogotovo je netočno da bih ja ustvrdio „kako su stradali isključivo zbog svog angažmana na području obrazovanja“, ali je točno da je i to svakako bio jedan od razloga. Da moja rečenica o ideološkoj pozadini ubojstva fratara i katoličkih svećenika općenito želi komuniste „u određenoj mjeri amnestirati“, može zaključiti samo bolesna i izvrnuta logika. Ono što sam ja nazvao ubijanjem iz ideoloških razloga (Komunističke partije) je isto ono što mi u Crkvi nazivamo „in odium fidei“ (iz mržnje na vjeru).

IV.

Floskule i uvrede koje neštedimice Matić sipa na moj račun: „osebujni istup i teze izrečene s pozicija kakvog partijskog činovnika ili jugoslavenskog historioografa“, „tek jedna u nizu pustih tlapnji nastalih kao posljedica njegovih (mojih) osobnih frustracija i stanja u kome se nalazi“ (kakve li su to frustracije i kakvo li je to moje tragično stanje?!, otkuda to Matić zna kad ja za njega nikad nisam čuo), „dvojben je i vrlo kontroverzan čitav niz njegovih retrogradnih teza, preuzetih iz razdoblja komunističke Jugoslavije“ (kakve li su to kontroverze i retrogradne teze?!), „pusta prepisivačina antihrvatskih partijskih pamfleta iz mračnog doba komunizma“ (o Bože, ja i mračno doba komunizma, štoviše ja antihrvat!?), „tvrdnje s pozicija marksizma“ (ja i marksizam!?), negiranje partizanskih zločina – pokazuju samo bijedu i primitivizam jednoga jadrnoga „publicista“ Ivana Matića. Za svašta su me dosad optuživali, ali me nikad još nitko nije optužio da sam antihrvat i partijski čovjek. Matiću uistinu valja čestitati na inventivnosti!

fra Robert Jolić

LEDINAČKI ZAPISI – LEDINAČKA DRAGA

Onaj dio sela koji je malo zaklonjen ljutinama i smješten u „dragu“ koja vodi prema polju Baran, kroz neko vrijeme je dobio svoj naziv – „Oni doli iz drage“ ili „Ledinačka Draga“. Drugi, malo pogrdniji naziv kojim se nazivaju stanovnici ovog zaseoka bi bio „Ljutinari“. Ni s jednim, ni s drugim imenom neće se pogriješiti u opisu ovog zaseoka, no priča o njemu, kao naseljenom području u novije vrijeme, vraća nas unatrag nekih 200 godina. Ovaj zaselak smješten je na području koje je opasano ljutima, kamenjem koje je stoljećima bilo tu, da bi se u novije vrijeme te kamene gromade nazvane „ljutima“, zaobilazilo, miniralo, razbijalo i ugrađivalo u nove građevine koje su s vremenom tu nicale.

Dobar dio njih još prkosno stoji tu dok se, zaobilazeći ih, izgradila i napravila cesta koja ide i prolazi pored svake kuće; Alpeza – Pusetovića, Knezovića – Mićića, Alpeza – Vrančinovih, Smajića Drage i Alpeza – Čunića koji stoje na ulazu u ovaj zaselak. Po predajama, pričama koje sam čuo od starijih ljudi iz ovog mjesta, prije 200-tinjak godina do dolaska ne tako davnih predaka s Medvidovića, ovo područje je bilo nenaseljeno. Bila je možda poneka pojata gdje bi ajvan dovodili nakratko s Medvidovića oni koji su obrađivali zemlju koja se nalazila na ovom području. Još je bilo vrijeme Turske Carevine kada su u nekom vremenu prije otprilike 200 godina s Medvidovića na Ledinac, u Ledinačku Dragu, preselila dva brata Mijo i Josko Knezović.

Knezovići – Mićići i Knezovići – Joskići

Većina Knezovića i drugih rodova koji su nastali od njih, u nekom vremenu je s Medvidovića preselila na Ledinac. Prema kazivanju Joze Alpeze – Jozana (Vrančinova) i Veronike Alpeze rođ. Knezović, onoliko koliko su oni zapamtili iz svog života, od priča svojih roditelja i starijih ljudi iz sela, počinje priča o Ledinačkoj Dragi. Kako smo već rekli, prije nekih malo manje od 200 godina braća Mijo i Josko Knezović s Medvidovića sele na Ledinac na područje gdje i danas žive Knezovići – Mićići. Prema predaji, Mijo je, po dolasku, od Turaka

kupio zemlju na kojoj su planirali živjeti i od nje se prehranjivati on i brat. Od njihova poroda, što se zna za njih, Josko je imao jednog sina Matu i kćeri Matiju, Kaju i Šimu, dok je pak Mijo imao sina Grgu.

Joskina kći Kaja udala se za Cvitana Čolaka u Ledinac, druga kći Šima u Ivankovića Dolac, a treća kći Matija udala za Franu Alpezu – Smajića koji se uvjenčao na posjed Knezovića – Joskića i kojemu je kasnije, njemu i njegovu potomstvu, pripao imetak Joske Knezovića jer se Mate – Joskin sin nije ženio i iza njega nije ostalo potomstva i time je loza Knezovića – Joskića izumrla.

Ono što je zanimljivo napomenuti za Matu Knezovića – Joskina sina je jedna zanimljiva priča koja se veže uz njega. Naime, Mate je imao nadimak „Džamonja“ i bio je jak čovjek. Tih godina kada je Mate – „Džamonja“ živio, nije postojala neka široka cesta kojom bi se nekim vozilom iz pravca Širokog Brijega mogao dopremiti neki materijal za gradnju osim konja i magaradi koji su bili glavno teretno sredstvo. Postojala je valjda neka cesta do Privalja gdje bi Ledinčani preuzimali materijal koji bi odnekle naručili i put pod noge s teretom na Ledinac!

Pošto je Mate bio jak čovjek, mnogi su ga znali zamoliti za pomoć u prijenosu tereta pa je Mate sam – samcat, bez ičije pomoći, znao dosta puta s Privalja na Ledinac na leđima iznijeti velike grede koje su bile namijenjene za pokrov kuće i za to nije tražio nikakvu naknadu osim ako bi ga netko počastio nekim skromnim ručkom ili večerom što je on rado prihvaćao. Onaj teret koji bi eventualno nosila tri čovjeka, Mate je znao nositi sam, što pokazuje koliko je bio jak. Onoliko koliko se sjeća Veronika Alpeza, Mate je umro 1947. godine u svojoj 56. godini od posljedica velike prehlade koju nije liječio.

Mijo Knezović je imao sina Grgu iza kojega je ostalo brojno potomstvo koje je danas u Ledincu poznato pod nadimkom Mićići. Grgo je imao sinove Ivana - Iku i Stipu, te kćeri Šimu, Janju i Slavku. Šima se udala u susjedstvo za Grgu Alpezu(Smajića), Janja se udala u Borajnu, a Slavka se nije udavala.

Stipe, Grgin sin poginuo je 1943. u Duvnu gdje su ga ubili četnici, a bio je vjenčan s Janjom Udovičić s kojom je imao jedno dijete koje je umrlo prije očeve smrti. Janja se kasnije ponovno udala u Dragičinu.

Ivan – Iko, drugi Grgin sin imao je tri sina i pet kćeri od kojih je jedna kći umrla odmah po rođenju. Svi su Ikini sinovi imali potomstvo i muško i žensko,

te se ova Mičića loza nastavila i još je živa. Pa i autor ovih redaka, koji zapisuje ove priče po kazivanju drugih, Ivanov je praunuk.

Alpeze - Pusetovići

Prema kazivanju pok. Vojislava Alpeze – Čunića i Veronike Alpeze rođ. Knezović, ove Alpeze su u „Dragu“ došle iz Ledinca i to iz zaseoka Pudarevića prije nekih okoprilke 130 godina. Po predaji, braća, koja su do tada zajedno živjela u Pudarevića, posvađala su se i potjerala braću iz svoje kuće, a oni su se nastanili u Čunića lazini, u predjelu koji je „malo uviše“ današnjih Pusetovića kuća. Kako je Veronika to opisala, a tu je priču čula od starih ljudi *da im je opleten kočak, a do u kasno je na tom mistu di su oni došli bija lug jer su tek dobro pokašnje napravljene kuće ovde di sad jesu.*

Jedan od tih protjeranih je bio Jozo Alpeza – Puset. Pokušavao sam saznati odakle potječe taj nadimak „Puset“ pa sam dobio dvije priče koje ću ovdje na svjetlo donijeti radi budućih naraštaja, a vi procijenite koja je vjerodostojnija.

Jedna priča koju mi je ispričao pok. Vojislav je ta da je ovaj Jozo Alpeza puno pušio, pa je zbog svog velikog konzumiranja duhana prozvan Puset, po čemu, zašto i kako - ne nalazim nijednu poveznicu, ali zapisujem radi zapisa nek' ostane! Druga je priča koju mi je ispričala Veronika *da bi prije ovuda dolazili i prolazili neki Crnolokvani koji su izrađivali noževe i tu bi ih prodavali, a te su noževe zvali puset no. Tako su stari ljudi pričali što ja pamtim.* Iz ove pripovijesti moglo bi se zaključiti da je Jozo znao dobro koristiti taj puset – nož, pa je možda tako dobio nadimak, što opet ne znamo, ali nagađamo.

Od svog potomstva imao je četiri sina; Grgu, Jukana, Martina i Franu i dvije kćeri. Frano je odselio u Ameriku, Martin se oženio i do smrti živio u Ledincu, Jukan se odselio u Široki Brijeg, gdje je otvorio svoju trgovinu i bio priznati trgovac svoga vremena.

Grgo, četvrti sin Joze Alpeze – Puseteta, imao je tri sina i jednu kćer i jedno dijete koje je po rođenju umrlo. U vihoru Drugog svjetskog rata, partizani ga odvođe od kuće i ubijaju u Ljubotićima. O njemu i o njegovoj tragičnoj sudbini može se puno više saznati u knjizi „Matijino stoljeće rata“ autora Ivana Šimića – Iveka. Grgino potomstvo od njegovih sinova i danas živi ovdje u Ledincu i nasljednici su ove loze „Pusetovića“, dok se potomstvo Grgina brata Martina nije nastavilo jer u njegova sina Joze nije bilo muških potomaka.

U ovom zaseoku „Pusetovića“ postoji i jedna kuća nadimkom „Burđića“. Do zaključenja ovog zapisa koji se objavljuje ovdje u godišnjaku „Susreti“ nisam uspio pronaći niti saznati nešto više o tom „Burđi“. Tek toliko da se spomene, Burđin potomak bio je Stipe Alpeza – Stipuka koji je imao samo žensko potomstvo, a to se ognjište ugasilo 2021. godine kada su tri osobe iz ove kuće preminule u dvadeset dana mjeseca travnja od posljedica korona virusa.

Još toliko vrijedi napomenuti, a to mi je ispričala Veronika Alpeza, da su stare kuće Čunića, Mičića, Pusetovića i Burđića podignute 1925. godine kada je skupina graditelja iz Dalmacije boravila i gradila ovdje na Ledincu. I uistinu, kada se pogledaju te kuće, one su sve skoro identično napravljene, samo je nečija malo kraća, a nečija je koji metar duža.

O Alpezama - Čunićima, koji su na ulazu u ovaj zaselak, nekom drugom prilikom ćemo, kada budemo krenuli starim stazama po Ledincu, kuda danas prolazi suvremena široka cesta koja vodi do katedrale Ledinca, crkve svete Male Terezije od djeteta Isusa...

Mario Knezović

DANI HERCEGOVACA U SLAVONIJI, SRIJEMU I BARANJI 2024.

Živeći od 1968. u Slavoniji često sam susretao osobe s prezimenima istima kao što su i u Hercegovini: Šimići, Majići, Rogići, Pejići, Bušići, Pandžići, Glavaševići (Glavaši), Tomasi, Spajići, Mamići, Žulji, Mikulići, Kolari, Pavlovići, Mandići, Kurtovići, Opačci, Kozine, Grubišići, Galići, Šutale, Blekići... Na upit imaju li neku poveznicu s Hercegovinom, dobivao sam različite odgovore. Neki su rekli da su po obiteljskoj usmenoj predaji njihovi preci doselili u Slavoniju, Srijem ili Baranju još prije više od 300 godina. Kad se pogledaju povijesni izvori, saznaje se da je Eugen Savojski 1697. godine imao pohod svoje vojske na BiH. Glavna vojna bila je na glavni grad Sarajevo, koje su bili oslobodili od Osmanlija. Međutim, ubrzo su krenuli natrag u Slavoniju, a Savojski je u svom dnevniku zapisao: „Cjelokupni kršćani dolaze u grupama, traže zaštitu i mole za dozvolu da smiju sa svojim stvarima doći u tabor, budući da žele napustiti zemlju i poći za nama. Ja se također nadam da ću sve kršćane, koji se nalaze u zemlji, moći odvesti preko Save.“¹ Budući je Eugen Savojski u svom povratku s vojskom taborovao i u Visokom, tj. u blizini Hercegovine, po svoj prilici su i pojedini katolici iz Hercegovine pristupili njegovoj vojsci i krenuli za Slavoniju. Procijenjeno je da je tada s vojskom E. Savojskog oko 40.000 katolika odselilo u Slavoniju. Nije isključeno da je i prije toga bilo pojedinačnih odseljavanja u Slavoniju, ali se zna da je nakon tih vremena bilo u većoj ili manjoj mjeri takvih odseljavanja. Najmasovnije i najpoznatije odseljavanje bilo je u vrijeme Prvog svjetskog rata kada je u Hercegovini vladala posvemašnja neimaština, čak i glad od koje se umiralo, a najviše su umirala malodobna djeca. Tada, 1917./18. velikom akcijom franjevac na čelu s provincijalom fra Didakom Buntićem iz Hercegovine, ali i Bosne, te Dalmacije

¹ LOVRENOVIĆ, Ivan. „Jozo Džambo: Iz prve ruke o vojnom pohodu Eugena Savojskog na Bosnu 1697. (eseji VI)“, <https://ivanlovrenovic.com/clanci/bosna-argentina/jozo-dzambo-iz-prve-ruke-o-vojnom-pohodu-eugena-savojskog-na-bosnu-1697-eseji-vi->, Pristup ostvaren 22. 10. 2024.

odvedeno je u Slavoniju, Srijem i Baranju oko 17.000 djece na „dohranu“, s ciljem da se spase od gladi i onda povrate svojim kućama. Brojni su se i vratili nakon rata, ali nemali broj ih je ostao živjeti u Slavoniji, Srijemu i Baranji. No, i nakon toga, između dva svjetska rata, u vrijeme Drugog svjetskog rata i nakon njega brojni Hrvati iz Hercegovine doselili su u Slavoniju. Stoga ne čudi da su oni i njihovi potomci utemeljili u Osijeku 2001. godine Slavonsku udrugu Hercegovaca u Osijeku. Ova udruga imala je niz aktivnosti, kad većih, kad manjih, a u novije vrijeme organizira DANE HERCEGOVACA U SLAVONIJI, SRIJEMU I BARANJI. Ti dani su tempirani uz spomendan pogibije legendarnog vukovarskog i hrvatskog branitelja, generala Blage Zadre, koji je poginuo 16. listopada 2024. Tako je bilo i ove godine pa se ovdje ukratko opisuju sve aktivnosti vezane uz to.

Slavonsko-hercegovačko silo 2024.

I ove godine je Slavonska udruga Hercegovaca (SUH) iz Osijeka organizirala *Slavonsko-hercegovačko silo*, po četvrti put u Osijeku. Prethodnica tom silu bile su Hercegovačke večeri, održavane u Bizovačkim toplicama od 2001. do 2003. godine. Na ovogodišnjem silu, održanom u prekrasnoj dvorani KRISTAL, bilo je nazočno 330 gostiju i visokih uzvanika. Svečanost je, naravno, počela intoniranjem *Lijepa naše*. Nakon ulaska u dvoranu goste je dočekao velik izbor pića, a na stolovima hercegovački specijaliteti: pršut, sir iz mišine i uštipci.

Sve visoke uzvanike pozdravila je vrlo voditeljica Biljana Pavlović, a s ponosom ističemo da su nas svojom nazočnošću počastili: Mate Lončar, izaslanik predsjedateljice Vijeća ministara BiH Borjane Krišto; Ante Begić, načelnik Općine Posušje s izaslanstvom; Ivica Pavković, zastupnik u Parlamentu Federacije BiH; Domagoj Mikulić, državni tajnik u Ministarstvu regionalnoga razvoja i fondova Europske unije; dr. sc. Dragan Vulin, zamjenik gradonačelnika te izaslanik Ivana Radića, saborskog zastupnika i gradonačelnika Osijeka;

Jasenka Crnković, zamjenica gradonačelnika Osijeka; prof. dr. sc. Vlado Guberac, rektor Sveučilišta u Osijeku; prof. emeritus Radoslav Galić, rektor Univerziteta u Brčkom; prof. dr. sc. Ivan Trojan, dekan Filozofskog fakulteta Osijek; prof. dr. sc. Ivan Mihaljević, dekan Medicinskog fakulteta Osijek; Josip Budimir, gradonačelnik Kutjeva; isusovac o. Dragan Majić te brojni drugi uglednici. Treba naglasiti da su bili nazočni i članovi Matice hrvatske – Ogranak Osijek na čelu s predsjednikom Ivanom Trojanom, članovi udruge Herceg Stjepan Kosača iz Požeške županije na čelu s Tomislavom Drežnjakom, izaslanikom predsjednika Vlade Bobana; članice Kluba žena i članovi Kluba poduzetnika Udruge „Prsten“ Osijek, na čelu sa Zlatkom Bulićem; članovi Slavonske udruge Hercegovaca - General Blago Zadro, na čelu sa zamjenicom predsjednika Karmenkom Božić.

Pozdravne riječi nazočnima je najprije uputio predsjednik SUH-a mr. sc. Marko Eljuga. U svom govoru on je u ime svih članova, a naravno i u svoje ime, pozdravio sve nazočne, zahvalio im na dolasku te je izrazio posebnu zahvalnost svima koji su na bilo koji način doprinijeli uspješnoj organizaciji tog sila. Naglasio je da je SUH odlučio da će sav prihod od tombole uplatiti za pomoć stradalima od katastrofalnih poplava u BiH. Nakon njega nazočne su pozdravili: Ante Begić, načelnik Općine Posušje; Mate Lončar, izaslanik predsjedateljice Vijeća ministara BiH Borjane Krišto i Dragan Vulin, kao izaslanik Ivana Radića, saborskog zastupnika i gradonačelnika Osijeka.

Od lijeva nadesno: Marko Eljuga, Biljana Pavlović, Ante Begić, Mate Lončar i Dragan Vulin

Usljedi je glazbeno-pjevačka točka članova HKUD-a „Fra Petar Bakula“ iz Posušja koje su svi nazočni burno pozdravili.

Nakon uvodne glazbeno-pjevačke točke HKUD-a „Fra Petar Bakula“ iz Posušja uslijedila je molitva prije večere, koju je predvodio isusovac o. Dragan Majić.

Nadalje, goste su zabavljali članovi osječke grupe Quattro band, a osobito zanimanje pobudila su trojica mladih članova HKUD-a „Fra Petar Bakula“ kad su zapjevali hercegovačku gangu. Njihov sumještanin, hercegovački i hrvatski glazbenik, pjevač Zoran Begić, kao gost iznenađenja dodatno je zagrijao atmosferu u dvorani.

Oko ponoći je bilo izvlačenje dobitnika tombole. Organizatori su priredili čak 90 tombola čija vrijednost je procijenjena iznad 5.000 €. Peta nagrada bila je perilica rublja, četvrta - perilica posuđa, treća - klima uređaj, druga - TV uređaj i prva nagrada bio je električni romobil. Petu nagradu uručio je Srećko Tomas, zamjenik predsjednika SUH-a, četvrtu Marko Eljuga, predsjednik SUH-a, a

prve tri uručili su vlasnici tvrtki koje su ih darovale: treću Ivan Sesar, vlasnik tvrtke COSMOSOL; drugu Tihomir Čuljak, suvlasnik tvrtke SIGURNOST i prvu Nenad Pralas, vlasnik tvrtke EXCIDO.

Nakon toga zabava se nastavila do jutarnjih sati.

Gostovanje 61. Šimićevih susreta u Osijeku 2024.

Organizacijski odbor 61. Šimićevih susreta i ove je godine organizirao gostovanje u Osijeku 12. listopada 2024. U suradnji sa Zavodom za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Osijeku, Filozofskim fakultetom u Osijeku, ograncima Matice hrvatske Grude i Osijek, Družbom „Braća hrvatskoga zmaja“ – Zmajski stol u Osijeku, Hrvatskim kulturnim društvom „Napredak“ – podružnica Osijek, Udrugom Hrvata BiH „Prsten“ – podružnica Osijek i Slavonskom udrugom Hercegovaca Osijek upriličeno je predstavljanje knjiga dvojice Šimića. Bila su to posebno zanimljiva predstavljanja.

Predstavljanje je održano na Filozofskom fakultetu u Osijeku, u velikoj svečanoj dvorani, pred oko 70 nazočnih. Uvodno je nazočne kao domaćin pozdravio dekan Ivan Trojan, ujedno i predsjednik Ogranka Matice hrvatske u Osijeku. Naglasio je da je za manifestaciju nazvanu po velikom pjesniku A. B. Šimiću i njegovom bratu Stanislavu Šimiću uvijek primjereno da se održava na Filozofskom fakultetu te je s veseljem prihvatio domaćinstvo te manifestacije. Srećko Tomas, član Organizacijskog odbora 61. Šimićevih susreta, kao izaslanik predsjednika tog odbora Ljube Grizelja, načelnika Općine Grude, pozdravio je sve nazočne. Zahvalio je svim suorganizatorima tog gostovanja 61. Šimićevih susreta u Osijeku. S emotivnom notom dodao je da je kao desetogodišnji dječak 3. svibnja 1964. bio nazočan na prvim Šimićevim susretima održanim u Drinovcima, rodnom mjestu književnika braće Šimića, kada je spomen-ploču na njihovoj rodnoj kući otkrio poznati hrvatski pjesnik Dragutin Tadijanović, tada predsjednik Društva književnika Hrvatske, te da je istovremeno otkriven i spomenik braći Šimić i da je osnovna škola otada dobila ime po njima. Istaknuo je da mu je zadovoljstvo bilo nakon 60 godina biti jednim od organizatora ovog gostovanja Šimićevih susreta u Osijeku.

O knjizi Ivana Šimića *Matijino stoljeće rata* nadahnuto je govorio Trojan. Među ostalim rekao je: „Tragičan, a na trenutke i tragikomičan je to roman Ivana Šimića koji vješto izrađuje i povezuje sličice jakih povijesnih momenata u zapadnoj Hercegovini tijekom 20. stoljeća trudeći se prikazati raznovrsne oblike ideoloških zastranjivanja koji rezultiraju tragičnim životnim pričama onih socijalno i klasno najnižih, a time i široj recepciji prepoznatljivih. Pri tom nerijetki melodramatski trenuci, postavljeni u funkciji izazivanja empatije u čitateljstva, ne doimlju se suviše patetično jer autor ne izbjegava

prostorno i socijalno bojanje diskursa likova koji se upražnjava katkada i u nepatvorenom tvrdom izrazu. (...) Upravo će u ovakvoj vrsti teksta vrlo jasno doći do izražaja nacionalne aspiracije, kolektivni mitovi i etičke dileme zajednice koje nezaustavljeno obitavaju na našim prostorima par stoljeća. A sve to u inteligentno sročenom, pristupačnom i primamljivom rukopisu Ivana Šimića. Rukopisu koji počiva na pretpostavci o povijesnoj usporedbi i analogiji koja se pak konstruira u čitateljevoj svijesti u procesu uspoređivanja prikazane prošlosti i recipijentove današnjice. Autor zapravo inzistira na analogijama između prošlosti i sadašnjosti te tako upozorava na zakonomjernost i reverzibilnost povijesnih procesa. I to ne intelektualistički namrgođeno, već inteligentno zaigrano.“

Nakon njega autor (rođenjem iz kraja u kojem je rođen i A. B. Šimić) je pojasnio tijek nastanka knjige te ukratko iznio njezin sadržaj: „Ovaj roman nastao je prema rukopisu koji je ušao u finale najvećeg hrvatskog natječaja za najbolji neobjavljeni roman godine. Prvo izdanje izišlo je iz tiska ujesen 2023., a od svibnja ove godine u prodaji je drugo izdanje. Roman je u međuvremenu osvojio književnu nagradu Benjamin Tolić za 2024. godinu. *Matijino stoljeće rata* je epska priča o stradanju jedne hercegovačke obitelji kroz četiri generacije. Preplitanjem fikcije i stvarnih događaja, donesena su svjedočanstva o ljudima i njihovim životnim putovima u zaista širokom vremenskom i prostornom obuhvatu, čime je tragična sudbina naslovne junakinje uvjerljivo smještena u povijesni kontekst koji je tu sudbinu zapravo presudno i odredio. Utoliko je ova knjiga i dirljiva priča o ženi koja je preživjela čak tri rata, izgubivši u svakom od njih nekoga od svojih najrođenijih. (...) Toj je ženi u prvome od njena tri rata ubijen otac, u drugome joj je ubijen muž, a u trećemu sin i unuk. Matija je umrla 1995. godine, nakon svih tih tragedija kroz četiri generacije.“

Predstavljajući, autori, voditeljica predstavljanja knjiga te mladi članovi Komornog teatra Filozofskog fakulteta Osijek, od lijeva nadesno: prof. dr. sc. Ivan Trojan, Ivan Šimić, doc. dr. sc. Martina Harc, Pejo Šimić, prof. dr. sc. Srećko Tomas, o. Dragan Majić D. I., Luka Prijčić i Leonarda Nago.

O knjizi Peje Šimića (rođen u Foči pored Dervente, ali su mu preci iz Drinovaca, rodnog mjesta A. B. Šimića) Čovječe, prizemlji se najprije je govorio isusovac o. Dragan Majić, koji je, među ostalim, rekao: „Pomno iščitavajući misaone, duhovne pjesme našega pjesnika Peje, pitao sam se – što je to, koji je UZROK da čovjek rađa tim divnim duhovnim plodovima koji pale druge ljude? -To je srce PREKALJENO U TEŠKOĆAMA ŽIVOTA - TO JE PATNJA, KALVARIJA koja ga je pratila već od njegove 18. godine. Teško je bilo biti i opstati Hrvat u inače našoj hrvatskoj djedovini – BiH. (...) SINU mi misao – NAŠ PEJO u svojoj rodnoj i plodnoj i voljenoj Posavini, točnije u Foči, prošao je Scilu i Haribdu, tjeran i proganjan pa ga je težina života izbrusila pa je postao poput bisera, dijamanta, pa može s pravom reći - ZDRAVO KRIŽU, JEDINA NADO - koja vodi do Uskrsnuća, do Pobjede. Muka, patnja, DUH mu ne skršiše nego ojačaše pa postade svjetionik i putokaz mnogima, kako sadašnjim, vjerujem i budućim naraštajima.- PJESME su mu ekspresivne, doživljene. Jasne, sadržajne i izrečene jezikom duše. (...) Svatko tko prođe kroz Šimićev pjesnički opus, uočit će da je kao potkom i osnovom protkan nitima bogoljublja, domoljublja i čovjekoljublja. Tko god posegne za riznicom njegovih pjesama, bit će zahvalan Bogu i njemu što nas obogaćuje, nadahnjuje i hrabri na životnom putu. Za mene su njegove pjesme prepjevano evanđelje, vrijedne da me prate i budu uza me.“

Nakon njega o knjizi Peje Šimića govorio je prof. dr. sc. Srećko Tomas. On je iznio neke tehničke detalje, da su sunakladnici knjige *Čovječe, prizemlji se* bili ogranci Matice hrvatske u Osijeku i Grudama. Također, dodao je da iz sadržaja svih 178 pjesama u toj knjizi zapravo proizlazi pomno odabrani naslov knjige. Istaknuo je da je to poruka onima koji su se uzoholili jer samo ako se prizemlje, zapravo će hoditi veliki ispod zvijezda i samo tako će na svom koncu, mjesto u prah, prijeći u potpunosti u božanstvene zvjezdane visine.

Na kraju je autor Pejo Šimić naglasio da su njegove pjesme protkane četirima prepoznatljivim nitima ljubavi: prema Bogu, Domovini, ženi i majci. Osvrnuo se i na genezu nastanka naslova knjige. Pojasnio je da je prije dvanaestak godina njegova snaha bila trudna te da je na pregledu kod ginekologa bilo utvrđeno da je zametak mongoloidan. Na obiteljskom savjetovanju neki članovi obitelji su predlagali da se obavi pobačaj. On je bio protiv i inzistirao je da se to ne vrši jer da i liječnici mogu pogriješiti. Nakon nekoliko dana snaha je otišla na pregled kod drugog ginekologa koji je ustanovio da je sa zametkom sve u redu. Ustanovljeno je da je zametak pri prvom pregledu imao svoju ručicu na dijelu lica između očiju, što je zavaralo liječnika. Sav ushićen je na kraju konstatirao: „Danas je moja jedanaestogodišnja unuka Maša prvakinja Hrvatske u triatlonu!

Predstavljanje navedenih knjiga obogatilo je dvoje članova Komornog teatra Filozofskog fakulteta u Osijeku - Leonarda Nago i Luka Prijić, recitalom poezije

A. B. Šimića, čitanjem ulomka iz knjige *Matijino stoljeće rata* i recitiranjem dviju pjesama iz knjige *Čovječe, prizemlji se*. Na kraju predstavljanja nazočne je oduševio nastup mladih članova HKUD-a „Fra Petar Bakula“ iz Posušja. Program predstavljanja uspješno je vodila Martina Harc, upraviteljica Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Osijeku.

Spomendan generalu Blagi Zadri 2024.

Općepoznato je da je legendarni general Blago Zadro rođen na području općine Grude u Hercegovini. Nekako iza Drugog svjetskog rata s obitelji je doselio u Vukovar, gradsku četvrt Borovo Naselje. Radio je u kombinatu Borovo, a 1991. aktivno se kao dragovoljac uključio u obranu Vukovara, a time i cijele Hrvatske. Junački je poginuo 16. listopada 1991. Nakon mirne reintegracije Vukovara, izaslanstva Općine Grude na čelu s načelnikom svake godine su dolazila odati mu zasluženu počast. Tako je bilo i ove godine. Ove godine su u Osijek zapravo stigli u ponedjeljak, 14. listopada 2024. u večernjim satima. Dočekali su ih članovi Slavonske udruge Hercegovaca te su ih odveli na zajedničku večeru u Baranju. Veliki je broj članova SUH-a s područja

općine Grude. U ugodnom druženju članovi udruge upoznali su izaslanstvo sa svojim dosadašnjim radom kao i planovima oko jačanja veza s rodnim krajem i promicanja svih kulturnih i ostalih društvenih vrijednosti iz općine Grude i cijele zapadne Hercegovine, kao i nastavka sastajanja u Slavoniji, Baranji i Srijemu. Tom prigodom načelnik Općine Grude Ljubo Grizelj darovao je članove SUH-a prigodnim poklonima.

Sljedećeg dana, u utorak, 15. listopada 2024. izaslanstvo Općine Grude na čelu s načelnikom Grizeljem posjetilo je Općinu Satnica Đakovačka gdje je upriličen susret s načelnikom Željkom Šimićem. Tom prigodom su obišli povijesnu i kulturnu baštinu te tradicijske vrijednosti na području Đakova i Đakovštine. Ostvaren je i dogovor o jačoj suradnji između Općine Grude i Satnice Đakovačke na sportskom i kulturnom planu.

Izaslanstvo Općine Grude ispred đakovačke katedrale i u đakovačkoj pastuharni

Centralno obilježavanje spomendana na 33. godinu pogibije generala Blage Zadre bilo je u srijedu, 16. listopada 2024. Na posljednje počivalište generala Zadre u vukovarskom groblju položilo je vijenac i zapalilo svijeće i brojno

izaslanstvo Općine Grude na čelu s načelnikom Grizeljom. Grad Vukovar leži uz Dunav, ali kroz središte Vukovara protječe manja rijeka Vuka, po kojoj je Vukovar i dobio ime. Dio Vukovara na desnoj obali Vuke leži na dijelu Srijema, koji je nakon Drugog svjetskog rata još preostao u sastavu Republike Hrvatske, tako da se glavno vukovarsko groblje nalazi u tom dijelu Srijema.

Izaslanstvo SUH-a u sastavu Ivan Vuletić, Davor Glavota i prof. dr. sc. Srećko Tomas također je položilo vijenac i zapalilo svijeće ispred groba generala Zadre i ispred centralnog spomen-obilježja za sve poginule hrvatske branitelje.

Srećko Tomas

15. GODIŠNJICA SMRTI FRA ANDRIJE VJENCESLAVA VLAŠIĆA (1932. – 2009.)

FRA ANDRIJINA ZGODOPISJA

Pisao sam više puta o knjigama anegdota koje su napisali franjevci iz Hercegovine, a ima ih poprilično, toliko da se može pohvalno reći da oni imaju duhovne snage i da se šale na vlastiti račun. Tako su u zadnjih tridesetak godina zbirke (ne)zgoda iz svećeničkog života objavili franjevci Tomislav Brković, Lucijan Kordić, Vendelin Karačić, Mirko Bagarić, Ivan Dugandžić i Mate Tadić, a onda sam nedavno doznao i da je fra Andrija Vlašić objavio sličnu zbirku *Zgodopis iz života jednog franjevca* koju je Franjevački provincijalat sv. Jeronima u Zadru objavio 2005. godine. Zavirih u kataloge sveučilišnih knjižnica u Zagrebu, Splitu i Mostaru, i nema tog naslova, unatoč obvezi da se NSK-u u Zagrebu pošalju obvezni primjerci svake nove knjige. I zanimljivo, jedini primjerak u javnim knjižnicama nalazi se u Gradskoj knjižnici u Zadru.

Pa da ipak ostane poneki trag o tom vrlom franjevcu i o njegovoj rijetkoj knjizi, iako je otisnuta u 800 komada, evo nekoliko podataka. Kolege franjevci rado su slušali vedre i tužne zgode kako ih je fra Andrija vješto pričao pa ih je, nakon čestih nagovora franjevačke braće, počeo s ljubavlju zapisivati 2002. godine rukom na raznim papirima. Tako je nastala zbirka na 154 stranice koju je za tisak priredio fra Josip Sopta, napomenuvši da je kronika ispričana prepoznatljivom autorovom lakoćom pa su i tužne i tragične zgode, na službama od Istre do Kotora, ispale veselije nego što su bile. Sopta zaključuje svoj predgovor još jednom nezapisanom fra Andrijinom zgodom:

„Ali koliko je volio propovijedati i katehezirati znamo svi mi. Tu mu ništa nije teško. On bi se toliko uživio da bi povukao sve slušatelje u blaženi svijet svojih predodžbi. Jednom je tako na Orebiću držao vjeronauk djeci. Tema je bila poznata scena *Mojsije i gorući grm*. Djeca se skupila u crkvenim klupama i znatiželjno slušala fra Andrijinu katehezu *Čovjek pred misterijem*. Djeca pozorno slijede dolazak Mojsija, i njegovo zaprepaštenje kad je vidio grm koji

Fra Andrija upravo priča jednu od svojih zgoda

gori, a ne sagorijeva. Fra Andrija zorno i naširoko ocrtava taj susret. Najednom dubokim i snažnim basom zagrmi: *Mojsije, Mojsije, ne prilazi ovamo!* Kad su mala dječica čula glas, kriknula su i poletjela iz crkve. Uzalud je bilo nastojanje da ih se ponovo vrati na sat. Drhteći su pobjegli svojim kućama. Ali lekciju nisu zaboravili. Već iduće nedjelje na misi jedno od njih u pratnji tate i mame, sada sigurno i hrabro, poletjelo je fra Andriji i trijumfalno i bez straha zatražilo: *Padre, hajdete opet ono: Mojsije, Mojsije!*

Zahvalni smo fra Andriji na bezbrojnim ispričanim pričama. One su nas uveseljavale i razgaljivale nam srce. Smijali smo se do suza i prepričavali priču nagađajući što je istina, a što fra Andrijin dodatak. I više od toga. One su nas povezivale i zbližavale. To želimo i čitateljima stranica koje slijede; da ih uvesele i razgale im srce, da navedene zgode čitaju s onom ljubavlju s kojom su napisane. Fra Andrija ih je napisao za nas kao poklon i uzdarje za protekla desetljeća. Ove stranice su napisane nesebično, za druge. Čovjek koji je svojim pričama uveseljavao druge ne može biti drugo nego plemenit čovjek. Smijati se na vlastiti račun ili uveseljavati ljude sve je rjeđa osobina(...)"

Naslovnici knjige koja upućuje na propovijed sv. Franje pticama nacrtao je dubrovački slikar i pjesnik Josip Škerlj, a u autobiografskoj knjizi objavljene su i fotografije iz mladih dana fra Andrije Vjenceslava Vlašića, koji je preminuo

6. srpnja 2009., u 77. godini života, 52. redovništava i 46. godini svećeništva. Otišao je iznenada, kada ga je izdalo srce na kupanju u blizini Franjevačkog samostana i Morskih orgulja u Zadru.

Vjenceslav Vlašić rođen je 1932. u Sovićima, a Andrija mu je redovničko ime. Nakon pučke škole u rodnom mjestu, pohađao je prva tri razreda Gimnazije u Imotskom (1945.-48.), a zatim viša tri razreda u Mostaru, gdje je zbog političkih razloga bio i u zatvoru. Zatim je bio u Biskupskom sjemeništu u Pazinu gdje maturira na Hrvatskoj klasičnoj gimnaziji, odlazi na služenje vojnog roka u Makedoniju te odlazi u novicijat Franjevačke provincije sv. Jeronima u samostanu na otočiću Košljunu, a zatim na studij bogoslovije u Zagrebu. Nakon ređenja i mlade mise u rodnom mjestu, pastoralno služi u Veneciji, Podgorju kod Orebića, Baškoj na Krku, u Rijeci, Omišlju, Vrbniku, Krku, Krapnju, zatim u misijama u okolici Dubrovnika (Ćilipi, Brgat, Lopud, Dubrovnik, Kuna)... Opet se vraća u svoju Zadarsku provinciju kao svećenik u Franjevačkom samostanu sv. Duje u Kraju na otoku Pašmanu, a posljednje tri godine živio je u Samostanu svetog Frane u Zadru.

Objavio je turistički vodič *Franjevački samostan u Orebiću* (1987.;1990.). Na Youtubeu se može pronaći snimka HRT-ove emisije *Priče hrvatskih otoka – Krapanj*, u kojoj o povijesti franjevačkog samostana na tom otoku priča fra Andrija Vjenceslav Vlašić. Pretiskavamo nekoliko poglavlja iz fra Andrijiine knjige zgodopisja.

Mladen Vuković

Djetinjstvo

Rodio sam se 21. svibnja 1932. u Sovićima, u zaseoku Vlašići, od oca Andrije i Anice dj. Pandžić - zvane Anka. Osnovnu sam školu završio u Vlašićima 1943. u ratu. Godine 1944. ujesen sam se s nekoliko kolega iz mjesta upisao u Klasičnu gimnaziju na Širokom Brijegu. Pohađali smo školu samo 2 tjedna i kao vanjski đaci stanovali u konviktu. Škola je prestala raditi, a mi đaci otpušteni jer su partizani bili nadomak Širokog Brijega. Spomenut ću i ovo: kao dječak od nenavršenih šest godina pao sam s krova kuće na veliki kamen. Posljedice su ostale. Kod pada sam bio zamro.

Oca mog Andriju ubili su četnici 1943. godine. Dva moja starija brata se povlače prema Bleiburgu. Stariji Mate je prošao Bleiburg i križni put do Osijeka. Vratio se kući, oženio i dobio dvoje djece. Nešto kasnije, nesretnim slučajem, poginuo je u seoskim kolima. A mlađi je Ljubo s 22 godine života završio na Bleiburgu 1945. Godinu dana ranije maturirao je na Srednjoj poljoprivrednoj školi u Križevcima kod Zagreba.

A 1945. se skupa s Jozom upisujem u Imotskom u I. razred realne gimnazije. Trebalo je pješaćiti 10 kilometara do Imotskog i nazad. S nama je pješaćio i Ivan, Jozin brat, a taj Ivan je fra Frane Vlašić, sad pokojni član našeg provincijskog bratstva. Fra Frane je 1941. završio I. razred Klasične gimnazije u Travniku kod isusovaca. Godine 1945. pohađa IV. razred u Imotskom, a dvije je godine kasnije u Pazinu kao kandidat Marčanske biskupije.

Druge godine, stanujući zimi u selu kod Imotskog, jedne večeri, dok smo sjedili kod peći, gazda Jure i njegova obitelj i nas dvojica čujemo neobičan i posljednji lavež kućnog psa. Bez savjetovanja, naglo i nepromišljeno, iziđosmo vani u tamnu noć. Gazdarica Ane donese brzo lampu garbitaču. Primijetismo kako vuk ubrzano ide prema nama. Vuk krene prema meni. Od straha padoh, a vuk ostane poda mnom. Trgne se vuk, čija je glava između mojih peta, a moja kod njegova ispružena repa. Povuč me 2-3 metra, držeći me za duboku cipelu. Cipelu je poderao, a iznad gležnja ostala je rana i oderana gumena cipela. Svi smo ostali iznenađeni i zatečeni. Obično vuk bira najugojeniju ovcu, ali ovaj je put odabrao najslabiju - mene.

Kad smo Jozo i ja završili malu maturu u Imotskom, on se uputio u srednju poljoprivrednu školu za uzgoj duhana, a ja, po želji svoje majke, u gimnaziju u Mostar, premda mi je više odgovarala poljoprivredna škola. Jozo mi je puno nedostajao. On se znao braniti, ali i tući s dječacima. A ja sam uz njega imao zaštitu. Jednom zgodom mi je mater rekla: «Fra Frane se poslije kupanja, vruć i topao, u jezeru Krenica ozbiljno nahladio i teško obolio, ali kad je prizdravio, osjetila se kod njega promjena, promjena na pobožnost. Poznavala sam i još poznam puno fratara i časnih sestara i pobožnih ljudi, ali takve predanosti u molitvi nisam doživjela kao kod fra Frane.» (A ona ga zvala Grga, jer je u djetinjstvu mucao kao neki stari Grga u daljnjem susjedstvu.) Nastavlja moja mati i veli da se dva puta kod njega, fra Frane, ispovjedila u našoj župnoj crkvi, «ali takvih savjeta i takvog ohrabrenja rijetko sam kad u ispovijedi doživjela.»

«Kod Grge je nastala promjena kod kupanja u prehladnoj vodi u jezeru Krenica, a kod tebe puno ranije, poslije pada s kuće u šestoj godini života. Ti si kao dijete bio neobično živ, poslušan, u igri s malom djecom među prvima, a kasnije te skoro nije bilo među djecom. Ti bi ostao sa strane i promatrao kako se igraju, trče i traže uvijek nove zabave. Trčao nisi, a hod ti je bio težak i trom. Ali si u čobanovanju kao pastir bio pouzdaniji nego mnogi drugi, bilo da si

čuvao janjce, male praščiće, ovce ili goveda. Nisi pokazao interes ni za školu. Da te ja nisam prisilila, nikad ne bi bio po svojoj volji školu pohađao. Kasnije sam primijetila da voliš pričati, prepričavati male dogodovštine drugima i da te drugi većinom rado slušaju, pa ponekad i ja.» Tako je govorila moja mati. (...)

U VI. razredu poslije zatvora u Mostaru 1952.

Za vrijeme predavanja profesor će: - Danas suvremeni znanstvenici nepobitno dokazuju da Bog nije postojao niti postoji. To je i moje mišljenje.

A ja ću tiho, ali dosta razgovijetno: - Postoje i drugi znanstvenici i to ne mali broj koji tvrde svojim velikim znanstvenim autoritetom kako ne mogu shvatiti svemir, biljni i životinjski svijet bez neke svemoćne osobne inteligencije.

A on će: - To mogu tvrditi samo usijane i umišljene glave!

-Ahh! - izgovorih dosta naglašeno, u basu. To je za profesora bilo previše, pa će, ušavši iza katedre, doći među đake pitajući: - Tko je to izrazio čuđenje s: ahh? - Svi đaci šute, mučim i ja. A on će: - Sad jedan po jedan izgovarajte: ahh! - Dođe red na mene i ja izgovorih: - ihh! - Svi u smijeh. Na poticaj kolega priznadoh: - Ja sam to rekao. - A on će: - Odmah idi ravnatelju škole!

- Zašto? - pitam.

On me poteže za ruku. A ja se drugom držim za klupu. Vuče i mene i klupu. Netko je javio ravnatelju. Dođe ravnatelj i pita: - Što je to?

S ovim đakom je nemoguće, - kaza profesor.

Što si učinio? - pita ravnatelj.

Najbolje će biti da kolege odgovore, - kazah ja.

Onda će ravnatelj: - O tome više ni riječi.

Jer su kolege točno kazale.

U vojsci u Makedoniji 1954./55. bibliotekar

U četi u kojoj sam služio bilo je mnogo nepismenih vojnika. Među nama je bio jedan nastavnik zemljopisa i ja sa završenom gimnazijom te nekoliko vojnika sa završenim zanatom. Bilo ih je i sa završenom osnovnom školom, ali malo, a ostali su uglavnom bili potpuno nepismeni.

Povjeriše nastavniku zemljopisa vođenje kancelarije, a meni opismenjavanje i vojnu knjižnicu. Vojna knjižnica se sastojala od nekoliko stotina malih knjiga - brošurica. Sve je bilo u jednom ormaru u blagovaonici. Dadoše mi ključeve od ormara (knjižnice) i naredbu da dijelim knjige vojnicima na čitanje. Potičem mlade ljude da čitaju. Neki su i uzeli, ali ih brzo stavili u vojnu torbu. Sadržaj

FRA ANDRIJA VLAŠIĆ

ZGODOPIŠ

IZ ŽIVOTA JEDNOG FRANJEVCA

knjiga je bio propagandni: Titove brošure i Kardeljevi govori i nekoliko manjih pjesmarica. Nađoh na jednu zbirku pjesama u kojoj se nalaze Nazorove pjesme te Zmaja J. Jovanovića i Branka Radičevića te Alekse Šantića. Mislim u sebi: - To će valjati, to ću ja pročitati u vojsci. - Ubrzo je tako i bilo. Jedna pjesma, jedna knjiga pomnožena s brojem slušalaca - vojnika.

Kapetan čete ili komandir pita: - Vlašiću, kako ide sa čitanjem knjiga? - Odgovorih: - Ide kapetane, nekako ide, ali teško.

Vlašiću, do 10 dana mi done si izvještaj o pročitanim knjigama, - reče kapetan.

Kako sam prije odlučio, tako i učinih. Vani je kiša. Ja držim sat opismenjavanja. Skratim opismenjavanje i počnem čitati Nazora, Šenou, Šantića. Sluša li vojska - sluša. Svaku sam pročitani pjesmu uzeo za jednu knjigu. Tu knjigu koju sam ja pojačano čitao, slušalo je 120 vojnika. A sedam takvih pjesama - knjiga sam pročitao, pomnoženo sa 120 iznosi 840 knjiga pročitanih. Podnesem izvještaj kapetanu.

Što, 840 knjiga! Piše u izvještaju 840 pročitanih knjiga! - začudi se kapetan. Tako ja učinih.

Na jednoj vojnoj proslavi naša četa dobiva pismeno priznanje pod naslovom: Jedina četa koja čita.

U Omišlju

Nakon nekoliko dana krenuh u Omišalj na ispomoć u ispovijedanju. Dođoh od Mikule do Krka pješke, sjedoh u autobus koji kreće preko Omišlja za Rijeku. Sjeo sam na prvo mjesto do prozora, odmah iza šofera. Bilo je oko jedan sat. Sjede do mene jedan od putnika. Videći mene u habitu, pita: - Fratere, kamo grete?

- Idem u Omišalj. Pita on dalje vrlo pitomo i učtivo, a ja mu odgovaram kako ću pomoći župniku u ispovijedanju večeras i sutra ujutro. Misleći da je vjernik i da je iz Omišlja, upitam ga hoće li i on na ispovijed. A on potom kaže da je iz Polja na Krku i da će on tamo to obaviti. Kad je vidio da mi se dremucka, pusti me na miru i ja zaspim. Probudi me jak glas konduktera koji viče:

- Budite fratra, on izlazi u Omišlju. - Gura me i moj subesjednik i veli: - Omišalj!

- Nije još Omišalj, vidim samo šumu s desne i lijeve strane ceste. A Omišalj je na moru.

- Nije još Omišalj, ali je vrlo brzo, a ti spavaš.

Tražim kronicu koja mi je ispala. Pogledam prema svojim nogama na pod. Iznenadim se. Tri paketa od samih novčanica lijepo umotana po sredini. Pročitah što piše na tim novčanicama: - Novci za izgradnju zračne luke u Omišlju .

Viknuh šoferu da stane. Stao šofer možda 200 metara prije Omišlja, a ja rekoh: - - Ovdje su kod mog sjedišta nađeni veliki novci. Tko točno kaže koliko je novaca upućeno po njemu za zračnu luku i ime i prezime, dobiva novac.

Javi se jedan sa zadnjeg mjesta. Točno reče kolika je suma novca, a kondukter i šofer potvrdiše da su njegovi. Vratih novac. A neki putnici reaguju: - Budalo Isusova i sv. Frane, znaš li pravilo današnjeg života: 'Što nađeš ne kaži, a što izgubiš ne traži!.'

Mislim da se šalite, ali ako ozbiljno i iz uvjerenja govorite, onda ostavljate vrlo loš dojam, koji je vrlo štetan za budućnost našeg naroda, - rekoh.

Blago nama, dok imamo još takvih Isusovih budala, - kaza jedna iz sredine autobusa. Tako stigismo u Omišalj.

Fra Andrija Vlašić

SPOMENICI ISELJENIKU I GASTARBAJTERU

Prijeći kućni prag najveća je planina, tako glasi stara narodna poslovice o odlučnosti, tuzi, izazovu, snazi i boli koji se istodobno miješaju u srcu čovjeka koji u potrazi za lakšom, mekšom i sretnijom korom kruha mora zakoračiti u svijet, nesiguran da će se više ikada vratiti na rodnu grudu, koju će vazda sanjati pod kojim god dijelom neba u svijetu umoran zaspi nakon teška rada. I bivalo je tako već stoljećima, s ovog krškog kamena i škrte zemlje bježalo se pred osvajačima i tiranima, bježalo se od gladi, rata, bolesti i drugih napasti jahača Apokalipse, i iz ekonomskih i političkih razloga, na sve četiri strane svijeta. I opet je narod smislio izreku: *Hercegovina sve naseli, a sebe ne raseli*.

Ni nakon oslobođenja od Turaka 1717. nisu prestali zbjegovi iz Hercegovine u Dalmaciju, tako i iz Imotske krajine i dalje preko mora. Posebno su česta odseljavanja imotskog puka bila krajem dvadesetih godina 20. stoljeća, kada se zbog ekonomske krize odlazilo u belgijske, američke tvornice ili u argentinske poljoprivredne zadruge ili druge pogone. U tim kupovanjima „karata za sreću“ bilo je i slučajeva da su iz tih rudnika, nadajući se povratku kući, i najbliži rođaci odlazili u suprotne revolucionarne pokrete u Europi – Španjolski građanski rat ili u ustaše na Liparima.

Novi val iseljništva iz Imotske krajine i Hercegovine slijedio je šezdesetih godina prošlog stoljeća, nakon sloma Hrvatskog proljeća i iz političkih razloga bijega od jugokomunističkog totalitarizma, a taj val stalnog odseljavanja nastavio se i tijekom Domovinskog rata pa sve do današnjih dana zapravo nije sustao. Odlazilo se najčešće na bauštele u Zapadnoj Njemačkoj, ali i u ostale zapadnoeuropske zemlje, pa i dalje, u Ameriku, Kanadu, Australiju i Novi Zeland. Nemajući sigurna posla i dobre zarade u rodnom kraju, početkom sedamdesetih godina gotovo 9 tisuća Imočana, gotovo svaki četvrti muški stanovnik, bilo je na takozvanom privremenom radu u Njemačkoj. Nažalost, dio njih se u zavičaj vratio tek u mrtvačkom lijesu, drugi su ušteđevinom kupili kuće ili stanove na Jadranu ili većim gradovima, treći su zasnovali obitelj u inozemstvu i trajno ostali izvan Lijepe Naše. Za razliku od prije pola stoljeća kada

su u gastarbajtere odlazili uglavnom muškarci, rjeđe sa suprugama, a djecu su doma čuvali njihovi roditelji, u ovom stoljeću za sigurnijim karijerama i boljim plaćama (i u Irsku) odlaze cijele obitelji, djeca se opet rađaju u gradovima čija imena nose slova kojima nisu bili vični naši djedovi i bake.

Ipak, možda i natpolovičan broj naših gastarbajtera nakon desetak ili dvadeset godina rada po Europi i krvavo zarađene „dobre“ mirovine u devizama, vratio se na rodna ognjišta – najčešće u automobilima njemačke marke Mercedes. Dolazili su oni i na odmor i urlaub za Veliku Gospu i Božić, tako su te luksuzne limuzine polako postale i našim domaćim mezimcima. I od tih doba Imočani sanjaju kako i kamo postaviti najljepši spomenik imotskom iseljeniku i gastarbajteru, koji se ipak vratio u svoje voljeno „kakvo je – takvo je“ Zabiokovlje. U susjednim krajinama već su počeli postavljati spomenike zagrljenih obitelji u suzama na rastanku ili iseljenika koji čeka „s kuverom prugu za odlazak u svit“, pa se u nekim Imočanima rodila ideja da postave spomenik Mercedesu, kojim su i neki novi mladići vjerojatno odvezeni do prve zrakoplovne luke za let u svjetske metropole.

I nakon višegodišnjih najava, na sjeveroistočnom izlazu iz grada Imotskoga, blizu novog autobusnog kolodvora, na parkiralištu nasuprot prodajnog centra Studenac, 8. lipnja 2024. svečano je otkriven kameni spomenik imotskim iseljenicima i gastarbajterima, u obliku automobila Mercedes – popularne 115-ice „Minike“ koju su vozili brojni imotski gastarbajteri. Autor kipa je Mislav Rebić, a u izradi 12 komada skulpture kiparu Roku Držislavu Rebiću u klesanju spomenika pomagali su i studenti kiparstva. Tako je privedena kraju ideja o postavljanju tog neobičnog spomenika vrijednog 50 tisuća eura, a koju je marljivo gurao zaljubljenik u taj kulturni automobil Ivan Topić Nota. Strepnje kako će to biti primitivni „kič“ spomenik njemačkom automobilu ipak su se rasplinule i na okuci uz glavnu prometnicu za vječnost parkirana je desna kamena strana bijelog automobila, dok je lijeva ostala zarobljena u imotskom kamenu. Taj sraz ili sljubljivanje „ljutog“ divljeg stijenja i simbola visoke industrijske tehnologije odsada će buditi uspomene, pričati tugaljive i vesele gastarbajterske priče namjericima, a ovog ljeta uz spomenik su već snimljeni deseci tisuća selfija Imočana te domaćih i stranih turista koji su posjetili „grad na gori“. Naravno, vijest o postavljanju prvog spomenika Mercedesu u svijetu objavili su deseci medija i portala u Hrvatskoj i inozemstvu, donijevši nove poene popularnosti tom „malom primorskom mjestu premještenom u brda“.

Komentiravši taj neobični i „konceptualni“ spomenik, naš istaknuti dizajner Boris Ljubičić podsjetio je na sličnost znaka Sinjske alke i Mercedesa, primijetivši da tog znaka ipak nema na haubi kamenog spomenika, zasigurno zbog zaštite tvorničkog brenda. Može li biti kreativnijih spomenika iseljenicima? Svakako, toliko ih je da bi gotovo svako naše selo moglo imati svoj spomen

na mještane koji odseliše iz „malenih mjesta srca moga“, iz kojih je i veliki Tin odlutao u duhovno gastarbajterstvo.

Catalanov spomenik putniku i iseljeniku

Napuštanje rodne kuće i putovanja diljem svijeta po kojekakvim stazama i bogazama, daleko od svoje obitelji i sunarodnjaka, s egzistencijalističkim, a ne istraživačkim ili turističkim porivima, traumatično je i tužno svakom čovjeku u svijetu, a to je u svojoj skulpturi geniozno prikazao francuski kipar i mornar Bruno Catalano, talijanskog podrijetla, rođen 1960. u Maroku, i sam često nomad, čiji čovjek u bronci s „kuferom“ žuri na vlak, bus ili brod, a „nema ga pola“, s velikom prazninom u svom trupu, kroz koji se vidi okolni krajolik. Inačice tog maštovitog i neobičnog spomenika, kao muškarca ili žene, prije desetak godina postavljene su u Marseillleu (posvećen velikom slikaru Van Goghu), Veneciji i drugim gradovima u svijetu.

Spomenici hrvatskom iseljeniku u svijetu

Hrvati su u dijaspori prvi podizali spomenik svojim iseljeničkim sudbinama. U znak sjećanja na više od 400 tisuća Hrvata koji su iselili u Ameriku brodom iz Hamburga, jer je karta bila znatno jeftinija nego brodom iz Rijeke, na inicijativu Hrvatske kulturne zajednice iz Hamburga, u povodu 400. obljetnice hamburške luke Altona 1989. godine podignut je Spomenik iseljenicima u drvetu, koji je oluja srušila deset godina kasnije. Taj reprezentativan primjerak naivne umjetnosti, visok tri i pol metra, s ukupno 126 likova, ponovno je izrezbarila u hrastovu drvetu hrvatska samouka kiparica Ljubica Matulec (1939. – 2024.) iz podravskog sela Molvice. Uskoro je spomenik odliven u bronci u zagrebačkoj ljevaonici i ponovno je postavljen 3. listopada 2003. na njemački Dan ujedinjenja, a originalni drveni kip je premješten u hamburški gradski muzej. Na spomeniku su uklesani stihovi Požežanina Željka Muljevića:

Ovdje sam blizu, a sasvim daleko.

Još ćutim tiho, i duboko glasno.

I šutim, a tako bih ljudima rek'o:

O Dome, kako te ljubim strasno!

U Kulturnomu muzeju Hrvatske bratske zajednice u Pittsburghu (SAD) postavljena je darovana skulptura »Majka useljenika« autoru Josipa Turkalja (1924. -2007.), Meštrovićeva učenika, čiji se izvornik nalazi u predvorju Hrvatske matice iseljenika u Zagrebu, a drugi odljev krase Trg Republike Hrvatske u glavnom argentinskom gradu Buenos Airesu.

Nisu preko hrvatske granice odlazili (često i bježali) samo fizički radnici, već i intelektualci pa je u njihov spomen, u povodu Godine vjere i 1700. godine Milanskog edikta, 2013. u vrtu Hrvatske kuće u Oltenu u Švicarskoj otkriven četiri metra visok kameni obelisk s imenima osmorice znamenitih Hrvata, koji su se svojim radom i životima ugradili u švicarsku nacionalnu baštinu u posljednjih šest stoljeća. Na njemu je spomen i na dvjesto mobiliziranih Hrvata koji su 15. svibnja 1800. na alpskom prijelazu Veliki sv. Bernard poginuli u borbi protiv Napoleonove vojske.

Njegujući kolektivno pamćenje na brojne migracijske sudbine, u trećem tisućljeću su postavljena dva spomenika iseljenicima u Hercegovini. Prvo obilježje u spomen na brojne gastarbajtere i iseljenike, čije novčane doznake iz inozemstva obiteljima u domovini već više od pola stoljeća podižu standard i pune proračune zavičajnih općina, otkriveno je kod autobusnog kolodvora u Tomislavgradu 13. kolovoza 2012. godine, a dva metra visoku skulpturu obitelji, koja se u suzama rastaje pred ulazak u autobus, u bračkom kamenu isklesao je kipar Pero Jakšić (1963.). Na spomeniku koji je idejno predložio književnik Petar Miloš nalazi se natpis u ikavici: "I u to vrime jadni svit krenu u bili svit", te imena brojnih država u koja su pečalbarili Duvnjaci. Među njima je čak i ime Kine, više kao pojam za Istok, kamo su poslovi vodili i naše sinove s kamena.

Deset godina kasnije, u Prozoru su 6. rujna 2022. brončani spomenik „Ramski gastarbeiter” akademskog kipara Petra Dolića (1975.) svečano otkrila dva najstarija živuća gastarbajtera Ante Bilić i Ivan Sabljo. Na kovčegu je ukle-

san tekst: *U nevolji se nisam ponižavao, ni u dobru uznosio. Iz siromaštva i bogobožnosti sticao sam, podizao obitelj, snivao i gradio, vjerovao u bolje dane, vjerovao u Boga, u pravdu, u ljudsko zajedništvo, u mali svijet ramski, bez osвете i gorčine, bez nadimanja i zla oka. Još me uvijek ima – još uvijek vjerujem!*

U Vrsima kod Zadra na blagdan Svetog Nikole 2019. podignut je spomenik pomorcima i iseljenicima, rad akademskog kipara Ante Jurkića (1965.), u spomen na više od osamsto mještana koji su u proteklih stotinu godina brodili ili radili druge poslove diljem svijeta.

U spomen na sve iseljenike iz mjesta, Grad Bakar je u čast Josipu Marohniću, jednom od najpoznatijih iseljenika naših krajeva, predsjedniku Hrvatske bratske zajednice u Americi od 1912. do 1921. godine, u dvoru Etno-kuće Marohnić 23. travnja 2023. postavio bistu s njegovim likom, a izradila ju je akademska kiparica Tatjana Kostanjević (1963.).

Napretkom tehnologije i dolaskom mreža svih mreža danas su veze s hrvatskim iseljentištvom mnogo bolje i brže, više se ne pišu pisma koja su s najudaljenijih točaka Južne Amerike ili Australije mjesecima putovala do domovine, sada se istog trenutka može videovezom razgovarati i s najmanjim mjestošcem na kugli zemaljskoj, dokle dopire dobar internetski signal, samo što su s druge strane veze rođaci iz treće ili čak četvrte generacije odseljenika koji i ne znaju hrvatski jezik, materinski jezik njihovih djedova. Postoje razni specijalizirani muzeji, portali i druge ustanove koje čuvaju tu iseljeničku memoriju hrvatskog puka. Tako je, primjerice, pri Visokoj školi Aspira pokrenut Virtualni muzej iseljentištva Dalmacije.

Iseljentištvo u stihu

O iseljentištvu se pjevalo i tugovalo i u hrvatskom pjesništvu kroz prohujala stoljeća pa je Ivo Smoljan (1926. – 2003.) u izdanju Matice iseljenika Hrvatske priredio *Antologiju hrvatske poezije o iseljentištvu od 15. stoljeća do danas „HRVATSKI ODISEJ“* (prvo izdanje 1960.; drugo dopunjeno izdanje, 1986., a treće hrvatsko-englesko izdanje 2002.).

ISELJENIK

(Balada)

Dru Mili Starčeviću

Na dalek evo krećem put
Spram tužnih tuđih strana,
Od bola puca moja grud,
U srcu pišti rana:
Oj zbogom, kućo, drago selo, zbogom,
Ja ostah samac, sâm sa mojim Bogom.
Sa grunta mog me tjera dug
Za porez i lihvara,
Zaplijeniše mi već i plug,
Dok čopori Mađarâ
Ko nekad Turci ono malo grabe,
Što ostade od doklaćenog Švabe.

Tek nebo, more, magla, dim –
Ah, osto doma da sam!
Al živjet doma nemam s čim,
Na svomu prosjak ja sam,
Jer rodna zemlja sinu je tuđina,
A Hrvatska je strancu domovina!
Ko slijepac hajd u novi svijet,
Da budem novo roblje,
I ne znam, gdje ću samac mrijet,
A seosko će groblje
Pod križem moga djeda čekat mene,
Dok vani budem crko, kao štene.
Ah, proklet bio onaj čas,
Kad rodih se Hrvatom,
Jer tuđinski nas glođe pas,
A konop nam za vratom,
Dok zemlja naša ima samo groba
Za svaki trzaj hrvatskoga roba.
Ej, kamo sreće, da me val
Tog sinjeg okeana
Na kakav topli baci žal,
Gdje sunce novog dana
Za ropstvo ne zna ljudskih miliona
I grije sreću novih Robinzona.
Robijaški ću dlanat ja,
Da spasem očevinu,
Od brige ne ću naći sna,
Dok žena će pri vinu
Sa bogzna kime s rukom ispod ruke
Profućkat moje uštedene muke.
Moj Bože, hoću l' ikad ja
Sa rukom oko vrata
U oko gledat, kako sja
I slušat njegov »tata«:
Sve preko okeana gledam to siročće
I slušam kako cvili: "Oče, oče!"
To sunce, što me grije sad,
I sinu mom će sjati,
Pa kada bude momak mlad,
On, jadnik, neće znat,

Da zajednički sunce tek imámo,
Na svijetu sunca – mrve sunca samo.
No dijete moje, bijedni crv,
Sa moga debla grana,
Moj mili sin i draga krv,
Cvijet moga jorgována,
Kad dođem kući, bude l' hude sreće,
Moj rođen sin me više poznat neće!...
Što moju ženu čeka sad,
Ne pričajte mi, ljudi:
Obljubit će ju žandar mlad
Il onaj financ ludi,
A moje dijete iza kućnih vrata
Će tepat nemoćnički: "Tata, tata!"
A doma vratim li se kad,
Ja kopile ću naći,
Pa pustiti ću krvcu tad
I majci mu i ćaći:
Amerika poštedi l' moju glavu,
Donijet ću je, al za Lepoglavu.
Izgubih s otadžbinom sve,
Što imam na tom svijetu:
I ženu, dijete, sve – al ne
Slobodu moju svetu,
Pa bit ću radnik, bit ću siroma,
No slobodan ću bit – što nisam doma.
No šta će meni tuđi krov,
Sloboda tuđeg kraja?
Tek kod kuće je blagoslov,
A svog bez zavičaja
Je teško živjet, teže još umrijeti:
Jer svaka ptica k svome jatu leti.
Slobode traži samo, gdje
Ti zbori majke mlijeko!
Po narodu si svome sve,
Bez njega – Niko, Neko,
Pa plačeš ko nad vodom Babilona,
Na zvuk kad misliš seoskoga zvona.

Antun Gustav Matoš (1873.-1914.)

Mercedes u pjesmi

Ako i ne vozimo taj tip vozila, mislim da svi uživamo u impresivnoj izvedbi rock- pjevačice Janis Joplin koja je 1970. snimila pjesmu *Mercedes Benz*, o automobilu čiji su prvi primjerci proizvedeni 1900., za koji je ime po svojoj kćerci Mercedes dao naručitelj 36 automobila (Emil Jellinek). 1902. to postaje zaštitna marka automobila, a okrugla trokraka zvijezda, koja simbolizira Daimlerovu ideju o proizvodnji prometala za promet zemljom, zrakom i vodom, postavljena je 1909. Daimlerova i Benzova tvornica ujedinjuju se 1926. u tvrtku Daimler-Benz AG iz koje nastaje današnji naziv Mercedes-Benz.

Zvuk auspuha te luksuzne limuzine zaplovio je i hrvatskom socijalnom i satiričnom lirikom. Cijelu pjesmu o tom automobilu, koji je u medijskim napisima zbog broja osobnih i teretnih vozila u Grubinama kod Imotskoga bio sinonim za to mjesto, napisala je pjesnikinja Ivana Čagalj (udana Dizdar), rođena 1987. u Zagvozdu, u svojoj zbirci *Paralaksa* (2017.). Taj automobil vozio je i njezin otac Mijo „Doktur“, poznati guslar.

MERCEDES

Etimologija: mercedes (španj. milosti, N, pl).

Nepoznato: ime neke žene iz davne meksičke sapunice.

Poznato: ime djevojčice germansko-židovskog podrijetla po kojoj je nazvana znamenita marka automobila.

Općepoznato: najčešći automobil na imotskim cestama.

Fonetika: u Imotskoj krajini zabilježena su tri načina izgovora: kratkouzlazni akcent na prvom slogu, dugouzlazni ili dugosilazni na drugom. Protivno svim ortoepskim pravilima.

Morfologija: u navedenoj krajini zabilježena je, pa i poželjna, uporaba akuzativa jednine za živo, muški rod („Kupio mi je ćaća mercedesa.“). Protivno svim gramatičkim pravilima. Nepošteno prema ženama.

Mercedesa se sjećam samo u brojkama.

Prvog je ćaća kupio negdje u tom periodu kad sam hrlila na natjecanja iz matematike i kad sam znala napamet broj telefona svih u selu, mojem, i susjednom, i... Pozadi, iznad lijevog štopa, pisalo je 350 SE. Ali su ga zvali stošesneska. I govorili da ima tu-i-tu vuču i toliko-i-toliko konja. Mercedes je bio crn kao Snjeguljičina kosa i duži od mene puno puta. I viši, dakako. Mogli smo prepoznati njegov zvuk još s Gaja ili Raskršća. Vibrato hrvatskih gastarbajtera i baršunasti glasić Jellinekove curice po kojoj je i dobio ime. I mirisao je baš nekako. Po staroj koži, po benzini. Po uspomenu.

Onda su se redala auta pred našom kućom ko na omanjem parkiralištu. Ćaća je ležao toliko puta ispod njih, toliko je kičmu iskrivio nad haubom. Tad

sam skužila da su auta i hrana i igračke za muškarce. One velike. One naše. Kad bi razgovarali o autima, ćaća i brat imali su neki svoj jezik. Nakalemljeni njemački. Karoserija, dizne, getriba, i puno puno puno brojeva. Za razliku od onih koji te termine samo đikanski nabacuju, njih dvojica znali su o čemu pričaju, analizirali su auta ko što ja seciram rečenicu i pritom bili jednako zadovoljni.

*

Ćaća je opet kupio mercedesa. Onog kojeg viđaš po muzejima, ili imoc-kim cesticama. Stodvaesticu. Želi ga opiturati u nebeskoplavu boju. Stvarno je tako rekao. I stvarno mislim da je u mercedesu jedno malo nebo i bez te nove piture. I brat je kupio mercedesa. Tražio ga je od Požege do Dubrovnika. I mercedes ga je našao. On njega.

*

I ja ću, sad već pogađaš, kupiti mercedesa. Kad budem velika. Bit će crni.

Elegantan ko Audrey Hepburn. I pazit ću samo na dvije stvari. Tri zapravo.

Da nije automatik! Kad ga upališ, da u isti mah začuješ psovke gatarbajtera i smijeh male Mercedes, desetogodišnje. I da miriši po sladoledu od vanilije, po Maidenima, Einaudiju, Ujeviću, po kakau i kofeinu, po crnom Tresoru. Po uspomenu. Po milostima.

Paralaksa, Zagreb – Split, 2017.

Mladen Vuković

ZNANOST

ZVONIMIR GLAVAŠ

Kratak prikaz znanosti o govorništvu u antičkoj Grčkoj i Rimu 273

ANDRIJANA MLINAREVIĆ-CVETKOVIĆ

Likovni razvoj djece predškolskog i ranog školskog uzrasta 283

NIKOLA ŠIMIĆ TONIN

Self-help literatura 298

NIKOLA ŠIMIĆ TONIN I ŽAKLINA KUTIJA

Načelo hereditarnosti u djelima Vjenceslava Novaka 317

KRATAK PRIKAZ ZNANOSTI O GOVORNIŠTVU U ANTIČKOJ GRČKOJ I RIMU

Jedna od značajnih razlika antičkog doba i suvremenog svakako je i odnos prema govorništvu. Dok se u antici umijeću govornišva pridavalo mnogo pozornosti, sve do tog stupnja da se razvila cijela znanstvena disciplina koja ga proučava – retorika, u naše se vrijeme govorništvu, barem kod nas, ne proučava i ne poučava u redovitom formalnom obrazovanju, već samo iznimno preko određenih seminara ili drugih oblika neformalnog obrazovanja. Zašto je govorništvu danas zanemareno? Ne znam. Mislim da nije s pravom te smatram da bi njegovo proučavanje trebalo postati sastavnim dijelom obvezatnog formalnog obrazovanja. Zar vještina kvalitetnog i uvjerljivog govorenja nije korisna svakome – svim uzrastima, svim profesijama, u svim situacijama? Za govorništvu je očito potreban prirodni talent, no da se govornička vještina može vježbom učiti i usavršavati, dokazali su nam stari Grci i Rimljani.

Kao što vrijedi i za gotovo sve druge književne vrste, i govorništvu nalazi svoje temelje u antici, odnosno u kulturi stare Grčke i staroga Rima. Govorništvu je u ovim dvama fundusima zapadne civilizacije, Grčkoj i Rimu, toliko bilo cijenjeno da je kod najuspjelijih njezinih teoretičara, odnos prema njemu predstavljao svojevrsnu filozofiju. Tako se već Platon u 5. odnosno 4. stoljeću prije Krista sukobljavao s tzv. sofistima u pitanjima retorike, odnosno retoričke prakse – govornišva. Sofisti su, naime, tvrdeći da je čovjek mjera svih stvari, naginjali skepsi i relativizmu, pa je kao logična posljedica takvog stava bila njihovo davanje važnosti retorici. Smatrali su da se vještim jezičnim izrazom može bilo koga u bilo što uvjeriti, bez obzira koliko istinite te tvrdnje bile (Beker, 1997: 11).

Platon, koji u cijeloj svojoj filozofiji naginje vjerovanju u hijerarhijski red i apsolutnost, u djelima *Sofist*, *Gorgija* i *Fedro* oštro se protivio relativizmu sofista, a retoriku uspoređuje s kuharstvom koje pripravlja ukusnu hranu, a ne vodi računa o tome što je zdravo. Tako se i retoričari, odnosno govornici, tvrdi slavni filozof, trude da ugone slušateljstvu, a ne da ga čine boljim, kako bi trebali. Ulogom retorike u grčkome javnom životu Platon se najviše

bavi u *Fedru*, gdje uspoređuje govor sa živim bićem koje mora imati vlastitu glavu i udove. Platon je retoriku smatrao važnom disciplinom u oblikovanju javnog mišljenja pa zacijelo zbog toga upozorava na demagoške i populističke tendencije u govorništvo svoga vremena (Beker, 1997: 16). Kako bi se spriječila ova tendencija, Platon se u *Zakonima* zalaže za postojanje mjerodavne ličnosti koju bi predstavljao školovan pojedinac – najbolje filozof, koji bi donosio valjane sudove o vrijednosti govora.

Drugi veliki grčki filozof Aristotel također je značajno doprinio oblikovanju i definiranju retorike. U svojoj *Retorici* Aristotel razlikuje dijalektiku i retoriku: dijalektika postavlja pitanja i odgovara na njih dok se retorika bavi pitanjima na koja se opširno odgovara pred raznolikom publikom trudeći se pridobiti publiku za određeni predmet, odnosno da zauzme određeni stav. Osnovni je, stoga, zadatak retorike ne samo uvjeravanje, nego pronalaženje uvjerljivog. Aristotel razlikuje tri čimbenika u svakom govoru: govornika, predmet govora i slušatelja. Razlikuje također tri vrste govora: 1. politički, 2. sudski i 3. epideiktički¹.

Kod sudskih govora govornik mora biti osoba odgovarajućeg karaktera, govor mora biti uvjerljiv te dovesti sudca u poželjno duševno stanje dok se kod političkih govora govornik mora predstaviti kao osoba poželjnog karaktera. Uvjerljiva govornika, tumači Aristotel, krasi tri odlike: razboritost, vrlina i dobrohotnost.

Dok u prve dvije knjige piše o načinu argumentiranja i psihologiji govornika i slušateljstva, u trećoj knjizi *Retorike* Aristotel raspravlja o proznom stilu. Ističe kako posebnu pozornost treba usmjeriti na uvjerljivost argumenata, jezični izraz i na raspored riječi u govoru. Jezični izraz ne smije biti običan, već treba sadržavati elemente neobičnosti i rijetkosti, pri čemu treba ostati i prirodan i koristiti metafore. Metaforu, koju smatra najvažnijom figurom, a definira je kao uočavanje skrivenih povezanosti, treba oprezno i u pravoj mjeri koristiti jer je ona u govoru kao začim u hrani (Beker, 1997: 24).

Aristotel razlikuje razne stilove, što ovisi o tematici i svrsi govora, kao što razlikuje i pet dijelova govora: proem, izlaganje, argument, pobijanje i epilog, čija se dužina razlikuje ovisno o vrsti govora. Zanimljivo je uočiti i jednu opću primjedbu: Aristotel u *Retorici* uglavnom iznosi primjedbe i upute koje se odnose na manje dijelove teksta – riječi, rečenice, dok ne piše toliko kako bi govor kao cjelina trebao izgledati.

Aristotelov učenik Teofrast (370. - 284.), osnivač peripatetičke škole, značajan je retoričar čija su djela uglavnom izgubljena, a o njihovu sadržaju saznajemo iz djela drugih retoričara. On razlikuje jednostavni, srednji i veličanstveni retorički stil, a smatrao je da se dostojanstvo stila postiže pravom

¹ Epideiktički govor predstavlja pohvalu ili pokudu nekoga ili nečega.

dikcijom, rasporedom i odabirom figura. Zalagao se za to da govornik ne treba svoju poruku izreći u cjelini, već ostaviti slušatelju da dođe do poante, čime se slušatelja aktivira.

Još jedan od značajnijih grčkih priloga retorici je djelo *O stilu*. O autorstvu i datiranju djela postoje prijepori, no neki ga kritičari pripisuju Demetriju iz Falerona i datiraju u prvo stoljeće pr. Kr. Bilo kako bilo, djelo je blisko peripatetičkoj školi i na mnogo se mjesta poziva upravo na Aristotela (Beker, 1997: 30). Autor dijeli prozu na manje jedinice - kolone, koje predstavljaju dijelove rečenice, dok kombinacija više takvih dijelova predstavlja period.

Najviše prostora autor daje raspravi o podjeli proze na stilove: jednostavni, veličanstveni, elegantni i snažni. Svaki od ovih stilova ima svoj antipod: veličanstvenom je suprotan hladni stil, elegantnom afektirani, jednostavnom suhoparni stil. Autor potom opisuje svaki pojedini stil, navodeći koje karakteristike imaju. Tako se, primjerice, veličanstveni stil „stvara“ primjerenim mislima, dikcijom, rasporedom riječi. I pojedine stilske figure, anafora i asindeton, mogu pridonijeti stvaranju ozračja veličanstvenosti, a ista se može proizvesti i samim odabirom teme: primjerice, prikazom slavne bitke.

Elegantni se stil odlikuje privlačnošću, dosjetljivošću i jezgrovitošću izraza. Pjesničke stope, koje su jedva zamjetljive, također su odlike ovoga stila, a kao primjer autora koji je pisao elegantnim stilom navodi se Platon.

Lake i svakodnevne teme najbolje je izražavati jednostavnim stilom čija je dikcija obična, dok je jasnoća prioritet. U ovom stilu bolje je koristiti parataksu, nego hipotaksu, a red riječi treba biti što prirodniji. Živost, koja je karakteristična ovom stilu, postiže se upravo jasnoćom misli i običnošću izraza.

Demetrije, ili tko god autor bio, raspravlja i o nečemu što ne nalazimo kod njegovih prethodnika – o stilu osobnih pisama. Pismo je poput jedne strane u dijalogu, a treba biti odraz karaktera svoga autora. Pismo ujedno treba biti i izraz prijateljstva, govoriti o jednostavnim temama te sadržavati brojne poslovice. Snažni pak stil generira se iz tri izvora: snažne teme, jezgrovitosti i namjerne dvosmislenosti.

Stapanjem dominantne grčke kulture s mnogim azijskim kulturama nastaje specifična helenistička kultura. U helenističkom razdoblju retorička djela usmjeruju pozornost na uvodni dio govora, *inventio*, pri čemu se najviše bave određivanjem stava u govoru – *constitutio* ili *stasis*. U prvome stoljeću prije Krista bile su popularne retoričke vježbe *susaoriae* i *controverisae*. *Suasoriae* su bile govori koji preporučuju određeno ponašanje nekoj osobi, dok su *controversiae* predstavljale govor o izmišljenoj sudskoj parnici, čime se provjeravala sposobnost kandidata za govorništvo (Beker, 1997: 36).

Razdoblje Rimskoga Carstva negativno se odrazilo na rimsko govorništvo jer je bila sužena ili uopće nije postojala sloboda političkog izražavanja. Deklamacije se tada profiliraju u književno-govorničku vrstu koja je sama sebi svrhom.

Tematski se udaljuju od stvarnog života, a deklamatori nastupaju zabavljajući publiku više biranošću izraza i efektima, nego logičkom dosljednošću (Beker, 1997: 36). S helenizmom je u Rim došao i tzv. azijski način izražavanja koji karakterizira kićenost izraza i patetika. Taj je stil postupno potiskivao antički, grčki stil koji su karakterizirale jezgrovitost, sažetost i finoća izraza.

Svakako s pravom, ovaj kratki rad najveću pozornost usmjerava na Ciceronove retoričke spise. Marko Tulije Ciceron rođen je u 106. pr. Kr. u Arpinu, gradiću jugoistočno od Rima, dok je 43. pr. Kr. proskribiran i ubijen kao žrtva trijumvira (Oktavijana, Antonija i Lepida) Drugog trijumvirata. Djelovao je, dakle, u ovome stoljeću bremenitom događajima, stoljeću građanskoga rata, no i u razdoblju rimske književnosti koje nazivamo zlatnim. Zlatni vijek koji traje od 80. pr. Kr. do 14. po. Kr. dijeli se obično na dva dijela; na Ciceronovo doba od 80. do 30. pr. Kr. i na Augustovo doba od 30. pr. Kr. do 14. po Kr. Dakle, povjesničari su književnosti prvo razdoblje zlatnoga vijeka rimske književnosti nazvali Ciceronovim imenom jer su ga smatrali centralnom figurom i najvećim zaslužnikom što se ovo razdoblje naziva „zlatnim“. Ciceron je, dakle, centar centra i zlato zlata. Zašto je Ciceron toliko cijenjen od književne kritike? Koncizan i vrsno sroččen odgovor na ovo pitanje daje prof. Vratović u svojoj poznatoj sintezi:

Ciceron nije samo četrdeset godina gotovo neprekidno i bez premca vladao rimskom govorničkom tribinom, sudskom i političkom, nego je autonomno i magistralno prodro i u teoriju retoričku, pa i filozofsku, stvorivši jednu cjelovitu viziju svjetonazora, kudikamo dublju i sveobuhvatniju nego što bi se iz njegova eklekticizma u prvi mah moglo zaključiti. Uz govorništvo, retoriku i filozofiju, Ciceron prevodilac, plodan epistolograf i iznad svega – izvanredan talent, svojim je stvaralaštvom u jeziku i višestrukim razmišljanjem o jeziku kao sredstvu umjetničkog izraza oblikovao normu proznoga stila za Rim i mnoga stoljeća kasnije Europe, normu kojoj će se u Rimu samo nekoliko kongenijalnih talenata uspjeti othrvati odnosno suprotstaviti joj drugu svoju. (Vratović, 2008: 233-234).

Ciceron je, dakle, bio vrstan govornik, a mnogi ga povjesničari književnosti smatraju najboljim antičkim govornikom uopće. Kad se Ciceron sredinom pedesetih godina prvoga stoljeća prije Krista posvetio znanstvenom djelu, a time i pisanju retoričkih djela, iza sebe je imao golemo govorničko iskustvo (Stepanić, 2002: 8). Tada nastaje njegovo najopsežnije i najsveobuhvatnije retoričko djelo *De oratore*, koje je i sam Ciceron veoma cijenio. Desetak godina kasnije nastaju još dva njegova velika retorička djela, svojevrsna dopuna djelu *De oratore: Brutus i Orator*. Osim ova tri najveća i njegova najbolja retorička djela, Ciceron je napisao i nekoliko manjih: nedovršeno djelo *De inventione*,

koje je napisao u mladosti (prije 87. pr. Kr.); *Partitiones oratoriae*, iz 46. pr. Kr., svojevrsni udžbenik retorike, pisan u obliku pitanja i odgovora; *De optimo genere oratorum*, kratku raspravu, u kojoj preporučuje kao uzor dobra govorništva grčke, atičke govornike; te *Topica*, djelo napisano 44. pr. Kr., posljednji Ciceronov retorički spis, u kojem se obrađuje problematika općih mjesta u kojima govornik traži argumente (Stepanić, 2002: 15).

De oratore je didaktička rasprava u dijaloškoj formi u kojoj slavni govornici Kras, Antonije i Scevola razgovaraju, odnosno raspravljaju o temi kakav bi trebao biti savršen govornik. Dijaloška je forma omogućila Ciceronu da izrazi svoje stavove o govorništvu sučeljavanjem stajališta sudionika razgovora. Na taj je način autor uspio izbjeći uobičajenu suhoparnost retoričkih spisa te izbjeći apodiktičnost stavova jer su mišljenja izražena ležerno, u prijateljskom razgovoru (Stepanić, 2002: 24). Ova trojica govornika pripadaju generaciji koja prethodi Ciceronovoj, generaciji koja je Ciceronu predstavljala idealan spoj grčke i rimske govorničke tradicije (Stepanić, 2002: 7). U ovome djelu Ciceron iznosi novu koncepciju govorništva u kojoj dotada odvojene retoriku i filozofiju ponovno shvaća jedinstveno (Vratović, 2008: 237). Glavnu riječ u dijalogu ima Lucije Licinije Kras, čiji je *floruit* u posljednjim desetljećima drugog i prvom desetljeću prvoga stoljeća, dok su se njegovi govori „odlikovali ljepotom i doradenošću stila, duhovitošću i sjajnom izvedbom, izvanrednom sposobnošću brzoga prepiranja“ (Stepanić, 2002: 17). Upravo „kroz njega“ govori Ciceron, odnosno njegovi su stavovi ujedno stavovi samog autora. Kras pohvaljuje govorništvo te ga smatra najvažnijom ljudskom djelatnošću, koja od barbarstva stvara civilizaciju, a čovjeka razlikuje od životinje. Savršen govornik mora posjedovati širinu znanja, posebno s područja politike i etike, a po širini tematike sličan je pjesniku. Govorništvo nije znanost, no blisko je znanosti jer se temelji na mnijenju i vjerojatnosti (Stepanić, 2002: 21).

U drugoj knjizi Antonije tumači kako govorništvo obuhvaća svaki dobar govor i sve teme te kritizira postavljanje brojnih govorničkih pravila i nedostatak govorničke prakse. Obrazovanje se mladih govornika, stoga, treba temeljiti na praksi. Antonije potom govori o podjeli tema, etapama govornikova rada na govoru te o kompoziciji govora. Tumači kako se pristupa građi, kako se ona raspoređuje po kategorijama te kako se nalaze argumenti. Govorništvo, poput pjesništva, ima tri cilja: „da pruža zadovoljstvo, da poučava i da gane (*delectat, docet, movet*) slušatelja“ (Beker, 1997: 41). No, za razliku od pjesništva, govore slušateljstvo mora odmah razumjeti te je slušateljstvo obično valjan ocjenitelj kvalitete govora. Jedan od važnih instrumenata kojima se zadobiva naklonost auditorija jest i humor: preko lika Cezara Strabona Vopiska objašnjava prirodu smiješnoga, izvore i vrste humora te govori o prikladnosti pojedinih šala za pojedine situacije.

U trećoj knjizi Kras govori o stilu i izvedbi govora. Stil je neodvojiv od teme govora, odnosno tema uvjetuje koji će se stil koristiti. Ne postoji

najbolji stil, no može se govoriti o karakteristikama kvalitetna stila: pravilan jezik, jasnoća izgovora i misli, ukrašenost i primjerenost stila. Kras nastavlja o odnosu govorništva i raznih filozofskih škola, optužujući pri tome Sokrata da je razdvojio govorništvo i filozofiju. Pravi govornik treba proučavati, čitati i promišljati o svim aspektima ljudskoga života – pojednostavljeno rečeno: govornik ujedno treba biti i filozof (Beker, 1997: 42).

Potom slijedi rasprava o stilu: govori se o izboru riječi, retoričkom periodu, poretku riječi, ritmu te vrstama stila. Nakon kratkog pregleda figura misli i izraza, Kras se osvrće na izvedbu.

Kad bi se na osnovu djela *De oratore* pokušalo odgovoriti na inicijalno i glavno pitanje ovoga rada (Kakav bi trebao biti savršeni govornik?), moglo bi se konstatirati sljedeće: idealan je govornik za Cicerona Rimljanin, koji od Grka preuzima filozofska i tehnička znanja, znanja pak iz pravne struke iz domaće rimske pravne tradicije; on je nadaren, rječit, oštrouman, poznaje teoriju (Stepanić, 2002: 25-26). Govor razlikuje čovjeka od životinje, a pravni govor pravnika od običnog čovjeka. Prema kvalitetnom govoru, opetovano spominje Ciceron, ne treba težiti pretpostavljajući mnogobrojna pravila talentu, rječitosti i iskustvu, već upravo obrnuto.

O karakteristikama idealnog govornika Ciceron piše i u spomenutom djelu *Orator*. U prvoj polovici djela sažimlje teme iz *De oratore*, dok u drugom dijelu opširno raspravlja o proznom stilu. Ciceron ovdje tumači kako dobar govornik mora ovladati svim trima govorničkim stilovima (jednostavnim, srednjim i uzvišenim) te ovladati i tehničkom stranom govora (pronalaženje, raspored, dikcija, pamćenje, izvedba). Kritički se osvrće na tzv. novoatičare koji su smatrali da je jednostavni stil (*genus subtile*) jedini autentičan atički izraz. Ciceron smatra da je takav njihov stav nastao kao reakcija na bujni azijski stil, no dakako, taj je stav pogrešan. Ne slaže se ni s njihovom tvrdnjom da je pojedini stil vezan za pojedinu književnu vrstu, već tvrdi da je glavni kriterij pri odabiru stila tema govora. Ovdje Ciceron piše i o ritmu (*numerus*), što je značilo ravnomjernost i simetriju u naglascima (Beker, 1997: 44).

Djelo *Brutus sive De claris oratoribus* „svojevrsna je povijest književnosti, prva u antici, s izrazitim smislom za promatranjem individualnoga stila kao povijesno uvjetovane pojave“ (Vratović, 2008: 237). Pisano u dijaloškoj formi, djelo predstavlja povijest i razvoj grčkoga i rimskoga govorništva do Cicerona, pri čemu autor spominje 275 imena. Komparativnom kritikom Ciceron uspoređuje grčko i rimsko govorništvo, jednu i drugu kulturu, uspoređuje stariju i mlađu generaciju rimskih govornika, uspoređuje govornike različitih stilova. Autor negira da je njegov stil isključivo azijski, već smatra da u njemu ima i azijskih i atičkih elemenata. Za Cicerona je savršen onaj govornik koji je ovladao i jednim i drugim stilom. Tom se idealu najviše približio Demosten, a Ciceron se, iako to eksplicitno ne kaže (već se može implicitno iščitati), smatra njegovim nasljednikom. Kako je rečeno, Ciceron je djelo *Brutus* napisao

46. pr. Kr., kako sam kaže, u mračno doba republike, jer je naslućivao kraj republikanskog državnog uređenja.

Razdoblje carstva negativno se odrazilo na kvalitetu rimskoga govorništva. Više je rimskih autora na prekretnici pretkršćanske i kršćanske ere tvrdilo kako je došlo do te dekadencije. Stoga, iako i Augustovo doba, od 30. pr. Kr. do 14. po. Kr. nazivamo zlatnim, ipak se već tada osjećalo nazadovanje i u govorništvu i u pjesništvu. Iduće se razdoblje od 14. po. Kr. do 117. po. Kr. naziva srebrnim dobom.

Na području retorike u srebrnom dobu najviše se istaknuo Marko Fabije Kvintilijan (35.- 95.). Kvintilijan je rođen u Hispaniji, u gradiću Kalagurisu, na rijeci Ebru. Odlazi na školovanje u Rim, gdje su mu učitelji bili Remije Palermon, čuveni rimski filolog, i Domicije Afer, retoričar. Kao odvjetnik Kvintilijan se s 30 godina vraća u rodnu Hispaniju, gdje osniva retoričku školu. Godine 68. Kvintilijan se kao već proslavljen učitelj retorike vraća u Rim, gdje ga car Vespazijan postavlja kao prvog od države plaćenog učitelja retorike. Nakon dvadesetak godina vrlo uspješnog pedagoškog rada u retoričkoj školi, oko 90. godine Kvintilijan počinje pisati svoj opsežan retorički priručnik i njegovo jedino sačuvano djelo *Institutio oratoria*. Ovo djelo, za koje sam Kvintilijan kaže da ga je sastavljao nešto više od dvije godine, ima 12 knjiga, tako da je ujedno najopsežniji dokument o antičkoj nastavi retorike.

Iako se pri sastavljanju ovoga djela držao ustaljenoga rasporeda dužnosti retora: pronalaženje teme i uvjerljivih argumenata (*inventio*), njihovo raspoređivanje (*dispositio*), izražavanje (*elocutio*), pamćenje (*memoria*) i način kazivanja (*pronuntiatio*), ipak koncepcijski odstupa od suhoparnih retoričkih priručnika svoga vremena. On čitatelja vodi kroz različite stupnjeve odgoja govornika do sagledavanja lika idealnog govornika.

U prvoj knjizi govori o osnovnom retoričkom obrazovanju iz gramatike, glazbe i geometrije. U drugoj knjizi o prvim govorničkim vježbama i o osnovama i granicama retoričke teorije. U 3. knjizi donosi uvid u cjelokupni sustav retorike, dok se u 4., 5. i 6. knjizi bavi raspravama o dijelovima govora, pri čemu spominje i postavke o patosu, etosu i dosjetkama. U 7. knjizi piše o osmišljavanju i redoslijedu izlaganja, dok u 8., 9., 10. i 11. piše o stilu, pamćenju i izlaganju, pri čemu u 10. knjizi donosi pregled povijesti grčke i rimske književnosti do svoga vremena. U posljednjoj, 12. knjizi, Kvintilijan piše o idealu savršenog govornika, o njegovom karakteru i općem znanju.

Prve knjige ovog Kvintilijanovog monumentalnog djela predstavljaju ujedno i najpotpuniju pedagošku raspravu iz antike, u kojoj se ogleda njegova svestranost. Autor objašnjava kako obrazovanje govornika mora sadržavati sve ono što se odnosi na živu riječ: gramatiku s fonetikom, ortografiju, ortoepiju, stilistiku, povijest jezika, aloglotiju, psihologiju vica i duhovitog, retoričku tehniku, povijest retoričkih škola te povijest književnosti. Kvintilijan naglašava da se

govornik treba izgrađivati već od djetinjstva, a prvi je bitan uvjet u profiliranju idealnog govornika da isti bude pošten i čestit čovjek. Stoga Kvintilijan uzima Katonovu definiciju govornika: *vir bonus dicendi peritus* (dobar muž vješt u govoru). Kvintilijan zahtijeva od svojih odgajanika najširu kulturu, smatrajući da ne postoji znanstvena grana koju bi trebalo zanemariti. Ujedno, inzistira i od roditelja i od učitelja da odgajaniku pružaju dobar primjer pa stoga svi koji dolaze u doticaj s djetetom moraju imati moralne i intelektualne kvalifikacije. Nastava mora biti prilagođena mentalnom uzrastu i sposobnostima učenika, a dužnost je učitelja uvidjeti individualne karakteristike svakoga pojedinoga učenika. Općenito se može konstatirati da je Kvintilijanov odgojni sustav bio zamišljen kao lijek protiv aktualnog stanja u rimskome školskom sustavu, koji je uvelike zaostajao za stanjem školstva u minulome republikanskome razdoblju.

Teorija stila zauzima jedno od najvažnijih mjesta u Kvintilijanovu priručniku. Originalnost ove teorije je u odsustvu svakog dogmatizma. On preuzima teorije od ranijih retoričkih teoretičara, ispravlja ih i nadopunjuje na temelju svojega iskustva, a teoriju stila primjenjuje podjednako i na pismeni i na usmeni govor. Njegovo stilsko razmatranje sastoji se u izboru riječi, njihovom pravilnom raspoređivanju u rečenici, te u teoriji stilskih ukrasa. Na više mjesta tvrdi da je osnovni princip dobrog stila uporaba riječi iz svakodnevnog govora jer one najjače stvaraju dojam stvarnosti, neposrednosti i prirodnosti. Stoga su pogreške koje narušavaju ljepotu stila: upotreba prostih riječi u dostojanstvenom govoru, upotreba ekstravagantnih riječi u običnim temama, gomilanje nepotrebnih i suvišnih riječi, sladunjave riječi koje govor čine neiskrenim, miješanje pjesničkih i svakodnevnih riječi koje proizvode neprirodan efekt itd.

Za ljepotu stila nisu dovoljni jasnoća i pravilnost, već je potrebna i odmjerena dužina rečenice, izbjegavanje neprikladnih izraza, dvosmislenih riječi (osim kod šale i dosjetke), izbjegavanje riječi istoga značenja i kićenog govora. Stoga, osim pravilnosti i jasnoće, govorenje i pisanje mora imati i umjetnički element, koji mora ostati diskretan ili čak i skriven. Lijep će stil stoga krasiti upotreba najefektnijih i najprikladnijih riječi koje će u rečenici biti na najefektnijem mjestu kako bi se postigla jasnoća, ljepota, ritmičnost i muzikalnost. Stil ujedno treba biti u skladu s govornikom, prilikama i okolnostima.

Kvintilijanovo učenje o stilskim figurama spada među najsvetnije u antičkoj stilskoj tradiciji. On razlikuje trope i figure. Pod tropima Kvintilijan podrazumijeva promjenu prvobitnog značenja riječi u drugo značenje s ciljem stilskog ukrašavanja. Tom definicijom on zapravo prihvaća stav većine drugih gramatičara. U kategoriju tropa uvrštava: metaforu, metonimiju, sinegdohu, antonomaziju, onomatopeju, metalepsu, katahrezu, epitet kad je u kombinaciji s antonomazijom, ironiju, perifrazu, hiperbaton i hiperbolu.

Pod figurom Kvintilijan podrazumijeva govorni oblik koji se udaljava od običnog i izravnog načina izražavanja, pri čemu prihvaća postojeću podjelu (definiranu od svojih prethodnika) na figure misli i figure riječi. Figura ne označava promjenu reda riječi, ni promjenu njihovog značenja. Dok govor bez ukrasa komparira s ukočenim oblicima, figurativan govor Kvintilijan komparira s oblicima u kojima se naslućuju dinamičnost i osjećaji.

Kvintilijan razlikuje tri vida razvrstavanja riječi: red riječi, rečeničnu strukturu i ritam. Naglašava da slabije izraze treba stavljati naprijed kako bi postupno rastao emocionalni efekt, da postoji uobičajeni red u određenim frazama te da glagol treba stajati na kraju rečenice. Ipak, upozorava da svugdje može biti iznimaka.

Autor razlikuje i dvije vrste rečenične strukture: tijesno povezanu i labaviju. Smatra da stil čini dosadnim upotreba istog stila u više uzastopnih rečenica te da intenzitet rečenice treba rasti što se ona više približava kraju. On distingvira prozni i pjesnički ritam pri čemu naglašava da prozni ritam nije ograđen i zatvoren sustav stopa te da dopušta više slobode u određivanju odmora.

Kvintilijanov ideal, odnosno prototip idealnog govornika je Marko Tulije Ciceron. Njega smatra glavnim uzorom svakog govornika te ga među proznim piscima stavlja na vodeće mjesto. Štoviše, može se konstatirati da je Kvintilijan ujedno svojim teorijskim obrazloženjem Ciceronova proznog stila i stvorio *ciceronijanizam*.

U srebrnom dobu djelovao je i Plinije Mlađi (62. - 113.). Ovaj obnašatelj visokih dužnosti u carstvu bio je ujedno poznat govornik. Od Plinijevih govora ostao je sačuvan samo panegirik caru Trajanu, dok se u povijesti književnosti najviše pamti kao autor 10 knjiga pisama. U svojim brojnim pismima dotaknuo se brojnih tema, pa tako piše i o govorništvu, a u toj temi uočljiv je velik utjecaj njegova učitelja Kvintilijana. Poput učitelja, protivi se dogmatičnosti u govorništvu te se suprotstavlja i aktualnoj apodiktičnoj maksimi da su kratkoća i sažetost osnova dobrog stila, spominjući primjer Ciceronovih dugih, a ujedno i kvalitetnih govora. (Beker, 1997: 74-75). Ljepota se govora, smatra Plinije (pri čemu slijedi Kvintilijana), ne postiže pridržavanjem pravila, već maštovitim umijećem rječitosti.

Kornelije Tacit (55. - 120.), veliki rimski povjesničar, u svome djelu *Dialogus de oratoribus* razgovorom Materna, Apera i Messale govori o propadanju rimskoga govorništva. Tacit ovdje s nostalgijom spominje prošlo, republikansko državno uređenje, posebice razdoblje građanskih ratova, u kojem je govorništvo cvalo. U tom je razdoblju rječitost značila mnogo jer je priskrbljivala moć. Spominje potom kako su uslijedile restrikcije u slobodi govorništva: započele su s Pompejom, a nastavljene su s Augustom i drugim carevima. Careva obuzdavajuća figura pridonijela je ujedno i nestanku slobode govorništva (Beker, 1997: 77.).

U kršćanskoj eri antike, posebice u prva dva stoljeća, postojali su i brojni grčki autori retoričkih priručnika. Jedan od najznačajnijih je Hermogen od kojeg je ostalo sačuvano djelo *O vrstama stila*. On piše o ἰδέαι, što su stilističke vrste ili svojstva, a ima ih više vrsta: jedna se skupina odnosi na jasnoću i razgovijetnost, druga se odnosi na veličanstvenost, dok se treća vrsta ἰδέαι odnosi na karakterističnost, jednostavnost, istinitost i oštrinu (Beker, 1997: 79- 80). Hermogen dijeli govornništvo na savjetodavno, sudsko i panegiričko. Zanimljiv je njegov stav da je pjesništvo oponašanje svih stvari i oponašanje svih ljudi, time i govornika te da je najbolji pjesnik ujedno i najbolji govornik.

Literatura

Beker, Miroslav (1997.). *Kratka povijest antičke retorike: s odabranim ulomcima iz antičkih tekstova*. Ulomke s grčkoga prevela Marina Bricko; ulomke s latinskoga preveo Neven Jovanović. ArTresor naklada, Zagreb

Stepanić, Gorana (2002.). „*Rasprava O govorniku: Ciceronova Summa rhetorica*“, u: Ciceron, Marko Tulije (2002.). *O govorniku*. Prevela i priredila Gorana Stepanić. Matica hrvatska, Zagreb

Vratović, Vladimir (2008.). *Rimska književnost*. Biakova, Zagreb

Zvonimir Glavaš

LIKOVNI RAZVOJ DJECE PREDŠKOLSKOG I RANOG ŠKOLSKOG UZRATA

Sažetak: U ovom članku se govori o likovnom razvoju djece predškolskog i ranog školskog uzrasta. Svaka faza dječjeg razvoja donosi novi način likovnog izražavanja. Analiza članka kreće od razvoja djeteta kroz likovnu igru pomoću koje istražuje sebe i svijet oko sebe. Zastupljene su i faze likovnog razvoja djece te je naglašena njihova važnost za razvoj likovnih tipova djece koji su uvjetovani likovnim sposobnostima i uporabom likovno-izražajnih sredstava. U završnom djelu izneseni su određeni zaključci te su dane smjernice za daljnja istraživanja.

Ključne riječi: djeca, likovna kultura, likovni razvoj djece, likovni tipovi djece

Podatci o autorici: mr. art. Mlinarević-Cvetković, A[ndrijana], Sveučilište u Mostaru, Akademija likovnih umjetnosti u Širokom Brijegu, Alojzija Stepinca 16, 88220 Široki Brijeg, BiH, andrijana.mlinareviccvetkovic@alu3.sum.ba

ART DEVELOPMENT OF CHILDREN OF PRE-SCHOOL AND EARLY SCHOOL AGE

Abstract: This article discusses the artistic development of children of preschool and early school age. Each stage of children's development brings a new way of artistic expression. The analysis of the article starts from the child's development through art play, through which the child explores himself and the world around him. The stages of children's artistic development are also represented and their importance for the development of children's artistic types, which are conditioned by their artistic abilities and the use of artistic means of expression, is emphasized. In the final part, certain conclusions are presented, and guidelines for further research are given.

Key words: children, artistic culture, artistic development of children, artistic types of children

Author's data: Master of Art Mlinarević-Cvetković, A[ndrijana], University of Mostar, Academy of Fine Arts in Široki Brijeg, Alojzija Stepinca 16, 88220 Široki Brijeg B&H, andrijana.mlinareviccvetkovic@alu3.sum.ba

1. Uvod

Dijete, kao kreativno biće, možemo usporediti s praznom podlogom koja nema svoje granice ili rubove te je slobodna u svom izražavanju i kreiranju. Da bismo to još jasnije oblikovali, možemo se poslužiti metaforom i reći da je dijete kao ptica u letu koja, osim što ju je teško uhvatiti, kad se uhvati, gubi karakteristike ptice jer je zaustavljen njezin let. [3] Metodologija likovne kulture predškolske i rane školske dobi interdisciplinarna je znanost s utemeljenim spoznajama i izgrađenim teorijskim stavom. Služi se pojmovima iz općeg i likovnog razvoja djeteta kroz dječju psihologiju, likovni jezik, vizualnu i likovnu poruku, kao i mnoge druge elemente koji utječu na likovni razvoj. Svaka pojava sama po sebi je složena i može se razumjeti ako se upoznaju svi dijelovi njezine strukture u kojoj se svaka pojava istodobno mijenja i razvija. Svaki čovjek, pa tako i dijete, subjekt je likovnih procesa jer u njima sudjeluje kao korisnik ili stvaratelj. Likovnim izražavanjem potiče se razvoj individualnosti djeteta, osamostaljivanje, samosvjesnost pri rješavanju zadataka, pravo na vlastiti izraz i osobni stav. Društvo i obitelj također utječu na razvoj likovnog odgoja kod djece. Ako je odnos između odgajatelja i djeteta ravnopravan, međusobno se uvažavaju i dogovaraju, dijete se osjeća slobodno u takvoj okolini te ona pogoduje njegovom razvoju i slobodi, iz čega se razvija vizija okoline koja ne ugrožava pojedinca. Postoji i autoritarni i indiferentni pristup djeci. Autoritarni pristup temelji se na tradicionalnom načinu u kojem dominira odgojitelj, a u inferiornom je odgojitelj ravnodušan ili nezadovoljan u odnosu na dijete pa ono nalazi rješenja koja mu odgovaraju. Obitelj i unutarobiteljski odnosi imaju veliku važnost u odgoju i razvoju djeteta. Ti odnosi oslikavaju odnose u društvu. Topao odnos svih članova obitelji, koji se međusobno uvažavaju, utječe na sigurnost, uravnoteženost i individualni razvoj djece. Okolina u kojoj se djeca razvijaju vrlo je važna. Okolina baštini likovne i druge vrijednosti koje razvijaju kulturni život, čuva i njeguje tradicionalne kulturne vrijednosti i potiče na stvaranje i razumijevanje novih vrijednosti. Ona potiče i razvija svijest mladih i pogoduje razvoju djeteta. Kroz likovne aktivnosti potiču se međuljudske aktivnosti, kao što su komunikacija, igra, stvaralaštvo, spoznaje, psihologija. Također se upoznaju različiti materijali koji su opipljivi i vizualni, različiti načini rada i izražavanja te se razvijaju estetske vrijednosti. Likovni jezik je univerzalan i kroz tu univerzalnost svaki se pojedinac, pa i dijete, razvija kao jedinka njegujući vlastitu originalnost. Osobe koje odgajaju djecu kroz odgojnu likovnu komunikaciju moraju posjedovati široku kulturu, kreativnost te biti otvorene za prihvaćanje novih ideja, posjedovati sposobnost povezivanja, razvijanja i osuvremenjivanja odgojno-obrazovnih postupaka te tako poticati njihov napredak. [2] U ovom članku istražiti će se likovni razvoj

djece kroz različite faze koje su bazirane na početnim i upoznavajućim fazama oblikovanja crte, njezine gradnje i razvoja. Približit će se i objasniti posebnosti i specifičnosti djece preko načina razvoja i oblikovanja likovnog rada i pružiti uvid u različite likovne tipove koji su uvjetovani likovnim sposobnostima te uporabom različitih likovnih sredstava.

2. Igra i dijete

„Ako želite da djeca budu pametna, čitajte im bajke. Ako želite da budu još pametnija, čitajte im još bajki.“ Albert Einstein [5]

Učeci kroz igru djeca se navikavaju i na socijalna ponašanja te razvijaju intelektualne i motoričke sposobnosti. Igra je najočitija u dječjoj dobi, a obilježava sva razdoblja čovjekovog života. Johan Huizinga, nizozemski povjesničar umjetnosti, smatra da igra utječe na stjecanje ljudskog znanja i da se temelji na natjecanju. Natjecanje potiče djecu na usvajanje novih sposobnosti i znanja. Igra je najprirodnija stvar u čovjekovu životu i potpuno zaokuplja dječju pozornost i koncentraciju stvarajući osjećaj neopterećenosti te razvija maštu i kreativnost. U igri je dijete svjesno svojih misaonih procesa kojima slobodno pristupa i postupno stječe kontrolu nad onim što je moglo izvesti samo uz pomoć odraslih. Iako čovjek cijeli život ostaje zaigran u određenoj mjeri, samo kao dijete svjesno ostavlja prostor za potpuno iskreno i neopterećeno uživanje u igri. U odrasloj dobi, zbog opterećenosti različitim obvezama, gubi se ili zapostavlja potreba za igrom. [3] Prema pedagogiji Rudolfa Steinera najkarakterističnije dječje svojstvo je povezanost duhovnog i tjelesnog. Dok odrasli svoje emocije kontroliraju, trude se da budu nevidljive, djeca instiktivno čine suprotno: kad su ljuti, mogu lupati nogama o pod ili kad su sretni, skaču od radosti. [1] Potrebu za aktivnošću djeca osim kroz igru izražavaju pokretom, pjesmom, proizvodnjom zvukova, govorom i pronalaskom novih riječi. Dijete se razvija kroz različite aktivnosti, u njima se osjeća povezano sa svijetom i ne pravi razliku između estetskih, društveno-etičkih i znanstveno-spoznajnih sadržaja. U likovnoj igri ono istražuje sebe i svijet oko sebe služeći se različitim likovnim tehnikama koje mu omogućavaju nova iskustva i spoznaje. Likovnim procesom kroz različita likovna područja njeguje se i razvija likovna radoznalost, usvaja se likovni jezik, razvija memorija, mašta, estetski senzibilitet, vizualna percepcija, osjećaj za prostorne odnose i još mnogo toga. Igra i likovno stvaralaštvo su međusobno povezani i dijete kroz igru izražava i likovno stvaralaštvo smatrajući ga oblikom vlastite igre. Ono nacrtani oblik, loptu, auto, lutku, medu itd. može smatrati objektom svoje igre. Preko likovne aktivnosti dijete upoznaje vlastite osobine.

3. Likovni razvoj djece

Kontinuirani likovni razvoj djeteta može se pratiti ovisno o potencijalnim mogućnostima djeteta i odgovarajućem utjecaju okoline. Tijekom različitih promjena označava se kao kontinuitet likovnog razvoja gdje se podrazumijeva razvoj likovnih sposobnosti tijekom cijelog života, od najranijeg djetinjstva do zrelosti.

Tijekom općeg i likovnog razvoja djeca postižu napredak u likovnom oblikovanju, pri čemu u različitim fazama isti motiv različito realiziraju, ali se ti radovi mogu prepoznati kao rad istog djeteta. Likovnim razvojem, uz intelektualne značajke, djeca razvijaju i estetske sposobnosti kao i socijalnu zrelost. Tijekom vremenskog kontinuiteta svaka dječja dob utječe na izbor sadržaja likovne kulture, na planiranje rada, pri čemu su bitni raspodjela i postavljanje zadataka dok se postupno kroz metodologiju uvode kompleksniji zadatci koje dijete može realizirati. U tom procesu dostizanjem jedne razine razvojne faze, dijete prelazi u sljedeću, višu fazu. [3]

Slika 33. Autobus, 4 g. i 5 mj.

Slika 34. Autobus, 5 g. i 5 mj.

Slika 35. Autobus, 6 g. i 5 mj.

Slika 36. Autobus, 9 g. [3]

Dječji likovni radovi na 33., 34., 35. i 36. slici sadrže istu temu, autobus. Razlikuju se u tehnikama kojima su se služili u realizaciji rada, kao i u načinu rada. Dijete od 4 godine i 5 mjeseci izražava se crtežom koji je sveden na obrisne crte, pri čemu se služi okomitom kompozicijom kako bi nacrtalo putnike u autobusu. Putnici doslovno lete donjim rubom prozora autobusa, što odaje dojam da se ljuljaju na ljuljački. Dijete autobus crta plošno te prikazuje svjetla,

kotače koji se nižu jedan iza drugoga prikazujući i onaj dio koji se ne vidi takozvanim rendgen-crtežom koji je vidljiv i u prikazu ljudi koji se nalaze u autobusu, ali su prikazani kao da su zalijepljeni na njegovu bočnu stranu. Na slici 34. dijete od 5 godina i 5 mjeseci uz crtačke elemente dodaje i boju. Autobus gradi poput arhitekture, u više redova poput egipatskih freski u kojima dominira okomita kompozicija. Kao i u prvom radu i u ovom je prisutan transparentni rendgenski crtež koji je slojevitije posložen. Dijete prikazuje autobus na dva kata i na svakom prozoru grupira nasmiješene ljudske glave koje lebde bez uporišta. Njihove glave nisu povezane s njihovim geometriziranim tijelima. Imaju iste karakteristike, oči kao dvije točke, isti osmijeh i 5-6 dijagonalno postavljenih crta koje predstavljaju vlasice kose. U prvom planu dominira semafor, gotovo u istoj razini nalazi se i autobus, a ulica se odvaja jer nema crne konture na gornjem rubu pozadine. Dijete dobro odvaja oblike jedne od drugih, na autobusu koristi jači intenzitet boje, a u pozadini svjetliji, nesvjesno naglašavajući perspektivu i dubinu. Sliku 35. nacrtalo je dijete od 6 godina i 5 mjeseci i prikazuje jednostavniju shemu autobusa koja je konturnom linijom slična njegovoj realnoj konturi. Na ovom crtežu dijete ne prikazuje putnike. Koncentrirano je na oblik autobusa i grupaciju većih i manjih oblika koje tretira različitim bojama, a oni predstavljaju prozore autobusa. Također je prikazan i ograničeni put koji se sastoji od dvije blago valovite crte. Put ne vodi nigdje, zatvorenog je karaktera. Dijete ne pokazuje veliku zainteresiranost za temu, za razliku od prva dva crteža. Sunce se nalazi iza autobusa i prikazano je plavom bojom dok su njegove zrake krivudave i dodiruju autobus.

Slika 36. prikazuje napredak u analizi teme kroz likovnu kulturu koja je u skladu s djetetovim godinama. Dijete od 9 godina koristi flomastere na blago rozoj podlozi koja isijava i stvara zanimljivo likovno rješenje. Autobus se nalazi u prvom planu na crnom putu koji kao ploha dominira na radu. Autobus je na dva kata s uočljivim ritmom većih prozora na donjem katu i manjih na gornjem. Putnici su prikazani na svakom prozoru, različito su usmjereni i različitih su veličina što pokazuje izvanrednu kreativnost i sposobnost djeteta da uočava detalje i pokrete. Na ovom radu dijete dijeli prostor u tri vodoravne linije, gdje prvu čini autobus i automobil, drugu kuće u nizu i treću brda i nebo u pozadini. Na taj način prikazuje prostor i dubinu na likovnom radu. Vodoravne linije su podijeljene crnom bojom. Dominira prva, koja čini cestu, zatim druga, tanja, koja povezuje kuće u nizu i treća, tanka valovita linija, koja čini granicu između vrha brda i neba. Između prve i druge linije dijete je na rozoj podlozi prikazalo figure u pokretu. [2]

3.1. Likovni razvoj djece kroz različite faze

Prva faza u razvoju djeteta je faza šaranja koja se razvija u dobi od 1 godine i 5 mjeseci do 3 godine i 5 mjeseci. U ovoj fazi razvijaju se različite grupacije šaranja, od pravolinijskih crta do kružnih, a kasnije se javljaju pravolinijski potezi, skakutanje po podlozi, udarno šaranje te razni oblici od križa do klupka, s relativno dobrim i harmoničnim rasporedom linija. Krugovi označavaju početne napore da se konkretizira neki oblik, kao što je kuća, auto, čovjek i drugo. Zanimljivo je da u ovoj fazi djeca nemaju težište, njihove šare se mogu promatrati s bilo koje strane podloge.

Slika 1., 2., 3. Davorin, 3 g. i 2 mj., Davorin 3 g. i 3 mj., Davorin 3 g. i 5 mj.

Faza sheme razvija se u dobi od 3 godine i 6 mjeseci do 5 godina. Djeca u ovoj fazi crtaju „glavonošce“, imajući potrebu da nešto prikažu, ali taj prikaz biva siromašan. Može se prepoznati motiv kojem nedostaju detalji. Razlog takvog prikaza je početna faza upoznavanja s tehnikom, gdje dijete ima predodžbu o oblicima i figurama, i znak je važnosti prikaza za dijete. Ljudski lik crtaju s licem, a udovi su prikazani bez oblika tijela. Na licu su nacrtane oči i usta, a kasnije prikazuju nos, uši i kosu. Tijelo najčešće prikazuju geometrijski u obliku kruga, pravokutnika ili trokuta, a ruke su prikazane kao tanke crte. Ruke na krajevima imaju više crta koje simboliziraju prste, čiji broj može biti veći ili manji zbog nepoznavanja brojenja. Zanimljivo je kako u ovoj fazi imaju središnju točku, a to je glavni pravac, koji je vertikalalan i prikazuje ljudsko tijelo i horizontalalan, koji prikazuje životinje. [2]

Slika 4. i 5. Magdalena, 3 g. i 8 mj., i 3 g. i 9 mj. Slika 5. i 6. Davorin, 4 g. i 7 mj. i 4 g. i 8 mj.

Slika 7. Magdalena, 4 g. i 4 mj.

Slika 8. Davorin, 4 g. i 10 mj.

Faza razvijene sheme javlja se u dobi od 5 godina i traje do 8 godina. U ovoj shemi prikaz oblika i figura potpuniji je i detaljniji. Dodaju su uši, kosa, obrve i vrat, a na tijelu ruke i noge poprimaju debljinu. Djeca u ovoj fazi crtaju i odjeću i obuću kao i mnoge detalje koje uočavaju. Također prikazuju i simbole koji pokazuju simpatiju prema određenoj osobi. Teme koje djeca prikazuju u ovoj fazi su raznovrsne, a najčešće su to aktivnosti u kući i vani u igri. Pokret prikazuju profilom glave, kao i pokretima ruku i nogu, znaju savijati udove i pokretati cijelo tijelo. Prostornu perspektivu označavaju vodoravnom crtom u dnu papira i taj dio predstavlja zemlju. Druga crta javlja se na vrhu i predstavlja nebo. Razvojem djece pojavljuje se više vodoravnih crta koje su paralelne i označavaju objekte u drugom planu nakon čega dolazi do podizanja vodoravne crte koja simbolizira zemlju kad se u prikazu objekata javlja pojava prevaljivanja.

Slika 9. Magdalena, 6 g.

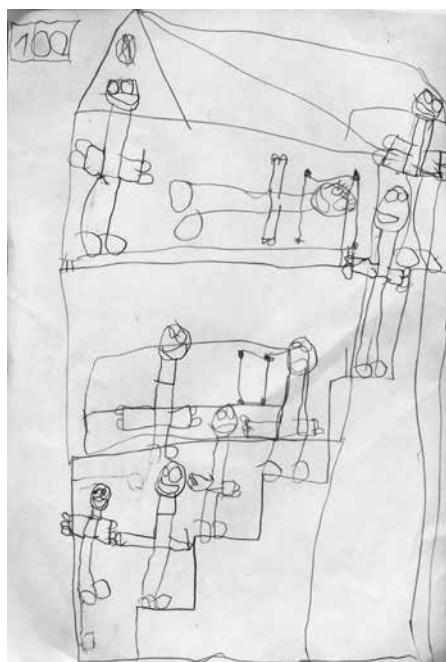
U dobi od 8 do 10 godina javlja se faza oblika i pojave. U ovoj fazi dijete primjećuje sve više detalja u svojoj okolini, koncentracija je maksimalna i obogaćena detaljima na figurama i oblicima. Razvija se realnost prikaza gdje dijete prikazuje profil, pokret i objekte u prostoru. Dijete promatranjem razvija precizniju svijest o svijetu pa se uz oblike i figuru javljaju elementi pokreta figure, koji su okarakterizirani prikazom profila i prostora. U ovoj fazi prostor je prikazan opisno. [2]

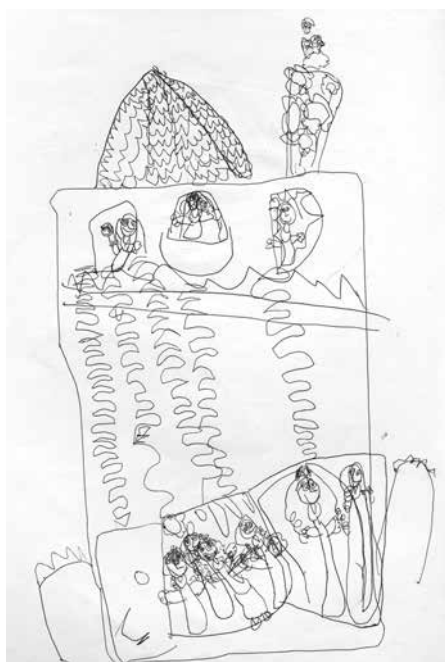
Slika 10. Magdalena, 8 g. i 4 mj.

3.2. Različite osobine dječjeg likovnog izraza

U dobi od 4 godine i 6 mjeseci do 9 godina u dječjim radovima zapažaju se različite osobine dječjeg likovnog izraza. U transparentnom rendgenskom crtežu izraženo je zanimanje djece za pojave iz vanjskog svijeta. Javlja se transparentnost dječjeg crteža na kojem djeca prilikom prikazivanja kuće prikazuju sve što znaju da se nalazi u kući, bez obzira što te elemente ne možemo vidjeti. Crtaju i sve ono što misle da se u kući događa, osobe kako kuhaju, sjede oko stola, odlaze na spavanje i slično. Prikazat će i što se sve nalazi u vrećici kupca iz trgovine ili predmete u džepu i slično. Njihovi crteži su poput ljudskog tijela na rendgenu.

Slika 11. Davorin, 5 g.

Slika 12. Magdalena, 5 g. i 2 mj.

Dinamičnost crteža karakteristična je kad djeca žele prikazati pokret i osobito ljudske figure u nekoj radnji koju pokušavaju objasniti. Zbog toga crtaju produženu ruku koja im pomaže nešto uhvatiti. Osim pokreta figure ovdje nastoje prikazati i kretanje auta ili drugog prijevoznog sredstva.

Slika 13. Magdalena, 5 g. i 4 mj., Ana lovi Elsu

Prevaljivanje crteža se javlja u dječjim crtežima zbog teškoće u prikazu prostora. Drugi plan djeca prikazuju na paralelnoj crti koja se nalazi iznad prvog plana. Na taj način pokušavaju objasniti prostorne relacije. U ovakvim crtežima, ako prikazuju prostor na razini zemlje, mijenjaju se težišne crte pa će put koji se kreće od donjeg ruba prema gornjem dovesti do rješenja koja izgledaju nerealno te će kuće ili stabla izgledati kao da su prevaljena.

Slika 14. Magdalena, 8 g. i 4 mj.

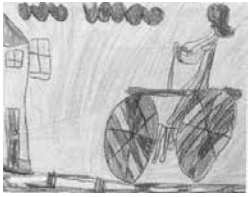
Cjelovitost prikaza motiva nastaje kao posljedica dječjeg sveukupnog shvaćanja pojava u okolini. Kad se djeci zada zadatak da prikažu neki oblik, npr. loptu, sladoled, igračku ili kuću, dijete će prikazati širu sliku koja je sadržajnije od pojedinosti koja je zadana. [2]

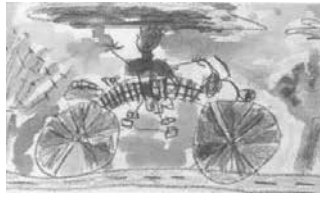
Slika 15. Magdalena, 6 g. i 2 mj., Kuća

3.3. Različiti likovni tipovi djece uvjetovani likovnim sposobnostima

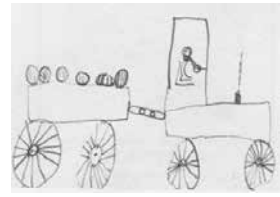
Kao i svako ljudsko biće, i djeca imaju određene osobine koje su vidljive u njihovim likovnim radovima. Kroz razvoj djeca biraju motive i tehnike koje im najbolje odgovaraju. Vizualni tip su djeca koja teže da im likovni izraz bude realan. Njihovo zapažanje je točno i lako se izražavaju motivima iz okoline. Imaginarni tip su djeca čiji se likovni izraz temelji na mašti, sklona su imaginarnom, a realne motive prikazuju na neobičan i iznenađujući način. Intelktualni tip su djeca čiji se likovni izraz temelji na vizualnom pamćenju i likovno-kreativnom mišljenju. Dijete racionalno planira i oblikuje likovni rad. Ekspresivni tip su djeca koja likovni izraz temelje na vlastitim osjećajima i obično ne planiraju kako će realizirati određenu temu. Takvoj djeci odgovaraju uzbudljivi i osjećajni motivi. Senzitivni tip su djeca čiji se likovni izraz temelji na senzitivnom opažanju i u svom radu naglašavaju iznimne i neobične elemente, koji su poetski i likovno jako zanimljivi. Tip vizualnog pamćenja je tip djeteta čiji se likovni izraz temelji na vizualnom pamćenju. Ovakva djeca najbolje rezultate ostvaruju u kiparskim materijalima. Analitički tip je dijete čiji se izraz temelji na zapažanju detalja. U svom likovnom radu polazi od detalja od kojeg gradi cjelinu. Takvi radovi djeluju usitnjeno, a cjelina se iščitava povezivanjem detalja. Sintetički tip je dijete čiji je likovni izraz pojednostavljen i konstruktivan. Likovni izraz se temelji na cjelini oblika i cjelini izraza, pojednostavljuje objekt s jasnim odnosima. [2]

Slika 16. Vizualni tip

Slika 17. Imaginarni tip

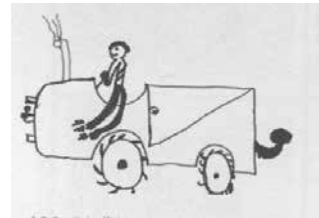
Slika 18. Intelektualni tip

Slika 19. Ekspresivni

Slika 20: Senzitivni

Slika 21: Tip vizualnog pamćenja

Slika 22. Analitički tip

Slika 23. Sintetički tip [2]

3.4. Različiti likovni tipovi djece uvjetovani uporabom likovno-izražajnih sredstava

Koloristički tip je tip djeteta čiji se likovni izraz temelji na boji koja je intenzivna. Boje su sugestivne, a rad se sastoji od dobro odabranih ploha. Grafički tip je tip djeteta čiji se likovni uradak temelji na crti. Boja, ako se koristi, služi kao pomoćno sredstvo, a dijete se najbolje izražava linearno. Konstruktivni tip je tip djeteta kod kojega je izražen čvrst raspored crta i ploha. Likovni izraz je jasan i geometrijski. Radovi djeluju kao funkcionalna arhitektura jer dijete gradi kompoziciju od skladnih dijelova i njihovog suodnosa. Impulzivni tip su djeca čiji se izraz temelji na trenutnoj intervenciji i spontanosti. Dijete je usmjereno na svoju reakciju i brzinu izražavanja, a manje se obazire na cjelinu i međusobnu vezu likovnih elemenata. Likovni izraz djeluje labilno. Prostorni tip je dijete koje je usmjereno na prostor i pokušava prikazati prvo prostor, a kasnije i perspektive. Dekorativni tip je dijete koje je fokusirano na plohe i plošno-ritmički raspored likovnih elemenata. Takvi radovi djeluju dekorativno. [2]

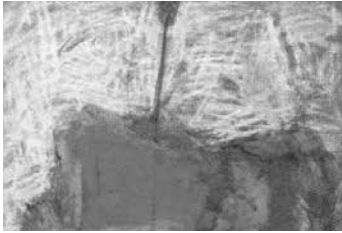
Slika 24. Koloristički tip

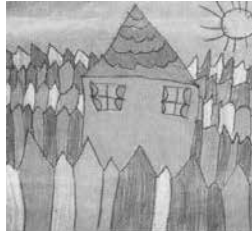
Slika 25. Grafički tip

Slika 26. Konstruktivni tip

Slika 27. Impulzivni tip

Slika 28. Prostorni tip

Slika 29. Dekorativni tip [2]

4. Zaključak

U članku je obrađena tema razvoja djece predškolskog i ranog školskog razdoblja kroz likovnu kulturu. Naglasila se važnost igre kao samostalne aktivnosti i igre kao likovne aktivnosti u razvoju djeteta, gdje igra razvija kreativnost, sposobnost komunikacije, imaginacije, aktivnog sudjelovanja djeteta i razvijanja dijaloga s drugom djecom te slobode u izražavanju, zamjeni uloga i mnogo toga drugoga. Igra kao takva primjenjiva je u likovnoj kulturi jer omogućava slobodu u izražavanju i kreiranju preko različite tematike, tehnike ili oblikovnih materijala. Naglasila se važnost likovnog razvoja djeteta zbog toga što djeca osim kreativnih i estetskih vrijednosti razvijaju mnoge druge vrijednosti i sposobnosti. Istaknuto je kako djeca u svom razvoju imaju različite faze likovnog razvoja koje možemo pratiti kroz njihov uzrast preko različitih tehnika. Likovnim razvojem djeca razvijaju različite osobine. Naglašeni su i tipovi djece koji su određeni likovnim sposobnostima i uporabom likovnih sredstava. U budućim istraživanjima pažnja bi se usmjerila na likovni razvoj djece kroz određenu tematiku koja bi se provukla kroz predškolski i rani školski uzrast i gdje bi se mogla uočiti raznolikost u prikazu zadane teme. Zadanoj temi bi svako dijete doživjelo i prikazalo na sebi jedinstven i originalan način koji je plod njihove mašte, utjecaja okoline, percepcije zadane teme i mnogih drugih čimbenika.

Literatura

- [1] Carlgren, F., Odgoj ka slobodi, Pedagogija Rudolfa Steinera, Društvo a waldorfsku pedagogiju, Zagreb, 1990.
- [2] Herceg, Rončević, Karlavaris, Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi, Alfa d.d., Zagreb, 2010.
- [3] Kroflin, L., Nola, D., Posilović, A., Supek, R., Dijete i kreativnost, Globus, Zagreb, 1987.
- [4] I44 file:///C:/Users/WIN10/Desktop/Dijete%20i%20igra.pdf
- [5] <https://www.novizivot.net/citati-o-djeci/>

Andrijana Mlinarević-Cvetković

SELF-HELP LITERATURA

UDK: 655.4/5:658.8.

Sažetak: Cilj rada je ukazati na nove trendove kod nakladnika – priručnike self-help literature, nakladničku dvojnu ulogu, kulturne i tržišne djelatnosti. Tržišne zakonitosti i okolnosti koje utječu na poslovanje svjetskih i hrvatskih nakladnika, tržišnih zakona ponude i potražnje, tiraže, obnovljenih izdanja, lista prodaje, lista čitanosti i posuđivanja po knjižnicama kao marketinškim trikovima, sve u cilju bolje plasiranosti i prodaje knjige. Neki izdavači ne libe se ni od samoreklamiranja. Knjiga se svodi pod голу etiketu robe gubeći sve više ili gotovo u potpunosti kulturni predznak. Ističu se i postavljaju ogromni jumbo plakati, oglašava se po novinama, u najgledanijim TV emisijama, u poluvremenima sportskih događanja, po stadionima i borilištima. Knjige poprimaju suvremeni i pamtljivi dizajn korica ili ovitka. Tiskaju se svima pristupačna džepna izdanja, za svačiji džep, knjiga za svaku prigodu i svako mjesto. Nerijetko je podilaženje čitateljima tiskanjem knjiga na suvremene sadržajne trendove: mistične knjige s ruba znanosti. Priručnici za samopomoć. Biografije i autobiografije mističnih ličnosti, ličnosti iz šoubiznisa, sporta, politike, knjige tzv. instant-znanja. Kuharice. Priručnici, i što sve ne. No, ne treba na sve gledati crno, kroz prizmu žutila. Ima to i svojih pozitivnih strana: ukazivanje na probleme, informiranje, stjecanje čitateljskih navika, druženje s knjigom, profiliranje čitateljskoga ukusa jer knjiga nerijetko ukazuje na knjigu. Knjige samopomoći daju zdravu osnovu, pokreću na traženje rješenja, vraćaju samopouzdanje, pokreću. Opasnost leži u osami. Zabavljenošću sobom. Otudenosti. Okrenutosti sebi. Tragom one izreke: *S knjigom nisi sam.*

Doprinos rada: pokušaj usustavljanja marketinških, sadržajnih i oblikovnih trendova u suvremenom hrvatskom knjiškom nakladništvu i uspostavljanje njihova suodnosa i prepoznavanje, osvjetljavanje i ukazivanje na iste, otvaranje tema za diskusiju i znanstveni pristup istim.

Ključne riječi: knjiga, nakladništvo, marketing, trendovi, marketinški trikovi, oglasi, oglašavanja, podilaženje, čitateljski interes, roba, ankete, samoreklamiranje, self-help literatura.

Uvod

Novi trendovi kod nakladnika – priručnici self -help literature. Izdavači kažu, i ne samo oni, da self-help literatura nije popularna samo u kriznim vremenima. Uistinu, teško je ne složiti se s njima. Pomaže li ljudima self-help literatura, sve te knjige i priručnici sa savjetima za uspjeh u životu? Ako je suditi već po usputnom pogledu na izloge knjižara ili top-ljestvice najprodavanijih knjiga, odgovor bi trebao biti potvrđan. Matematika je neumoljiva, brojevi ne daju prostor za umjetnički dojam, oni daju nepogrješivi zbroj. Knjige s formulama za postizanje uspjeha ili spašavanje od životnih brodoloma vrebaju na svakom koraku. Tragom one izreke: *Oglašivači su najveći neprijatelji vjere, oni nas dovode u napast*. Jedno je sigurno, self-help literatura, ako i ne pomaže, ne odmaže ni u kom obliku, nego barem pokreće traženje rješenja, podučava terminologiji traženoga, usmjerava gdje i na kojim adresama tražiti rješenje, čini prijeko potreban prvi korak. A i najduži put, stara je izreka, počinje prvim korakom. Važno je krenuti.

Čak se i na ljestvici 10 najčitanijih i najprodavanijih knjiga svih vremena, uz *Bibliju*, *Mao Zedongove izreke*, *Tolkienova Gospodara prstenova*, *Da Vincijev kod Dana Browna* ili *ciklus o Harryju Potteru našao i Alkemičar slavnoga Paola Coelhoa*, koji bismo također mogli svrstati u neku od podžanrovskih *ladica self-help literature* (kod nas Zagorkine romane.- N. Š. Tonin.), *ali i motivacijski priručnik Misli i postani bogat, koji je publicist Napoleon Hill napisao 1937. na temelju životnih i poslovnih savjeta američkog milijardera Andrewa Carnegieja*. Zaključke o ovim trendovima autor je donio proučavajući svjetsko i hrvatsko tržište knjiga, nakladničke programe hrvatskih nakladnika, top-ljestvice *prodavanosti* knjiga u časopisima *Bookseller* i *Publishers Weekly* i u emisiji *Pola ure kulture* te top-ljestvice dostupne u pojedinim hrvatskim knjižarama.¹

U novije je vrijeme sve više ispovjedne literature „bogatih“ i „uspješnih“ ili knjiga: „Kako postati bogat?“, „Kako postati uspješan?“, „Američki san“, „Hrvatski san“ i „San“.

Primjer izdavačkog plana Naklade Ljevak pokazuje rast zastupljenosti navedenog trenda na hrvatskom tržištu. Započet je knjigom Lolita u Teheranu

¹ -Blažević, Leonardo. *Novi sadržajni, oblikovni i marketinški trendovi u komercionalnom nakladništvu*. Zadar : Stručni rad. Zadarsko sveučilište. 2014.

(Nafisi, 2004), u kojoj je Azar Nafisi dala jedinstveno svjedočanstvo o pružanju otpora diktaturi ajatolaha Homeinija i slavila oslobađajuću snagu književnosti. Trend je nastavljen romanima koji se bave arapskom kulturom i položajem žena u islamskim društvima, a primjeri su *Korijeni mandarine* (Ouhmani, 2007.), *Djevojke iz Riyada* (Alsanea, 2008.), *Kabulske lastavice* (Khadra, 2009.), *Stvari o kojima sam šutjela* (Nafisi, 2009.) i *Djevica u kavezu* (Hirsi Ali, 2009.). Nakon što je trend naslova koji donose islamsku kulturu i njezine sudare sa Zapadom postao dominantan na tržištu, odlučilo se čitateljima približiti kinesku kulturu kroz romane *Sniježnica i tajna lepeza* (See, 2006.), *Carica Orhideja* (Min, 2008.), *Zaljubljenja Peonija* (See, 2009.) i *Posljednja Carica* (Min, 2009.). Uslijedili su romani koji se bave indijskim društvom i kulturom: *Sjaj tišine* (Sundaresan, 2009.) i *Doba Šive* (Suri, 2009.).²

Misli iz školskih spomenara

U hrvatskim knjižarama već je neko vrijeme jedna od najprodavanijih knjiga *Ljubav s neba*, hit-naslov irske mističarke Lorne Byrne, žene koja navodno vidi anđele i svoja iskustva s njima pretače u duhovne savjete.

Anđeli su mi rekli da je ljubav najsnažnija sila na svijetu. Ljubav je ta koja pomaže usmjeriti nas u pravom smjeru i koja nas tjera naprijed. Ljubav je ono zbog čega život vrijedi živjeti, kaže ta Irkinja. A koja vjerska knjiga ne kaže isto?

Iste misli, kojima Byrne obara tiraže i zarađuje velike novce, možda tek neznatno drugačije sročene, lako bismo našli u mnogim srednjoškolskim zadaćama i spomenarima. Tko još nije napisao nešto u nečiji spomenar? Jedno vrijeme serija knjiga s temom „vidjelica“ Gospe u Međugorju, njezinim porukama, iz dana u dan razgovora s Gospom. Ukazanja. Čitale su se kao nekada knjige Marije Jurić Zagorke, od *Gričke vještice* pa dalje, čekao se red pred kioscima kada je neki od njezinih romana bio objavljivan u nastavcima u novinama u kojima je surađivala. U moje vrijeme strip-romani *Mirko i Slavko*, čuveni po onoj uzrečici: - *Mirko, pazi metak!* - *Hvala Slavko*.

Knjiga je na Balkanu obrala bostan – eto pripjeva svih naših lamentacija o knjizi. Stoga i proslave tjedna, mjeseca ili godine imaju više komemorativni negoli radni karakter. Sve u svemu, Gutenbergov tiskarski stroj nije Južnim Slavenima, zaljubljenim u usmenu predaju, značio ono što je mogao, niti je djelovao koliko je (dekorativno) značio. Usmenjaci su huncutarijama preboljeli herojske dane knjige i dočekali televiziju kao specijalni američki izum za domaće lajavce i slušače. I dok se kapitalna djela kulture, ukoričena za paradu po regalima, prodaju u tisuću-

² Blažević, Leonardo. *Novi sadržajni, oblikovni i markentiški trendovi u komercionalnom nakladništvu*. Zadar : Stručni rad. Zadarsko sveučilište. 2014.

dvije primjeraka, dotle i najlošija emisija iz tv-škatulje vabi milijune. Usmena kultura, dobivši elektronske proteze, razmahala se poput zmaja iz bajke, gutajući intelektualne djevice i djevice koji od knjige ne primiše ni puko udvaranje...

Biblioteka HIT, međutim, zadržava još dva aduta: u njoj po prvi put domaći pisac (koji nota bene jedini može ovdje regrutirati publiku) ulazi na široka vrata, sa stanovitom propagandom i pod znakom, makar i formalnim, uspjeha. Zasad su tu objavili knjige Ivan Raos, Na početku kraj, Alojz Majetić, Čangi off gotoff, Zvonimir Majdak, Pazi, tako da ostanem nevina i Ivan Slamnig, Bolja polovica hrabrosti.

Obaviješteni smo da će neki pisci specijalno za tu biblioteku napisati roman, što je nova i zanimljiva praksa koja je u svijetu dala već velikih rezultata. Druga vrijednost je ta što u svakom kolu imade barem jedan pisac zbiljske književne vrijednosti (Genet, Nabokov, Boll, Celine). Zanimljiv je i odabir Johna Carrea, pisca tzv. špijunskih, kriminalističkih romana, s nepravdom podcijenjenih u našoj kritici, a u kojima su nastale, ne tako rijetko, i izvanredne pripovjedačke stranice moderne literature. Taj žanr u nas životari gotovo isključivo u pretparačkim izdanjima, gdje se velikane i diletante nemilice miješa. HIT bi povećao svoje šanse da animira šire čitateljstvo kad bi ubuduće redovito prezentirao antologijske vrednote toga žanra. U ovom posljednjem kolu, osim Celinea, osobito je zanimljiv Oklopni bataljon Josefa Škvoreckog.

U cjelini gledano, biblioteku HIT treba pozdraviti kao rijetki organizirani izdavački zahvat u neistražena (mislim, sustavno) područja naše čitateljske geografije. Komercijalni i kulturni imperativi tu će se, bez sumnje, i ubuduće sudariti, a od prirode njihova kompromisa zavisit će i uspjeh.³

Knjige za samopomoć Brune Šimleše u Hrvatskoj ili Mirjane Krizmanić ultimativni su hitovi. Šimlešini bestseleri *Škola života - Kako kreirati istinsku sreću* i *Ljubavologija* doživjeli su već nekoliko izdanja i stalno su pri vrhu najprodavanijih knjiga. Slično je i s *U ljubavi i bez nje*, Mirjane Krizmanić.

Ti autori su „zlatne koke“ svojim izdavačima u ova, po izdavačke kuće, vrlo nepovoljna vremena.⁴

Kovanice novca. Knjige koje ih drže iznad vode da ne stave ključ u bravu. Da sa svim svojim ne odu na bubanj. Stečaj s preustrojem ili bez njega.

Šimlešina posljednja knjiga *U rukavicama mi je ionako prevruće* također se mjesecima ne da s vrhova lista najprodavanijih knjiga.

³ Tenžera, Veselko. *Makar se i posvadali. //HIT vabi čitaoce*. Zagreb: Sveučilišna Naklada Liber. 1988. 121. – 124.

⁴ Šikić, G. 2009. *Zlatne koke izdavača. Kako od knjige napraviti robu*, Privredni vjesnik, http://www.privredni.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=80&Itemid=2 (posjet: 20. 08. 2009.).

O duhovnosti u praksi već sam dosta pisao u prethodnim knjigama Škola života i Ljubavologija, ali, naravno, to su neiscrpne teme pa ćemo i u ovoj knjizi brojnim pitanjima pridružiti njihove bolje polovice – odgovore, reći će Šimleša o svojoj novoj knjizi.

A kao što i sam kaže, teme su neiscrpne jer svaka nova knjiga u tome žanru vješto postavlja niz novih ili pak recikliranih starih pitanja, dovoljnih da autorima ostave prostor, a čitateljima potrebu za novim naslovima. Očito je da autori tog žanra imaju uho da čuju što žulja i što želi čitati njihova ciljana čitateljska publika. Osluškuju čitateljsku publiku ili to netko čini za njih.

‘Zlatne koke’ za izdavače

S obzirom na činjenicu koliko je naše tržište malo, objavljuje se veliki broj naslova iz područja self-help literature. Na ponajbolje naslove svjetske produkcije domaća publika više ne mora dugo čekati. Nakladnici su prepoznali prodajni potencijal takvih naslova i važno je imati ovakve knjige u ponudi, jer za njima neupitno postoji velik interes. A čitatelji su spremni kupiti kvalitetnu knjigu koja će ih nadahnuti i potaknuti na pozitivne promjene, motivirati da poboljšaju svoj život i bolje razumiju sebe i svoje odnose. - kaže Marina Kralj Vidačak, direktorica zagrebačke izdavačke kuće Planetopija. Isto govore ili su došli do istoga zaključka i drugi izdavači te su knjige toga žanra kamen zamašnjak izdavača.⁵

Dok je, barem u Hrvatskoj, izdavaštvo u krizi, samopomagačka literatura, uz žanr fantastije, skandinavske krimice i još poneko komercijalno štivo siguran je izdavački zgoditak. Igra na sigurno. Ziheraško nakladništvo. Ni autorima ni izdavačima nije teško „pročitati“ kako je danas većina ljudi nezadovoljna svojim životima, poslom, financijskom situacijom, zdravljem, stanjem u državi, pretvorbom, uhljebima, opancima svake vlasti, političkim strankama, izbjeglicama...Dovoljno je proći glavnim ulicama većih hrvatskih gradova. To se prolaznicima čita s lica, a ne vjerujem da je puno drugačije i u drugim gradovima u regiji Crne šume (Balkana). Crno im se PIŠE.

Čini se da na plodnom tlu unutarnjih strahova i lomova nije teško postići uspjeh vještima žongliranjem riječima i mislima koje često naginju ili posve upadaju u pseudoznanost, parapsihologiju i kvazifilozofiju, s onu stranu ruba znanosti. No, kao i u svakom žanru, ni u ovom nije sve jednoznačno, pa tako ni sve autore ni naslove ne treba trpati u isti koš. Nađe se tu uspješnica, književnih iznenađenja. Neupitne književne vrijednosti. Književne pismenosti.

⁵ Šikić, G. 2009. *Zlatne koke izdavača. Kako od knjige napraviti robu.* Privredni vjesnik. http://www.privredni.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=80&Itemid=2(posjet: 20. 08. 2009.).

Kvalitetna self-help literatura je ona koja se često oslanja na znanstvena istraživanja i utemeljena je na iskustvu, a čitatelju otvara novu perspektivu. Upućuje ga na literaturu.

Zar nije slično ili na tragu i sa SF literaturom? Neki od najuspješnijih književnika usko su vezani uz znanost ili vodeće znanstvenike, a neki od njih i sami su znanstvenici.

To su knjige koje nam pomažu da razmišljamo na drugačiji i cjelovit način, ističe Kralj Vidačak.

Moglo bi se dodati na ovu misao: tjeraju nas na razmišljanje. Ili da se bar zamislimo. U narodu rečeno: *Mućnemo glavom. Uključimo mozak.* Još bi nas koja fraza ili frazeta mogla *bubnuti* u glavu ne bismo li se razbudili. Teško piscu s nemaštovitim čitateljem i obratno.

U svom milanskom stanu Umberto Eco posjeduje privatnu knjižnicu od 28.000 knjiga. Znameniti semiolog, autor Otvorenog djela i planetarno popularnog romana Ime ruže, kaže da je konačno sretan jer su mu knjige smještene u kružnom hodniku (dio njegova stana nekoć je bio hotel), a to je idealno mjesto za njegovu impozantnu, pažljivo katalogiziranu biblioteku prepunu rijetkih egzemplara. On priča kako se jednom morao seliti jer se kuća, od težine knjiga, bila gotovo urušila.

*Bolonješki profesor, dakako, ekstreman je primjer - iako Henry Miller u kulturnom vesku Knjige mog života piše kako je izračunao da je negdje 20 do 30 tisuća pročitanih knjiga otprilike prosjek za kulturne pojedince našeg doba - i ne možemo ga, bar za naše standarde (čast izuzecima), uzeti kao paradigmu, ali možemo se zapitati što je uistinu sa svim onim ljudima koji u svojim skromnim stanovima posjeduju natprosječan broj knjiga i časopisa (recimo od dvije do pet tisuća) čiji je duhovni život neraskidivo vezan uz njih. Što je s tim ljudima koji u urbanim krletkama brižno uzgajaju oaze književnog štiva i duhovne okrjepa? Zamislimo da osoba kojoj knjige čine bitan dio svakodnevice odjednom ostane bez tog duhovnog blaga. Nije li to gubitak identiteta, nešto nalik na duhovnu smrt? Zamislimo da neki pilot-manijak, onako iz puste rekreacije, ni pet-ni šest, raketira i razori golemu Ecovu biblioteku! – Mirko Jamnicki Dojmi, *Librocid i bibliofili.**

Britanski novinar i publicist Francis Wheen u svojoj knjizi *Kako su prodavači magle zagospodarili svijetom* nimalo ne šteti autore „samopomagačke“ literature. Pionira tog vremenom eruptiralog žanra on prepoznaje u slavnom izumitelju, piscu i političaru, jednom od autora američke Deklaracije o nezavisnosti, Benjaminu Franklinu. A što se sve njemu nije pripisalo?! Prema svemu tome, neupitni je američki legendarni lik, kao i toliko toga vezano za Ameriku, Divlji zapad, kauboje i indijance, western romane, pa i jedan od najčitanijih romana koji može i u ovaj žanr *Winnetou* Karla Maya, Nijemca, koji nikada nije niti bio u Americi, a Divlji je zapad vidio samo u svojoj mašti, u svom snoviđenju,

među javom i međ' snom. Autor kojega zaboravljaju gotovo svi književni povješničari, a pamte milijuni čitatelja. Taj autor obilježio je i hrvatski prostor u koji su smješteni, ekranizacijom njegovih djela, likovi iz tih književnih predložaka. Promotor je unutar bolje turističke promidžbe naših netaknutih prirodnih ljepota, dragulja sačuvane prirode, jer su se serijali filmova po njegovim romanima snimali u našim krajolicima koji su više nego uspješno odglumili čari Divljega zapada, usuđujem se reći, egzotičnije i ljepše (Filmski serijal Winnetou).

Franklinova knjižica iz 1773. pod naslovom *Almanah sirotog Richarda* bila je, prema Wheenu, *potpuri banalnih, no motivirajućih maksima* tipa: *Tko rano liježe i rano rani, zdravlje, imetak i pamet nitko mu ne brani* ili *Slabašni udarci ruše i velika stabla*. Dva i pol stoljeća kasnije – kako napominje Wheen - *tržište šupljih fraza postalo je pretrpano*. Zar to nije na tragu ovih današnjih knjiga tisuću savjeta: *Tisuću zašto i tisuću zato*.

I doista, početkom ovoga stoljeća tzv. industrija samopoboljšanja koja osim knjiga i kataloga uključuje i audio-vizualna izdanja, seminare, treninge, savjetovanja i slično, samo u SAD je ostvarivala dobit od skoro 2,5 milijarde dolara godišnje. Već polovicom prošlog desetljeća njezin se ukupni prihod popeo na devet milijardi dolara, a 2012., ta je industrija bila teška 12 milijardi dolara. Dakle, rast od 10 milijardi dolara zabilježen je u samo 10 godina i to samo u SAD-u.⁶

A gdje su Europa, Daleki istok, Australija, Kanada, Južna Amerika, Indija...?

Moć medija pri tom usponu bila je ključna što se, prema Wheenu, najbolje vidjelo u strjelovitom uspjehu Deepaka Chopre, američkog liječnika indijskog podrijetla. Okrenuvši se od klasične medicine k alternativnoj, Chopra je 1993. dobio priliku predstaviti se u emisiji slavne Oprah Winfrey koja je pravi fenomen knjiške prezentacije, marketinga u izdavaštvu.

Nakon gostovanja kod Oprah, Chopra je, kako s dosta ironije primjećuje Wheen, od *opskurnog putujućeg trgovca čudotvornim eliksirima, postao američki nacionalni guru* objavivši u idućih deset godina čak 25 knjiga i na stotine kazeta, videa i CD-ova stvorivši *destilat istočnjačke filozofije i kršćanskih moralnih pouka* te ga *umutivši u pjenu za kupanje duše*. Bombastični naslovi obećanja bez pokrića dežurnih optimista širokog očaravajućeg osmijeha.

Pripomoć za krizna vremena

Kao što je pripomogla Choprinom promociji, desetak godina kasnije Oprah je presudno pridonijela i globalnoj popularnosti Australke Rhonde Byrne (prezimenjakinje već spomenute Irkinje Lorne) čija je knjiga *Tajna* postala neupitna uspješnica. Što se sve ne daje za gostovanje u toj gledanoj emisiji čija

⁶ Blažević, L. *Knjigu još prodaju naslov i akviziter*. Zagreb: Lider. 2007., str. 11. – 14.

je voditeljica postala najbogatija crnputa Amerikanka i živi američki san, priča o uspjehu, pozitivna strana Amerike sa svim nedaćama koje su je pratile na njezinom putu.

Tajna njezine *Tajne* doista je zagonetna tajna jer je svijetu uspjela skupo prodati formulu uspjeha koja, vjerovali ili ne, glasi: *Ako dovoljno vjerujete u ono što želite, onda ćete to i postići!* Vjerovati ili ne?

Da ipak ne bi ostalo na toj prostoj formuli, Byrne ju je pretvorila u nešto složeniju jednadžbu u kojoj je prvi korak do ostvarenja želje *fokusirati se na pozitivno, a ne negativno*, drugi je *vjerovati u ono što želite*, a treći i najzahtjevniji kaže da *treba živjeti ideju onoga što želite*.

Ono što se Byrneinoj *formuli* najviše zamjera (osim posvemašnje banalnosti) jest prebacivanje odgovornosti za neuspjeh na onoga kome je savjet upućen. Drugim riječima: ako niste uspjeli postići cilj, znači da se niste pridržavali uputa. Nije li to, zapravo, tajna uspjehnog self-helpa, onog u kojem ciljeve dosežu i *samopoboljšanja* ostvaruju ponajprije autori i izdavači?

Naprečac bismo mogli zaključiti da je popularnost self-help literature karakteristična za krizna vremena pa da zato svjedočimo poplavi autora i novih naslova iz tog žanra: Lorna Byrne, *Stube prema nebu*; Lorna Byrne, *Anđeli u mojoj kosi*; John Selby, *Obogatite sadašnji trenutak*; Autobiografija Dalaj Lame, *Sloboda u izgnanstvu*; Autobiografija Zlatana Ibrahimovića; *Razgovori s karizmatičnim Zlatkom Sudcem*; *Zašto čitati filozofe?*; Khadra, Y. 2009. *Kabulske lastavice*; Krizmanić, M. 2009. *Tkanje života*; Leyner, M. - Goldberg, B. 2006. *Zašto muškarci imaju bradavice?*; Leyner, M. - Goldberg, B. 2007. *Zašto muškarci zaspu nakon seksa?*; Lloyd, J. - Mitchinson, J. 2008. *Knjiga općeg neznanja*; Manguel, A. 2001. *Povijest čitanja*; Min, A. 2008. *Carica Orhideja*; Min, A. 2009. *Posljednja carica, Nafisi*; Obama, B. 2008. *Odvažnost nade*; Obama, B. 2008. *Snovi mojega oca*; Ujević, D. 2008. *Zlatko Sudac, razgovori ...*

Kriza svakako ima važnu ulogu jer u njoj čovjek doživljava razočaranje u razne sustave – zdravstveni, ekonomski, zakonodavni. Zbog toga se budi svijest o tome da si sami možemo najviše pomoći i da jedino što nam preostaje jest da mijenjamo sebe, pa ćemo time možda potaknuti i promjene u društvu. No, zapravo čovjek je od pamtivijeka u potrazi za odgovorima na mnoga životna pitanja, od onih koja se tiču zdravlja do onih duhovne, filozofske prirode, smisla i svrhe života...

Zato vjerujem da se ovaj žanr nije pojavio niti će nestati s nestankom krize, samo će se promijeniti fokus na određene teme unutar tog područja. - zaključuje direktorica Planetopije Kralj Vidačak.⁷

⁷ Iz drugih medija: Intervju direktorice Planetopije, Kralj Vidačak, <http://www.tjedno.hr>, studeni 2014.

Promjene moraju početi u srcu. Sve je i počelo od promatranja. Prirodni slijed.

Može li self-help literatura zaista poboljšati život ili je riječ o bezvrijednim knjigama? Sudeći prema ocjenama stručnjaka, baš kao u svakoj vrsti literature tako i u ovoj postoje djela koja vrijedi pročitati i u životu primijeniti, ali postoje i ona koja čine više štete nego koristi.

'Tajna', 'Moć sadašnjeg trenutka', 'Škola života', 'Tkanje života'... sve su to nazivi popularnih knjiga domaćih i stranih autora koje ulaze u kategoriju tzv. self-help literature. Iako je Amerikancima takvo štivo dostupno već godinama, Hrvati se s njime susreću tek posljednjih nekoliko godina.

Međutim, pravi bum *self-help* literatura u Hrvatskoj doživljava u posljednjih godinu ili dvije. Otkako je Hrvatsku pogodila kriza, naglo je porastao interes za samopomoć. Stručnjaci smatraju da to nije ništa čudno jer ljudi u teškim vremenima nastoje pomoći sebi kako god mogu, a knjige za samopomoć ipak su jeftinije od posjeta različitim terapeutima. Postavlja se pitanje može li *self-help* literatura uopće pomoći. Dakako, mišljenja su podijeljena – velik je broj onih koji smatraju da takve knjige mogu poboljšati kvalitetu života, ali mnogo je i onih koji smatraju da su to beskorisne knjige uz pomoć kojih se ljudi samozavaravaju i gube vrijeme. Kao i uvijek, generaliziranje nije dobro i baš kao i među drugim knjigama i u self-help literaturi ima vrijednih djela, ali ima i onih koja ne zaslužuju pozornost pa „rekla-kazala“ knjige mogu pričiniti štetu.

Mi ne pripadamo partnerima već ljubavi. (Bruno Šimleša)

Pokušajmo osim zemaljskih entiteta što više razmišljati o onome što volimo. Vrhunac ljubavnog odnosa je da shvatimo da partner ne pripada meni, niti dijete pripada roditeljima. Mi pripadamo ljubavi, zaključuje Bruno Šimleša.

Bruno Šimleša (1979.) autor je knjiga popularne psihologije. Dosad je objavio sedam knjiga, od kojih su „Ljubavologija“ (Naklada Ljevak, 2011.) i „Škola života“ (Naklada Ljevak, 2014.) bile među najprodavanijim knjigama u Hrvatskoj, prodane u više od 25.000 primjeraka. Diplomirao je sociologiju 2002. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a zadnje dvije godine, osim pisanja i držanja predavanja, vodi emisiju „Svaki dan, dobar dan“ na Hrvatskoj televiziji. Oženio se 2007. godine i ponosni je tata petogodišnje djevojčice koja je i nadahnula jednu njegovu knjigu (*Umjetnost života*).⁸

Šimleša govori o svetosti života, ljubavi, obitelji, Bogu, zdravom razumu i o tome kako postati životni umjetnik. Piše o ključnim životnim idejama objašnjavajući kako se možemo igrati u životu, ali ne i poigravati s njime

⁸ Šimleša, Bruno. *U rukavicama mi je ionako prevruće*. Bilješka o autoru. Zagreb: NAR. 2012., str. 227.

budući da je život svet. Jedna od najvažnijih ideja njegovih knjiga jest da smo pravo voljeti i biti voljeni stekli rođenjem.

Kriza vlada u cijelom svijetu, a svi smo svjesni krize i u RH i okolnim državama. Živjeti u takvoj krizi nije lako. Čovjek je opterećen jer je jako teško pronaći posao, a ako ga i pronađe, on jednostavno ne zna kako uštedjeti novac jer novca uvijek nedostaje i uvijek treba. Kada čovjek radi, nema slobodnoga vremena i tako dođe do zanemarivanja prijatelja i onih koji su nam najbliži. A ako nije zaposlen, u svojim je problemima i ne može se nositi s tuđim problemima i pomagati drugima. Svaka čast onima koji to mogu. Ja sam ih jako malo susreo u svome životu.

Pomoć je uvijek dobrodošla. Svi smo sretni ako imamo iskrenoga prijatelja ili prijateljicu u svome životu, koji/koja će nam pomoći u kriznim situacijama svojim savjetima, podrškom, a možda i svojim novcem.

Bitno je da čovjek voli i poštuje sebe samoga jer ako to ne čini, onda pomoć drugih ljudi nema toliki učinak kao kada čovjek doista respektira svoju ličnost i voli se takvog kakav uistinu jest. Ista stvar je i s knjigama. Self-help literatura korisna je i uistinu može pomoći čovjeku. Kakve god savjete autori knjige daju, bili to životni savjeti ili financijski, ekonomski ili drugi, oni mogu biti korisni ako se čovjek odluči pridržavati pravila i savjeta te ako sam sebe poštuje dovoljno da vjeruje kako si može pomoći uz pomoć self-help literature. A što se samih autora tiče - smatram da oni moraju jako dobro poznavati same sebe i ljude oko sebe. Oni bi trebali znati kako svrstati ljude i što napisati da im mogu pomoći. Vjerojatno takve knjige mogu napisati pedagozi i psihijatri koji svakodnevno rade s ljudima i čitaju ih kao knjige. I njihovi savjeti definitivno mogu pomoći čovjeku da počne bolje živjeti! Postoje knjige koje pomažu ljudima da smršave i promijene način života, a također postoje i knjige koje savjetuju čovjeku kako da se počne uvažavati i voljeti jer to je (po mome mišljenju) prvo što čovjek mora učiniti kako bi mogao ostvariti ostale ciljeve u svome životu. Postoje i knjige koje savjetuju ljude o financijama, obitelji i slično. Uglavnom, smatram da je to jako korisno, ali i da bi trebalo biti više takvih knjiga jer svaki je čovjek različit i možda se ne može svatko prepoznati na stranicama tih knjiga i možda ne može pomoći savjet samo jednog autora, već bi trebao potražiti nove autore i nove savjete koji će biti učinkovitiji u njegovu životu.

Sve teže mi je odrediti koja je knjiga *self-help*, a koja ne. Meni su sve knjige neka vrsta terapije - da me smire kad sam živčan, da me razvesele kada sam tužan, ma znate već i sami kako to ide... Uvijek imam nekoliko knjiga za „kraj kreveta“, da me podsjetite na ono što bih (u svojim godinama) trebao uvijek znati: greške se događaju i najboljima, neće zbog njih propasti svijet; to što se trenutačno osjećam bijedno samo je privremeno stanje, a ne dijagnoza. Ružne

riječi izrečene u ljutnji ne pokazuju pravo mišljenje te osobe prema meni. Ma, sve ono što trenutačno izgleda kao kraj svijeta, a za neko vrijeme se niti ne sjećamo da se dogodilo.⁹

Moj, Nikole Šimića Tonina, *self-help-bookshelf* sastoji se od svega i svačega, ali najčešće knjige za kojima posežem su:

1. Marija Jurić Zagorka: *Grička vještica*; 2. Bruno Šimleša: *U rukavicama mi je ionako prevruće*; 3. Mirjana Krizmanić: *U ljubavi i bez nje*; 4. Leyner, M. - Goldberg, B. 2007.: *Zašto muškarci zaspu nakon seksa?*; 5. Herman Hesse: *Sidarta*.

Po svim pravilima struke, samo ova zadnja (ne) bi bila „prava“ *self-helpica*, a ova prva - kako se uzme. Ona bi više spadala u *self-improvement* (samorazvojnu) literaturu. Te knjige me podsjetite na ono što sam napisao; sve je jednostavno, samo su ljudi oni koji sve zakompliciraju – parafrazirajući Mirjanu Krizmanić - ili je sve zakomplicirao prvi majmun koji je sišao s drveta i time načinio nepopravljivu štetu čovječanstvu.

Čitao sam i neke od poznatih *self-help* knjiga i moram priznati da mi nisu baš ostale u pamćenju. Malo što se zadržalo u pamćenju. Malo se čega dalo sjetiti. Možda su mi i bile zanimljive dok sam ih čitao, ali brzo su mi izvjetrile. Proletjele kroz glavu. To je vjerojatno tako jer sam odavno shvatio da najbolje razmišljam razgovarajući s nekim - tek onda mi se kristaliziraju neki odgovori, a ponekad i pitanja. Teško mi se primaju hibridne misli.¹⁰

Daleko od toga da (ne) postoje oni koji žele zaraditi na tom *boomu* knjiga samopomoći. Uvijek postoji netko tko će iskoristiti bilo kakvu groznu situaciju za svoju korist, zaraditi na tuđoj nesreći i mucu pa će tako pokušati zaraditi i na nečijem nedostatku samopouzdanja, samopoštovanja ili prijatelja, financijskim problemima, problemima s djecom ili roditeljima, tuzi ili depresiji, porocima...

Ali, isto tako smatram da postoje osobe, bile one stručnjaci ili samo ljudi s iskustvom, koje istinski žele pomoći nekome (možda zato što je netko pomogao njima ili baš zato što nisu imale nikoga i same su se morale izvlačiti iz problema). Teško je naći kvalitetnoga sugovornika. Ili i jedno i drugo? Iako i ne vjerujem puno u svece na Zemlji, često u šali znam reći: Ne bi ni svi ostali na nebu gore da se izbori bar jednom ponove. Vjerojatno i na Zemlji živi neki sveti čovjek, ali se ja očito ne krećem po mjestima gdje bih ga mogao sresti. Ili mi se jednostavno ne da upoznati kojega od njih. Sustav sv. Franje već dugo ne stanuje na Zemlji. Ne znam kada je netko nakon njega skinuo svoju košulju

⁹ Čitajući Mirjanu Krizmanić i Brunu Šimlešu.

¹⁰ Dođoh do zaključka čitajući: *U ljubavi i bez nje*. Postojanost i prolaznost naših privrženosti. Krizmanić, Mirjana. Zagreb: Zagreb, 2011.

i dao je nekome, a da mu je bila jedina koju ima ili jednako kao Isus nosio odjeću bez jednoga jedinoga džepa.

Ljudi danas postaju stvari, a stvarima se daje ljudsko značenje.

Na kraju je sve kako si tko uzme – tko voli, nek' izvoli. Ako mislite da Vam pisana riječ može pomoći, zašto ne? Postoji i terapija čitanjem, zar ne? Nekom pomažu razgovor i druženje. *Jer čovjek je društvena osoba.* Nekom zatvaranje u osamu i razmišljanje. Gospodstvo tišine. Ako i jedna rečenica pomogne, ma dobro došla! A ako ne, idemo dalje, ionako nije bitan cilj, nego put, pa ni put kao put. Bitno je, kako kaže Harold Robinson, pokrenuti se. Opasnost leži u osami. *Idemo delati* – Milan Bandić. Ili bar *drumovati*. *Gdje je putna torba, tu je dom*, napisah jednom tragom jednoga intervjua na TV-u.

Za kraj, Anthony De Mello je na početku svoje knjige lijepo rekao:

Mislite li da ću nekom pomoći? Ne! O, ne, ne, ne, ne i ne! Ne očekujte od mene da ikome pomognem. Ja ne očekujem ni da ikome naškodim. Ako vam bude škodilo, za to ste sami odgovorni; ako vam pomogne, i to je samo vaša zasluga.

Kako definirati literaturu samopomoći?

Okvirno bismo popularne knjige samopomoći mogli podijeliti u dvije kategorije. U prvoj su one koje pojednostavljuju stvarnost i obećavaju previše (*kule i gradove*) i one koje kratkoročno podignu čitatelje do neslučenih visina, ali ih stvarnost ubrzo spusti, tresne ih o zemlju goli život, životna egzistencija. Raduje me što takve knjige više nisu u većini. Odvaja se i u knjiškome svijetu knjiško zdravo zrno od knjiškoga kukolja.

U drugoj kategoriji su knjige koja nemaju tri magična koraka za prosvjetljenje, za onaj „eureka“ klik i koje, uz velik trud, dugoročno mogu pomoći u samospoznaji i snalaženju u odnosima s drugima. Knjige mogu nadahnuti, postaviti mnoga pitanja i natuknuti gdje bi se mogli potražiti odgovori, mogu nam pružiti neke alate samospoznaje i stvaranja zdravijeg odnosa prema sebi i drugima. Ne mogu odlučivati umjesto nas, ali mogu pomoći u donošenju odluke kojom si nećemo zakomplicirati život. Takve su neupitno Šimlešine knjige.

Knjiga djeluje onoliko (i onako) koliko joj čovjek dopusti, prema mojem iskustvu rijetko na duži rok. Ukoliko osoba iz temelja ne krene u promjenu uvjerenja, knjiga je samo kratkotrajna pomoć nakon koje se vraća na stare obrasce ponašanja, razmišljanja, življenja.

Nisam upoznao osobu koju je knjiga potakla na dugotrajne promjene, ali na traženje pomoći preko koje će ih postići - da. To je za mene smisao ove

literature, dobiti informaciju da postoji bolje, poželjeti bolje i potražiti bolje za sebe kroz druge oblike pomoći.

Na upit Mirjani Krizmanić:

Kako biste definirali literaturu samopomoći, kako po vama ona djeluje na ljude i može li im pomoći?

Mirjana Krizmanić odgovorila je sljedeće:

- Literaturu samopomoći često pišu nestručnjaci, vrlo je pojednostavljeno i amerikanizirano prikazivanje problema i njihovog rješavanja.... Namijenjena je ljudima koji traže neki oblik psihološke pomoći, a žele izbjeći odlazak psihologu ili psihijatru. Knjige samopomoći u načelu nude pojednostavljene savjete koji bi trebali vrijediti za **sve** ljude, neovisno o njihovoj dobi, spolu, obrazovanju i vrsti problema. To je, dakako, „nemoguća misija“ pa ja nastojim, na temelju znanja iz različitih područja psihologije i rada u savjetovalištu i višegodišnjeg pružanja pomoći žrtvama rata, ponuditi niz rješenja za različite probleme, kako bi svatko mogao za sebe pronaći ono koje mu najviše odgovara. Tipične knjige samopomoći nude rješenja tipa: šest koraka do samopouzdanja, pet koraka do sreće i...

Slično pitanje postavljeno je književnome dvojcu, Lari Mari:

Kako biste definirali literaturu samopomoći, kako po vama ona djeluje na ljude i može li im pomoći?

- Mi pišemo PROZU KOJA LIJEČI, ona je spoj lijepo književnosti i duboke psihoanalize i kao takva novi je i jedinstveni književni pravac. To nije self-help literatura niti biblioterapija.

Po ovim odgovorima točno se vidi tko je potpuno unutra. Tko je odredio, podcrtao self-help literaturom svoj život-put, tko je knjiškoj marketinškoj mašineriji prodao dušu i tko se potpuno profesionalno odnosi, piše kako bi živio od toga, dopušta izdavačkoj struci da mu / joj se „pomogne“, postao dio tržišta, zanata, potpuno se prilagodio zakonu tržišta i knjigu između ostaloga razumio i kao robu koju treba znati prodati.

Lice knjige, njezin dizajn doveo uz pomoć struke na najvišu razinu prateći trend. Cjelokupno svoje izdanje i sve vezano oko njega (njegovo je ili njezino je samo da piše) u sve i jednome drugome segmentu knjige prepustio struci i sam se modernizirao, postao dio promidžbenoga stroja, dobro se uklopio u taj književno-tržišni trend. Na primjer, kod nas neupitno Šimleša.

Drugi do kraja pokušavaju ostati pomazanici, „stručnjaci“ self-help literature, nezarobljeni, nepomiješani s drugima, nedostojni njih, „naivcima“ self-help literature, „nesvjesni“ kako su odavno dio igre i kako je njihov pravac odavno zacrtan, isplaniran i određen potpisanim ugovorom, ma kako god se pravili i

negirali istinitost istoga, licemjerno jurišajući na samo njima znane vjetrenjače, izvrgnuti podsmijehu, uzimajući sve dobro od istoga, izdašne honorare i dalje udarajući u zvona svoga „isključivoga prava“, „stručnosti“, možeš si misliti - samozvani čuvatelji istine, bacajući se blatom na sve druge po medijima koji su im učinili dostupnim marketinško-izdavački moćnici (Krizmanić).

Sve je to k'o ona narodna o „svetoj vodi“: *Niti smrdi, niti miriše...*

Postaje li self-help literatura kulturna baština našeg vremena u kojoj smo u „trendu“ s čitavim naprednim svijetom, koju baštinimo zajedno s njima, sa svim njezinim prednostima i „manama“? Pojam kulturne baštine je širok i stoga je njegovo poblize određenje povezano s teškoćama. Naime, pojmovi „kultura“ i „baština“, od kojih je taj pojam sastavljen, jednako su tako vrlo široki. Marasović, pišući iz rakursa povjesničara umjetnosti i kulture, primjerice navodi da kultura „obuhvaća ukupnost tvorbi ili pojava u materijalnom i duhovnom životu svakoga naroda i čovječanstva u cjelini“, dok baštinu razumije kao „nasljeđe koje preci ostavljaju potomcima“. Prema tome bi se, smatra taj autor, pojam kulturne baštine odnosio na „dostignuća što su nam preci ostavili u jeziku i književnosti, graditeljstvu i likovnim umjetnostima, uključujući narodnu umjetnost, u glazbi, kazalištu, filmu, znanosti i u drugim područjima koja zajedno čine ukupnost kulture.“ Još i šire shvaćanje kulturne baštine prenose nam Prott i O'Keefe, navodeći da taj pojam obuhvaća manifestacije ljudskog života koje su odraz određenog pogleda na život i svjedoče o povijesti i valjanosti toga pogleda. Štoviše, Babelon i Chastel, mada se u naslovu svoje studije referiraju samo na termin „baština“ (franc. *patrimoine*), ali pritom očito misle na kulturnu baštinu, polaze upravo od neodređenosti toga pojma koji, kako u službenoj tako i kolokvijalnoj upotrebi, zapravo široko pokriva sva dobra, tj. sve „blago“ iz prošlosti. Nafziger, pak, razlikuje širi i uži pojam kulturne baštine. Tako bi se taj pojam u svom općenitijem značenju odnosio na mnoštvo manifestacija kulture koje je ljudski rod naslijedio od svojih predaka ili ostavlja iza sebe u nasljeđe onima koji dolaze nakon nas, dok bi u nekom užem smislu kulturna baština bila ograničena na materijalne objekte i nematerijalne ideje povezane s tim objektima. Pa i Isus kaže: *Vjera te je tvoja spasila.*

U početku bi riječ i Bog se u riječi javi. Dobro je o vjeri kazao jedan hrvatski ugledni psihijatar: *Bolje ovisan o Isusu nego o dileru!*

Parafrazirajući njegovu izjavu može se jednako tako reći: *Bolje ovisan o self-help literaturi nego o drogi ili drugim opijatima.*

„Vjerojatno (ne) spada pod ovu temu, ali knjiga koja mi je zaista pomogla je *S Krležom iz dana u dan.*“ (napisao je Enes Čengić). Napokon sam se riješio nedoumica kad mi netko kaže Što je pisac htio reći? Ovo je pravi *self-help* za talentiranu osobu koja želi naučiti pisati!

... Je li knjiga roba ili nije roba – jer sve što se prodaje i kupuje jest roba, prema tome i knjiga jest neka vrsta robe, samo je to specifična vrsta robe.¹¹

Zaključak

Marketinški, sadržajni i oblikovni trendovi u nakladništvu kontinuirano se mijenjaju na svjetskom i hrvatskom tržištu knjiga. Broj objavljenih publikacija u Hrvatskoj se slijedom podataka o broju izrađenih CIP zapisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu udvostručio. Nakladnici povećavaju ulaganja u marketing pokušavajući osigurati vidljivost vlastitih naslova na sve zasićenijem tržištu. Prekomjerni porast broja objavljenih naslova preklapa se s tendencijom povezivanja nakladništva s ostalim medijima: televizijom, računalnim igrama, filmom, magazinima, stripovima, zabavnim i sportskim časopisima za djecu i mladež i sl., neupitnom konkurencijom knjigama, no nakon ulaska međunarodnih medijskih tvrtki u nakladništvo, knjige sve češće preuzimaju prepoznatljive likove i motive sveprisutne u medijima. Prije je to išlo obrnutim smjerom te se može reći da novi marketinški splet knjige barem dijelom proizlazi upravo iz pozicioniranja knjige, ne samo naspram ostalih medija, nego i u suodnosu s njima, nadopunjujući se.

Uočen je značajan porast zastupljenosti romana o egzotičnim kulturama, izdanja o aktualnim događajima, priručnika za samopomoć, biografija i autobiografija i naposljetku knjiga tzv. instant znanja. Sadržajni se trendovi mijenjaju i na svjetskom i na hrvatskom tržištu knjiga i teško je zaključiti jesu li oni hrvatskom tržištu nametnuti ili proizlaze iz potražnje domaćih čitatelja, podilazeći istima.

S obzirom na trendove oblikovanja, korice sve češće odražavaju upravo povezivanje knjige s ostalim medijima. Međunarodne medijske kompanije u globalnom svijetu sve češće i sve lakše nameću svoje oblikovne standarde, koristeći raspoloživo intelektualno vlasništvo, poput imidža slavne osobe, i za privlačenje kupaca knjige. Navedeni primjer korištenja ekološki prihvatljivog papira, čime tvrtka ističe predanost društveno odgovornom poslovanju, pokazuje da se i taj segment knjiške proizvodnje može upotrijebiti kao marketinško oruđe nakladnika. Različiti aspekti suodnosa marketinških i oblikovnih trendova u suvremenom nakladništvu ovim razmatranjima zasigurno nisu iscrpljeni, razvidno je da se oblikovanje knjige u komercijalnom nakladništvu sve izrazitije prilagođava potrebama marketinga. Čini se kako kraja nema, na što je sve spreman iskrivljeni trgovački um i dokud je spreman ići, koje su to samo perfidne igre, sve u svrhu i u cilju prodaje knjige, koju

¹¹ (Miroslav Krleža). – Čengić, Enes. *Balada o životu koji teče*. S Krležom iz dana u dan. Sarajevo: Svjetlost. Knjiga prva, 1990. 21. Krleža o knjizi i društvenom tretmanu knjige, 1961. godine.

su pretvorili i pretvaraju u robu na polici koje se treba riješiti što prije i po mogućnosti zaraditi na njoj, što više - tim bolje, samo ne izgubiti, pa i podijeliti određenu tiražu knjiga reklame radi te svrtanja marketinške pozornosti, biti sveprisutan, tragom one, ako se o nekome i nečemu ne piše, pa i negativno, kao da ga i nema. Ipak, nije ni sve zlo u tome. Nametljivom propagandom, ispod žita se povećala čitanost. Pridobili su se teško pridobljivi slojevi društva knjizi, što je unazad ne toliko puno godina bila nezamisliva misija. Neka se čita pa i taj oblik literature. Neka se knjiga kreće među ljudima. Bolje ovisni i o takvoj knjizi nego o većem zlu, o nekim opijatima, tragom naslova Tribusonova romana: *Ne dao Bog većeg zla*.

Conclusion

Marketing, content and design trends in publishing are changing continuously on the world and Croatian book market. The number of published publications in Croatia with the sequence of data on the number of created CIP records by the National and University Library in Zagreb has doubled. Publishers are increasing investments in marketing trying to provide transparency of its own headlines in an increasingly saturated market. Excessive growth of the number of published titles overlaps with a tendency to associate publishing houses with other media: television, computer games, film, magazines, comics, entertaining and sports magazines for children and youth etc., unquestionable competition with books. But after the entry of international media companies into the auction business, the books more often take over recognizable characters and ubiquitous motifs in media. Before it used to work the other way around and it can be said that the new marketing mix of the book at least partly stem directly from position the book not only against other media but also in relation to them complementing each other.

It is noticed the remarkable rise of representation of the novels about the exotic cultures, the editions about current events, the self-help manuals, the biographies and the autobiographies and finally of the so-called instant knowledge. Content trends are changing on the world and on the Croatian book market and it is difficult to conclude whether they are imposed or they arise from the demand of domestic readers, rising them.

With regard to design trends, the covers more and more often are reflecting precisely the connection of the book with other media. International media companies in the global world more and more often and more easily impose their standard designs using available intellectual property, like an image of the celebrity and to attract book buyers. Given example of using the paper environmentally friendly, whereby the company emphasizes its commitment

to socially responsible business, shows that this segment of book production can also be used as a marketing tool for publishers. Different aspects of the relationship between marketing and design trends in modern publishing are certainly not exhausted by these. It is clear that the design of the book in commercial publishing is more and more adapted to the needs of marketing. It seems that there is no end to what the twisted commercial mind is ready for, which are just perfidious games, and all for the purpose and aim of selling the book, which they turned and turning into goods on the shelf that need to be disposed of as soon as possible and if possible profit of it. It is important only not to lose, even to share a certain edition of the book for advertising for the sake of marketing attention, to be ubiquitous, following that if someone or something is not written about, even negatively it is as if they don't exist. However, it is not all bad. Through intrusive propaganda, readership increased stealthily. They gained hard-earned layers to the book, which was an unthinkable mission not so many years ago. Let it be read generally and including that form of literature as well, Better depend on such a book than a greater evil, opiate addiction, following the title of Tribuson's novel *Ne dao Bog većeg zla*.

Na engleski prevela Vesna Bilić, prof.

Literatura

- {1.} Anić, V. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber, 2004.
- {2.} Blažević, L. *Knjigu još prodaju naslov i akviziter*. Zagreb: Lider, 2007.
- {3.} Blažević, L. *Novi trendovi u marketingu knjige, magistarska radnja*. Zagreb: Ekonomski fakultet, 2009.
- {4.} Čaćinović, N. *Zašto čitati filozofe?* Zagreb: Naklada Ljevak, 2009.
- {5.} Krizmanić, M. *Tkanje života*. Zagreb: Profil international, 2009.
- {6.} Leyner, M. - Goldberg, B. *Zašto muškarci imaju bradavice?* Zagreb: Naklada Ljevak, 2006.
- {7.} Leyner, M. - Goldberg, B. *Zašto muškarci zaspu nakon seksa?* Zagreb: Naklada Ljevak, 2007.
- {8.} Lloyd, J. - Mitchinson, J. *Knjiga općeg neznanja*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008.
- {9.} Manguel, A. *Povijest čitanja*: Zagreb : Prometej, 2001.
- {10.} Nafisi, A. *Lolita u Teheranu*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2004.
- {11.} Nafisi, A. *Stvari o kojima sam šutjela*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2009.

- {12.} Obama, B. *Odvažnost nade: razmišljanja o obnavljanju američkog sna*. Zagreb: Profil international, 2008.
- {13.} Obama, B. *Snovi mojega oca: priča o rasi i nasljeđu*. Zagreb: Naklada Zadro, 2008.
- {14.} Stipčević, A. *Povijest knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985.
- {15.} Leonardo, Blažević. *Novi sadržajni, oblikovni i marketinški trendovi u komercijalnom nakladništvu*. Libellarium, II, 2 (2009.): 181. – 194.
- {16.} Stipčević, A. *Sudbina knjige*. Lokve: Naklada Benja, 2000.
- {17.} Stipčević, A. *Socijalna povijest knjige u Hrvata*. Knjiga 1, Srednji vijek. Zagreb: Školska knjiga, 2004.
- {18.} Šikić, G. *Kako od knjige napraviti robu*. Privredni vjesnik, www.privredni.hr, (posjet: 20. 08. 2009.). 2009.
- {19.} Glibo, Žaklina. *Povijest, politika i poetika u Krležinom romanu Zastave*. Zadar: Zadarski književni ljetopis, 1/2015. 237.- 277.
- {20.} Tenžera, Veselko. *Makar se i posvađali*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1988.
- {21.} Barthes, Roland. *Užitak u tekstu, Varijacije o pismu*. Zagreb, 2004.
- {22.} Compagnon, Antoine. *Demon teorije*. Zagreb, 2007.
- {23.} Curtius, Ernst R. *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*. Zagreb, 1998.
- {24.} Durand, Gilbert. *Antropološke strukture imaginarnog*. Zagreb, 1991.
- {25.} Hadjadj, Fabrice. *Dubina spolova, Mistika tijela*. Zagreb, 2011.
- {26.} Iser, Wolfgang. *Čitateljeva uloga u Fieldingovu Josephu Andrewsu*, u: Miroslav Beker (prir.) *Suvremene književne teorije*. Zagreb, 1986.
- {27.} Lafont, Ghilsain. *Euharistija, Hrana i riječ, Služba Božja* (2009.) 2.
- {28.} Manguel, Alberto. *Povijest čitanja*. Zagreb, 2001.
- {29.} Solar, Milivoj. *Kritika relativizma ukusa*. Zagreb, 2011.
- {30.} Tomašević, Nives. *Istraživanje stajališta o čitanju i njihov utjecaj na nakladništvo*. Libellarium 1–2, 2008.
- {31.} Velagić, Zoran. *Pisac i autoritet, Bit autorstva i sustav autorizacije vjerskih knjiga 18. stoljeća*. Zagreb, 2010.
- {32.} Jamnicki – Dojmi, Mirko. *Librocid i bibliofili*. Zadarski književni ljetopis, Časopis za književnost, umjetnost i znanost, Godina II. / Broj 2. / 2019., ISSN 1849 – 5540., str. 289. – 295.

{33.} Marasović, T. *Kulturna baština*, sv. I, Split, 2001., str. 9. Usp. također Forrest, C. J. S, *International Law and the Protection of Cultural Heritage*, London, 2010., str. 1. *et seq.*

{34.} Dr. sc. Trpimir M. Šošić. *Pojam kulturne baštine - međunarodno-pravni pogled* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 51, 4/2014., str. 833.- 860.

Nikola Šimić Tonin

NAČELO HEREDITARNOSTI U DJELIMA VJENCESLAVA NOVAKA

Sažetak: Djela Vjenceslava Novaka čitamo u djetinjstvu, tijekom osnovnoškolskog obrazovanja, kao snažnu realističku prozu tijekom gimnazijskog obrazovanja i vraćamo mu se kao zrele osobe s mnogim proživljenim životnim iskustvima. Zbog čega se vraćamo tom izvoru naše nacionalne književnosti?

Mladost donosi određene prosudbe i često je opterećena sugestijama ili svojim još neizgrađenim književnim poimanjima. Mnogo pročitanih djela raznih autora različitih nazora i stavova, pitanja i odgovora „o svrsi umjetnosti, književnosti“, djela uobličениh u različitim formama, perspektiva i izražajnih htijenja, često traže nova čitanja i preispitivanja. Univerzalni općeljudski problemi i teme: nasljeđe, uvjetovanost, kontinuitet, određenost sredinom, koje na neki način neki književnici isključuju na periferiju književne zaokupljenosti, tako i teme sadržane u Novakovim djelima i njegovu tezu i načelo da bismo, možda, život lakše podnosili u svom okruženju iz kojega nas je sve ono naslijeđeno u nama i oko nas, dobrim dijelom oblikovalo kao osobu – lik u fikciji, književnom djelu.

Prije nekoliko desetljeća ovaj je pojam izazivao nelagodu, a hereditarnost kao ograničenje, konzervativni stav, jer su težnje i misli grabile prema individualizmu, pripadanju nekoj imaginarnoj slobodi „slobodnih ljudi“, a hereditarnost bi pri tom bila uteg. Tek zrele godine, ponovljena čitanja otvore zatomljene osjećaje potisnute spoznaje bez straha, bez predrasuda, samouvjereno dugotrajno promišljane. Znanstvene činjenice različitih disciplina vraćaju nas „doma“ i tumače dijelove teksta romana *Tito Dorčić*. Sretni što smo se problematici vratili, tužni što se sve nije dogodilo prije. Trebala se dogoditi sveprisutna tehnološka revolucija u svim područjima znanosti, svijet postati „globalno selo“, medicina i forenzika toliko napredovati kako bismo se vratili na početak. Realnost rođenja, podneblje, milje koji nas oblikuje, obitelj i podrijetlo, genetske predispozicije. Genetske prilagodbe se sporo događaju i

specifične su, kao što su specifične i lokalne zajednice sa svojim socijalnim odnosima. Nije uvijek sve moguće odbaciti, koliko god to pojedinac – lik, htio. Naša primarna matrica bori se za afirmaciju svega što je duboko u nama zadano i zakopano. Vjenceslav Novak je to predočio u svojim romanima. Pojedinac izvan konteksta svoga podneblja, svojih tradicija i svojih stoljećima stvaranih predispozicija, strada. Zbog čega i zbog koga postati netko drugi, izgubiti dobar dio sebe i biti izgubljen za društvenu zajednicu?

Hereditarnost je u djelima Vjenceslava Novaka naglašena, a velik je broj književnika kod kojih nije u prvom planu, ali postoji. Postoje književnici koji su s puno ironije, ali ne s manje ljubavi, promišljali ljudske odnose i postupke. „Em smo Horvati“ – kaže Matoš, a posredno u svojim zrelim godinama u romanu *Zastave Miroslava Krleža*, mnogi ulomci mogu poslužiti kao primjer hereditarnosti.

Ovim ćemo radom dokazati da književnost – umjetnost riječi, riječi kao prenositelja mnogih znanja, uvjerenja, usmeno ili pisano, čuva nasljeđe, upozorava na realnost i ima stožerni značaj za znanost svijeta, kontinuitet opstanka, snažnu potrebu za pričom kojom želimo s nekim nešto posebno i bitno podijeliti, kojom želimo upozoriti i uprizoriti mogućnosti socijalnog i moralnog pada.

Vrijednost nasljeđa i pripadnosti zajednici možemo svjesno obezvrjeđivati, ali koliko god se trudimo, ne možemo joj odreći značenje kao niz odrednica naše osobnosti, a taj, često silan trud vrati nas izvorima koji nas ozdravljaju, u kojima smo bolji, snažniji, tamo gdje nas prepoznaju. Stoljeće od Novakovih romana znanost potvrđuje spoznaje i stavove ovoga profesora glazbe, osjećajnog pojedinca koji je *naslonio uho*, osluškiavao bilo društva i konkretnog čovjeka, shvatio bit opstanka, pokušao literaturom pomoći. Njegovim djelima se vraćamo, obogaćeni iskustvima življenja i novim nadahnućem za analitičke prosudbe.

Ključne riječi: hereditarnost, umjetnost, glazba, škola, duh, licemjerje, lukavost

Uvod

Hrvatska je književnost u kontekstu svjetske književnosti imala neke zajedničke značajke, ali i specifičnosti uvjetovane, prije svega, povijesnim, sociološkim i snažnim političkim razlozima. Iako je najčešća riječ rabljena u dugom kontinuitetu *promjena*, a odnosila se na razna područja života, a posebno na sva područja umjetnosti, najčešće je dugo ostajala na razini htijenja, tapkala ili se zaodijevala formalnim, napamet naučenim frazama. Stvarne promjene

uvijek su bile bolne, spore za percepciju pojedinca koji ih je želio. Druga polovica 19. stoljeća iznjedrila je nove pristupe shvaćanja nekih predodžaba o nastanku i razvoju života na Zemlji, teoriji evolucije koja nije ostavila ravnodušnim ni Vjenceslava Novaka. Vrijeme novih patenata, znanstvenih otkrića, strojeva, ubrzan razvoj tehnologije tiskanja i većega protoka informacija, dijelom su osigurali i našem piscu pristup javnosti. Povećavala se udobnost življenja i mogućnosti stvaranja profita, ali i pojačalo raslojavanje. Oni spretniji tragali su za *novim vrijednostima*, buneći se protiv tradicionalnog, povezujući ga s ograničenošću. S prijezirom su govorili i pisali o svemu što nije bilo u skladu sa svim područjima koja pokriva riječ *moda*. Mode su se mijenjale, stavovi mijenjali predznake, a mnogi s osjećajem nesnalaženja, straha, otuđenosti stradali *s otrovom u duši*.

Ova sintagma *Otrov u duši* sveučilišnoga profesora, akademika Krešimira Nemeca ne ostavlja mjesta razmišljanju ponovnoga čitanja djela književnika. U osnovnoj školi je Novak obvezna lektira, sa surovim temama socijalne bijede, alkoholizma i siromaštva, a u srednjoj školi izvor novih pitanja. Teme morala, odgoja, ljudskih prava, propadanja i zanimljiva, a kod Novaka snažno izravno povezana, tema hereditarnosti. Značenje tog pojma jest: *biol. genetsko nasljeđivanje fizičkih svojstava od roditelja prema njihovoj djeci i potomcima; nasljednost, herediter, ali i niz psihičkih obilježja koja jedinka dobiva putem hereditarnosti*.

Površnim čitanjem mogli bismo pomisliti: *nazadnjaštvo*, no stoljeće poslije i nova istraživanja, zapravo život sam nas demantira. *Ostani doma, radi u čemu si najbolji, za što si predodređen i bit ćeš sretan*. Sve upućuje da je profesor, glazbenik, pisac udžbenika, osoba koja aktivno sudjeluje u odgoju malo preveć kruta i da dobro ne prosuđuje, ide linijom manjega otpora, ali kada pročitamo neka njegova djela i shvatimo svu snagu toga uma i snagu duha da pronikne u najtananije niti umjetnosti, psihologije (koja tada tek postaje znanost), moramo zastati i otvoriti se novim prosudbama.

Novakovo poimanje umjetnosti

Književnost ima veliko značenje u kulturi svakoga naroda, pokušava biti samosvojna i autonomna, ona govori i otkriva vidljivo i skriveno u svakodnevici. Njezina uloga i vrijednost je u realizaciji jezika kao najmoćnijeg sredstva sporazumijevanja i komunikacije kao izrazito ljudske osobine. U vječnim traženjima i pronalaženjima našao se i književnik, glazbenik i kritičar Vjenceslav Novak koji je svojim djelima obogatio hrvatsku književnost. Književnike treba razumijevati u kontekstu vremena, pisao je profesor Ivo Frangeš, donositi tako istinitije prosudbe jer bi književnost trebala biti pozitivno nastojanje

s plemenitim ciljem promjene nabolje. U takvu potrebu promjene i uz sve uvažavanje postignutoga u umjetnosti uvjeren je Amadej, glavni lik manje poznatoga romana *Dva svijeta*. Amadej izgovara sve ono o čemu književnik promišlja: o odgoju, o glazbi, o književnicima, o vrijednostima dosegnutim tijekom povijesti. Tako otkrivamo veliki raspon tema o kojima je Novak htio progovoriti. Opravdanje za to nepotrebno progovaranje, ali i sumnju u odabir izraza nalazimo na stranicama romana *Dva svijeta*. Kolega Vesely, koji se Amadeju nekako prikrapao kao priljepak, komentira sve ono što mladi Amadej, još uvijek prepun ideala, ne uviđa. Posrnuli praški đak, pod teretom siromaštva, strada. Birokracija, užtogljenost i zastarjeli način poučavanja, malograđanština i licemjerje su dio misli izgovorenih preko lika Veselyja i, svjesno ponuđene, govore o aspektima promišljanja mnogih negativnih pojava u društvu i konkretno u Hrvatskoj. Njemu je suprotstavljen lik Amadeja koji na sve gleda idealistički, a zapravo književnikovo poimanje istih tih pitanja suprotstavlja na *način kako bi trebalo biti*. Potreba da ih detaljno iznese, ali i komunicira s potencijalnom publikom o potrebi pisanja s jasnim shvaćanjem kako nastaje literatura izrečena je preko lika Veselyja: *Čujete li, kolego, vi bi onda mogli pisati i romane ako ste to izmislili*. Uvjeravajući Amadeja na neprihvatljiv čin ucjene informacijama Vesely *cinično, gorko*, nedvosmisleno sažima svu rugobu ljudske stvarnosti, s *prizvukom zlobe i prezira* u rečenicama: *Nadžu se blune koje se po sterilnoj nemoći svoga duha naključaju u školi mrtve, neprobavljene nauke, a profesori ih ocjenjuju s odlikama. Takvu sterilnu neman, vičnu živinskoj pokornosti, čekaju dašto visoka mjesta; odakle njima pravo da ravnaju onime čega u sebi nemaju – duhom. Razumijete li zašto mrzim ljude, zašto moram planuti kad vidim kako se potpuna duševna nemoć koči nepojmljivom smjelošću: mi smo odabranici...* („Dva svijeta“, str. 309.).

Procjep koji vlada Novakovim likovima je spektar različitih promišljanja, gorčina spoznaje o uvjetima življenja i fatalističkog osjećaja da se ništa ne može promijeniti. Trenutci optimizma su unutarnje borbe i svojevrsni psihološki obrambeni mehanizam koji se hrani idejom da trebaš ostati tamo gdje si niknuo, u okruženju u kojemu možeš opstati, živjeti, biti uvažavan, umanjiti mogućnost patnje i nerazumijevanja. Hereditarnost, biološku predodređenost dugo su stvarali mehanizmi prilagođavanja i promjene kako bi neka jedinka zadržala osobine koje će opet netko naslijediti. Osobine, sposobnosti opstanka dugo su se formirale, oblikovale i preoblikovale: *Djedovi su bili ribari, otac ugledan i sposoban ribar* i Tito Dorčić koji u svakoj pori svoga tijela, gena nosi ribarski zanat doveden do savršenstva, s nadnaravnom intuicijom za lov, razumijevanje podmorja koje nije nigdje pročitao, nitko ga tomu nije učio, govori riječi i danas aktualne: *Slušaj prirodu. Bez dubljega razumijevanja, površnost opstaje, ali na margini umjetnosti, na dnu ljestvice opstanka*. Mnogi ulomci bi mogli potvrditi

Novakovu misao o osrednjosti nasuprot misli o vrijednostima nadgradnje na već postojeće: *U mnogočemu otkrivao bi odvratnost, glupost i nedostojnost, u naucima, u gladovanju, u mnogim uredbama ljudskoga društva, a pogotovo u nerazumijevanju vanjskoga svijeta koji se već toliko puta srazio grubo sa svijetom njegove duše.* („Dva svijeta“, str. 309.).

Na 403. stranici istoga romana već izmrcvaren, ali ne bez nade, Amadej dočeka odgovor nakladnika za njegove kompozicije: *Niti to što sam držao gotovo u ruci ne ide glatko i bez zapreka kako ja sebi utvaram da mora poći u životu sve što je pravedno i jasno. I opet dva svijeta: kako bi imalo biti – i kako jest. - A kakve su to zapreke! Nakladnik je voljan štampati moj ciklus kompozicija za glasovir, voljan mi je za prvo izdanje od dvije tisuće egzemplara dati honorar od hiljadu maraka čim potpišem priloženi ugovor – tek ja se moram odreći svoga imena!*

Tito Dorčić nakon jednoga stoljeća

Odabir likova, *galerija tužnih sudbina koje žive s otrovom u duši*, u Novakovim djelima odraz je njegovih karakternih osobina, njegove empatije i analitičnosti svih bitnih društvenih pitanja. Politikom se nije izravno bavio, ali se iz njegovih djela da iščitati odanost hrvatskom narodnom biću. Sve što je i sam svojim životom mogao potvrditi. O tomu su pisali analitičari Novakova opusa, ali naknadno, s velikim vremenskim odmakom. Jesu li potrebe valorizacije u ediciji Povijesti hrvatske književnosti (knjiga 4.) potaknule na novu percepciju onoga što je Silvije Strahimir Kranjčević odmah uočio i pozitivno ocijenio. Shvaćeno kao lokalpatriotizam, bez dovoljnog angažmana kritike, Vjenceslav Novak je dočekaio potvrdu svoga rada, talenta, strpljive minuciozne analitike prostora, ljudi i vremena. Pišući o okolnostima stradanja Lucije u „Posljednjim Stipančićima“ upozorava na neprihvatljivi, zaostali, patrijarhalni odgoj. U tom drukčijem odgoju strada osoba koja čita, kriomice iz knjiga, literature crpi znanja i oblikuje stavove. Tako nježni, ženski karakter stoji uz bok muškom liku Amadeja. Odgoj i učenje dio su piščeve svakodnevice i on ih na različite načine uklapa u svoje novele i romane. Iskustveno i s potrebom opstanka on je prisiljen raditi više, pisati i objavljivati. Tako je na temelju svojih tužnih i ružnih iskustava spoznao sav jad i licemjerje koje je u njemu, intelektualcu stvarao otpor skriven u karakterima njegovih likova – *Otrov u duši* (Krešimir Nemeć).

Što se događa kada iskorijenivši iz svoga prirodnog miljea iščupamo život pokušavajući prisilno preoblikovati budućnost s dobrom vjerom da je sreća tamo gdje smo je mi, na temelju društvenih pokazatelja, projicirali? Titov otac Andrija na krštenju svoga jedinca sanjari o činovničkom položaju svoga sina rušeći tako dugu ribarsku tradiciju obitelji koja je od ribarenja pristojno živjela.

No, čovjek nikada nije zadovoljan onim što ima, nego uvijek misli kako je sreća negdje drugdje. Ugled, položaj, sve ono što sam nije mogao imati na onoj razini na kojoj je smatrao da mu pripada. Zahvaljujući na zdravici, oštro je odgovorio kumu na krštenju: *Po starinskom običaju ja se zahvaljujem na zdravici našega štovanoga starine Kuzme, jer znam da je stari i prokušani prijatelj naše kuće i da nam želi u svojoj duši dobro. Ali to mu kažem da neće doživjeti on a niti itko drugi, ako ja budem živ, da moj najstariji sin bude ribar... Zahvaljujem se i ispijam.*

Nastavlja na kraju: *Besjede ... prazne besjede – trpko se smijao Andrija. – Činovniku osvane plaća svakog jutra pod uzglavljem, barata laganim perom zimi u toploj sobi, a čast mu se iskazuje svuda. A što je jadni ribar? Ribaru je neprijatelj bura, sunce i mjesec i svaki kamen na morskom dnu. Pa kako da zavidi činovnik ribaru? U tim besjedama ne vidim pameti.*

Prepričavati poznati tekst nije potrebno, tek treba naglasiti da je to uobičajeno mišljenje za bilo koje zanimanje koje ne pripada javnoj upravi i službi. Sve što je otac Andrija morao učiniti za sina Tita tijekom njegova školovanja zoran je primjer aktualan i danas, više od stoljeća poslije. Svakodnevno na svim razinama uočavamo iste situacije i probleme. Kao da se Hrvatska nije pomaknula niti za jedan korak. Ljudi na pozicijama, koji nisu dorasli namještenju, obrazovanje koje puževim korakom gmiže, nerazumijevanje, klijentelizam. Sve je to u Novakovom romanu Tito Dorčić. Ne bi naškodilo mnogim roditeljima, a i djeci da ga pročitaju. Aktualan je do srži suvremenoga života, danas u doba sofisticirane tehnologije, ali ne i sofisticiranih poimanja stvarnosti. Sve moralne devijacije su ostale. Ljudi su sa svojim iskonskim karakternim osobinama jednako podijeljeni, prizemljeni i licemjerni. *Imaš onoliko prostora koliko ga otmeš drugima* (N. Š. Tonin) – komentar na mnoge uočene moralne devijacije. Tito Dorčić je u raskoraku poslušnosti koju dosljedno prakticira, *lukavo nadvladava sve prepreke* i pronalazi alternativna rješenja kako bi zadovoljio očekivanja oca, ali i sebe sama kada je već preduboko u činovništvo zagazio. No, postoji nešto čime ne možemo upravljati – podsvijest koja pritajeno akumulira tuge i strahove, potisnute želje i svoju vlastitu prirodu. Pribjegavanje mislima o genskoj predodređenosti je rezultat analize svoga položaja, osjećaja poniženosti, neostvarenosti svrhe življenja. Senzibilna Novakova duša je postavljala pitanja. Što da sam ostao tamo gdje sam poniknuo, bih li ovoliko pretrpio? Je li odabir posvećenosti glazbi, pisanju, umjetnosti bio za mene dovoljan razlog za ovoliko mučenje? Jesam li morao napraviti tolike kompromise, a često i šutjeti, iako su misli plakale i tražile izjašnjavanje? Sve su to pitanja koja mnogi i danas sebi postavljaju. Komfor življenja u svakodnevici nije donio komfor u mogućnosti

nekažnjenog slobodnog izražavanja stavova. Za to se i danas pametni i dobri ljudi, vrijedni građani, itekako moraju boriti, a onda tko preživi. Tito Dorčić nije. Um nije mogao podnijeti toliki teret gubitka ugleda, pogrešne sudske odluke, pravnik koji to, u duhu te profesije, nikada nije mogao postati. Sva upozorenja dobronamjernih osoba nisu pomogla. Sav intelektualni napor završio je gdje je započela priča u lovu za ribom koja se ne da lako uloviti. Tako se stara poslovice obistinila u još jednom promašaju, a svjedočimo im u primjerima tijekom povijesti, a i u ovom 21. stoljeću: *Možeš kako hoćeš, ali nećeš dokle hoćeš.*

Biološke promjene i primjene u kontinuitetu života

Znamo li dovoljno o nama samima – možemo li zanemariti predispozicije nastale u kontinuitetu profiliranja pripadnika određene uže zajednice, miljea, obitelji?

Nekoliko životnih crtica koje navode na propitivanje možemo li gensku predodređenost u potpunosti zanemariti ili ipak uzeti s blagom zadržskom Novakova propitivanja.

Priča o Krapljanima

... Bija san ronilac puno godin. Lovija san spuge i sa ostiman i sa ronilačkon opremom. Radija san puno i na vadenju brodova. Uvik mi je bila »glava u torbi«. Bilo mi je teško kod vadenja puno brodov ali se posebno spominjen vadenja broda »Franc Jozef« koji je još prošloga rata bija potopljen u Boki Kotorskoj. Zatim vadenja jednoga francuskog razarača koji je bija potopljen u luki Bar. Hodija san doli u velike dubine, a najveća mi je bila dubina koju san postiga: 85 metri dubine - to je bilo kad san radija na vadenju trabakula »Karmen« koi se bija potopija na panti Brača.

Ronija san i u Egiptu u riki Nil. Bilo je tamo puno opasno roniti. Kalavali su nas pod vodu u kaveziman radi beštij, radi nilskih konji i krokodili. Bilo je gadno, ali najgore mi je bilo u životu kad san triba roniti u rudniku Raša. 1965. godine kad je bija poplavija rudnik Raša sve su Ijudi bili pokušali da ispumpaju vodu uz pomoć velikih pump. Ništa nisu mogle pumpe učiniti jerbo su doli bila otvorena vrata radi kojih nisu mogle pumpe raditi. Tribalo se spuštati doli. Tako nas četiri ronilca smo se kalali doli s Iifon - nidi oko 30 metri dubine. Ali smo morali još hoditi tunelon oko 350 do 400 metri da bi ta vrata zatvorili. Bilo je: ili, ili. Ili se vratiti gori sva četiri ili niko, jer ako išta zataji nema ti ko više pomoći. Uspili smo i sve je bilo -u redu, ali mogu reći da se išlo doli samo »na sriću«.

Primjer u priči - Čovik je ka' spužva

Svi imamo prijatelje i poznanike. Pojedina prijateljstva negujemo po inerciji, ništa od njih ne očekujući – ona su tu baš kao i ostale stvari kojima smo u životu namijenili ulogu rutine. Druga vrsta životnih susreta donosi nam bitne mudre spoznaje koje nije moguće izbjeći koliko god se trudili. Neugodne ili ugodne lekcije koje naučimo prate nas cijeli život. Upravo takva je i priča o barbi Antunu s malog otoka Krapnja u Šibenskom kanalu.

Ljetovali smo tamo često kao obitelj jer nismo bili skloni zajedničkim odmaralištima, a za skuplje vrste smještaja nikad nismo imali dovoljno. Ili je barem tako to prezentirao moj otac znajući da je i sam sklon više avanturističkom nego komercijalnom ljetovanju. Želeći dokazati kako sam sjajno savladao plivanje, krivo sam procijenio svoje snage i skoro zaglavio da nije bilo barbe Antuna. Pomogao mi je da doplivam do obale ponavljajući stalno da: blesavije dite nije sreo. Isto je mislila i moja stara jer sam tu svoju avanturu dobrano zapamtio kad me se dokopala. Ta je epizoda obilježila moj odnos s otokom. Krapanj, ne samo da je najmanji i najniži naseljeni otok na Jadranu, nego je obrastao šumom, zelenilom i mirisnim travama koje neodoljivo podsjećaju na scenografiju neke animirane bajke. I kad sam odrastao, rado sam odlazio u tu minijaturnu oazu južnjačkog mira i izvorne mudrosti.

Antun je bio spužvar i naučio me prve ronilačke trikove. Govorio je da je: 'Čovik ka spužva', a ja sam narcisoidno mislio kako se to upravo mene tiče jer sam bio željan svih njegovih poduka. Naučio me da je na dnu mora nered ka i na kopnu jer nema plana gdje se i kada spužva bere. Dugo godina je u obitelji on ronio, a braća su mu veslala i brinula se za pumpu za zrak. Berba je bila dobra kad bi ubrao desetak kila spužve što je bilo dostatno i da se održava omanja obitelj. Antuna nisam viđao često pa teško da bi ga mogao i nazvati prijateljem, više poznanikom i učiteljem. Toliko ljubavi i istinskog zanosa prema ono malo zemlje, mora i kamena koji je on pokazivao rijetko se moglo vidjeti. Čudan čovik – rekao bi ja za njega, kao što je on za mene već prvog susreta rekao da sam čudno dite. Antun više nije živ, ali tu i tamo mi se čini kad se vjetar na Krapnju smiri da je moguće čuti njegov promukli glas i smušenu izreku: o čoviku i spužvi!

Otada do danas Krapljani su granu spužvarstva i ronjenja razvili do savršenstva, i to prvenstveno tehniku ronjenja. Dokaz da se razlikuju je činjenica da spadaju u rijetke ronioce koji završavaju u baro-komori, a intenzivno svaki dan borave tri do osam sati u moru te pri tom obavljaju vrlo naporan fizički posao. To je i psihološki jako zahtjevno. Da biste takvo nešto mogli raditi, najvećim dijelom trebate imati „to nešto“ u genima i biti fizički pripremljeni. Za krapanjske spužvare ne vrijedi čuvena krivulja granice sigurnosti u ronjenju, već su oni sami, svaki ronilac individualno, stvorili nove krivulje sigurnosti, na temelju

tradicionalnog profesionalnog bavljenja spužvarstvom. Oni mogu obavljati i do pet uzastopnih zarona u jednom danu na velike dubine, a da pritom ne ugroze svoj život. Mnoge priče potvrđuju da su se te, stoljećima profilirane evolucijske osobine, koje su proizvele različitost, genetsku predodređenost, koristile u potrazi za potonulim brodovima i spašavanju imovine i ljudi.

Iskustvo, kondicija, ljubav prema ronjenju. Ronilačka odijela, cipele od olovnih đonova dok se spuštaju u morske dubine, u svijet mrtve morske tišine, s bubnjanjem u ušima, bitkom s teretom ispod mora. Bitke s morskim strujama i čestim smrtnim opasnostima iznjedrile su zanimljive i jedinstvene ljude i karaktere, a oni su se dosljedno vraćali, a i danas se vraćaju tajanstvenosti morskih dubina i zanatu spužvarenja.

Priča iz Komiže

U Komižu je za rad u tvornici za preradu ribe iz srednje Bosne došlo 67 radnica, djevojaka. Devet ih se vratilo u srednju Bosnu, u mjesta iz kojih su došle. Ostale su se udale. Komiža je zaživjela. Mjesto se doslovce preporodilo. Polja. Vinogradi. Crkva. Turizam. Ali, žalio mi se tad prijatelj i pomalo tužno pripovijedao: *Imam tri sina i ženu koju volim. I ja i moji... Sve! I taman, kad mojoj sreći ne bi trebalo biti kraja... Ne lezi, vraže, ni jedan od njih neće na more. Ne dao dragi Bog, bježe od mora i od barke moji sinovi k'o vrag od križa. A moji su od kad znamo za se – ribari.*

U gradu San Pedro u Kaliforniji (danas dio Los Angelesa) živi deset puta više Komižana nego u samom mjestu. Neke procjene govore i o 20 - 25 tisuća Komižana i njihovih potomaka u Americi i svi su uglavnom ribari.

Mario Puratić ili, kako su ga Amerikanci nazvali, Puretic (Sumartin na Braču, 23. lipnja 1904. - Santa Barbara, Kalifornija, SAD, 6. siječnja 1993.) bio je hrvatski izumitelj. Juraj Ivan Mario Puratić rođen je 1904. godine u Sumartinu na otoku Braču, od majke Marije File, rođ. Mateljan i oca Šimuna Marijana, u obitelji težaka i ribara. 1925. godine odlazi iz svog rodnog mjesta Sumartin, s otoka Brača, u potrazi za boljim životom, u Sjedinjene Američke Države. Po dolasku je radio u čeličani, a kasnije i u luci u Brooklynu, a potom je godinama radio kao ribar, te je bio upoznat s tadašnjom problematikom tog posla. Kako bi olakšao vađenje mreže iz mora, što je u to vrijeme bio najzahtjevniji dio lova, izumio je dio ribolovne opreme nevjerojatne jednostavnosti, koji je promijenio način lova plivaričarskim mrežama diljem svijeta. Taj izum je u ribarstvu ekvivalent izumu struje. Zahvaljujući njemu, Peru je povećao ulov plave ribe za 300 posto. Nakon nekoliko mjeseci, tijekom 1953. godine, u San Pedru stvarao je proizvod koji se kasnije 1954. godine razvio u Puratićevo vitlo.

Prototip se pokazao izvrsnim. Posao za koji je prije trebalo 8 do 10 ljudi sada se mogao jednako brzo obaviti sa samo 5 ili 6 osoba, ali svejedno nitko nije bio zainteresiran za njega. Godine 1955. je tvrtka *Marco* iz Seattlea, specijalizirana za morsku građevinu i dizajn, prepoznala potencijal njegovog izuma te su njezini inženjeri iz prototipa proizveli proizvod za praktičnu upotrebu nazvan Power blok. On ima oblik veće koloture s aluminijskim kosturom i središnjim rotirajućim elementom, često obavijenim tvrdom gumom, koji obavlja rad. Kvaliteta proizvoda je vrlo brzo prepoznata te je do 1960. većina brodova plivaričarske flote Sjevernog mora već imala ugrađen Purićev blok. S obzirom da služi pri lovu na plavu ribu, koja čini bolju polovicu svjetskog godišnjeg ribolovnog ulova, možemo reći da je on revolucionizirao ribarstvenu industriju. O popularnosti Purićeva izuma možda ponajbolje svjedoči podatak da je na kanadskoj novčanici od 5 \$, koja je stavljena u opticaj 1972. godine, slika ribarskog broda, kočarice, s uređajem Power Block. Tijekom života patentirao je više od 20 inovativnih pronalazaka, mahom ribolovnih pomagala. Umro je 1993. godine u Santa Barbari, SAD. Pokopan je u rodnome Sumartinu, nakon što su njegovi posmrtni ostatci bili privremeno pokopani u Santa Barbari uslijed nemogućnosti njihove pravovremene dopreme u jeku Domovinskoga rata, 1994. godine.

Jesu li ti patenti rezultat naobrazbe, isključivo iskustva ili kreativnosti pojedinca slučajni ili se nadogradnja naslonila na dugu tradiciju koja se nekako povezala i stvorila specifičan profil koji „to nešto“ imaju u sebi?

Još jedna od autentičnih priča je: *A ča triba govorit! Podnija san svega i svašta. Bija san toliko puti na pogibelji, koji san se topija dva puta: 1941. godine na 31. Vlll. od 3.30h popodne do 7.20h ujutro pliva san u moru, ja, dva Poljaka i jedan Grego, Nik - Nikola. I tamo su nas ujutro zgrabili ribari. To je bilo vanka od Liverpoola, 650 milja od kraja. Turpedira nas je Nijemac, su dva torpeda brod je sentija dolika. Dvadesetpet članova posade, ča su bili pijani, oni su išli na dno, a ja nisan pija alkohol, ja i ovi smo se spasili, i još danas živ... Da je bija naš kapo o makine, ča je bija prije, nas ne bi bila čapala podnmornica, jerbo pod punom parom mi smo mogli činiti 19 milja, ali je bija kod nas jedan Inglež, opija bi se, pa ne bi zna ča čini, pumpali bi slanu vodu, a slaku izbacili bi vanka, tako bi vozili šest, sedam milj najviše, pijanstvo je bilo krivo najviše...*

Graditeljsko prepoznavanje

Dalmacija s one strane Jadrana. Malo tko bi mogao i povjerovati da, ako sa svjetionika na Palagruži pogledate i prema sjeveru i prema jugu, možete vidjeti Hrvate. Oni na jugu, na obali Italije čak su i nešto bliže od Lastova. Na isturenoj panti poluotoka Gargano, na pola puta od Pescare prema Bariju,

nalazi se mjesto Peschici (Peskići). Tu Hrvati žive, od stoljeća desetog. Mjesto su prije 1000. godine utemeljili Hrvati. I sve popraćeno povijesnim činjenicama. Po narodnoj predaji, a nešto je zapisano u starim dokumentima, gradić Peschici su utemeljili Hrvati oko 970. godine. U starim knjigama piše da je jedan izvjesni Sueripolo, vođa Schiavona (Dalmatinaca), usidrio svoje lađe ispred ove pješćane plaže i tu na kamenoj litici svojim podređenima naredio graditi nastambe – kamene kućice, kao one što su napustili s onu stranu Jadrana. Nastavili su štovati proroka Eliu (Iliju), koji je poznat kao zaštitnik bosanskih Hrvata. Ovaj svetac gotovo da nije poznat u Italiji, pa je i to jedan od dokaza da mještani ovog gradića vuku korijene iz hrvatskih prostora.

U Paklenici se cijele obitelji stoljećima bave klesarstvom i dovoljno je reći prezime da si rekao i da nisi mislio klesar, tako da imaju i svoju ulicu Ulica pakleničkih klesara.

Zaključak

O mnogim primjerima iz suvremenoga života moglo bi se pisati na velikom broju stranica i o tomu da se dugotrajan sustavan rad u jednom području ukomponira u obilježja koja još uvijek treba istraživati. Aktivno znanje postaje pasivna predispozicija, a ona se dugotrajno razvija, evoluirala neke stanice tijela i uma. Sve je to poznato i znanstveno dokazivo. O tomu treba li zakoračiti izvan svoga okruženja, danas se nepotrebno pitati. Ali, potreban je silan napor i motivacija pojedinca koji iskorači u novo, potpuno novo okruženje i profesiju. Samo rijetki dosegnu zacrtanu visoku razinu i afirmaciju. Mnogi tavnore u osrednjosti nezadovoljni svime što ih okružuje, zapravo samima sobom. Promjena traži snažne osobnosti i nenametnute odluke. Ono što slomi mnoge, a slomilo je i Tita Dorčića, nerealna su očekivanja. On psihički strada. Amadej strada suočen sa samim sobom. Duh neukorijenjen u realnosti, smiješan do tragičnosti u svom idealizmu i posvećenosti umjetnosti. On psihički strada.

Dovoljno je kratko vrijeme pratiti medije, čitati kolumne, vijesti, analize i sinteze pa postavljati pitanja o aktualnosti Novakovih djela. Malo grebanje po planovima ekonomskih stručnjaka dovede nas bliže nego ikada dosada Novakovim temama. Dokumentarne emisije puštaju u medijski prostor primjere: *Još se moj pradida bavija kalafatom; Moji su stoljećima imali trgovinu; Moji su od davnina uzgajali koze; Moji su odnjegovali kvalitetnu lozu; Svi su moji bili klesari; Svi su moji bili ribari...*

Mnoge novokomponirane pjesme koje sluša veliki broj građana imaju riječi: ostani tu – *ovdi, na obali, kraj mora...* Jesu li svi ti pokazatelji osuđujući za žitelje ili se ta ideja slučajno zadržala do danas, mogu objasniti mnoge sociološke

teorije i istraživanja. Možemo htjeti da je drukčije, ali uglavnom nije. Snaga riječi koje u svom pojmovnom značenju imaju veze s hereditarnošću sveprisutna je. Uglavnom, povezana je sa željom za nekom imaginarnom, zamišljenom srećom.

Novakovi likovi nisu izdržali, ali su suvremenom čovjeku zoran primjer promišljanja stvarnosti i nastojanja prema boljem, uljuđenijem, čovječnijem. Hereditarnost možemo ignorirati, zanemariti, iza nje se skrivati, ali svakako o njezinim značenjima u prošlosti i sadašnjosti pozorno i analitički prosuđivati, onako kako je i Novak u svom posljednjem, posthumno objavljenom romanu Tito Dorčić. O vječno aktualnoj temi u romanu *Dva svijeta* piše se i danas kada su kultura i kulturna djelatnost još zakonski nedovoljno uređeno područje. Hoće li sve ostati na slučajnostima postojanja Jahode, osobe iz drugoga podneblja s visokim moralnim načelima koji na temelju životnih okolnosti, sudbinske identifikacije pomaže Amadeju i na neki način ga odgaja s visokim moralnim načelima i postavljenim standardima u umjetnosti pa on s probuđenom nadom kako će mu berlinski nakladnici pomoći klikće: *Sviće! Sreća kuca i na moja vrata! Ipak mora pobijediti pravda. No, pravda ne stiže iz Berlina, a ne stiže niti iz Zagreba.*

Reznirani redci: *Ja gubim kormilo života, u mene se vraća misao što me je toliko puta zavodljivo obletavala da je gradnja ovoga svijeta takova te je svako približavanje k onom što je nad njom nemoguće. Kultura, napredak, sve je to samo prividno, sve ostaje pri starom, tek se mijenja forma... a onda vapaj: O Bože, učini me drugačijega, jer propadam!*

Sve je davno napisano. Koliko razmišljamo o teoriji hereditarnosti, trebamo li je potpuno zanemariti, pitaju ispražnjeni prostori naše Domovine, a na njih će svatko za sebe dati odgovore. Novak nam je samo zorno predočio moguće posljedice.

Conclusion

Many examples from contemporary life could be written on a large number of pages and about the fact that long-term systematic work in one area is incorporated into features that still need to be researched. Active knowledge becomes passive predisposition, and it develops over a long period of time and it evolves some body and mind cells. All that is well known and scientifically proved. Whether one should step outside of one's environment is an unnecessary question today. But, it is needed a great effort and motivation of an individual who steps into a new, completely new surrounding and profession. Only a few reach the intended high level and affirmation. Many languish in mediocrity dissatisfied with everything that surrounds them, actually unhappy with

themselves. Change requires strong personalities and unimposed decisions. What breaks many, and it also broke Tito Dorčić are unreal expectations and he suffers mentally. Amadej dies facing himself. A spirit not rooted in reality, funny to the point of tragic in his idealism and commitment to the art. He suffers psychologically.

It is enough to follow for a short time the media, read columns, news, analysis and synthesis and then ask questions about the actuality of Novak's work. A little scratch on plans of economic experts brings us closer than ever to Novak's topics. Documentary emission release examples into media space like: *Even my grandfather was involved in caulking; Mine have had a storehouse for centuries; Mine have been raising goats since ancient times; Mine nurtured a quality vine; All mine were stonemasons; All mine were fishermen...*

Manynewly composed songs that are listened to by a large number of citizens have words: stay here - *Here, on the coast, by the sea...*

Many sociological theories and researches can explain whether all these indicators are condemning for the inhabitants or this idea has accidentally persisted to this day. We may want it to be different but mostly it is not. The power of words that in their conceptual meaning have to do with heredity is omnipresent. Mostly, it is connected with the desire for some imaginary happiness.

Novak's characters didn't last, but for modern man, they are a shining example of reflection on reality and efforts towards a better, more civilized, more humane society. We can ignore heredity, hide behind it but certainly carefully and analytically elaborate on its meanings in the past and present the way Tito Dorčić did in his last, posthumous novel. The eternal topical theme in the novel *Dva svijeta* is written about even today, when culture and cultural activities are still an insufficiently regulated area. Will everything remain based on the coincidences of the existence of Jahoda, a person from another environment with high moral principles who, based on life circumstances, destiny identification, helps Amadej and in some way raises him with high moral principles and sets standards in art. So he clicks with awakened hope that the Berlin publishers will help him: *It's coming! Happiness is also knocking on my door! However, justice must prevail. But . justice does not arrive from Berlin, and it does not arrive from Zagreb either.*

Resigned lines: I 'm losing the rudder of life, the thought that so many times seductively hovered over me that the construction of this world is like that and any approach to what is above it is impossible comes back to me. Culture, progress, all this is only apparent, everything remains the same, only the form changes... and then the cry: Oh God, make me different because I'm failing.

It was all written long ago. How much do we think about the theory of heredity, should we completely ignore it, ask the empty spaces of our Homeland, to which everyone will give his own answers. Novak only gave us a vivid picture of the possible consequences.

Na engleski prevela Vesna Bilić, prof.

Literatura - Izvori

Vjenceslav Novak, *Otrov u duši*, Izbor i predgovor Krešimir Nemeč, *Biseri hrvatske književnosti*, Sedmo kolo, Svezak 38., Mozaik knjiga d. o. o., Zagreb, srpanj 2009.

Milorad Živančević, Ivo Frangeš, *Ilirizam / Realizam, Vjencislav Novak, Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 4., Liber Mladost Zagreb, 1975., str. 428. – 436.

Pet stoljeća hrvatske književnosti: *Vjenceslav Novak, II., Pripovijesti, Tito Dorčić*, Matica hrvatska, Zora, Zagreb 1964., Urednik Augustin Stipčević.

Joris – Karl Huysmans, *Naopako*, S francuskog prevela Ana Buljan, Litteris Zagreb 2005.

Joris – Karl Huysmans, *Pakao*, S francuskog preveo Božidar Petrač, Naklada Juričić, Biblioteka Književna blaga, Knjiga 3., Zagreb 2011.

Dragica Dujmović – *Markusi, Sandra Rosseti – Bazdan*: Književni vremeplov 3., Vjenceslav Novak, Pripovjedač, Hrvatski Balzac, *Posljednji Stipančići, Povijest jedne patricijske obitelji*, str. 205. – 211., Predrealizam i realizam u hrvatskoj književnosti.

Nikola Šimić Tonin, *Spužve, koralji i sudbine*, Nekad i sad, Plodovi zemlje i mora, Prilog za poljoprivredu, ribarstvo i okoliš, Zadarski list, Četvrtak, Zadar, 11. listopada 2018., Broj 6. 488., Godina XXIV., str. 26.

Nikola Šimić Tonin, *Plavanjska Maja Planinka*, Naši ljudi i krajevi, Plodovi zemlje i mora, Prilog za poljoprivredu, ribarstvo i okoliš, Zadarski list, Četvrtak, Zadar, 8. studenoga 2018., Broj 6. 515., Godina XXIV., str. 26.

Nikola Šimić Tonin, *Krapanka*, baština, str. 261. - 266., Osvit, godište XVI, br.1-2. Mostar, 2010.

Nikola Šimić Tonin, *Krapanjska kronika Svilčić Kalista-Omera*, UDK 821. 163. 42-32., Hrvatska misao, MH Sarajevo BiH, God. XVI. Br. 3-4/12 (60) nova serija sv. 45. ISSN 1028-2246., 23., travanj 2013., str. 59. -64.

Nikola Šimić Tonin, *Peschi*, UDK: 821.163.42-92 / 821.163.4(497.6)-92., Hrvatska misao, Matica hrvatska Sarajevo, časopis za umjetnost i znanost, ISSN 1028 – 2246., God. XXI., Br. 2-3/17(74) nova serija sv. 59., str.127.

Nikola Šimić Tonin, *U ponorima vremena potrgani đerdani mladosti*, UDK: 929 Hrustanović H., Hrvatska misao, Matica hrvatska Sarajevo, Časopis za umjetnost i znanost, God. XXII., ISSN 1028-2246., Br. 1., 2018., 76/61., Nova serija, str. 108. – 110.

Nikola Šimić Tonin, *Ja te volim ka i mati dite*, UDK: 929 Sikirić A. / 821 . 163.42 Sikirić A.(047.53)., Hrvatska misao, Matica hrvatska Sarajevo, Časopis za umjetnost i znanost, God. XXII., ISSN 1028-2246., Br. 1., 2018., 76/61., Nova serija, str. 101. – 105.

Nikola Šimić Tonin, *Poetika života težaka*, Matica hrvatska Sarajevo, Časopis za umjetnost i znanost, God. XXII., ISSN 1028-2246., Br. 4, 2018., 78/63., Nova serija, str. 129. – 130.

Nikola Šimić Tonin, *Posljednje počivalište na starigradskom groblju žele kupiti i turisti*, Groblje u Starigradu prepoznatljivo po položaju i izvedbi grobnica, Zadarski list, Četvrtak, Zadar, 25. listopada 2018., Broj 6.502., Godina XXIV., str. 10.

Nikola Šimić Tonin, *Oruđe misli*, UDK: 159.922.72-053.2., Matica hrvatska Sarajevo, Časopis za umjetnost i znanost, God. XXII., ISSN 1028-2246., Br. 4, 2018., 78/63., Nova serija, str. 37. – 42.

Nikola Šimić Tonin, *Rijeka Gacka – inspiracija i čuvar mojih tajni i snova*, Portret Dragice Rogić, žene, majke, poduzetnice u tradicijskoj kulturi, UDK: 929 Rogić D., Matica hrvatska Sarajevo, Časopis za umjetnost i znanost, God. XXIII., ISSN 1028-2246., Br. 1/19(79) nova serija sv. 64, 140 godina Matica hrvatska u Sarajevu, str. 9. – 14.

Nikola Šimić Tonin, *Na baštinskim zasadama*, Dječje glazbeno stvaralaštvo, Festival dječjih klapa u Zadru, Školske novine, Tjednik za odgoj, obrazovanje, znanost i kulturu, ISSN 0037 – 6531., UDK 37 (05)“530.1“, Broj 29 (3156)., Godište LXX., Zagreb, 8. listopada 2019., str. 30.

Nikola Šimić Tonin, *Pučki kulturni tribun*, Kulturna baština, HRsvijet.net, Hrvatski informativni portal, www.hrsvijet.net, 26.04.2020.

Nikola Šimić Tonin i Žaklina Kutija

SPORT

SREĆKO MIKULIĆ

Monografija Hrvatskog rukometnog kluba „Grude“ 335

MONOGRAFIJA HRVATSKOG RUKOMETNOG KLUBA „GRUDE“

Rukometne kćeri bure - od sna do jave

Voditeljica programa bila je Božana Iličić. Monografiju su predstavili načelnik Općine Grude Ljubo Grizelj, predsjednik HRK „Grude“ Zoran Trlin, predsjednik RS BiH Slobodan Zadro i prof. dr. sc. Lidija Bojić Čačić.

Značenje ove monografije prvenstveno je u tome da ostane zapisano sve što se učinilo ili barem najveći dio učinjenoga. Petnaest godina HŽRK „Grude“, u kojima je osvojeno devet naslova prvaka Bosne i Hercegovine, samo po sebi je postignuće koje svakako fascinira. Autor ove monografije je Miljenko Karačić koji precizno i detaljno analizira veliki uspjeh grudskih rukometašica.

U glazbenom dijelu programa sudjelovali su učenici i profesori Glazbene škole Grude.

Ova bogata monografija, koja broji 272 stranice i sadrži više od 300 fotografija, predstavlja sveobuhvatan pregled petnaest godina rukometnog djelovanja u Grudama.

Pružuje detaljan uvid u početke rukometnog kluba, koji je tijekom godina prerastao u uspješan klub, sve do ovog ljeta kada je nova generacija rukometašica

osvojila deveti naslov prvaka države. Svi impresivni rezultati samo su dio priče o strasti i predanosti koje su obilježile rad kluba.

Ono što je osobito naglašeno jest uloga koju ovaj klub ima u razvoju grudskog športa, osobito ženskoga, koji je uvijek u nepovoljnijem položaju od onoga muškoga.

Športsku kartu grudske općine i Hercegovine u svakom slučaju obogatilo je sudjelovanje ovog ženskog rukometnog kluba.

Grafotisak iz Gruda tiskao je ovu vrijednu knjigu.

Autor monografije, novinar iz Širokog Brijega Miljenko Karačić, razgovijetno i precizno složio je sva značajnija događanja u klubu i prenio ih na papir, nama na čitanje.

Dodatna vrijednost ovoga izdanja svakako su zapisnici s mnogobrojnih utakmica, grafički prikazi kao i veliki broj fotografija, što u konačnici podiže kvalitetu ovoga izdanja.

Ovom prigodom važno je napomenuti kako je predstavljanje monografije organizirano u prelijepom prostoru Agroturizma „Marića gaj“ u Ružićima, u općini Grude. Samom predstavljanju nazočio je veliki broj zainteresiranih iz športskog, političkog i kulturnog miljea.

Jedna mala zajednica, kakva je sigurno općina Grude, ima deveterostrukog prvaka države u ženskom rukometu, što je nekada bila misaona imenica. Sada, to je stvarnost koju ova vrijedna knjiga na najbolji mogući način nama daruje.

Izdavanje ove monografije u svakom smislu predstavlja jedan od najljepših trenutaka u razvoju grudskog športa u novije doba. Ne treba smetnuti s uma vrlo mali broj publikacija i izdanja kada uopće govorimo o športu na ovim prostorima.

Marića gaj, 23. kolovoza 2024.

Srećko Mikulić

KRONIKA

MARIO BUŠIĆ

Kronika Matice hrvatske - Ogranak Grude (2023. – 2024.) 343

KRONIKA MATICE HRVATSKE OGRANAK GRUDE (2023. – 2024.)

- U Maloj dvorani Lisinski održana je Glavna skupština Matice hrvatske na kojoj je sudjelovalo 148 zastupnika s pravom glasa iz svih ogranaka Matice hrvatske. Uz zastupnike sudjelovali su gosti - ministar znanosti i obrazovanja Radovan Fuchs, rektor Sveučilišta u Zagrebu Stjepan Lakušić, izaslanik zagrebačkog nadbiskupa Željko Tanjić, Dario Magdić, zamjenik državnog tajnika Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske Zvonke Milasa, Darko Majstorović i Davor Posilović, predsjednik i zamjenik predsjednika Strukovne udruge kriminalista.

Matica hrvatska - Ogranak Grude i Matica hrvatska - Ogranak Široki Brijeg dobili su Zlatnu plaketu za *Zbornik radova: Čuvar, zaštitnik i anđeo knjige*. Zbornik je posvećen fra Anti Mariću uz njegov 70. rođendan.

Matica hrvatska - Ogranak Grude dobila je i Srebrnu plaketu za godišnjak Matice hrvatske Grude *Susreti 16*, za 2022. godinu.

-Na koncu Gospina mjeseca listopada, 30. X. 2023. godine, u Pastoralnom domu u Gorici predstavljena je knjiga-molitvenik *Razmatranja otajstava krunicе*, autora fra Josipa Vlašića koji je rodom iz Sovića, a pastoralno djeluje u Masnoj Luci, u kapelaniji Polja. Na početku programa sve prisutne je pozdravio domaćin, župnik fra Marin Karačić, koji je svima izrazio dobrodošlicu i poželio lijepu večer ovog okupljanja i promocije knjige.

Knjigu su uz autora fra Josipa predstavili, u ime nakladnika, Vedran Vido- vić, koji je govorio kako je došlo do tiskanja knjige i suradnje s fra Josipom, Paula Tomić, koja je između ostaloga kazala: „Ima neka posebna ljubav između muškog dijela populacije i Gospe. Vjerojatno je to jedna prirodna veza – pri- vlačnost koja sina veže uz majku i muškarca vuče prema ženi. Kao i obrnuto: čini mi se da mi žene više tražimo i komuniciramo s Isusom, a tek poslije otkri- jemo Njegovu Majku i shvatimo kako je Ona zapravo prečica da se brže stigne Isusu. Stoga ne čudi da i fra Josip voli Mariju i da preko Nje traži Isusa. Jer zna da će ga tako sigurno naći, jer je prava marijanska pobožnost uvijek kristocen- trična. A izdavanje ovog molitvenika fra Josipa i Izdavačke kuće Informativnog centra Mir Međugorje na najbolji način nas može potaknuti da se odlučimo ući u ovu molitvenu avanturu susretanja s Marijom, a onda preko Nje s Isusom i da tako počnemo otkrivati njihov božanski plan sa svakim od nas.“

Na koncu je autor knjige-molitvenika fra Josip govorio o samoj knjizi i njezinu sadržaju i zahvalio svima.

Program ovog predstavljanja skladno je vodila Marija Prlić, a za milozvučno pjevanje pobrinule su se članice malog župnog zbora iz Gorice i Sovića Marija Bušić i Marija Prlić. Jelena Grizelj lijepo je kazivala tekst iz fra Josipove knjige. Ovaj događaj pred svetkovinu Svih svetih je tradicionalan u ovoj župi, pa su ga i ove godine organizatori posvetili u čast i slavu Gospi, kao i u čast svetkovini Svih svetih i spomendanu Svih vjernih mrtvih, a organizirali su ga Bratovština sv. Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići i Župni ured Gorica-Sovići.

Dvorana je bila premala za sve one koji su došli poslušati predavače i ujedno dati podršku fra Josipu Vlašiću za daljnji rad. Vjerujemo da će nastaviti pisati i opet nas obradovati svojim budućim djelima.

-Izborna skupština Ogranka Matice hrvatske Grude održana je 16. stude- noga 2023. godine, s početkom u 18 sati u knjižnici Osnovne škole Ruđera Boškovića u Grudama.

Izbornu skupštinu vodio je predsjednik Matice hrvatske-Ogranak Grude Mario Bušić.

Predsjednik Mario Bušić pozdravio je prisutne i predložio dnevni red:

1. Otvaranje Skupštine Matice hrvatske - Ogranak Grude i izbor radnog predsjedništva (tri člana) i zapisničara (1 član)
2. Utvrđivanje i prihvaćanje dnevnoga reda Skupštine Matice hrvatske - Ogranak Grude
3. Razmatranje i prihvaćanje Poslovnika o radu Skupštine
4. Izvješće o radu i Financijsko izvješće Matice hrvatske - Ogranak Grude za proteklo razdoblje 2019.-2023. i izvješće Nadzornog odbora Matice hrvatske - Ogranak Grude
5. Rasprava i glasovanje o Izvješću o radu, Financijskom izvješću i Izvješću Nadzornog odbora Matice hrvatske - Ogranak Grude
6. Pozdravni govori gostiju
7. Otvaranje kandidacijskog postupka za izbor:
 - a. predsjednika Matice hrvatske - Ogranak Grude
 - b. dva potpredsjednika Matice hrvatske - Ogranak Grude
 - c. tajnika Matice hrvatske - Ogranak Grude
 - d. tri člana Nadzornog odbora Matice hrvatske - Ogranak Grude
8. Obraćanje predsjednika Matice hrvatske - Ogranak Grude
9. Zaključivanje rada Izborne skupštine Matice hrvatske - Ogranak Grude.

Dnevni red je jednoglasno usvojen.

Prva točka dnevnog reda: Otvaranje Skupštine Matice hrvatske-Ogranak Grude i izbor radnog predsjedništva (3 člana).

Predsjednik Mario Bušić, u ime predsjedništva, za predsjednika predlaže Marija Bušića, a za članove radnog predsjedništva Andrijanu Mlinarević-Cvetković i Ivanu Bošnjak.

Prisutni su se složili s prijedlogom te je prva točka dnevnog reda usvojena jednoglasno.

Druga točka dnevnog reda: Utvrđivanje i prihvaćanje dnevnog reda Skupštine Matice hrvatske-Ogranak Grude.

Nakon uvida u dnevni red Skupštine Matice hrvatske-Ogranak Grude, isti je prihvaćen jednoglasno.

Treća točka dnevnog reda: Razmatranje i prihvaćanje Poslovnika o radu Skupštine. Poslovnik o radu Skupštine prisutnima je dan na uvid te je isti usvojen jednoglasno.

Četvrta točka dnevnog reda: Izvješće o radu u protekle 2 (dvije), odnosno 4 (četiri) godine kao i Financijsko izvješće Matice hrvatske Grude za protekle godine. Mario Bušić iznosi detalje o radu, kao i financijsko izvješće prihoda i rashoda.

Peta točka dnevnog reda: Rasprava i glasovanje o Izvješću o radu i Financijskom izvješću i Izvješću o radu Nadzornog odbora. Predsjednik Mario Bušić daje riječ svima koji žele nešto reći na ovu točku. Nitko nije imao primjedbi pa su sva izvješća jednoglasno usvojena.

Sedma su točka dnevnog reda pozdravni govori gostiju. Nije bilo gostiju koji su htjeli govoriti pa se preko ove točke prešlo!

Osma točka dnevnog reda bila je otvaranje kandidacijskog postupka za izbor. Prijedlog predsjedništva Matice hrvatske-Ogranak Grude bio je da se za tijela Matice hrvatske-Ogranak Grude izaberu sljedeće osobe:

- a) predsjednik Matice hrvatske-Ogranak Grude – Mario Bušić
- b) potpredsjednici Matice hrvatske-Ogranak Grude – Petar Majjić i Andrijana Mlinarević-Cvetković
- c) tajnik Matice hrvatske-Ogranak Grude – Ivana Bošnjak
- d) članovi Nadzornog odbora – Srećko Mikulić, Dominika Andrijanić i Matej Bandić.

Svi prisutni složili su se da predloženi budu u predsjedništvu Matice hrvatske-Ogranak Grude te je osma točka dnevnog reda jednoglasno usvojena.

Na kraju je predsjednik Matice hrvatske-Ogranak Grude Mario Bušić zaključio rad izborne Skupštine Matice hrvatske-Ogranak Grude zahvalivši svima na dolasku i izborima.

Grude, 16. studenoga 2023.

Zapisao: Srećko Mikulić

-Svečano su otvoreni XVIII. Dani Matice hrvatske u Grudama -Božiću ususret- u četvrtak, 23. XI. 2023. godine. Damir Zorić predstavio je svoju knjigu *Silva rerum* u Grudama.

Predstavljanjem njegove knjige otvoreni su i Dani Matice hrvatske u Grudama, manifestacije koja je postala i punoljetna s obzirom da je ovo 18. put da ih kulturna institucija na čelu s Marijom Bušićem organizira.

Program je vodila Ivana Bošnjak koja je u svom, svima dopadljivom i poučnom, stilu najavljivala predstavljajuće knjige i samog autora.

U Grudama su boravili i predsjednik Kluba poduzetnika „Prsten“ i gospodarski tajnik Matice hrvatske, uspješni poduzetnik Ivica Nuić.

O knjizi je govorio fra Ante Marić, voditelj Franjevačke knjižnice u Mostaru, iz koje je i Damir crpio neke od podataka.

Podsjetio je na mudru knjigu, *Svaštaricu* fra Martina Mikulića, znamenitog franjevca rodnom iz Ružića, koji je svoju knjigu objavio 1875., a onda 2020. mudru knjigu *Svaštaricu* objavio je i Damir Zorić.

„Knjiga se zove, a knjiga nije, nema reda ni razreda, niti se boji ičijega ukora jer zna da joj ne veli u tisak...“, pisao je fra Martin o svome djelu.

Podsjetio je fra Ante i na fra Anđela Nuića, čije je prvo izdanje molitvenika izišlo 1892. godine. -Kako je taj čovjek kužio život! Zahvaljujući njegovoj mudrosti, zahvaljujući njegovoj pismenosti, muzej na Humcu je stariji od Zemaljskog muzeja u Sarajevu 6 godina - kazao je fra Ante.

-Korijeni su kod Zorića sve odredili. Uvjeren sam da kućna sijela, druženja u selima Grudsko Vrilo i Pocrte nisu nikada izišla Zoriću iz duše. On je to što je učio i pamtio išao znanstveno potvrditi i proširiti. Na znanstven i pitak način obrađuje teme u prvom dijelu svoje knjige, potom konkretno nastavlja u drugom, te u trećem baštini i svemu što uz to ide dokazuje temelje identiteta. Često nama etnolozi i ovi koji etnološke predmete sakupljaju idu na živce, smatramo da nisu vrijedni, a zapravo oni su u temelju identiteta - kazao je fra Ante i citirao lovrečku gangu koju je Zorić analizirao u knjizi: *Da je tinta bunar vode ladne, ne bi moje ispisala jade, da je papir koliko je polje, ispisala ne bi jade svoje.*

U djelu se Zorić bavio i vilama: - Vile su ono na čemu smo odrasli. Te priče su nešto predivno, vidjet ćete kad budete čitali, a Damire, tebi hvala za ovu knjigu, čudesno je dobra i učvršćuje identitet - istaknuo je fra Ante i zaradio pljesak Grudana, kao i župnika fra Stanka Pavlovića koji je nakon mise trodnevne pred blagdan Svete Kate u Grudama uhvatio vremena i došao čestitati svom Damiru Zoriću.

Ivica Pandžić, direktor uspješne izdavačke kuće Synopsis govorio je o identitetu, kulturi, etnologiji... Tri termina su mu zapela za uho i primjenjiva su mu na Hercegovački slučaj, koji se veže za franjevačku borbu za stoljetne župe, a o čemu Damir Zorić otvoreno progovara. Pandžić je istaknuo da su ta tri termina vrijednost da bismo sebe razumjeli, da bismo znali nešto o sebi. Osvrnuo se i na gangu koju su zapjevali Stipe Jelić te Damir i Jure Miloš. - Ganga me trznula, vratila me u djetinjstvo. Tek kad se malo izmakneš pa se vratiš, trzne te. To je znak da si živ, da ti je stalo do zavičaja - kazao je Pandžić.

Na kraju se nazočnima obratio autor knjige Damir Zorić. U uvodu se zahvalio nazočnima, spomenuo Ivicu koji je rekao da treba objaviti te zapise i pretvoriti ih u ovu knjigu *Silva Rerum* te se osvrnuo i na Marija Bušića koji mu od 2020. govori da knjigu mora predstaviti u svojim Grudama te je sada to i učinio. - Zadnjih godina me pitate gdje ja živim. Kako čovjek putuje dalje s godinama i u tu životnu vreću sakuplja svega i svačega, sve više živi u uspomenu, sjećanjima, djetinjstvu... pa tako i ja. Vraća se sve što smo radili i muvali se kao djeca, pa ovo polje, a fra Stanku sam rekao da idući put kad bude blagoslov polja, a i tebi fra Ante sada govorim, kad dođete do toga da Bog čuva usjeve, prvo treba narodu reći da napravi neke usjeve, da zasiju pa će On i čuvati, a

ne blagoslivljati pusto polje i travu - kazao je Damir pa nasmijao sve prisutne, među njima i svećenike, a u načelu pogodio činjenicom da polje nekoć prepuno poljoprivrednih kultura danas zjapi prazno uglavnom.

Osvrnuo se Damir i na tri pojma koja je Ivica Pandžić dobro pogodio, a to su identitet, kultura i etnologija. - Dodao bih tome još jedan, a to je tradicija. Istina je da sam ja bio, i još jesam, sve i svašta. I ja sam školovan kao etnolog i ja sam uvijek to htio biti. To je mojoj materi u jednom času silnu nesreću predstavljalo pa je govorila: „Sine, pitaju me kad idem s mise, šta ono tvoj mali studira, a ja im ne znam reći“. Puno ljudi ne zna. To je novokovanica od dva grčka pojma, od grčke riječi etnos i sveprisutne riječi logos. Etnos je narod, logos prevodimo kao znanje - kazao je Zorić.

Pojasnio je i što je identitet. - Po čemu smo mi Gruđani - Gruđani, zašto Posušani nisu Gruđani ili zašto Hercegovci nisu Bosanci? Zašto smo svi mi ovdje Hercegovci? Koje je to naše svojstvo? To je naš identitet. A na temelju čega gradimo taj identitet? Na temelju svoje tradicije, na temelju kad sjednemo, jedemo, pijemo... pa počnemo: Znaš ti kako je onaj rekao ovo, kako je onaj rekao ono. Mi nećemo podmetati priče koje su se događale u Bugojnu, niti u Slavonskom Brodu, nego ovdje u našem kraju. I tu su ti ljudi, mi to prenijesmo usmenom predajom, naši djedovi nisu znali pisati, ali su znali pripovijedati i oni su nama prenosili te tradicije, tako smo mi gradili taj identitet i tako smo mi to što jesmo - istaknuo je među ostalim Zorić.

I ova njegova knjiga temelj je za ove, a pogotovo za neke nove naraštaje. - Neće, možda, ova knjiga dati odgovore danas, hoće nekome kome trebaju, ali jednog dana, u nekoj daljnjoj budućnosti mi ćemo kroz ove retke nalaziti svoje korijene, kroz ove retke napisane na početku 21. stoljeća netko će pronaći naše korijene u nekom nekome dalekom vremenu. Sreća je da ja mogu kod fra Ante otići pronaći neke tekstove iz 18. 19. stoljeća u današnjem vremenu. Što bismo da fratri nisu pisali, ništa - kazao je Zorić.

Pozvao je na čitanje, pisanje, stvaranje... - Čvrsto smo mi tu, na ovoj zemlji, i imamo ogroman bazen tradicija, samo ih moramo upoznavati, čuvati i nje govati. E, tu malo zakazujemo. Bilješke o našim pučkim tradicijama moramo stvarati, pisati, upoznavati, čitati, objavljevati, da bismo bili subjekt na zemlji kojom hodamo. Kažu meni: „Živiš u Zagrebu“. I kad sam gore, ja sam tu, meni se pričinjaavaju sve više one babe, ognjišta, stričevi, a tamo gdje sam četiri petine života prohodao, gotovo da nemam ništa. Stalno govorim ljudima da kad dođem u Grude na sprovod nekome, svi se poznaju. Svima je taj dan sprovod nekome, svima je umro netko, jer svi su povezani. U Zagrebu umre netko, može nas dijeliti ovako tanak zid, a nismo povezani. Ili, ja idem na sprovod na Mirogoj, a pored mene prolaze ljudi i trešti muzika iz auta i taj se veseli. Ovdje to nije slučaj. Ne može u zajednici koja je integrirana meni biti veselje, a tebi

tuga, donekle to moramo dijeliti jer smo povezani. Zato se nekako slađe vraćati korijenima, pa biti gore, a živjeti ovdje. To nam se jako često događa - kazao je za kraj Zorić i pobrao pljesak svojih Grudana.

Pred Svetu Katu, zaštitnicu župe Grude, Matica hrvatska je pogodila s autorom i knjigom. Damir Zorić je opravdao očekivanja, ali i najavio da će i dalje pisati, što posebno raduje ljubitelje pisane riječi.

- U okviru 18. Dana Matice hrvatske u Grudama - Božiću ususret - u organizaciji Matice hrvatske - Ogranak Grude i Kulturnog doma „A. B. Šimić“ Grude u grudskoj kinodvorani, u utorak, 28. XI. 2023. godine predstavljen je roman Ivana Iveka Šimića iz Gruda, aktivnog člana i suradnika Matice hrvatske. Predstavljajući su bili povjesničari dr. sc. Hrvoje Mandić, dr. sc. fra Robert Jolić i autor Ivan Šimić.

Matijino stoljeće rata, knjiga koja već nekoliko tjedana stoji u žiži čitateljstva hrvatskog puka, predstavljena je u kinodvorani Grude.

U uvodnom dijelu ulomke iz knjige čitala je voditeljica Ivana Bošnjak koja je emociju iz djela prenijela u kinodvoranu.

O Matiji, koja je preživjela tri rata i u svakom od njih gubila članove obitelji, s posebnim emocijama govorio je povjesničar Hrvoje Mandić. - Hrvati u BiH nikad nisu imali svoju potpunu slobodu. Tuđinske vlasti malo su nam dobra donijele. I danas se ovaj narod bori za jednakopravnost - kazao je među ostalim spomenuvši i Osmansko Carstvo i Austro-Ugarsku i NDH i neka vremena kad se očekivalo puno, a dobilo se uglavnom ništa, odnosno gubilo se puno toga, a što je posebno osjetila Matija ostavši u I. svjetskom ratu bez oca, u II. svjetskom ratu bez muža, u ratu u BiH bez sina i unuka.

Fra Robert Jolić istaknuo je jednu činjenicu koja je najviše zaboljela Matiju. - Čini se kad joj se majka preudala i ostavila nju baki i djedu da ju je to zaboljelo jače od smrti i to je autor na posebno emotivan način napisao, tu je dosegnuo vrhunac spisateljske ljepote.

Posljednji je govorio autor Ivan Šimić. Iako već iskusan za mikrofon, ni on nije mogao suzbiti tremu, ali ni ponos zbog prepune kinodvorane, što nažalost i nije česta pojava. Šimić je ispunio očekivanja. - Drago mi je vidjeti dosta vas Alpeza iz Ledinca, gdje se naša Matija Šimić iz Dragičine udala, a posebno pozdravljam članove Matijine najbliže obitelji. Hvala i načelniku Grizelju. Kad je on prije desetak godina pokrenuo Susrete gospodarstvenika, ja sam shvatio da je do vrha na ovim listama nemoguće doći pa mi je bolje okrenuti se pisanju - kazao je Šimić i nasmijao nazočne. Govorio je i o tome koliko je istraživanja trebalo za jedno ovakvo djelo koje ostaje budućim naraštajima i koje je već sada jedno od najboljih iz kolekcije Despot Infinitusa.

Predstavljanje knjige glazbom su uveličale profesorice Josipa Palac i Gabrijele Iličić te studentica Maja Nakić.

-U četvrtak, 30. XI. 2023. godine iz tiska su izašli Susreti br. 17, godišnjak Matice hrvatske-Ogranak Grude za 2023. godinu. Na 360 stranica svoje su radove objavili mnogi suradnici. Na poseban način ističemo radove učenika naših osnovnih i srednje škole iz općine Grude. Grafički su Susrete 17 uredile Andrijana Mlinarević-Cvetković i Edita Grubišić. Tiskan je u poduzeću Grafotisak iz Gruda.

Uvodnik je napisala s. Bernardina Crnogorac, a radi se o domoljubnoj pjesmi za koju je sestra Bernardina dobila 1. nagradu u Kninu, uoči proslave Oluje 2023. godine.

U rubrici *Književnost* zastupljeni su sljedeći autori i njihovi radovi: Marija Bošnjak, *Odabrane pjesme*; Iva Crnjac, *Ljubav se trefila o Svetoj Kati*; Marko Čuljak, *Odabrane pjesme*; Mario Grizelj, *Odabrane pjesme*; fra Ante Marić, *Zrnce zemlje rvacke na dlanu đaćeta – nedoučeta*; Frano Mikulić Jukić, *Moj bi did besidio*; *Zavit svetom Vicenci*; Zvonko Pandžić, *O Sabranim djelima Tina Ujevića – utopija ili ostvariva zadaća?*; Filip Pešorda, *Odabrane pjesme*; Pejo Šimić, *Odabrane pjesme*; Mirjana Vlašić Mima, *Odabrane pjesme*.

U rubrici *Kultura* radovi su: Mario Bušić, *Likovna kolonija u Gorici „Zvonko Bušić Taik - 32-godišnji uznički san o slobodnoj domovini Hrvatskoj“*; Srećko Tomas, *Slavonsko-hercegovačko silo i gostovanje Šimićevih susreta u Osijeku 2023.*; *Trojica drinovačkih zmajeva*.

U rubrici *Osvrti na publikacije* sljedeći su radovi: Julienne Eden Bušić, *Predstavljanje knjige „Domosnovlje u verigama“*; Mario Bušić, *Predstavljanje monografije „100 godina HKUD-a ‘Sloga’ Gorica (1923. – 2023.)“*; prof. Anita Ćutuk, *Susreti 16. – osvrt*; dr. sc. Fra Robert Jolić, *Vukovar – rana i ponos*; Petar Majić, *Čuvarkuća u tišini*; Anita Martinac, *Osvrt na knjigu „Uskrsla lica Vukovara“ 2022.*; Marija Tomić, *Susreti*, Đuro Vidmarović, *Domosnovlje u verigama*.

U odlomku *Povijest* sljedeći su radovi: Tihomir Bušić, *O sjećanju na zdravlje u općini Grude prije pedeset godina*; Zvonimir Glavaš, *Hrvatske zemlje u doba francuske vladavine (1805.-1813.)*; fra Robert Jolić, *Franjevačko školstvo u Hercegovini*; Mario Knezović, *Ledinački zapisi – Ilijin klanac*.

U rubrici *Religija* radovi su: Matea Glavaš, *Sveti Pavao i njegove poslanice*; Marko Lasić, *Franjo i dječak*; Paula Tomić, *Umjetnost u službi produhovljenja čovjeka*; *Ljubav je jedino što vrijedi*.

U *Učeničkim pokušajima* nalaze se radovi: *Približavanje proljeća* – Martina Alerić; *Približavanje proljeća* – Filipa Bandić; *Proljeće* – Darija Eljuga; *Suze Širokog Brijega* – Anđela Glavaš; *Proljeće* – Doris Glavaš; *Približavanje proljeća* – Katarina Glavaš; *Pozdrav proljeću* – Barbara Iličić; *Proljeće* – Anica Majić; *Proljetna ljubav* – Bruna Majić; *Približavanje proljeća* – Iva Majstorović; *Proljeće na vratima* – Lucija Majstorović; *Proljetni dan* – Anđa Pandžić; *Proljetna bajka* – Ivana Pandžić; *Proljeće* – Ana Radalj; *Proljeće* – Dorotea Rogić; *Proljeće* – Lucija Tomas; *Naša pjesma* – Ivana Bandić; *Cvjetovi na vrhu brda* – Mihaela Barić; *Grude, misto moje* – Mihaela Barić; *Crkva svetog Mihovila arkandela-Drinovci* – Ružica Majić; *Ja imam kuću i dom* – Petra Sušac; *Lijepa li si, domovino moja!* – Petra Tomas.

Tu su i nagrađeni radovi učenika Osnovne škole fra Stipana Vrljića iz Sovića; *Moj dom-moja domovina* – Marija Bušić; *Pismo djedu Božićnjaku* – Iva Martić; *Smiles from our souls* – Marija Prlić; *Žuti dan proljetni* – Kaja Vlašić; *Komadić raja* – Lovre Vlašić; *U mom je srcu Hrvatska* – Mirko Vlašić.

U *Zanimljivostima* su radovi: Milka Tica, *Krešo je živ ili Slovo o Kreši Mikuliću* – Škoriću; Ivan Šimić, *Reunion grudskih maturanata iz '83.*; Mladen Vuković, *Gusle moje sve manje poje*.

Tu je i *Kronika Matice hrvatske-Ogranak Grude (2022. – 2023.)* koju je napisao glavni urednik ovoga godišnjaka Mario Bušić i članak Srećka Mikulića *Europsko prvenstvo u boćanju*.

-GODIŠNJAK MATICE HRVATSKE GRUDE – SUSRETI 17 PREDSTAVLJEN U GRUDAMA

U srijedu, 6. prosinca 2023. godine, u knjižnici Osnovne škole Ruđera Boškovića u Grudama predstavljen je sedamnaesti godišnjak Matice hrvatske - Ogranak Grude za 2023. godinu, SUSRETI 17. Ujedno je objavljeno i web-izdanje Susreta 17, s posebnim ISSN-brojem, na web stranici OMH Grude: www.maticahrvatska-grude.org.

Susrete 17 predstavili su Lucija Mikulić i Marko Čuljak. Ivana Bošnjak je lijepo vodila program.

-Božićni koncert u Ledincu

U nedjelju, 17. prosinca 2023. godine, u župnoj crkvi sv. Terezije Male na Ledincu održan je tradicionalni 19. adventsko-božićni koncert „Radujte se, narodi” na kojem su nastupili zborovi s područja općine Grude, a organizira

ga Matica hrvatska Ogranak Grude u suradnji sa župnim uredom i župom u kojoj se koncert održava.

U ime domaćina svim nazočnima toplu dobrodošlicu uputio je don Ivan Kordić, a s nekoliko prigodnih riječi obratio se i načelnik Općine Grude Ljubo Grizelj. U ime Matice hrvatske Ogranak Grude riječi dobrodošlice i zahvale svima je uputila tajnica OMH Grude Ivana Bošnjak, koja je vodila program.

Nakon službenog dijela programa, domaćini župe pripremili su prigodan domjenak, a druženje i zajednička božićna pjesma potrajali su do dugo u noć.

Na koncertu su nastupili: Tamburaški sastav i zbor Glazbene škole Grude, Dječji župni zbor sv. Terezije Male „Nebeske ruže“ Ledinac, Dječji župni zbor sv. Mihovila arkandela Drinovci, Dječji zbor Župe bezgrješnog začeca BDM Tihaljina, Zbor Osnovne škole Ruđera Boškovića Grude, Župni zbor sv. Ivana Krstitelja Ružići, Klapa „Bratovština“ Gorica–Sovići, Župni zbor sv. Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići, Župni zbor sv. Mihovila arkandela Drinovci, Župni zbor sv. Terezije Male „Nebeske ruže“ Ledinac te Martina Pavković.

-U organizaciji Matice Hrvatske Ogranak Grude i Kulturnog doma „A. B. Šimić“, u prepunoj kinodvorani u Grudama, u četvrtak, 21. prosinca 2023. godine, u predblagdanskom ozračju predstavljena je prva knjiga Željka Andrijanica pod naslovom „Pisma iz vječnosti“.

Do zadnjeg mjesta ispunjena kinodvorana i ovog puta je pokazala kako domaće spisatelje narod cijeni i poštuje. Podsjetimo samo da je prije nepunih mjesec dana Ivan Šimić u istoj, prepunoj, dvorani predstavio svoj roman „Matijino stoljeće rata“.

Uz samog autora, u programu predavljanja sudjelovali su: Mladen Leko, ravnatelj Srednje škole u Grudama, i Žarko Ivković, zamjenik glavnog urednika Večernjeg lista i urednik knjige. Uz izvrsno moderiranje večeri Ivane Prlić, voditeljice programa, u glazbenom dijelu, uz pomno odabrane glazbene brojeve, nastupila je glazbenica Lana Šimić koja je svojim pjevanjem i sviranjem na klaviru uljepšala ovaj događaj.

Na samom početku večeri, načelnik Općine Grude Ljubo Grizelj obratio se sa par pozdravnih i prigodnih riječi o kulturnom životu u općini Grude, naglašavajući „Šimićeve susrete“ kao jednu od najdugovječnijih književnih manifestacija u općini i hrvatskom narodu u cjelini. Spomenuo je i to kako Željko sa svojom knjigom ulazi u zavičajnu zbirku grudskih spisatelja i stvaratelja. Iskoristio je priliku da čestita neumornom grudskom novinaru na njegovom prvom romanu te je pri samom kraju svog izlaganja u šaljivom tonu podsjetio i na to kako u skorije vrijeme očekuje da popravi demografsku sliku naše općine.

Damir Zorić, potpredsjednik Matice hrvatske, zbog zdravstvenih razloga nije mogao nazočiti ovom događaju, stoga je uputio pismo isprike i par riječi vezanih uz ovo djelo. Ovaj rođeni Gruđanin poručio je kako se ovaj roman „čita u duhu“ i kako će čitatelje mamiti da, kada ga uzmu u ruke, ne prestanu čitati sve do njegova konca.

Mladen Leko, „Leka“, u svom prepoznatljivom stilu dočarao je sam lik autora ovog djela te se prisjetio trenutaka iz školskih dana koje je kao Željkov srednjoškolski profesor podijelio sa svima nazočnima.

„Ono što želim kazati ovdje, drago mi je da Željko potječe iz jedne radničke obitelji iz kakve većina nas starijih potječe. Iz obitelji koja nije imala mogućnost tražiti preko telefona neku preporuku, imao je sve mogućnosti da bude

drugačiji i postane loš jer su mu roditelji bili cijeli dan na poslu, a on je izabrao onaj put zbog kojeg smo se, evo, mi danas okupili ovdje“.

Prisjetio se također i njegova razreda koji je iznjedrio mnoge kvalitetne i sposobne ljude koji danas uspješno djeluju u raznim poslovnim sferama, ali i ostalih grudskih novinara; pok. Dominika Andrijić, Petra Grubišića, Ivane Mikulić...

Glavni urednik knjige Žarko Ivković svima nazočnima obratio se videoporumkom. U svom sadržajnom i stručnom izlaganju sažeo je sve trenutke stvaranja ove knjige, dok je za smisao romana naveo „...da postoji smisao života, da postoji vječna ljubav i da čovjekov život nema smisla bez ljubavi i dobrote prijateljstva i da nada nikada ne umire. To su univerzalne poruke koje nadilaze granice našeg zavičaja, naše Domovine; poruke koje vrijede za svakog čovjeka i cijelo čovječanstvo. Hercegovina je dobila novog pisca koji ruši stereotipe o Hercegovcima.“

U svom emotivnom govoru i riječima zahvale na samom kraju večeri, autor se prisjetio svega onoga što ga je pratilo i obilježilo u stvaranju ovog romana naslova „Pisma iz vječnosti“. Nije nemoguće, ali je teško rezimirati sve ono što je Željko izrekao u svom govoru, pa će autor ovih redaka to probati nekako „vješto izbjeći“, te će reći kako se je prisjetio dragih ljudi koji više nisu s nama, a obilježili su ga u mnogome pisanjem ovog djela, ali i nekih drugih sjetnih i simpatičnih trenutaka koji su ga oblikovali kao čovjeka i književnika u prošlosti. „Točno sam htio da prvo predstavljanje ove knjige bude ovakvo, da budu moji tu. Bit će još negdje predstavljanja sigurno, ali se nigdje neću osjećati kao kod kuće, kao da pričam s nekom svojom obitelji, a tu ste mi vi svi i hvala vam na tome!“ – rekao je Željko. I na kraju želimo mi aktivni suradnici (i oni koji su malo manje aktivni, kakav sam i sam) ovog portala, umjesto uobičajenog rezimea knjige, čestitati našem glavnom uredniku na ostvarenju njegovog prvijenca „Pisma iz vječnosti“. Našem kolegi, neumornom Želji, želimo da ovo bude tek jedna u nizu knjiga koje će izaći iz njegova pera u budućim godinama. Ovo je, nadamo se, tek jedna etapa u njegovom stvaralačkom radu. „Mladenačka mirovina“ će sačekati još koje vrijeme jer još puno toga treba napisati i prikazati ljudima, a uz bok svim grudskim pjesnicima, književnicima, esejistima i

ostalima koji su svoja djela spakirali među korice, našlo se je i jedno ime koje je davno trebalo biti među njima, a došao je red i na njega, Željka Andrijića.

-Božićna čestitka Matice hrvatske Grude

Sve smo svoje Božiće utkali u svoju povijest, u biće svoga naroda hrvatskoga. Naši su Božići hrvatski, i naše božićne pjesme su hrvatske, i naša Matica hrvatska Božiću se do zemlje naklanja i malom Isusu tek rođenom dare od srca daruje. I svima kliče: Na dobro Vam došao Božić i sveto porođenje Isusovo. Čestito Vam Novo ljeto 2024. Gospodnje!

-U okviru Korizmenih tribina u Gorici, u petak, 23. II. 2024. u 20 sati u Galeriji, u starom župnom dvoru u Gorici zbilo se otvorenje humanitarne izložbe slika s humanitarne Likovne kolonije u znak sjećanja na Zvonka Bušića Taika. Slike su bile na prodaju po povoljnim cijenama.

-Matica hrvatska Grude uputila je uskrсну čestitku svim svojim članovima i svim vjernicima:

Svi su naši Uskrsi u riječ radosti neizmjerne stali. U hrvatske smo ih pisanice, u nazdravice vječnog veselja u svim našim gradovima i selima skladali i čuvali. Matica hrvatska je skoro dva stoljeća trobojnicu uskrсну u sva ova proljeća povijesti naše visoko u divnim zorama na stijegu nosila.

Čestit i radostan Vam Uskrs svima!

-U kulturnoj manifestaciji Uskrs s Maticom hrvatskom u Grudama, Ogranak Matice hrvatske u Grudama i Bratovština sv. Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići organizirali su „Večer sjećanja na Viteza Cvitana Galića, hrvatskog zrakoplovca i zrakoplovnog asa uz 80. obljetnicu njegove smrti (Gorica, 29. IX. 1909. - Zalužani, 6. IV. 1944.)“

Prigodan program održan je se u starom župnom dvoru u Gorici, u petak, 5. travnja 2024. godine, s početkom u 20 sati. Predavanje o Cvitanu Galiću održao je prof. dr. sc. Mario Jareb, a otvorena je i izložba fotografija Cvitana Galića iz obiteljskog albuma obitelji Grizelj i nećakinje Draženke Vuknić.

Cvitan Galić rođen je 1909. godine u Gorici. U Kraljevini Jugoslaviji po-
hađao je pilotsku školu 7. zrakoplovnog puka u Mostaru. Od 1935. služi u
6. lovačkom puku. Početkom rata 1941. godine nalazi se u pilotskoj školi u
Mostaru. Od svibnja iste godine postaje dijelom novoosnovanog Zrakoplov-
stva Nezavisne Države Hrvatske, gdje se u činu narednika dragovoljno javlja u
Hrvatsku zrakoplovnu legiju. U listopadu 1942. godine, s 255 borbenih letova
i 28 priznatih pobjeda, postaje poručnik. Letio je na lovačkom zrakoplovu
Messerschmitt Bf 109G-2 koji je na boku nosio veliku crni broj tri s tankim
bijelim rubom. Sveukupno je imao 429 letova.

Poginuo je u zračnom napadu na zračnu luku Zalužani, 6. travnja 1944.
godine u 35. godini života. Pokopan je na Mirogoju.

Nakon II. svjetskog rata groblje hrvatskih vojnika na Mirogoju komunisti
su preorali, pa tako i Cvitanov grob.

-Šimićevi susreti 2024.

-U ponedjeljak, 22. travnja 2024. godine započela je najdugovječnija knji-
ževna manifestacija 61. Šimićevi susreti.

U 19 sati u župnoj crkvi u Drinovcima održana je sv. misa za Antuna Bran-
ka i Stanislava Šimića koju je predvodio drinovački župnik fra Josip Mioč.

Šimićeve susrete svečano je otvorila ministrica obrazovanja, znanosti, kultu-
re i športa ŽZH gospođa Daniela Perić.

Nakon svečanog otvaranja održan je prigodni program *Susret s drinovačkim
pjesnicima*. Nazočnima su se predstavili Marina Bebić, Ljubica Benović, Pejo
Šimić, Snježana Lovrić i Maja Tomas koji su kazivali svoje stihove i predstavili
svoje književno stvaranje.

Prigodom otvaranja 61. Šimićevih susreta održano je i otvorenje izložbe umjetničkih djela s 1. Likovne kolonije u Gorici „Zvonko Bušić Taik – 32-godišnji uznički san o slobodnoj domovini Hrvatskoj”. Izložbu je otvorio akademski slikar Anđelko Mikulić.

-Program 61. Šimićevih susreta nastavljen je u srijedu, 24. travnja 2024. u Mostaru. U 11.30 je ispred spomenika Šimiću položeno cvijeće i upaljene su svijeće. U 12 sati u Galeriji kraljice Katarine Hrvatskog doma hercega Stjepana Kosače upriličen je Poetski kolaž o Antunu Branku Šimiću koji su izveli učenici OŠ A. B. Šimića Mostar i Glazbene škole Ivana pl. Zajca Mostar.

-Najdugovječnija književna manifestacija hrvatskog naroda u Herceg-Bosni Šimićevi susreti završila je u petak svečanom Akademijom u sportskoj dvorani Osnovne škole Antuna Branka i Stanislava Šimića u Drinovcima.

Ove godine uvedena je nagrada za životno djelo, a pripala je Veselku Koromanu.

Akademik Veselko Koroman, inače prvi predsjednik DHK HB i prvi glavni urednik časopisa DHK HB *Osvit*, svojim životom i radom, od prve objavljene knjige pjesama *Grad prema sjeveru* (Mostar, 1957.) do danas, duboko je obilježio i zadužio hrvatsku i bosanskohercegovačku književnost i kulturu te Upravni odbor DHK HB smatra da zaslužuje ovu časnu nagradu.

Veselko Koroman (Radišići, Ljubuški, 7. travnja 1934.) pjesnik je, pripovjedač, romanopisac, esejist, književni kritičar, putopisac, književni povjesničar i antologičar. Nakon završene pučke škole u Ljubuškom, srednje ekonomske i više pedagoške u Mostaru, na sarajevskom Filozofskom fakultetu diplomirao je književnost i filozofiju. Radio je kao gimnazijski profesor i lektor, uređivao časopise *Život* i *Osvit*. Redoviti je član Akademije nauka i umjetnosti BiH i dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Zbog političkih razloga (zbog teksta „U cara Trajana kozje uši”) 1972. oduzeto mu je uredničko, a dano korektorsko mjesto u nakladnom poduzeću Svjetlost. Nakon pada komunističkog sustava u Svjetlosti obavlja uredničke poslove. Po izlasku iz opkoljenoga Sarajeva radi kao savjetnik za kulturu i znanost u Predsjedništvu Hrvatske zajednice i Hrvatske Republike Herceg-Bosne, zatim u Zapadnohercegovačkoj županiji.

Najprije je postao član bivšega Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, zatim Hrvatskoga centra PEN-a, Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne i Društva hrvatskih književnika. Dobitnik je Poletove nagrade za prozu, Udruženja književnika Bosne i Hercegovine za poeziju, Goranova vijenca za ukupni književni rad, Povelje sa Zlatnim grbom općine Ljubuški za životno djelo, te nagradâ Dubravko Horvatić, Maslinov vijenac, Dobro jutro more, Didak za životno djelo i Bosanski stećak. Društvo hrvatskih književnika u Zagrebu nominiralo ga je 2017. i 2018. za Nobelovu nagradu.

Pjesme su mu uvrštene u osamdeset antologija, kao i u čitanke, velik broj pjesama preveden mu je na petnaestak europskih jezika. Bavi se istraživanjem hrvatske književne baštine u BiH (antologije *Hrvatska proza Bosne i Hercegovine od Matije Divkovića do danas*, 1995.; *Hrvatsko pjesništvo Bosne i Hercegovine od Lovre Šitovića do danas*, 1996.; *Hrvatska drama Bosne i Hercegovine od Matije Divkovića do danas*, 2007.).

Jedan je od potpisnika (S. Bašić, V. Koroman, V. Lukić, M. Marjanović, N. Martić, V. Pavlović i M. Pešorda) teksta „Kad ćemo odgovoriti Grgi Gamulinu” 1971., poznatoga kao „Pismo sedmorice“ i „Sarajevska deklaracija o hrvatskom jeziku“.

Vinku Grubišiću dodijeljena je Godišnja nagrada DHK HB „Antun Branko Šimić“.

Na natječaj za dodjelu Godišnje nagrade DHK HB „Antun Branko Šimić“, raspisan 15. siječnja 2024., prijavila su se trideset i tri autora s trideset i četiri djela objavljena prošle 2023. godine. Prosudbeno povjerenstvo, Mato Nedić, predsjednik, te članovi Ružica Soldo i Ljubo Krmek, nakon višekratnih konzultacija, načinilo je uži izbor djela o kojima su raspravljali, a taj izbor izgleda ovako:

1. Marina Čapalija, *Terze rime*, pjesme
2. Zdenka Čavić, *Vok je pojel Crvenkapo (Hrvatska vu satire i šale)*, pjesme
3. Vinko Grubišić, *Eugene Ionesco – život i djelo*, monografija

4. Marina Katinić Pleić, *Tisuću i jedno more*, pjesme
5. Ljerka Mikić, *U korijenima*, sonetni vijenci

Prosudbeno povjerenstvo za Godišnju nagradu DHK HB „Antun Branko Šimić“ jednoglasno je predložilo Upravnomu odboru DHK HB, a Upravni odbor usvojio prijedlog i odlučio da godišnju nagradu dodijeli Vinku Grubišiću za književnu monografiju naslovljenu *Eugene Ionesco – život i djelo*, koju je 2023. godine objavilo poduzeće Alfa d.d. iz Zagreba.

Književna monografija Vinka Grubišića posvećena životu i djelu jednoga od najpoznatijih predstavnika kazališta apsurdna, odnosno antidrame Eugena Ionesca pisana je s velikom znanstvenom preciznošću, jednostavnim i nenametljivim stilom. Stoga je informativna, kako za studente i profesore književnosti, tako i za sve one koji žele upoznati jednu važnu dionicu svjetske dramaturgije i njezina najpoznatijega predstavnika. Vinko Grubišić je Ionescu pristupio znalački, ne samo kao književniku, nego prije svega kao čovjeku, prikazavši njegov životni put i lomove koje je na tom putu prošao, a koji su imali utjecaja i na njegov književni opus, a potom je zagledao i u taj opus i donio cjelovite interpretacije Ionescovih djela. Pritom je čitatelja detaljno upoznao i s mjestom kazališta apsurdna u povijesti svjetske književnosti i s najznačajnijim njegovim predstavnicima (uz Ionesca to su Samuel Beckett i Arthur Adamov) te je tako Ionescov opus pravilno locirao u širi književni kontekst. Znanstveno i književno-istraživački kompetentan, izrazno jednostavan, interpretacijski dubok, Vinko Grubišić je knjigom *Eugene Ionesco – život i djelo* hrvatskoj i svjetskoj književnosti ponudio monografiju koja se čita s velikim zanimanjem, koja širi obzore i izaziva nadahnuće.

Prije svečane Akademije članovi DHK HB Mario Raguz (Zagreb), Ivan Babić (Zagreb), Bernardina Crnogorac (Makarska) i Bruno Majić (Ljubuški) te Željko Ivanković i Josip Mlakić posjetili su grudske škole i u ugodnom druženju s učenicima prezentirali svoj rad i rad DHK HB.

Veliki broj osoba sudjelovao je na ovoj svečanosti, a posebno učenici i studenti kojima su uručene zaslužene nagrade.

-Osnovano Vijeće Matice hrvatske u BiH

U Mostaru je 8. srpnja održana utemeljiteljska skupština udruge Vijeće Matice hrvatske u Bosni i Hercegovini na kojoj je za predsjednika toga Vijeća izabran potpredsjednik Matice hrvatske Damir Zorić.

Cilj je Vijeća okupiti tamošnje Matičine ogranke kako bi zajedničkim snagama ostvarili velike projekte od strateškog značenja za Hrvate u BiH, a što pojedinačni ogranci sami nisu u mogućnosti. Primjer je takva projekta nastavak izdavanja edicije *Hrvatska književnost u BiH u 100 knjiga*.

Skupštini su, kao utemeljitelji, nazočili predstavnici ogranaka Matice hrvatske u Bosni i Hercegovini: predsjednica Ružica Hrnjkaš Živković iz Kupresa, predsjednik Mario Bušić iz Gruda, potpredsjednik Jakov Križanović iz Viteza, potpredsjednik Ljubo Krmek iz Stolca, predsjednik Gojko Jelić iz Širokog Brijega, predsjednik Ivan Prce iz Čapljine, predsjednik fra Ćiril Lovrić iz Livna, predsjednica Ljerka Ostojić iz Mostara, predsjednik Željko Vukić iz Orašja, predsjednik Blago Kovač iz Posušja i predsjednik Perica Jukić iz Žepča. Također, skupštini su nazočili i Ivica Nuić i Damir Zorić, članovi Predsjedništva i Glavnog odbora Matice hrvatske. Iako nisu nazočili službenom utemeljenju, osnivanje Vijeća MH u BiH izjavom su podržali i predstavnici ogranaka Matice hrvatske u Sarajevu, Bugojnu i Banjoj Luci.

Utemeljiteljskoj skupštini nazočio je velik broj uzvanika iz javnog, znanstvenog i kulturnog života, među kojima i predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u BiH, akademik Mladen Bevanda, rektor Sveučilišta u Mostaru Zoran Tomić, direktor Hrvatske pošte Mostar Mate Rupčić, generalni direktor JP Elektroprivreda HZ HB Drago Bago, direktor HT Eroneta Goran Kraljević, akademik Josip Muselimović, direktor i glavni urednik Večernjeg lista BiH Jozo Pavković te ravnatelj Hrvatskog narodnog kazališta BiH Ivan Vukoja.

Radnim predsjedništvom i Osnivačkom skupštinom predsjedavao je gospodarski tajnik Matice hrvatske Ivica Nuić koji je pozdravio nazočne i zahvalio na iscrpnom radu i doprinosu onima koji su omogućili ostvarenje ovog značajnog skupa koji ostvaruje zajedništvo matičara te objedinjuje težnje k istraživačkom, razvojnom i promotivnom radu Matice i promicanju narodnog i kulturnog identiteta na području umjetničkog, znanstvenog, duhovnog, gospodarskog i javnog života.

Prigodnim riječima obratili su se i gosti, akademik Mladen Bevanda, predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Bosni i Hercegovini. Nakon njega pozdravni govor i riječi podrške uputio je Zoran Tomić, rektor Sveučilišta u Mostaru.

U radnom dijelu Utemeljiteljske skupštine donesena je odluka o osnivanju udruge Vijeće Matice hrvatske u Bosni i Hercegovini. Za predsjednika Predsjedništva izabran je Damir Zorić. Uz predsjednika izabrana su još dva člana Predsjedništva. Za potpredsjednicu je imenovana Ružica Hrnjkaš Živković i za potpredsjednika Jakov Križanović. Predsjednikom Skupštine Vijeća postao je Ivica Nuić.

Završnu riječ preuzeo je izabrani predsjednik Predsjedništva udruge Damir Zorić te se okupljenima obratio prigodnim riječima. Ukazao je na značaj Matice hrvatske kroz povijest istaknuvši jedinstvo Matice hrvatske kao najstarije hrvatske kulturne ustanove u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini osnovane 1842. u Zagrebu. Istaknuo je da su ogranci Matice hrvatske mladice na toj lozi koja raste već 183 godine. Govorio je o ključnim projektima koji bi trebali biti temelj proučavanja i afirmacije hrvatskog identiteta u BiH i na kojima će ova udruga raditi. Srdačno je zahvalio na izboru i pozvao sve ogranke na predan rad u ostvarivanju svrhe i ciljeva Matice hrvatske.

Osnivanjem Vijeća Matice hrvatske u BiH stvoreni su preduvjeti za sustavnu skrb i proučavanje kulture hrvatskoga naroda u BiH, što su mnogi predstavnici ogranaka i uvaženi gosti pozdravili i ocijenili iznimno važnim događajem.

-20. obljetnica Klape „Bratovština“ Gorica-Sovići

Gorica je u petak, 26. srpnja, postala središte klapske glazbe zbog obilježavanja 20 godina postojanja Klape „Bratovština“ Gorica-Sovići.

Ispred stare crkve sv. Stjepana Prvomučenika održan je nezaboravan susret klapa koji je privukao brojne ljubitelje ove tradicijske glazbe.

Koncert je započeo nastupom domaćina, Klape „Bratovština“, uz pratnju Lucije Zovko, koja je svojim vokalnim sposobnostima dodatno obogatila večer. Nakon uvodnih nastupa, prigodnim su se riječima obratili župnik fra Marin Karačić i Joško Čaleta, hrvatski etnomuzikolog i glazbenik. U govorima su istaknuli važnost očuvanja klapske glazbene baštine te doprinos Klape „Bratovština“ u promicanju kulturnog identiteta.

Nakon uvodnih riječi, uslijedili su nastupi klapa iz različitih krajeva, čime je večer dobila šaroliku paletu glazbenih stilova i interpretacija. Svoje umijeće pokazale su klape KUD „Pleter“ iz Dugopolja, Dobrkovići, Sv. Mihovil iz Proložca, Certissa iz Đakova, Pasika iz Kostanja, Trebižat, Prvi komin Snježanin iz Zagreba, te KUD „Vrilo“ iz Obrovca Sinjskog.

Poseban trenutak večeri bio je nastup sadašnjeg sastava Klape „Bratovština“, koji je na pozornici bio u društvu sa svim bivšim članovima klape. Ova emotivna izvedba simbolizirala je kontinuirani rad i predanost svih koji su kroz godine sudjelovali u radu klape.

Na kraju programa, predsjednik Bratovštine, Dragan Prlić, obratio se prisutnima zahvalivši im na dolasku i podršci. Također, zahvalio je svima koji su doprinijeli organizaciji ovog značajnog događaja. Da bi se proslavila obljetnica, svi su sudionici zajedno izveli pjesmu „Croatia, iz duše te ljubim“, stvarajući time poseban trenutak zajedništva i ponosa na hrvatsku glazbenu baštinu.

Godine 2004. u sklopu Glazbene sekcije Bratovštine, a iz ljubavi prema dalmatinskoj klapskoj pismi, osnovana je Klapa „Bratovština“ koja izvodi tradicionalne klapske, duhovne i zabavne skladbe, odnosno sve skladbe pisane u duhu klape. Od srpnja 2007. godine, prije svetkovine svog zaštitnika sv. Stjepana Prvomučenika, Klapa „Bratovština“ organizira tradicionalni Susret klapa u Gorici.

-Izložba slika Nikole Marića

U srijedu, 31. srpnja 2024., u Galeriji, u starom župnom dvoru u Gorici, otvorena je izložba slika Nikole Marića. Nikolina je majka rodom iz Gorice, a o izložbi je govorio fra Ante Marić, Nikolin brat. Nazočnima se obratio i sam autor. Otvorenje je popraćeno i prigodnim glazbenim programom.

-Izašla knjiga Zdenke Bilobrk

Početak kolovoza 2024. godine iz tiska je izašla knjiga sinjske spisateljice Zdenke Bilobrk „Hrvatski divovi“, u nakladi Matice hrvatske Ogranak Grude.

-VIII. humanitarna Likovna kolonija u Gorici u znak zahvalnosti i sjećanja na Zvonka Bušića Taika

Bratovština sv. Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići i Matica hrvatska Ogranak Grude bili su organizatori VIII. humanitarne Likovne kolonije u znak zahvalnosti za žrtvu tamnice i uzništva hrvatskom vitezu i domoljubu Zvonku Bušiću Taiku.

I ova Likovna kolonija zbila se u Taikovoj rodnoj Gorici od 4. do 6. rujna 2024. godine pod nazivom: „Zvonko Bušić Taik - 32-godišnji uznički san o slobodnoj domovini Hrvatskoj“.

Humanitarna likovna kolonija održana je pod pokroviteljstvom Ministarstva hrvatskih branitelja Republike Hrvatske i Ministarstva hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata Županije zapadnohercegovačke.

U srijedu, 4. rujna 2024. u 20 sati u staroj crkvi u Gorici, svečano je otvorena Likovna kolonija prigodnim programom nazvanim „Večer domoljublja“. U programu otvorenja sudjelovali su župnik fra Marin Karačić koji je u ime domaćina pozdravio sve nazočne.

Julienne Eden Bušić se također obratila pozdravnim govorom zahvalivši svima na trudu i ustrajnosti u organiziranju ove kolonije.

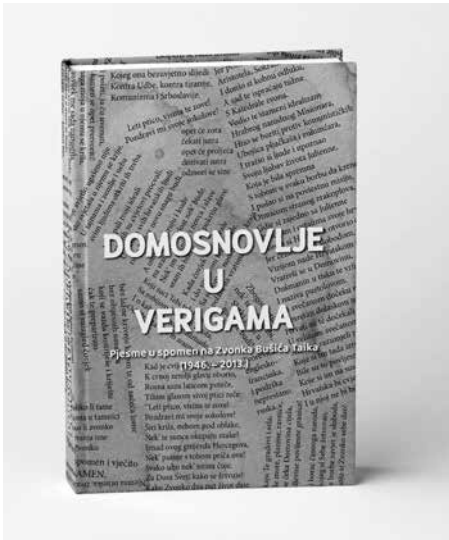
Akademski slikar Anđelko Mikulić, koji je voditelj ove Likovne kolonije, zahvalio je umjetnicima i organizatorima.

DOMOSNOVLJE U VERIGAMA

Prigodom ove likovne, već tradicionalne, kolonije u Gorici u sjećanje na Zvonku Bušića Taika, svjetlost dana je ugledala knjiga DOMOSNOVLJE U VERIGAMA – *pjesme u spomen na Zvonka Bušića Taika (1946. – 2013.)*. Knjiga je predivno satkana i osmišljena i plod je dugogodišnjeg rada i skupljanja iverja i lirskih ostvarenja nadahnutih robijom, dugom i teškom, Zvonke Bušića.

Priredivač knjige, gospodin Mladen Vuković, u preambuli ove, može se slobodno reći, antologijske zbirke pjesama i lirskih ostvarenja, već je prije toga sastavio knjigu pjesama posvećenih Anti Bruni Bušiću, bardu i mučeniku hrvatskog državotvorja. Skupljajući pjesme o Bruni, nailazio je i na pjesme o Zvonki, te mu je, vjerujem, baš taj moment dao povoda za ovu vrijednu knjigu.

Knjigu uzmite i čitajte. Bit ćete oduševljeni. Toliko o njezinom sadržaju. Nešto drugo želim večeras na promociji reći. Njezin naslov. Predivan. DOMOSNOVLJE = Domovina i snovi. Tako logična i jezično opravdana riječ kovanica. Domovina i snovi satkali su Zvonkin život. Čitajući naslov, možeš ga lako zamijeniti s DOMOSLOVLJE, radi se samo o jednom slovu. Da, ovo je Domosnovlje, ujedno je i prekrasno Domoslovlje.

Domosnovlje u verigama. U okovima, u tamnici, na robiji, u progonu. Verige. Stara hrvatska riječ. Znači veliki i čvrsti lanac kojim se nešto zatvara, pregrađuje i priječi; znači i lanac nad ognjištem na kojem visi kotao – bronzin – komaštre, i konačno ono značajnije koje priređivač u naslovu ove knjige smatra: Okovi na nogama robijaša.

Konačno, naslov uvodne riječi: CVIJETAK U VERIGAMA VJEČNOSTI. Ovozemaljske verige ovoga čovjeka Zvonku, o kojem su toliki napisali svoje predivne misli, nisu mogle okovati. Tako me ova knjiga i Zvonko

podsjećaju na poznatu njemačku pjesmu nepoznatog autora. DIE GEDANKEN SIND FREI. U trećoj svojoj strofi u prijevodu veli:

I ako me utamniče
 U tamnici tamnoj
 Sve im je uzalud
 Djelo bezvrijedno
 Jer moje misli
 Ruše zidove
 Rešetke željezne
 Moje su misli slobodne

Verige su popucale. Cvjetovi su u vječnosti. Jedan uz drugog, kao i ovdje na ovoj zemlji. Zvonko u svojoj Gorici, Donjoj Mali i Bruno samo tu preko Odreča u Bušića Dragi. Zemaljski i nebeski susjedi!

Gorica, 25. 8. 2023.

Fra Ante Marić

Kratko, nadahnuto prigodno predavanje o Bušićima (Zvonki i Bruni) održao je prof. Dragutin Stjepan Koštro, predsjednik Ogranka Matice hrvatske u Imotskom.

Likovnu je koloniju prigodnim obraćanjem otvorio provincijal Hercegovačke franjevačke provincije fra Jozo Grbeš, koji je dugo godina pok. Zvonku Bušića redovito posjećivao u zatvoru. Ovu su večer glazbom obogatili Jelena Grizelj i Marija Bušić. Program je moderirao Marko Čuljak.

U nastavku kolonije, u četvrtak, 5. rujna i u petak, 6. rujna cijeli dan su umjetnici slikali u lijepom okruženju Šamatorja sv. Stipana Prvomučenika u Gorici. U večernjim satima u petak, 6. rujna predstavljena je knjiga „Hrvatski divovi“, autorice Zdenke Bilobrk iz Sinja. Knjiga je izašla u nakladi Ogranaka Matice hrvatske u Grudama.

Klapa „Bratovština“ Gorica-Sovići lijepim je pjevanjem domoljubnih pjesama pridonijela divnom ugođaju ove vedre i tople goričke večeri. Izložbu radova nastalih u Gorici na samom kraju programa otvorio je načelnik Općine Grude Ljubo Grizelj koji je istovremeno i zatvorio ovogodišnju VIII. humanitarnu Likovnu koloniju.

Na ovoj su koloniji svojim dolaskom ili svojim darovanim radovima sudjelovali sljedeći hrvatski umjetnici kojima organizatori od srca zahvaljuju:

Anđelko Mikulić-voditelj Likovne kolonije, Andrijana Mlinarević-Cvetković, Karin Grenc, Mirela Buzov, Ante Brkić, Ante Ljubičić Car, Damir Boras, Edo Unković, Karolina Marušić, Nikša Erceg, Stipe Renić, Srećko Slišković, Nada Jakičević, Cvjetana Bazina Periša, Jure Jovica, Zdravko Soldo, Tomislav Dugandžić, Lea Matek, Dina Matek, Mate Ljubičić, Tomislav Košta, Darko Galić, Josipa Udovičić.

-Predstavljanje knjiga fra Mate Tadića

U Gorici je održano predstavljanje šest knjiga fra Mate Tadića, i to pet knjiga homilija pod zajedničkim nazivom „Propovijedaj riječ – uporan budi“ i knjiga „Anegdote malog fra Mateja“, skup od preko 400 anegdota koje je godinama saslušavao, prikupljao i čuvao autor. Knjige propovijedi fra Mate Tadića podijeljene su po liturgijskim godinama i prigodama poput blagdana, sprovoda, svetkovina i sadrže homilije, odnosno propovijedi s točno navedenim nadnevcima i prigodama, kao i satnicu mise na kojoj je održana.

O njima je na večeri predstavljanja govorio mr. sc. fra Ivan Landeka mlađi te je istaknuo kako su homilije fra Mate Tadića vrijedne čitanja svakome, i svećenicima i laicima, dobra su priprema svećenicima, a laici ih mogu uvijek čitati i vidjeti kako svećenik razmatra i priprema

tumačenje. Fra Ante Marić se osvrnuo na anegdote u spomenutoj knjizi i rekao da su lijepa uspomena, pozivaju u spomen drage ljude svećenike kojih se uvijek rado sjeća, a sam je ispričao nekoliko anegdota kojih u knjizi nema te je spo-

menuo neke koje se nalaze u knjizi i prisutnima ih ukratko objasnio u smislu vremena i okolnosti.

Mladen Vuković, novinar i književnik, istaknuo je činjenicu koju je primijetio, a ta je da se franjevci u Hercegovini itekako znaju smijati, a posebno se znaju i vole šaliti na svoj račun. To je odlika prisnosti među njima i s pukom. Pohvalio je autorova djela kao vrijednu zbirku promišljanja Riječi i savjetovao nazočne i sve čitatelje da po potrebi uzmu neku od ovih knjiga i čitaju, ne nužno kronološki.

Sam autor je naglasio kako nema ništa loše u pripremi i pisanju homilija prije misa. Svećenici mogu propovijedati i iz glave, a laici često primijete koji čitaju, a koji ne. No, širenje riječi zahtijeva pripremu.

Zahvaljujući fra Martinim pripremama i sačuvanim homilijama, danas imamo ovih pet knjiga kao vrijednu zbirku, a i anegdote prikupljene u posebnoj zbirci čitatelju će dati oduška.

Fra Mate Tadić rođen je u 1972. u Tomislavgradu. Godine 1999. diplomirao je na Filozofsko-teološkom studiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Za svećenika je zaređen 2000. godine.

Ovu kulturnu večer u Gorici glazbenim nastupom su uveličale Marija Bušić i Jelena Grizelj pjevajući pjesme duhovne tematike.

-U organizaciji Matice hrvatske u Dubrovniku, u manifestaciji „Grad od riječi“, kojom Matica hrvatska u Dubrovniku obilježava 70 godina svoga rada, predstavio se i Ogranak Matice hrvatske iz Gruda. Program se odvijao u petak 11. listopada 2024. godine. O radu grudskog Ogranka Matice

hrvatske i njegovim izdanjima općenito je kazivao predsjednik OMH Grude Mario Bušić, a predstavljena su i dva izdanja ovoga ogranka, i to godišnjak Matice hrvatske Grude SUSRETI 17, čiji je glavni urednik Mario Bušić te knjiga pjesama objavljena u čast hrvatskog domoljuba i uznika Zvonke Bušića Taika „Domosnovlje u verigama“ koju je priredio Mladen Vuković. Predstavljajući ovih djela bili su potpredsjednik OMH Grude Petar Majić i predsjednik Matice hrvatske-Ogranak Grude Mario Bušić.

Mario Bušić

mh

maticahrvatska

Ogranak Matice hrvatske u Grudama

